Петко Р. Славейков

СЪЧИНЕНИЯ
В ОСЕМ ТОМА

Редакционна колегия
СОНЯ БАЕВА, ДОЧО ЛЕКОВ, СТОЯНКА МИХАЙЛОВА, ПЕТКО ТОТЕВ, ЦВЕТА УНДЖИЕВА

БЪЛГАРСКИ ПИСАТЕЛ

Петко Р. Славейков

СЪЧИНЕНИЯ
ТОМ ПЪРВИ

СТИХОТВОРЕНИЯ

Под редакцията на
ПЕТКО ТОТЕВ

СОФИЯ 1978

Петко Р. Славейков

1

СЪЧИНЕНИЯ

Български писател

Петко Р. Славейков

Петко Р. Славейков

СЪЧИНЕНИЯ

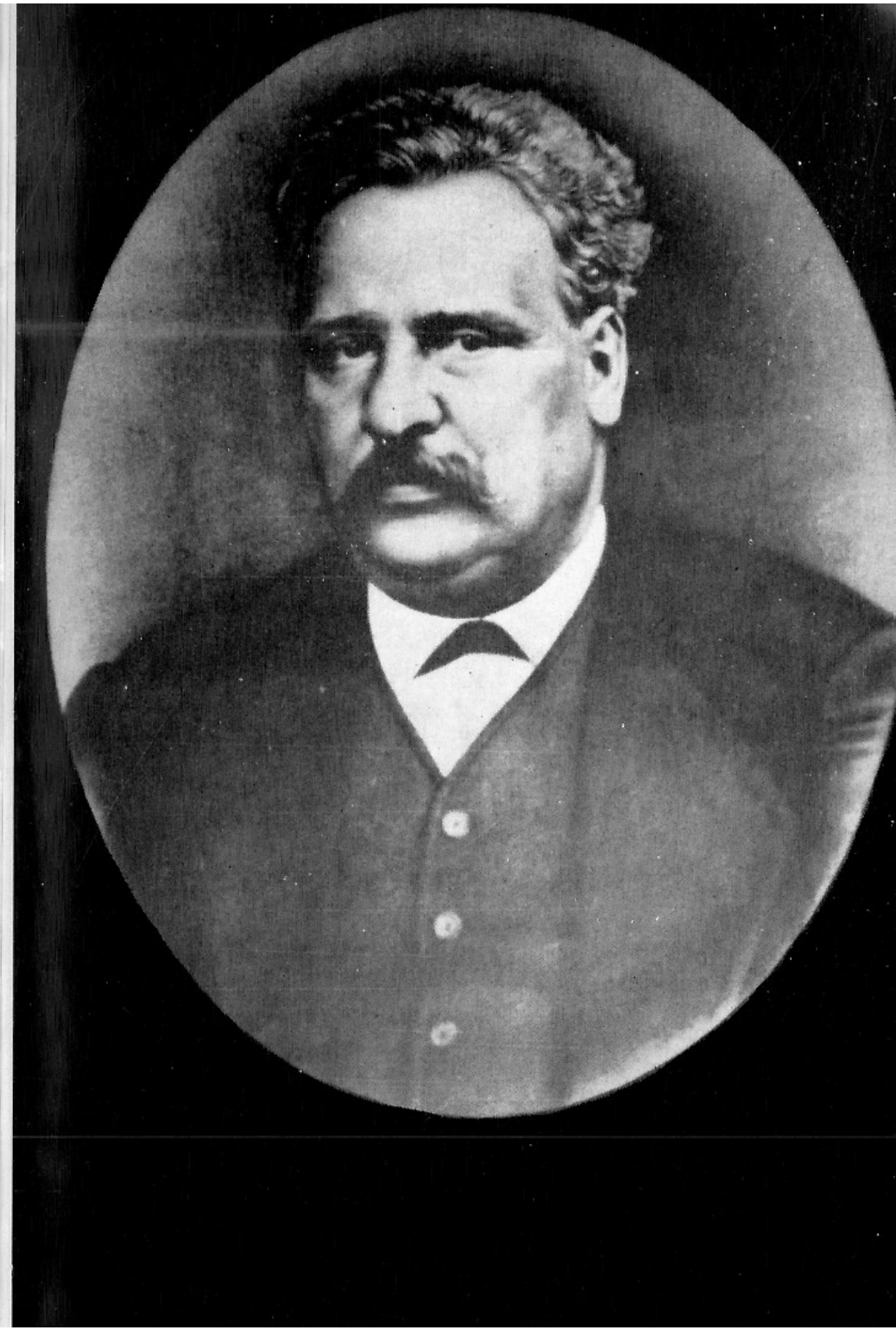

ПЕТКО СЛАВЕЙКОВ

Петко Славейков се ражда, живее и завършва живота си в XIX в. — този век на гиганти и велики събития в историята на нашия народ. Неговият граждански и писателски път е дълъг и богат, невероятно богат, като си помислим през какви драматични изпитания е минал. Петко Славейков не оплаква съдбата си, отчаянието рядко го спохожда, предпочита да говори за себе си с хумор и ирония. Спомнете си неговия духовит разказ за детството и юношеството му, за първото му затваряне в кокошарника на търновската митрополия, за ранното му учителстване — едно безкрайно скитане от село на село поради преследването на търновските гръцки духовници и т. н. — целият този удивителен разказ е пропит с хумор и ние като че забравяме зад хумора страданията. Но у Славейков има и горчиви спомени: «Родил съм се, или по-право родили са ме баща ми и майка ми в първите десетилетия на сегашния век, когато във Франция, в Англия и в другите места на Европа науките цъфтели и ревността към просвещението била вече в пърга си [в силата си] и разпаляла сърцата на честитите жители на поменатите страни и когато по всичката повърхнина на нашата упрокопсала на последне бащина не се виждало ни едно какво да е училище. Най-славният в търновското училище учен мъж, когото аз можах да запозная, беше куцият даскал (бог да го прости). Неговата гимназия и академия бяха между яхъра и курника в къщата му. В тез прословути тогаз учебни заведения съм получил аз първото и последното си образование» («Кратък месоцослов за годината 1879»).

Ще си послужа с още един цитат — от писмо на Славейков от 1853 г. до Палаузов, който не е успял да му намери в Одеса съчиненията на Пушкин и Гогол: «Вярвате ли, брате, моето учение се състои в една суха граматичка. Пък аз не мога да стоя празен. Въобразете си колко се огорчавам и как обливам перото си със сълзи,

кога пиша нещо, че угаждам недостатките на знанията си, че нямам и книги, от които да се ползувам, що годе да се поведа или подражание да направя. У мене само преводи и сочинения Карамзина и един сръбски Телемах с Христоматия Галахова. Ето всята ми библиотека; че как да не жажда за книги, как да не ожидам, но що же: не ми е някой повинен, като съм сиромашески син, нито ми е пък някой длъжен.»

Но нека от тези два цитата не се вади заключение за характера на Славейков — те имат значение само за биографията му. Защото Петко Славейков е един от най-жизнените, най-дейните, най-неуморните, най-упоритите, най-последователните борци, които познава българското национално възраждане. Роден в бедна казанджийска къщурка в една от търновските махали, в първобитна обстановка, той ще изпълни с жизнерадостните си песни цяла България. Любовта му към народа и жажадата му за просвета ще му помогнат да преодолее всички трудности и пречки на образованието си, на средата, на времето, да израсне като голям поет и голям общественик, да застане в центъра на българския обществен и литературен живот за няколко десетилетия. Славейков ще обикне народните пословици и народните песни, ще опознае езика и живота на народа така, както малцина са го познавали. Никакви изпитания и горчивини няма да унищожат усмивката му и Славейков ще даде на хората много радост и много смях — в стиховете си, в сатиричните и хумористичните си вестници, във веселите си календари. Славейков крие в душата си непресъхващ извор на поезия, от който ще избликнат прости и непосредни, вълнуващи песни. Съвременниците ще ги четат с възхищение и ще ги пеят с наслада. Тези песни ще преминат границата на своето време, за да зазвучат в бъдещето. Те звучат и днес и ни връщат към най-хубавото от миналото на нашия народ и нашата поезия.

В 1895 г., в годината на смъртта на Славейков, Д. Благоев го нарече «най-оригиналния» от старите български дейци. А Благоев познаваше добре Славейков, защото е бил негов ученик в Цариград, Одрин и Стара Загора. И той можеше още тогава с право да каже: «Заслугите на дяда Славейкова към България са толкова големи, деятелността му е тъй тясно свързана с историята на духовното и политическо освобождение на България, че ний смятаме за неуместно да говорим за тях в едно съобщение за неговата смърт. Каква крупна фигура представлява дядо Славейков в българската найнова история може да си представи човек само от една обстоятелна биография за него.»

Безспорно, в личността и делото на Петко Славейков има много общи неща с другите големи дейци на Възраждането — с патриотичното въодушевление на Паисий и Софроний, с просвещенските идеали на Берон и Неофит Рилски, с всеотдайността в борбата на Неофит Бозвели и Раковски, с широките хоризонти на Каравелов и Ботев. Но заедно с това в личността и делото на Славейков — както и у всички тези гиганти на нашето възраждане — има нещо неповторимо. Не случайно Д. Благоев отбелязва тъкмо оригиналността на Славейков. Нека не търсим тази оригиналност в отделни биографични подробности, в някои епизоди от личния живот, в някои прояви на темперамента, които са привличали любопитството на съвременниците. По мое мнение оригиналността на личността на Славейков се крие преди всичко в неговата дълбока свързаност с народа. Той изцяло израства върху хранителната народна почва. Никой така дълбоко не е черпил от народната среда, както Славейков. Навсякъде, много или малко, възприетото от културата е изиграло решително влияние във формирането на личността — дори и при Паисий и Софроний; да не говорим за Неофит Бозвели и Неофит Рилски, Раковски и Априлов, Берон и д-р Ив. Селимински, Н. Геров и Бр. Миладинови, които учат в гръцките училища и европейските университети, за Любен Каравелов и Христо Ботев, които поглъщат жадно в Москва и Одеса богатата руска култура.

За да се избягнат недоразумения, трябва веднага да отбележа: не искам да откъсвам нито Паисий и Софроний, нито Раковски, Каравелов и Ботев от родната им почва, нито да пренебрегвам факта, че все пак Славейков е посещавал български училища и че е продължил своето учение по пътя на самообразованието. Искам да подчертая само основното у Славейков: богатството, което извлича от народната култура — и като знание, и като художествен опит, и като език, и като демократична мирогледна позиция. Дори първите му писателски тласъци идат от народа. Всички помним срещата му с пиперковския кръчмар дядо Драган. Когато чува неговите живи, увлекателни разкази, Славейков решава да стане писател. Неговият естетически идеал тогава е — народното разказно умение. Разбира се, Славейков надраства този идеал, особено когато се запознава с руската литература.

Но през цялото си развитие Славейков продължава да се учи от умението на народните разказвачи, от техния свеж език, от техния сочен хумор; това добре личи в художествената му проза: мемоари, фейлетони, хумористични творби. Нещо повече, дори първите уроци по превод Славейков получава от народа. Събирайки народни пословици, той забелязва, че «в дюгените и кафенетата мъжете говореха повече по турски и употребяваха доста таквиз стари думи на тоя език». Започва да записва и турски пословици. Но в тях имало доста неприлични думи; «на български никак не

идеше да се изкаже или ако и да се изказваше, вместо да се харесва, докарваше отвращение». Обаче Славейков забелязва как умело в разговора тези думи се превеждат на български, като се предава преди всичко смисълът им: «Особено жените, които тоже знаеха турски, но си говореха на български, често привождаха такива думи, преведени на български, но преведени тъй, както не би ги превел сега даже и най-вещият от нашите книжовници. Работата стоеше в това, че онези думи, които на турски се вземаха из турския живот и от турските нрави и обичаи, оставаха без смисъл, ако да се преведяха буквално на български; затова те ги осмисляха, като превождаха не думите, а смисъла и действието с онова, което е свойствено на българина.»

Ето върху тази народна култура Славейков наслоява онова, което по-късно придобива чрез четене и самообразование. Оттук дълбокият демократизъм на всичко, което създава, и неизбежният печат на самородното българско, дълбоко народното дори и в сложните дискусии около устава на Българската екзархия, където Славейков заема най-демократичната позиция, и в ожесточените спорове за характера на първата българска конституция след Освобождението, където към правните аргументи добавя несъкрушимата логика на народния разум и народното мислене. Може би само Левски му съперничи в това отношение.

Искам да отбележа още една черта в личността на Славейков, която също определя нейната оригиналност. Това е нейният ренесансов характер. Тук оставям настрана въпроса за отношението на българското национално възраждане към европейския ренесанс в неговия «класически» вид, но едва ли в България има по-неуморен и ярък борец за разкрепостяване на човешката личност, за освобождаване от предразсъдъците на средновековното мислене, за утвърждаване на достойнството, ценността и свободата на човека. Да вземем само един проблем: отношението към жената, безправна робиня във феодалното общество. Славейков е един от най-горещите защитници на българската жена: пише статии, издава брошури, основава първото българско женско списание «Ружица» (1871). Славейков създава българската любовна лирика (отначало преводна и побългарена). Любовната тема у него не е само младежко увлечение, тя намира своето място и в зрялата му лирика. В ранната любовна поезия на Славейков ще срещнем и сантиментализма, и еротиката — в това отношение той действително стига до ренесансова волност и разпуснатост. Нашата градска младеж е чела и пяла тази поезия с увлечение, защото ѝ е била нужна в един период, когато са се разчупвали основите на патриархалното общество и са се създавали нови обществени отношения. Нека не съдим Славейков с късна

дата за анакреонтичните му песни, а да почувствуваме цялото хуманно очарование на разбунтуваната му личност.

На Славейков не е чужд ренесансовият енциклопедизъм. В това отношение той е сроден на Раковски, Каравелов и Ботев — с техните огромни умствени интереси. Но у тях над тези интереси се издига една ръководна воля — революционната борба, която се превръща в духовно средоточие. Колкото и странно да изглежда на пръв поглед, Славейков се приближава до д-р П. Берон, най-типичния енциклопедист на нашето възраждане, поставил си за задача да усвои цялата наука на епохата — от физиката, астрономията, геологията, химията до философията—и да създаде една единна система на човешкото знание. Славейков няма неговата университетска подготовка и универсалността на неговите знания,по образование той е антипод на Берон, но му е близък по всестранността на интересите си: история, езикознание, фолклор, етнография, география, педагогика, литературна критика и литературна история. Към това трябва да се прибави неговото художествено творчество: поезия, басни, поеми, детски стихотворения, разкази и мемоари, диалози и драми, фейлетони, сатира и хумор. Петко Славейков е първият всеобхващащ талант в българската литература — той твори във всички жанрове, създава нов тип писател и проправя в това отношение пътя на Каравелов, Ботев и особено на Вазов. Но с това не завършва неговата дейност, защото той е плодовит преводач, журналист, редактор, издател. Неговата всестранност стига до куриози: Славейков съставя дори готварска книга, която претърпява две издания («Готварска книга или наставление за всякакви гозби», 1870, 1874). При това става дума не за кабинетен поет, книжовник и учен, но за дейна, борческа личност, която кипи в обществените и политически борби — от юношеските си години до края на живота си.

Писателят и поетът Петко Славейков е близък на всяко българско сърце, той е влязъл в нашето съзнание още от нашите детски и ученически години с такива незабравими песни като «Хубава си, татковино, име сладко, земя рай», с пълните с мъдрост стихотворения «Мудно ходи нашто време» и «Опитай се пак», с мъчителните размисли на «Не пей ми се» и «Жестокостта ми се сломи», с лиричното очарование на «Не растат саминки в поле цветовете», с трагизма на «Народен» и «Към братята сиромаси», с басните и сатирите, с незабравимите образи в поемите «Изворът на белоногата», «Бойка войвода» и «Кракра Пернишки». Безспорно в поетическото творчество се крие обаянието на Славейковата личност, с него е свързана преди всички огромната популярност на поета. Но поетическото дело не бива да затуля обществено-политическата дейност на

Славейков, защото то е свързано непрекъснато и изцяло с обществените нужди на времето, с дейността на общественика. Първата творба на Славейков е сатира срещу гръцките владици. Дори когато пише сантименталии любовни песни, поетът заявява, че задачата му е била: «да отърва младежите от турските песни, които по онова време бяха на мода да се пеят». Славейков утвърждава една от най-важните традиции на българската национална литература: дълбоката й връзка с обществото, с живота на народа.

Когато Петко Славейков се появява в българската литература — през 40-те години на миналия век, нашата поезия почти не съществува. Няколко опита на първите стихотворци, разхвърляни по отделни книги (български списания и вестници още не излизат), една поема — «Стоян и Рада» от Н. Геров Наистина, в Одеса пише един даровит поет—Д. Чинтулов,—но неговите стихотворения се появяват в печата едва в 1849 г. Не е изграден още новобългарският поетически език. Младият Славейков първоначално се лута, попада на остарели черковни образци, докато намери верния път. Домашната поетическа традиция е извънредно бедна, но Славейков попада — не изведнъж — на руската поезия, която му разкрива богат поетически свят, особено поезията на Пушкин. Той чете неговите стихотворения с увлечение, грижливо ги преписва, превежда ги на български, някои от тях претворява. Пушкин така го покорява, че Славейков пише:

Не бе ми брат,
по муза беше ми познат,
но мил ми беше от брат по-много.

Руската поезия помага на Славейков да се освободи по-бързо от навеите на сантиментализма и еротизма, да се насочи към народния живот; той се учи от нейния граждански патос, от демократичните й идеали, от високото художествено майсторство на руските поети.

През същия период Славейков се докосва до още един извор на поезия, от който изобилно черпи — народната песен. Той открива красотата й, събира народни песни, вниква в образната система, поетиката и езика на народното творчество. Лъхът на поетическата свежест на народната песен се чувствува в цялото творчество на Славейков. Към съзнателното школуване се прибавя и дълбокото вътрешно сродство с народния певец, наследено от непосредното общуване с народните поетически традиции. Иначе не бихме могли да си обясним създаването — напълно в духа на народната песен — на една такава неповторима творба като «Изворът

на белоногата», която и до днес се чете с непресъхваща естетическа наслада. В това отношение Славейков има само един съперник — Хр. Ботев.

Поезията на Славейков е широка по теми и богата по чувства и настроения. За пръв път в българската литература се появява такава многобагрена поетическа палитра. Славейков се откликва на цялото разнообразие на заобикалящата го действителност. Неговата поетическа чувствителност е разностранна; тя проявява една голяма и несъмнена творческа дарба. Оттук и богатството на поетическия му свят. Днес ние не можем да го обхванем пълно, защото го познаваме по сравнително малко произведения — най-добрите, по онния, които са стигнали до нас с непохабена от времето художествена свежест. Всъщност за някогашния читател това творчество е много по-богато — и той го е възприемал като увличащ поетически свят. Такава е била преди всичко любовната лирика на Славейков, която възпява любовта и опиянението от живота. В повечето случаи сантиментална, но същевременно и витална, тя е давала на някогашния читател поетически емоции и го е приобщавала към света на художественото творчество. Към тези стихотворения трябва да се прибавят и творби, които са свързани с ежедневните човешки вълнения и настроения, с човешки болки и страдания, с романтичен копнеж по далечното, с мимолетни разочарования и мисли за самотата и смъртта. Тези стихотворения са допадали на младите чувствителни хора и понякога са се превръщали в песни, които са пеели цели поколения. Нашите баби и майки все още пеха:

По море се скитам ази,
от пристанище далеко,
между бурните талази
да ме влачат в тъмнина.

Още в ранните стихотворения на Славейков се явяват исторически реминисценции («Първа здравица», «Спомен») и особено природата, която поетът рисува с искрено и непосредно чувство. Образът на родната земя запленява с меките си и нежни тонове. Достатъчен е един пример — «Нощ»:

Гор от млечно небо
нежната луна
тихо озарила
нощна тъмнина.

Виж, звездите греят
с ясна светлина —
долу по земята
редом тишина.

Птиците заспали,
всичкото мълчи,
незамирний чучур
излека ручи.

По цветя росата
бисерна лъщи,
ветрец по гората
тихичко шумти.

Върховце привеждат
крехките елхи,
месеца здрависват
нежните треви.

Тиха нощ прекрасна,
с хладна ветрина,
колко си приятна
с бледна светлина.

Ти повърхност земна
либаво сребриш,
сърца подгорчени
сладостно тешиш.

Пейзажът е нарисуван с акварелна чистота. Славейков неведнъж дава израз на възхищението си от красотата на родната земя; той чувствува жизнерадостното и бодро идване на пролетта:

Ти пак се завръщаш, о пролет и младост,
с цветлива нога!
И пак се завръща и драгост и радост
и цвят и злака!

Природата вълнува и радва поета, но същевременно го изпълва с тъга, когато си спомни, че неговата собствена младост е вече от-

шумяла. Чрез природата поетът разкрива и личната си съдба — както страданията и, така и пламенния си копнеж за щастие.

Всичко това като тема и чувство днес може да изглежда сантиментално и изживяно. Но до средата на миналия век то не съществуваше в българската поезия и Славейков щедро трябваше да й го даде, за да постави началото на нейното пълнокръвно развитие.

В поезията на Славейков се налага на вниманието преди всичко нейният граждански патос, съзнанието за обществената роля на поетическото творчество. Това съзнание иде безспорно от уроците на руската поезия, но то е съзвучно с основния патос на Чинтуловите стихотворения, които се появяват в навечерието на Кримската война. Славейков се възхищава от Чинтулов, търси неговото литературно приятелство, дори по време на Кримската война пише патриотично-революционни стихотворения. Но не революционната борба е основната сфера на Славейковата поезия. Нейната сфера е друга — мислите, борбите и страданията на общественика-демократ, който дълбоко обича родината си и искрено страда за съдбата на народа. Съзнанието за отговорността на писателя пред народа пронизва цялото поетическо творчество на Славейков. Поетът хвърля открито ръкавица на «благоразумните», на онези, които го съветват да не се взира в обществените недъзи:

Момче, ума си събери,
мълкни и се смири!
Добро със присмех се не лучи,
народ се с сатира не учи.

В стихотворението «Не слави мойта муза» Славейков разкрива писателското си верую: високата нравствена личност се проявява не във външни белези — чин, пари, знатен произход, но в готовността за жертва за родината и обществото. Изхождайки от такива разбирания, Славейков насочва вниманието си към обществената действителност. Две са сферите, в които се движи: изобличение на обществените паразити, на носителите на консерватизма и невежеството, на външното подражателство и модите — и дълбоко съчувствие към болките и нещастията на народа, на «сиромасите-братя». Поетът рисува смелостта, патриотизма, вярата на общественика-демократ и патриот, но също така и неговите колебания, лутания, безизходност и крушения. Достатъчно е да си спомним такива силни стихотворения като «Не пей ми се» и «Жестокостта ми се сломи», където заключителният стих изразява цялото отчаяние на поета: «О, спи ли бог? О, бог не види ли?»

Но дълбоката свързаност на Славейков с народа му помага да преодолее личното разочарование. Той рисува образа на силния обществен борец, който не трепва в гонения, нужди и неволи, не се побоява от клевети, защото «правият в правда право добива» («Силният»). Неговата решителност да работи честно и твърдо за народа си, да не свежда глава пред насилници, да не си служи никога «с лъст, с клевета и с низко раболепство» проличава открито в стихотворението «Ответ». Затвореният борец за правда приема съдбата си без отчаяние, с пълно съзнание за правотата на своето дело («Моето положение»). Историческият оптимизъм на поета, вярата му в непресганното движение напред, упованието му в младите поколения, които ще поемат прогресивните завети на миналото, на отиващите си борци, са изразени в стихотворението «Мудно ходи нашто време». Опирайки се върху силата и бодростта на младите, поетът гледа спокойно към бъдещето на родината.

В тази обществена и патриотична атмосфера се раждат и поемите на Славейков. В най-хубавата между тях — «Изворът на белоногата» — в центъра на изображението стои незабравимият образ на селската девойка Гергана. Малко женски образи в нашата поезия са очертани с такава симпатия и с такова художествено умение. В образа на Гергана е въплъеен идеалът на народа за нравствена красота; поетът е успял да го възсъздаде с прекрасен език, с чудесен народен стих, с цялата стилна и образна атмосфера на народната песен.

Но гражданската поезия на Славейков има и други измерения — сатирата, баснята, епиграмата. Поетът използува всички оръжия, за да бичува лични и обществени недъзи, за да изобличи фалша, гнилостта и лицемерието на един свят, изграден върху паразитизма, хищничеството и парата или върху малодушието и липсата на човешко достойнство. В сатирата Славейков използува често ирониятa и хумора («Песен на паричката ми», «Контето», «Пиянска молитва», «Опък станал този свят»), но не му е чужд понякога и сарказмът. Нима няма ботевски черти в следната сатира:

За гроба ми, стара майко,
недей пита накъде ѝ;
не жали, недей се вайка,
що чедо ти не живей.

Не труди се свещ да палиш,
ни тамян да ми кадиш,
деветини да ми правиш,
коливо да ми вариш.

Не заслужва, мамо, спомен,
който е в света живял
безотечествен, бездомен
и мърцина е умрял.

Гато чуеш за смъртта ми,
ти ще сториш най-добре
да потъжиш, както тъжиш
за говедо, га умре.

Но ще кажеш, майко мила,
във човешки образ бих,
кат човек си ме родила,
кат говедо поживях.

Разпознавах мъх от косъм,
но не знаех кой съм род,
ни отде съм, ни какво съм,
ни защо ми ѝ тоз живот.

Работех, но сал за хлеба,
само дет съм ял и пил,
а за мене и за тебе
като че не съм ни бил.

Днес ти, мамо, нямаш чедо,
господарят няма роб,
няма на света говедо —
говедото няма гроб.

Написано в 1875 г., в навечерието на Априлското въстание, и обнародвано в Дановия алманах «Летоструй» за 1876 г., това стихотворение с горчивина говори за една язва в тогавашното българско общество — апатията, егоизма, житейското безличие, които разобличава и Ботев в «Странник».

Дълбоката обич на Славейков към своя народ го прави мъчително да страда за неговите недъзи и да ги разобличава открито. Защото никой български писател не е писал така безпощадно за своя народ, както Славейков в известното стихотворение «Не сме народ». Ние знаем при какви конкретни обстоятелства е написано това стихотворение (в същата 1875 г.) и все пак вече сто години то тегне като тежка присъда над нашите национални недостатъци.

Гражданската поезия на Славейков се ражда в разгара на неговата обществена дейност — като учител по села и градове,

като деец на черковната борба, журналист и редактор в Цариград — и по-късно като общественик в освободена България. Тя намира място в «песнопойките» и бележитите календари на Славейков и в неговите вестници «Гайда», «Македония», «Звънчатий глумчо», «Шутош», «Остен» и др. Тя е съзвучна с неговата блестяща публицистика (уви, все още не я познаваме в пълно издание), с духовитите му фейлетони (Славейков е създател на българския фейлетон), с хумора му, с глумите и закачките му, с епиграмите му и т. н. Жанровото разнообразие на публицистиката, фейлетоните и сатирично-хумористичната проза на Славейков е необикновено богато. И ние в никакъв случай не бива да откъсваме поезията му от хумора и прозата. Съвременниците са ги възприемали като единно цяло — поради тяхната едновременна поява и териториално съседство във вестници и списания. Това важи и за Раковски, Каравелов и Ботев — писателите, които разполагат с едно велико оръжие — свои вестници и за разлика от предходниците си могат да действуват бързо, с разнообразни средства върху времето и съвременниците. Славейков се е разкривал изцяло в «Гайда» и «Македония». Календарите му и «Гайдата» са разсмивали цяла България, а «Македония» е разтърсвал общественото мнение в Цариград, а понякога и османската империя.

Не случайно Славейковите вестници са спирани непрекъснато, редакторът им е бивал многократно арестуван. Славейков е имал за свои врагове не само османските бюрократи (понякога самите везири), но и български чорбаджии, консервативни духовници, туркофили и предатели; достатъчно е да отбележа, че най-върлият му противник през последните години на робството е бил Иванчо х. Пенчович, убиецът на В. Левски. Враждата се е дължела на демократичните позиции на Славейков в черковната борба, на симпатиите му към делото на нашите революционери отвъд Дунава (сътрудничеството му с Л. Каравелов е доказано) и на силата на неговата публицистика и сатира. Разбира се, Славейковите политически позиции не винаги съвпадат с позициите на българската революционна партия (тези различия не бива да се заличават); като легален деец в турската столица Славейков е трябвало да прибягва не в един случай до компромиси, но революционерите го разбират и го щадят. Каравелов го защищава, пишейки във в. «Свобода»: в. «Македония» е «едничкият народен орган за отсрещните българи» (1870); «Няма вече на света «Македония» и нашите идиоти могат без никакво препятствие да се разхождат по българските мозъци» (1872); «Македония» е започнала да излазя изново. Надеяме се, че нашите български патриоти щат да посрещнат този единствен български вестник с радостно сърце» (1872).

В. «Македония» е спрян окончателно и редакторът му е арестуван, когато излиза бележитата статия «Двете касти и власти» (писана от Св. Миларов, но одобрена от Славейков). Достатъчен е един цитат от нея, за да се види политическата смелост на Славейков. Авторът се обръща към духовниците от Българската екзархия:

«Внимавайте и не гледайте само във ведрото досега небе, защото ето — задава се облакът на крайния ъгъл на хоризонта и той е, който, ако не внимавате, ще обърне всичката ваша радост в дълбока тъга, всичката ви слава — в неописван срам и всичкото ваше действуване — в невъзкресна смърт.

С изпъждането на гръцките калугери не се е свършила българската революция, нито пък ще се спре тя с това ваше поведение. Недейте се обверява в моменталния този мир, който владее в нашето отечество. Той скоро ще се свърши и времето на новата борба ще настане.

Тази борба ще има политически и социален характер. Тогаз от вас ще се изискват дела, не думи, но дела високи и благотворни — дела, които да отговарят на великото вдъхновение на българския народ. Уви на онез, които не са подготвени за това!

Не съглеждате ли вий онези светли точки, които се вестяват тук-таме из нашето отечество и между нашата публика и които предвестяват нови времена, нови образувания, които има да се въздигнат върху развалините на вехтите? Не усещате ли, че тези искри не са освен предтечите на големия огън, който има да загори в гърдите на всичкия народ, понеже самият характер на народа и самото му положение го прави способен за таквоз едно движение?»

Тези думи избухват като бомба в центъра на османската империя. Но пророчеството на статията се сбъдва — след четири години пламва Априлското въстание.

Със спирането на в. «Македония» не спира обществената дейност на Петко Славейков. В 1877 г. той посреща с радост руската освободителна армия в Стара Загора, става първият председател на градския съвет на новоосвободения град, а когато руските войски трябва да напуснат Стара Загора, той е свидетел на нейното опожаряване и поема тежкия път на бежанците към Балкана. Свързва се с руската армия, за да ѝ даде извънредно ценни географски и топографски сведения. Тогава написва своето популярно стихотворение:

Руский цар е на земята
най-велик, над всички пръв;
русите са наши братя,
наша плът и наша кръв.

Кат Русия няма втора
тъй могъща на света;
тя е нашата опора,
тя е нашта висота!

След Освобождението Славейков участвува най-дейно в обществения и държавния живот, бори се за демократична конституция, защищава я от посегателствата на Александър Батенберг, неведнъж понася гонения и страдания, но винаги запазва своето мъжество. Последният му жизнен подвиг е — горещата защита на Русия като освободителка и закрилница на българския народ по време на русофобската политика на Стамболовия режим. За този подвиг свидетелствуват една необикновено интересна брошура «Размишления върху положението ни» (1886) и статиите, които помества в своя вестник «Истина». На всички гонения срещу него и синовете му той отговаря смело. Ето какво пише през тези години до дъщеря си:

«Аз съм вече много преминал и това ще прекарам. Който е бил големи тъпани, не ще да знае от такива спукани даарета, които му бият, а пък братята ти са млади хора и те трябва да се учат, че не е тъй лесно да служи някой на рода си и на отечеството си. . .» И добавя: «Блазе на тия, които могат да покажат раните си за отечеството си.»

Старият, грохнал вече физически Славейков наистина можеше да покаже раните си за отечеството. . .

На края искам да припомня само два момента. Известният руски военен кореспондент В. И. Немирович-Данченко ни рисува Славейков след победата на шипченските позиции: «Аз помня този момент на победата. Когато отрядът на Скобелев се строи пред редутите, отрупани с трупове, когато открай до край на бойното поле гръмна такова ура, за което не могат да ви дадат понятие никакви паради, при мен, сияещ, със сълзи, с щастливи сълзи на очи дойде Славейков. «Шипка е свободна, Шипка е свободна» — повтаряше той, а после в неудържим порив протегна ръце към небето и едва не ридаейки, произнесе: Нине, господи, отпущаеши раба твоего с миром, яко видеста очи мои спасение твое!»

Въпреки своята патетичност, тази сцена е внушителна: Славейков поздравява изгряващата свобода на България.

През 1895 г., в годината на Славейковата смърт, Вазов, когато се чествува тържествено 25-годишният му юбилей, издигайки се над личните вражди, дава една от най-хубавите характеристики на делото на Петко Славейков и на заслугите му за развитието на българската литература: «Родолюбец горещ, ум богат, всестранен, той даде най-силния подтик на народното свестяване. Писател, поет

даровит, той пръв със своя майсторски чук издяла из грубата скала на българския език статуи с изящни линии и форми, пръв изкара от тоя първобитен, необработен инструмент ония сладки звукове, ония драги песни, които са омайвали нашите юношески души и са поронили в тях първите семена на любов към хубавото, към поезията. Душа упорито-желязна, Славейков пренесе като твърд гранит всичките бури на една мъчна епоха и служи за тръбач на въздишките и ламтенията на цял един народ, внимателно вслушан в неговото сладко и громко слово.»

Едва ли е нужно да се прибави нещо към тази характеристика, освен думите на Д. Благоев: «Днешното поколение, както и бъдещите, винаги ще го спомнят с признателно чувство, защото без предшествующата деятелност на такива дейци като дядо Славейков не бихме имали възможност да вървим напред».

Благоев е имал пред вид и нашето поколение, когато победата на социалистическите идеи ще извърши дълбока революция в живота на българския народ. Можем с пълно основание да кажем, че със своя чист патриотизъм, със своя искрен и дълбок демократизъм, със своята огромна любов към народа, със своята смела борба срещу всичко закостеняло, консервативно, спиращо развитието на обществото, със своята дълбоко народна поезия и Петко Славейков има дял в нашата социалистическа революция.

Петър Динеков

СТИХОТВОРЕНИЯ

ЖЕСТОКОСТТА МИ СЯ СЛОМИ

И рекъл бих: аз няма веч да плача
за тежките на тоз народ беди!
Ожесточен, пощада му не рачах —
«Да тегли», думах с яд, «нал тъй мъжди».
Народ тикъв за друго недостоин
освен за мъки, нужди и тегла,
Научен род, безсмислен раб, спящ воин,
що чака той за тези си дела?
И виждаше ми се теглило малко
това, що знаях той че теглеше,
и неговото състоянье жалко
в мен състраданье не възбуждаше...
Но, майко, чух как богу дух си дала,
преследвана за мойта смелост-грях,
размислих как невинно си страдала
за туй нали, че твой син ази бях?...
И поменах горката си невеста,
що прави с мойте дребни пет деца,
без теб, без мен, без дом без свое место?
Как тегли от безжалостни сърца!

И в твойта смърт и в тяхното страдньe
познах теглото аз на тоз народ, —
развредиха се мойте вехти рани
за неговът и наш злочест живот!

Жестокостта ми ся сломи. Аз клюмнах,
заплаках пак и зинах, та проклех, —
проклех аз тази в мене страст безумна:
да бъда горд и жесток, както бех.

Проклех достойните за туй проклятство,
онез неистови мъчители —
виновните на тези окаянства
и бедним върлите гонители. . .

И вслушах ся. . . И чувам не далеко
все пак тоз глас: «Ах, помощ иде ли?»
Въздъхнах аз и толкоз само рекох:
«О, спи ли бог? О, бог не види ли?»

ПЪРВА ЗДРАВИЦА

Похвалил се гръцкий цар Никифор
в Бяла-града, ширно Цариграда,
пред боляри и пред господари,
похвали се, люто се закани:
«Туй, що думам, то ще и да стане.
Аз ще ида в равна България
да я сравня със земята равно,
да поробя и старо, и младо,
да погубя самин крал Карана,
майка му ще с коня си да стъпча,
а жена му робиня ща зема. . .

От ка се е крал Каран провдигнал,
много ми е пакости направил,
земята ми всичка е ограбил,
поробил е войводи, войскари
и погубил много господари,
па кръвникът смее да се хвали,
че и мойта глава ще да снеме,
че на мойта столнина ще седне,
за да съди, както ази съдя. . .
Това нещо бива ли да бъде?
Чувате ли слуги, господари!
Я станете скоро, та идете,
обходете от изток до запад,

съберете где що войска имам,
повикайте персите на помощ,
татарите и те нека додат,
та да минем скоро през Балкана
и да влезем в равна България,
да запалим села и градове,
да сечеме мало и голямо,
най-подире краля им Карана.
Ако бог да жив да си го хвана,
низ войската гол да си го водя,
месата му къс по къс ще режа,
със кръвта му ще поя земята
и жив да му очите извадя,
да познае що Никифор може.»
Чуха царя слуги и велможи,
та станаха и войски събраха.
Повикаха персите на помощ,
татарите сами си дойдоха;
отидоха в равна България —
пред тях върви сам си цар Никифор.
Присрещна ги Каран на Балкана
и пътя им изотзад захвана,
та ги сече, догде ги изсече —
и ни един назад не утече. . .
Никифора жив го уловиха
и както се самси той закани,
тъй имало със него да стане.
Сам Каран му главата отряза,
високо я на вили заболи,
широко я низ войска разходи.
Кога Каран дома се завърна,
повикал е латини златари,
наръчал им, та му оковали
царска глава, цар Никифорова,
с чисто сребро и със сухо злато —
мяра чаша от нея направи.

И кога се с гости веселеше,
здравица си из нея пиеше:
«Наздраве ви, юнаци и гости,
Никифору спасли му се кости!»
Здрави били, весела дружина.
Кой е слушал, на чест да му бъде,
нему песен, мене чаша винце.

ГОРИ

От планинските рътища водица
снежлива ниско, като че пълзи,
облива бледовръхлата тревица,
каквот горещи кръвави сълзи
гърдите на злочеста удовица,
кога прегръдва дребни си дечица.
Гори посърнали и меланхолни,
вий, голи, бледни като болни,
безвиден, както зажумял мрътвец,
люлей се тук-таме сам сух листец.
Оплаква ветер вас, бучи, нарежда,
но вий не тъжите, у вас надежда.
Студените вихрушки есенни
събарят жълтите ви листове,
но пролет прозябателна, с зелени
и пресни, пак облича ваште върхове.
А человек като побелей, в гроб слиза.
Да чака срок, обвит у гнойна риза.
Речете ми, речете, о любезни
гори, защо тъй младостта ми чезни?
Без да са връща, както ваш разцвет,
на пролет дважди в този бели свет?

❄ ❄ ❄

Ето изгрява светла зорница,
с книжки в ръцете хайде, дечица!
В школа да идем, на стол да седнем
и в книжките си ний да погледнем!
Те ще ни кажат как да живеем
и да получим щото желаем,
и да добием дарби вси злати,
и за да станем с ум богати.
Добро е име почет и слава,
както на всички, и нам се дава!
На всяко дело да сме способни
и за да живеем като свободни,
и нашта слава първа и стара
пак в наште дене да се докара.
И нас наука тамо да води,
където ходят всички народи.

КРАКРА ПЕРНИШКИ

Епос

Запустяла България,
запусти я цар Василий —
цар Василий Византиец,
царя-българоубиец,
той запусти България;

осем години как я бие,
как я бие, как я роби,
не остана ратна сила
непобита, неразбита,
ни войвода непоробен,
освен Кракра от Перника,
от Перника бяла града.
Перник град е стена твърда,
сам си Кракра — хала върла:
пръв юнак е над юнаци,
вещ побойник и войвода.
Има конче — змей крилати,
има сабя — мълневита,
първа люба — яр-денница
Ангелина, милий Ангел.

Книга пише цар Василий
от Велбужа до Перника:
«Слушай, Кракро, що ти велям,
поклони се и предай се.
Перник мой е, смерник твой е,
чест тя чака на присое».

Кракра пише, отговаря:
«Я не зная да се кланям
и не ходя по присое;
а па колко за Перника,
мой ли, твой ли, господ знае,
но без бой го не предавам.
А но ти си недалеко,
мож да дойдеш и ще видим,
ще обидем чест юнашка,
па комуто бог помогне».

Посъбра си цар Василий,
посъбра си ситна войска,
а че слезе по Петковден
в Радомирско равно поле,
де протича струмна Струма.

Настани се пред Перника,
пред Перника силна града,
та на Кракра вест допрати:
«Давай, Кракро, и придавай. . .
Сега нечем само Перник,
сакам още прид отгоре:
вран ти конец, остра-сабя,
баш войнишко ти поклопе,
що го сабя не пресича,
що стрела го не пронизва.
Сакам, Кракро, и ще зема
и твоята вярна люба,
да ми носи хладна вода,
да ми служи на трапези,
да ми справя нощна стеля».
Отговаря бравий Кракра:
«Ой те тебе, цар Василий,
дори свети ясно слънце
на моите гари очи,
дор ми глава бъде здрава,
нераздвойна от рамене
и доде е силна мишца,
остра сабя у десница,
я не давам влас ни косъм
от Перника да се кътне;
я кале ти не предавам,
враня коня си не давам,
остра сабя — ни поклопе,
вярна люба не устъпвам,
венчило си не потъпквам;
люба водя, мра за нея,
коня яздя, войска газя,
бой се бия град си пазя;
па що бъде, нека бъде».
Туй изусти, кон си яхна,
па се спусти и прескокна

през калето — на полето,
па нагази многобройна,
ситна войска византийска.
Войска гази кон крилатий,
а на него юнак Кракра.
Блещи му се шлем пернатий,
махом маха остра сабья:
гърци капят като круши,
отръсвани от вихрушка.
Войска Кракра дваж кръстоса,
га се врати да потрети,
гръчка войска налягала
като снопе по странище.
Както пролет буин порой,
що протича и поплавя
по равнища сенокоси,
тъйка също кървав порой
бе поплавил бойно поле.
Прах се дига там далече,
цар Василий сам утече,
след него се Кракра литна
и по него виком викна:
«Стой, почакай, цар Василий,
ето ида — сам ти нося
остра сабя и поклопе».
Но не чака цар Василий
да си майка не ухили.
Спря се Кракра и застана
и подума реч засмяна:
«Е, па майке, та що бягаш?
Що не стоиш, що не чакаш?
Да ти носим все, що сакаш,
цар Василе, сокол пиле,
ако тако, много здраве,
допрати ми цяло Гръчко
да ти носи все, що проси.»

Кракра викна, гора екна
и повея хладен ветрец,
та завея върли думи
ча до слуха цар Василев.

Скръцна зъби цар Василий,
страшна кана се-закани:
«Ако бог ме жив остави
Цариграда да пристигна,
каза ща ти, Кракро враго,
ще повдигна па връз тебе
все, що мъжко, в цяло Гръчко,
ти ще видиш все, що може
цар Василий — ум обилний.»
— — — — — — — — — —

(ще се продължава)

* * *

О, унуци цар Шишмана,
дет живейте по Балкана,
покрай Дунав по полето
и в Тракия до морето —
негов глас е дет ви вика!
Днес време [е] за прилика,
хадте внуци, хадте чада
за свобода как са пада
ударете връх тирани,
връх безбожни агаряни (мюслюмани)

Докоги щат те да бъдат
на той престол и да съдят?
Що търпите, ваш не е ли?
Ха удрете, бъдте смели —
не бойте са, ще надвийте,
враговете ще избийте!
За помощник вам на битва
ний пред бога на молитва.
Бог е с вази, хад удрете
и тирани изтребете!

* * *

Хади, братя, хад дружина,
що чакаме, що седим;
съмна вече, нощ са мина,
има л още ний да спим?

Дълги нощи пролежахме,
потопени в тежък сън,
много назад ний остахме
и сега да н останем вън.

Да си сейме ний нивята,
жито да са наплоди,
да си режеме лозята,
грозде да са народи.

Почивахме вече доста,
нива ни са залиши
и лозица е безгрозда,
маната я изсуши.

Хад, дружина бързоконци,
тракиенци, македонци!

*
* *

Зора се сипва, войска се сбира,
младо юначе с либе са праща,
сабя препасва, на бой потегля.
Първо му либе тихом говори
и му се моли да н я оставя:
— Еще е рано, драги соколе,
постой, почакай, не ме оставяй.
— Пусни ма, дружке, зора са златна,
росата пада в тиха прохлада,
звезди залязват, ще съмне скоро,
нека да ида бой да се бия
зарад народа, зарад свобода!
Моли сал бога, душице, агне,
моли са само дано жив бъда.
Ах, остави ма, пиле, пусни ма!
— Постой, почакай, ощ време има.
Но вярна дружка в очи го гледа,
горчиви сълзи рони два реда.
Девойка млада плаче, троши са,
юнак ми млади ето двои са:
— Да н съм се раждал, да н съм порасвал
и остра сабя да н съм препасвал!

Род и свобода, любов и дружба —
зло положенье, несносна служба.
Млъкни, о, агне, млъкни, ах, Радке,
мори душа ми гласец ти сладкий.
О, сладка душо, ето че съмва,
ей подир малко и топът гръмва.

. . . . . .

Прощавай, тръгвам, цалувка дай ми,
дето да бъдем, вярност да знайми.

КИТКА

На ти, дете,
китка цвете
от ученье,
що не вене!
Аз го сбирах по градини,
дето никне от години,
тебе с него да накича
и да видиш как прилича!

СПОМЕН

На запад слънцето трепти, едва гори
и в огнени вълми мъждее.
Умислен месецът занича през гори
струите си как Етър лее.

Заспало все и пусти речни брегове;
едвам е чут, като чуртят водите
и вятърът като люлей горите
и шепне с листове.

Сам тука по разбъчканите камъни
на таз огромната направа
пълзя и мярка ми се между тъмнини
следа от миналата слава;
съсипани стени, обрасли трапища,
палати срутени, с земята уравнени,
твърдини мъховити, църкви запустени,
с зарити гробища.

Вред тишина, мълчанье мрътво в тез места,
едвам едно възпоменанье
живей и мя вглъбява в сладостна мечта,
за да пригледвам със мълчанье
там, там, където е обрасло с буренак,
где вятърът люлей пусталата коприва,
где месецът насилам зарите си впива
под дребний камънак.
Там някога юнак, от битви уморен,
в дома от старина оставал,
изпращал сина си на бой и ободрен
своята сабя му подавал.
. . . . . .

ПРОМЯНА

Тъжен съм сега. . . напразно
вий за туй гълчите мен,
аз бях весел с сърце ясно,
като слънце в младий ден.

Драга бе на мен зорница,
тихий чучур на лъка,
в тъмний вечер глас от птица
и прохладна ведринка.

Любех, що е сърцу мило,
ако злий разсъдък спи,
но ми либе изменило
и сърце ми не търпи.

Всичко мина и напразно
диря миналите дни.
Ясно небо ми ужасно,
драги нощни тъмнини;

мили облаци бухлати,
ако силен дъжд ручи,
ако вятърът крилати
прах развява и бучи.

ТАМО

Видя ли тамо, где цветят
зелените юдоли
и вършето си где плетат
високите тополи?
Видя ли Стара планина
със разни билки покрита,
и нейната височина
небето как подпира? . . .
Там жаля аз
да бъда с вас.
Там веят тихи ветрове
и листовце люлеят,
там чуваш птичи гласове
любовно като пеят.
Овчарски песни, викове
в долините зелени,
там, гдет не знаят ядове
сърцата им влюбени.
Там жаля аз
да бъда с вас.
Ходи ли тамо, где тече
бистра кат сълзи вада,
где перонига ся влече
по цветната ливада?
Видя ли чучур как ръми?
Струи треви омиват.
И тамо гиздави моми
кърчази си наливат.
Там жаля аз
да бъда с вас.

КАНАРЧЕ

Млъкни, канарче, у кафез,
не пей ми песен сладкоречна,
напомня ми тъжовно днес
станалото в страна далечна!

Напомня ми за у дома
твоята песен сладкогласна,
гласа на милата мома
в среднощ, пред месечина ясна

когат с разплетена коса,
пред нашто сетне разделенье,
слъзлива бършеше роса
и опрощаваше ся с мене.

Забравил бях я аз на час,
но ти запя и как в почуди
направи сходство с нейний глас
и в мен тъги разбуди.

СЪЛЗА

У злочеста земле
на усилно време,
в сиромашия роден,
бях от сички презрен
на света меланхолно живеех.

От дете в пелени
и до тез младини
на тъга всякий ден,
всякий ден нажален,
пред смъртта за̀ живот не милеех.

Но небето реши,
за да мя утеши,
изведнъж на очи
чух сълза да ручи,
разгорени гърди да облива.

Нема горест в сърце,
ни тъга на лице
и душата спокойно почива.

На, не съм веч унил
и живот пак ми мил,
тез ранени гърди
не усещат беди,
чрез сълзи в веселба преминувам.

Който ще да е жив
и в живота щастлив,
като му дожалей,
той сълзи да пролей
и със тях веселба да купува.

ЛЮБОВ

В гърдите ми любов, ужасно
от нея страдам и горя,
издъхвам за лице прекрасно,
не смея пак да му явя.

Надежда няма зарад мене,
живот ми пълен със беди,
едничко ми са утешенье
на небо ясните звезди.

Към тях очите си аз впивам
и къмто красни цветове
тям аз тъгите си откривам
с сърдечни пусти ядове.

Цветята, гледам, оживява
нощната росна хладнина,
любов пък мене изсушава
и губи в млада младина.

От ден на ден все вена, съхна.
Без животворната роса
на милостта ти ще издъхна,
как цвят ще клюмна под коса.

У Т Р О

Слънцето изгрява
гор над планини,
редом осветлява
полски равнини.

Водопад ся пени
в буйни стръмнини,
водни искри пуща
в сини глъбини.

Лакатушни вади
тихом ся леят,
край росни ливади
птиците пеят.

Вятър им приглася
на брода речний
и далеч разнася
техните песни.

Китните морави
пълни с красоти,
гъстите дъбрави
с върхове злати.

Утро лъчезарно,
пълно с драгости!
За приятности
мойто сърце
теб е благодарно.

С хубости врачовни
изток ти красиш
и сърца тъжовни
с него веселиш.

Н О Щ

Гор от млечно небо
нежната луна
тихо озарила
нощна тъмнина.
Виж, звездите греят
с ясна светлина!
Долу по земята
редом тишина!
Птиците заспали,
сичкото мълчи,
незапирний чучур
излика ручи.
По цветя росата
бисерна лъщи,
ветрец по гората
тихичко шумти.
Върховце превеждат
крехките елхи,
месеца здрависват
нежните треви.
Тиха нощ прекрасна,
с хладна ветрина!

Колко си приятна
с бледна светлина!
Ти повръхност земна
либаво сребриш,
сърца подгорчени
сладостно тешиш.

СЛАВЕЙ

Чух гласа ти, славей сладкогласний,
между листи в кичести гори,
ти посрещаш месца май прекрасний
преди слънце, през злати зори.
Видя, по треви роса елмазна
виси кат бисер на гърди
нежни; но животът ми подгазна
и сърце повена от беди.
Дал не помниш как ся с теб надварях
да посрещам и аз кичливий май,
на гласа ти как ся отговарях
там от росовлечний речний край?
Как гласът ти преди да разбуди,
пъстрокрилни леки пемперуди
по цветята да ся разнесат,
аз събирах майската роса?
Та и нине, либаво другарче,
с песен срещаш мая, но от зло
твой другар съсипан жално плаче,
болен, слаб, отпаднал, на легло

и не може вече както първен
да предваря слънце пред зори,
но неволно у легло замървен,
жаден поглед мята към гори.
Пред очи ми гроб отворен,
скоро, скоро иде черний ден!
И навеки твой глас разговорен
ще да млъкне зарад мен.

СТАРА ПЛАНИНА

Изгрея нощната ламбада,
сребри дълбоките долчини светлина,
повей, повей, вечерная прохлада,
белей ся ти пред мене, Стара планина!

Към Дунав долу на полето
съзирам аз, мержей ся росна равнина.
Ах, споменът на нейната хубавина
влече и мами ми сърцето!

Замокриха ми сълзи по страни,
душата ми кипи, примира (баялдисва),
познаници мечти около мен ся сбират,
припомних любовта на предните си дни,

и мъки, и тегла, приятност и отрада,
от желби и надежди пуста празнина.
Повей, повей, вечерная прохлада,
белей се ти пред мене, Стара планина!
. . . . . .

ПЕТЕЛ И АЛМАЗ

Лъщял в сметта безцен алмаз
и гладний петльо се завтекъл,
поклъвнал го и в този час
ядосал ся и рекъл:
— Бъди ти лъскав колко щеш,
зачто ми си? Не ся ядеш!

Мнозина ценят учението,
както петелът алмаза.

ЩУРЕЦ И МРАВИЙ

Щурец ся молил на мравята
да го нахрани, че от гладност тлей.
— Что прави лятос ти? — «Пях из нивята».
— Иди сега играй пак и говей.
Момчета, работете на младост
да не говейте на старост.

БАБА

Беззъба баба орех опекла,
поглозгала го със уста,
не му познала сладостта,
след туй изплюла го и рекла:

«Зачто ми е този плод —
само кора без род.»

Тъпоумните така мъмрят на учението.

*
* *

На нощта си ясен месец,
на денят си светлина,
като твойта хубост, пиле,
няма друга ни една.

Ангел ли си от небето,
че на хубост си сама,
на жените си корона
и царица, и мома.

Първо и първо кат тя видях,
в огън пламнах сиромах,
от тогази и досега
де съм, как съм не познах.

С теб сънувам, с теб бълнувам
и въздишам от сърце,
тебе мисля, тебе диря,
теб простирам аз ръце.

И в смъртта си, душо мила,
и на гробните врата,
пак твоето сладко име
ще да шепна със уста.

*
* *

Помня, помня, мило либе,
онзи сладкий мене час,
пред раздяла в час последний
разговорът между нас.
Бистри сълзи като извор
как течаха из очи,
кат ми думаше: «Не тръгвай
ти с от мен не далечи».
Твоят поглед как лъщеше,
как свентяха ти косми!
Колко хубавичка беше
с алените си страни!
Твойта сетнята целувка
ощ в устата ми гори,
ти от нейното пламтенье
мойта вярност разбери.

*
* *

Далеч от мойта бащнина,
от мило първо либе,
на тази чуждата страна
и радост ми не иде.

О, весела е пролетта,
приятно е времето,
но тъмен е за мен света
и тъжно ми сърцето.

В гората славей ако пей,
на жалост отговаря
и тихий ветрец ако вей,
сълзите ми събаря.

Шумливи, росни ветрове
тъги не разпиляват;
градински, полски цветове
не ма развеселяват.

От тукашните красоти
една не ма привлича,
към тях сърце ми не лети,
не мож да ги обича.

Догдето ходя по света,
о, милинка душице,
не ти забравям хубостта
засмяното ти лице.

Колко да бъда надалеч
и гдето да са скитам,
в уста ми е едничка реч,
дали си вярна питам.

Кога ща дойда у дома,
на бащин двор да седна
и тебе, либава мома,
засмяна да погледна.

Това аз мисля секи час
и сичкий свят ми тесен,
кога ща чуя твоя глас,
любовната ти песен?

Дано би дал бог милостив
назад да са завърна,
барим еднъж догде съм жив
с любов да та прегърна.

* * *

Гиздаво момиче,
бяло Иваниче!
Вчера тя видях,
на чардак седеше,
бял памук предеше,
вярвай, изгорях!
С черните очички
с белите ръчички
зле мя устрели.
С тънена снажица,
с рехава косица,
люто мя рани.
Като тя изминах,
сякаш че загинах,
все в огън стоя.
Гдето да отида,
тебе кат не видя,
все сълзи лея.

Ден и нощ бълнувам,
тебе поменувам,
твойта красота.
Вярвам и говоря,
няма друга втора
кат теб на света.
Тъй да знаш, душице!
Че за твойто лице
ден и нощ горя;
и за твойте вежди
вярвай от премежди
сам ща с уморя.
В тази страст любовна
със стрела отровна
люто съм ранен.
Виж мя колко съхна,
скоро ща издъхна
младичък, зелен.
Ах! Недей, душице,
млада хубавице!
Стига мя гори,
малко посмисли ся
и за мен смили ся,
та добро стори.
Черните очички,
белите гърдички
я ги покажи!
Вярно, без преструвка,
сладичка целувка
я ми харижи!
Със лице засмено
към сърце огнено
тихо погледни.
На ръце прострени,
до гърди ранени
кротко полегни.

* * *

Не ставай рано пред зора,
не ходи, либе, за вода.
Не дрънкай менци ковани,
не трошн злати колани.
Кални са друми широки,
мътни са води дълбоки,
меки постелки готови
на наште равни дворове.
Да легнем, пиле, и двама,
сладко да спиме и двама.
Да легнем двама сред двора,
да легнем тамо под бора (дърво)
на него има три гнезда,
на трите гнезда — три славя,
наредом пеят и трите —
да им слушаме песните.
Единий пее от вечер,
другий пък пее посред нощ,
а третий пее у зори,
каквото сички по гори.
Той, гдето пее от вечер,
негова песен говори:
— Лягайте, спете, два млади! —
Той, щото пее посред нощ,
излика пее и дума:
— Прегръщайте се, два млади! —
Третий, що пее у зори,
весело пее и дума:
— Хади, ставайте, два млади!

КИТКА

Смесна китка, росно цвете
в пролет да се хубавей,
времето е също дете,
днес въздиша, часки пей.
Сичкото се разпорежда,
нищо, нищо тук не трай
и целебната надежда
на бедите врича край.
От надежди се извлича
тънък-тънък кончицец,
накрай цял се пак обкича
претърпявий с злат венец.

ВРЪБНИЦА

Дечица, вейки си кършете
за цветний празник Връбница,
да го посрещнеме и със цвете,
и с съкрушени сърчица.
Осанна! Вишнему възпейте,
славенски в робство синове,
и с кървави сълзи облейте
срещалните си цветове.

КЪМ ДРУЖИНАТА

Я пълни чашка,
майко юнашка!
Пийте, дружина, зима са измина,
с пушки на рамо, хайдете тамо
в бой за народа, в бой за свобода!
На планината юнак царува
и по горите господарува.
Нам е войвода нашта свобода,
нам е богатство нашето братство,
обич съгласа, волност принася. . .

*
* *

Стари, станете, млади поведете —
тръгвайте, ергени, синца обкръжени!
Ето ви готови
с пушки и топови,
с саби и ножови
скъсайте окови!
Руски глас ви вика,
ей Русия иде роби да избави,
български аслани иска да прослави.
Тръгвайте след нея, час и време доди,
кръст христов изгрея — към победи води.
Бог кога е с нази, от какво се плашим —
кръст ще заповяда, кръст ще да на пази.
Наша е победа, бог кога е с нази.
С бога и Русия
тръгвай, Българио!
Врагове на кръста, рог ще да се. . .

СПОМНЯНЕ

Жалост ме е залюляла
на живот от първий час;
над люлка ми майка пяла
тъжна песен с жален глас:

— Клето чедо! Веч баща ти
в хладни гробни тъмнини —
нож душмански го пропрати;
ти си роб от пелени.

Но порасвай и препасвай
остра сабя по бедра
и войвода за свобода
да те видя и умра!

1854

*
* *

недей се кахъри —
защо ти са пари?
Как да живеш,
все ще умреш!
Голей и пей,
търпи, живей,
заспи, умри
и без пари.

*
* *

Ето мръкна са и днес,
сякой в къщи са прибира
и другарче за нощес
на леглото си намира.

Само ази съм злочест,
че за мен другарче нема;
пак самичък и нощес
на легло не ще задремя.

Среднощ дойде, часът би,
сякой са от сън пребръща
и с сърдечни веселби
мило либе си прегръща.

Четири стени пред мен,
около ми все пустия
и юрганът ми студен,
ако да са позавия.

Ей зора са появи,
час на нежните целувки;
нежност редом обови
сдругарени драги дружки.

Ах, къде си, дружке, ти,
на душата ми душица,
бар сега ми са вести,
ето светлата зорница

*
* *

На сън сънувах аз нощес,
че бях в една градина,
и тамо между ружите
седнах да си почина.

И ето там ми са вести
ти, сладка дружке мила,
набрала беше цвете ти
и на венец го свила.

Кога до мене наближи,
то аз ти са обадих,
венец поисках, що държиш,
и ти ми го подади.

Повторих пак, поисках аз
и алена страничка,
но ти са дръпна наназад
и фръкна като птичка.

Но ако че не би нощес,
сега я дай на яве —
и аз ще да ѝ подаря
цалувчица на здраве.

1854

*
* *

Плачи, -въздишай и тъжи,
сърце, сърце злочесто!
Откак тя жалост нарази,
ти рониш сълзи често.

Деня въздишаш, а нощя
лееш сълзи горчиви.
Светът ми се отщя, отщя
от случки жалостиви.

Аз любех, радваше ся ти,
но аз любов изгубих;
напусна весели мечти
и ти... тъги възлюби...

Ах, либе, либе, докога
за тебе ще жалея?
И докога ща от тъга
за тебе да линея?

Дали ще радостна звезда
над мене да огрее?
Сърце ми клето таз беда
не ще да преживее.

1854

*
* *

Славейче ле, славейче,
гласовито славейче!
Обади са, не мълчи,
сладки песни зацвърчи!

Да раздумаш млад злочест,
що в зори е подранил
и ожида от нощес
своя ангел нежен, мил.

Ето сипват са зори,
новий ден са появи,
китновръхните гори
с нова песен поздрави.

Вярна дружка имаш ти,
сладко пейте двама ви.
Азе клетий съм злочест —
либе ми са не яви.

Чаках, чаках, тръгвам веч,
ако дойде тука днес,
да ѝ кажеш сладка реч...
Да ме найде там... нощес.

И кога сме двама ний,
ти дойди, та ни попей,
на целувки прикани —
да са любим — ти са смей.

*
* *

Дал е звездица,
светла зорница,
ил месец есен
на свод небесен?

Не е звездица,
светла зорница,
ни месец есен
на свод небесен.

В зори ранила
девойка мила,
грей хубавица
като зорница.

Ружин цвят пресен
по-драг не бива,
цвят е чудесен,
ружа е жива.

Снага ѝ крехка,
коса ѝ рехка,
месец ѝ лице,
очи — звездици.

Ах, докоги ща,
о, гълъбице,
любов да ища
и красно лице?

Пред да повене,
дай го на мене —
ден да не губя,
все да го любя.
1854

*
* *

Не си звезда, нито зора,
не си злато, нито сребро,
не си капка майска роса —
ти си, пиле, малка мома.

Видиш ми ся светла звезда,
видиш ми ся злата зора,
честно злато, чисто сребро —
на света си първо добро.

Обичам та — обичай ма.
Радвам ти ся — радвай ми ся.
Ти си, пиле. малка мома,
на света си първо добро.
1854

*
* *

Ходил дядо на пазар,
на връщане пропълзял.
Ето как,
като рак,
става дядо, пада пак.
Тук е сухо, там е кал,
там си дядо позаспал.
Ето как,
без калпак,
става дядо, ляга пак.

— Я се, дядо, обърни,
стара баба прегърни.
Хад оттук
дрът боклук,
ще ми прави пак напук
— Я се, дядо, обърни,
на ти винце, че сръбни
Хоп подскок,
лока-лок.
Бар го смуча като смок.

*
* *

Дядо брада глади,
а баба го гади
и на ум го учи
винце да не смучи:
— Кекавий дъртельо,
мършавий петельо,
стига вино пука,
стана като кука...
Дядо баба хука:
— Махай се оттука,
теб сега ще слушам
да си не оттушам.
Винце ми е мило,
че ма й подмладило;

винце ми е сладко,
гърло ми е гладко.
Ти от щир разбираш
и дръвца да сбираш.
Баба още мърка,
дядо са насмърка.

1854

*
* *

Баба винце пила
и се подмладила,
иска да се жени
за млади иргени;
даде мотовало,
купи огледало,
поотърси феса
и сватя калеса.
Сватята проважда...
Сяда, та се сглажда.
Дядовата кака
за иргеня чака,
чака и подсмърча,
бръчки да разбърча...
Заспала и чака —
ето ти котака.
Баба спи и хърка
и котака мърка,
баба пък сънува,
че с ирген хортува;

кот ѝ гурли ближе
и по вежди стриже,
баба пък бълнува —
либе я цалува.

1854

*
* *

Ранобудна ластовичко,
златокрилна, мила птичко,
толкоз рано не рани
и от сън ме не буди.

Теб зорница те уваря
в топло гнездце при другаря.
От другарче отделен,
нощ е тежка зарад мен.

Ти посрещаш нов ден есен
при другари с сладка песен,
аз пък гледам да заспя,
нови мъки да н търпя.

Остави ме да мирувам,
да заспя, дано сънувам
мила дружка тук въз мен,
в сън да съм барим блажен.

ВЛЪК И ГЪСКА

Един вълък настървен
за пакост ходел често
в едно селце злочесто.
А там в двор разграден
имало да живее гъска;
самичка будна тя горка,
кат виждала вълка,
захващала да съска. . .
Вълкът намръщял ся, кръвник,
но траял пачето фъстенье
дань ся раздига в село вик,
да върши злобното си щенье.
Подсърден же от псетата веднъж,
край гъската минувал, злонко
засъсква тя; той — връц, па дръж,
спарпутя и изяда я синонко!
А три дни след това
минувала пак тази то вълчина
и вижда пачията перушина. . .
Повива вълчо със глава
и тъй намръщено подумва:
«Ей тъй, за който няма ума!
Ще съскаш, а? Кряклива гъс!
Ще казваш ли на Х а д ж и Вълча
ф ъ с?»

*

Невинний незапазван
пострадва, зле наказван;
а силний прави, що обича
и за злините си хаджия ся нарича.

На зло наклонната природа
ако добие власт,
тя зло ще прави на народа,
добро — нити на влас.
Все, що не ѝ е по угода,
ще го срупай навчас.

НА ВЕТРЕЦЪТ

Повей, ветре буйний,
разпръсни мъглите,
вей ти, лекоструйний,
проясни ми дните,
Повей, ветре хладний,
вдъхни в мен надежда,
душа да н отпадне;
сърце да н нарежда.
Изпълни сърце ми
с сладостна разтуха,
всели у душа ми
присъствие духа.

КЪМ БЪЛГАРИЯ

Стани! Дойдох да ти попея,
да те разбудя веч от сън.
Стани! Виж слънцето изгрея
и планините как огън!

Стани! Гората ся развива
и пуща гъсти листове,
трева полените покрива
и цвят окича върхове.

Стани! Все сън и докога ли,
или да спиш си ти роден?
Доволно вече, що сте спали.
Станете! Дойде бъдний ден!

1854

* * *

Цъвнаха дървята
и тревата никне.
Птиците пропяха —
куковица викна.
Пролет! Всичко шава,
гади се проспали,
всичко пей, се радва,
гласно бога хвали;
но сърце ми клето,
веднъж осланено,
сухар на полето
стои замъртвено;
в скърби и неволи
не шава, не тупа.
Та и за кого ли?
Дали за сган глупа?

* * *

Пееш, мило птиче,
но не ти прилича
песен весела.
Листи пожълтяха,
мъгли долетяха —
есен е дошла.
Зима мразобора
утре е на двора —
тъжна е порà.
Лятос ти си пяло,
охолно летяло
в поле и гора.
Де ти днес другари? —
Бягат кой как свари,
ти самò в долà.
Но не пейш — ти плачеш,
жално гарван граче
на гола ела. . .
О, плачи да плачем
плач, за който влачи
жалостно тегло.
Зима за природа,
робство за народа —
все едно е зло.
Зима е до време,
пролет ще отнеме
мъртвений живот.
Но кой ще поможе
да избави, боже,
страждущий народ?

ПОЛОЖЕНИЕТО

О, защо са ви леете,
горки сълзи из очи,
скърбите ми, ядовете
можете ли заличи?

Не можете и недейте,
недейте са вече ле.
Не жалейте, не чернейте,
всичкото е нахвиле.

Бог високо, цар далеко,
близо черни теглила.
Зло насреща, зло напреко
и бела подир бела.

1857

* * *

Не слави мойта муза лъжний глед
на гиздави одежди,
кои пред простите невежди
показват говедаря кмет.
Не мога аз за вятър никого да галя.
Имел бил някой си пари
или са с дрехи косери,
затуй не ща му позахваля.
Какъв си ти, що си, не питам,
ни от какъв си знатен род.
Достоен ли си? — тъй почитам.
Имел ли си ти имот —

ако ще би с колата,
не тача аз с заплата.
Имел си скъпи облекла —
затуй ли ищеш похвала?
Аз пред кумир са не повалям,
ни за угода пак захвалям:
добра е на глед
и тиква на плет.
Да видим я какво си сторил,
дал си показал добрина
на нашта клета община
кат си са тъй укокорил?
Имот и пустий салтанат
току простацит блазни,
на мен са те омразни,
за мене добродетелний е най-богат.
Магарето си е магари,
ко ще имѐ пари с товари.
Там, дето тряба с ум да са реши,
то там похлопва дългит си уши.

* * *

Момче, ума си събери!
Млъкни и са смири!
Добро със присмех са не лучи,
народ са с сатира не учи.
От този страшен занаят
кажи, че друго няма да т остане,
ще си завъдиш сал душмани;
да има за какво да та е яд.

Ще каже секи зарад теб: «Той нема ума —
тоз присмехулин ли злочест?!
На обществото той е чума,
той лае и хапе като пес!
Я виж го как са впива!
Я чуй как ни са той присмива!
Махни го татък този лих!
За да сглоби едничък стих,
не гледа той нито баща си,
току стиха си да подкваси
след ритма ритма да кълси.»
И тоз да пишеш, който та гласи,
когото ти почиташ за приятел,
пак той ще бъде първий ти предател
и не че сал ще да та предаде,
но ще наднади, за да подкладе.

. . . . . .

Не знаеш ли, че сатира злъчлива
на туй времѐ докарва зло
и за едничка реч горчива
изтегляш злоби сто?
Или умът ти тъй та блазни,
че има кой да т оцени
и от клеветници омразни
да та закрий и настани?
Не вярвай! Секи ще са начумери
и вместо да са притече
да та закрили, троснато ще ти рече:
— Сѐ ти ли са намери!
За теб немà ли друго какво-годе,
ами отиде, че оноде?! . . .
Ха! Сърбай днес, каквото си дробил. . .
Махни са, недей ма меси. . .
Ти трябаше да си знаил
в кои денье, в кое времѐ си!

И право, що пишеш ти таквиз песни?
Защо сѐ стихове да правиш?
Ил мислиш, че хорските злини
С тях щеш да поправиш?
Тежкò ти, стихотворче лудо!
Ти де си чул таквози чудо?!
Да кажем, ха, че ти изобличи
грабителя за неговит злодейства,
оплака горко клетите семейства;
какво излезе от твоите речи?
Дали тоз хищник са остави,
защотò ти го укори,
грабителство веч да не прави,
света с злоба да н гори?
Не, не, не ще да знай от тебе,
ти викаш, а пак той слухти;
отърва на сирмáсите и хляба
и гледа той да нагости
тогози, кой му тряба.
Не си губи ума, нето перо хаби,
крокодил от дюканье не зема!

. . . . . .

Но ти за друго протърби,
против разврат перо наточи
и простотата зле нарочи.
Какво ли и от него? Празен труд!
Ще каже секи: «Той е луд!»

. . . . . .

Тоз, който са й наел света да учи,
не може от туй по-добро получи.

*
* *

Мъж е онзи, който върже гащи,
а писател, който знай да дращи.

ПЪТНИЦИ И ПСЕТА

Късно по вечеря двама пътници вървели
и за в работа са нещо приказка поели.
Ето отведнъж връх тях
паленце изскача — джаф!
А след него друго, второ, че и трете,
лавнали са сете селски псета.
Тук един от пътниците са навел,
камък зел.
— Остави ги — другият му казва, —
те не млъкват, бар недей ги повече раздразва;
те да джавкат, ний да потърпим
и на пътя си без страх да вървим.
Аз природата им зная —
нека са налаят. . .
И наистина, попристъпили напред
крачки петдесет,
псетата да сюкнуват почели
и наскоро с умълчели.

*

Пред завистник що й да са яви,
ще залае, ще покръкне;
ти на пътя си върви:
ще полае и ще млъкне.

КУЧЕ И МУХИ

Ловило кучето мухи,
без да пресмéтне, будалата,
как че мýхата е крилата
и мóже далéко да лети.
— Що гониш, псе, муха хвърката?
Ти дръж, лови, що ти й в краката!

ПЕСЕН НА ПАРИЧКАТА МИ

Ах, моя царице,
сладка гълъбице,
злочеста горкана,
ти сама остана!
Други ти другари,
коя както свари,
изскочи, отиде
други свят да си види.
Твойто мило братче,
сетнето петаче,
сега преди малко,
оплаках го жалко;
и то ма остави
и тебе забрави.
Сега ти, горчица,
сама си самица;
сама за сирмия
у в празна кесия,
вардиш ти стените,
смисляш дни честити.

От други попарен,
на теб благодарен
за твоята верност
и достопримерност
стихове ти лея:
похвала ти пея,
— Радвай ся, парице,
всемогуща царице!

Зарад теб, парице,
зарад твойто лице
що работи стават!
Царства и престоли
зарад тебе шават;
секи теб ся моли,
тебе жертви коли.
Господ та не прави,
пак та секи слави,
блажена, честита,
цял та свят почита!
Ти на бой си дребна,
но си най-потребна;
няма си, безгласна,
но и тъй прекрасна;
слаба си, ухилна,
но и пак всесилна!
Вселена поклащаш,
сичко преобращаш,
земята раздигаш
и небето стигаш.
Нищо дарба немаш,
пак звездите снемаш.
Радвай се, парице,
всемогуща царице!

Ти патрици прогласяваш,
ти попове осветяваш,
ти безумни умъдряваш,
ти старици подмладяваш,
ти и грозни разкрасяваш,
ти си, дет света управяш!
И какво ти не направяш?
Родения за мотика
поставяш го ти владика,
направяш го и патрика.
Недостойния чрез тебя
висши длъжности обсебя.
Сичко с теб са лесно върши
и затуй та секи търси.
Женско, мъжко теб обича,
старо, младо след теб тича.
Мирски бил или духовен,
прост ли, частен ил чиновен,
първо й първо за теб пита,
че тъй длъжност изпълнява;
тебе тачи, теб почита
и на тебе ся надява,
ти на сички господар си!

Зарад тебе патриарси
дозволяват, разрешават,
законите изменяват,
тайнствата препродават.
Зарад теб архиереи
пленят света кат злодеи!
За тебе хитрите кадии,
както щат, лепят шарии.
Зарад тебе дипломати
работят с лъжи рогати.

Зарад тебе чорбаджии
стават страшни ееджии
и търговците кярджии
стават чудни айнаджии;
зарад тебе и попове
измислеват молби нови.
Зарад тебе говедари
(по брадите докторати)
показват се кат лекари,
от Европа упознати.
Зарад теб са принуждени
и простаци неучени
философи да с обаждат,
от Европа че дохаждат.
Зарад тебе моми млади
земат старци белобради;
зарад тебе хубавици
земат мъже хухловици
и ергените довици.

Ах, за теб са унижават
някои вяра да менят
и родът си да продават,
живот и душа затриват,
само тебе да добиват!
Други се светци преструват,
бога ради сѐ хортуват;
тез ся постници показват,
а онези слово сказват,
проповядват, поучават,
само теб да получават.
Други виж ги любородни,
безкористни и свободни,
за ученье предстояват
и газети сочиняват —

уж парите не обичат
и за обща полза тичат;
а то сичко, що ся трудят —
тебе в джобче как да гудят.
Други пишат и превеждат,
гладки стихове нареждат,
пишат смешни календари,
трупат лъжи със товари,
сѐ за тебе, о парице,
о всесилная царице!

ИЗВИНЕНИЕ

Ба! Какви сте вие луди,
то е челяк да са чуди
с този вашът глуп совет!
Санким като побелявам,
има л нещо да менявам?
Та що има от бял цвет?
Бяло й бялото кокиче,
но го всяка млада кичи;
по глава си го реди.
Пак е бяла драга ружка,
но бере я мойта дружка
и я туря на гърди.

Йощ цветя и други бели,
колкото ищеш нацъфтели
и природата красят.
Та и мойте косми зле ли й,
дет са рано побелели?
Буен жар те не гасят.

От любов ма не лишават,
на цалувки не додяват;
що казвате, че съм стар?
Йощ кръвта ми е гореща
и сърцето ми усеща
пръвния младежки жар.

Побеляват ми космите,
но заякват ми костите,
а и то е един дар.

Затова и да белея,
от да либя и да пея
ази няма да са спра.
Щото колкото побелявам,
толкоз повеч либав ставам
и ша либя, дор умра.

БОРБА ЗА ЦЕЛУВКА

«Слушай, моля! Дай ми воля,
салт веднъж!»
— Стой, не. . . чакай! «Със, не крякай!»
— Там. . . не дръж!

«Ух, каква си. Що са уплаши?»
— Ах, недей!
Ша чуй мама, че сме двама. . .
«Тя къде й?»

— Ей я горе. . . Ша отворя.
«Цъ да не си!»
— Ида, ей ма! Стой, недей ма!
Пъй че си!

«За хатър си!» — Ба, добър си!
«Чакай пак.»
— Ша та блъсна! «Ша откъсна!»
— Амчи как?

«Ша та стисна!» — Аз ще писна.
«В добър час!»
Чунким шаваш, не оставаш:
зная аз.

Друга моли да отволи и по сто!»
— Брава, брава, чева става!
Тъй ли й то?

«Що да сторя? Аз ся моля,
ти не щеш!»
— Нà да цукнеш, че да пукнеш,
да онемеш!

НАПОМНЯНИЕ

Ето, Петко, остаряваш,
видиш вече побеляваш,
гасне младий, буйний жар.
Нал усещаш и кръвта ти
кат ти казва толкоз пъти:
Петко, Петко, веч си стар!

Младините забрави ги,
цалувките остави ги;
не мисли веч за любов.
Да посрещаш с черна жалост
горчивата тежка старост,
отсега бъди готов.
Теб песни ти не приличат;
нето китки веч та кичат;
минаха са младини!
Нине гроб ти приближава,
нине смъртта призовава,
нине тежки старини!
Бар отсега приготви са,
от света веч отречи са,
сбогом, сбогом му кажи.
И кат мислиш старостта си,
за разтуха на скръбта си,
ти сълзите задържи.

ИЗПОВЕД

Мене ма господ такъв създаде:
да ва обичам, о женски млади!
Тъй си аз мисля, тъй са надявам,
че кат ва либя не согрешавам.
Сладост в живота това аз зная —
вас да обичам, с вас да играя,
да ви хортувам, да са шегувам
и на времене да ва цалувам.
Кат ми прилегне, да са примъкна,
в росни ви пазви да си побръкна.

Но пак да знайте, право ви казвам,
за по-нататък аз са препазвам.
Това сал може, ко ми допуснат
и сладки устни да ги покуснат.
От туй да знайте не са отказвам,
но по-нататък пак са препазвам.
Дип кат са случи, не са придръпвам,
както веч сички — й аз криво стъпвам.
Казвам, че й смешно,
йоще и грешно!
Що съм крив ази?
Не ми са мрази.
Женско кат бъди,
и да ма пъди,
аз го обичам,
към него тичам.

ПЕСЕН КЪМ ГАЙДАТА

Гайдо, Гайдо, орган сладкогласни,
засвири ни по български ясно:
дидно-дидно-ди.
На сякъде през вода и през гора
българите към народни им хора,
Гайдо, разбуди.
Нека ти ручило народно ручи;
не са папѝ, Гайдо, и не са гърчѝ,
най ся българѝ.
Не криви на лево, ни на десно:
върви направо, туй е най-лесно,
народно свири.

Доде ти свириш български право,
секи ще вика: «О, браво, браво!
Сладостни песни».
Но щом надуеш към папче ил гърче,
секи българин ще плюй и ще рече:
«Бягай, че вони.»

Юния, 27, 1863

КОНТЕТО

Едно конте потуранте,
пременено,
уредено
и стъкнато хе. . . парланте!
Нагиздено със премени
сякаш булка ща са жени,
та са мъдри и каръчи
и постъпва и са пъчи,
според както че приляга
на Михаля да го стяга.
Салт са пери и са роши
със чепици и галоши,
с панталони френски шити
и сюртука със ширити,
със жилетка, с вратовръзка,
със злат синджир да са лъска,
свилен пояс му на кръста
и злат пръстен му на пръста.
А повече да ареса,
се криво си носи феса
и космите си с помади
сал ги маже и ги глади

и под феса ги притиква
да покриват празна тиква;
но кънти ваджия пуста,
щото нема в нея чувства.

ПИЯНСКА МОЛИТВА

О, слушай Бакхус, боже наш,
що даваш винце, пелинаш,
пред тебе припадам поклонен,
и край калта потърколен;
ще славя тебе аз, творца,
с таквиз поклони до конца.
Сяка година даваш ти
все ново грозде да цъфти,
а пък в чорбата на плода
ти вливаш сладостна вода!
Но пуста, клета наша чест —
коремът ни едвам ли шест
оки да може да сбере;
затуй, о бог, стори добре,
корема ни да разширочи!
Ти заповядай и речи,
от туй питье да сбира то
оки най-малко барем сто.
И пак та молим, боже наш,
да определиш, както знаш,
на месеца барем веднъж
да иде винце вместо дъжд —
да може секи сиромах
да пий на вяра и без страх.

А против тез неверници,
що ти не служат със шулци,
потоп задай от туй питье —
да ся издавят сички те;
пък ний на твоя слава й чест
да ся напийме пак и днес.

ПОДКАНЯНИЕ ЗА ДЕЦАТА В УЧЕНИЕ

Туй да ти е все в умът:
опитвай ся пак.
Би не случи първи път,
опитвай ся пак.
Покажи, че си юнак!
Дръж ся, ти щеш победи,
само постоян бъди —
опитвай ся пак!
Не може ли отведнъж,
опитвай ся пак.
Ако пак го ти не знаш —
опитай ся пак!
Както могат другите,
тъй с търпение мож и ти,
да н останеш тъй простак,
опитвай ся пак!

* * *

По моря са скитамази
от пристанище далеко,
между бурните талази
и мя влачат в тъмнина.

Ах, морето яровито,
а небето е покрито
с черни облаци и мрачни
и звездица ни една.

Сал една звездица беше
мой водител и предстател,
тя всред бурите лъщеше
и надежда тя ми бе.

Но тъма, тъма ужасна
дойде, та покри и нея,
та загина и угасна
тя, звездица на небе.

Таз единствена надежда,
туй прекрасното светило,
беше ти, девойче мило;
твоят поглед милостив.

Кат изгубих аз и тебе,
теб що беше зарад мене
най-надеждно утешенье,
как да бъда вече жив!

Да въздишам и да плача,
самненичък да ся влача
по земи, земи далеки:
нека бъде туй до днес!

Буйни ви, талази морски,
потопете в гроб незнаян
като мен човек отчаян,
сам останал и злочест.

* * *

До край ли ма остави ти,
душевна моя радост?
До край ли ща в празни мечти
да губя мойта младост?

Все весело на божий свет,
все радостно и живо,
а само зарад мене, клет,
все жалостно и криво!

Където да погледна аз,
да гледам нямам сила,
във мисли тайни всеки час
летя към мойта мила.

Блещят в небето навсегда
сиятелни светила,
но мойта светлата звезда
докрай от мен са скрила!

Дор на небето беше ти,
о, ясно мой светило,
приятни бяха ми мечти
и сичко бе ми мило.

ПРЕДСТАВИТЕЛИТЕ НА УГОЩЕНИЕ

От Балкана, от полето,
на народа от сърцето,
надошли сме тука ний
да се трудим, ред да гудим,
цял народът да разбудим
на честити бъдни дни. . .

Но така сега събрани,
да кроиме как да стане
за народа по-добре,
Дайте малко и да сръбнем,
от трудът си да претръпнем,
да не ни се той опре.

От надежда упоени,
с нови сили укрепени,
да пиеме, да кроим;
от народа си избрани,
на което сме призвани,
там на него да стоим. . .

Дай бре, синко! Е, наздрави!
България да се слави,
да напредва, да живей!
Кой зло мисли на рода ни,
в Бяло море да потъне! . . .
— На, момче, и пак налей!

1879

ДВЕТЕ ЖЕБИ

В едно блато живеели две жеби.
Стана лято, стана суша, блатото са изтреби;
в него не остана вода ни за цяр
и жебите подскок, подскок в онзи жар
тръгнали да търсят пък друго блато,
дето да е откъм вода богато.
Наскочили дълбок един геран, пъл с вода,
и «Ела, ела» изкряква едната Кира жаба:
«На, виж, вода, сал да скочим тряба.»
Но другата примислила и «Беда, беда —
рекла, — ами ако и тоз геран пресъхне,
как ще излезем вън тогаз?
Със твоят ум не ходя яз,
той в по-голяма беда ще н пъхне.»

*

Който мисли на какво са решава,
той не туря главата си у в торба;
а когато и брата си свестява,
то и него избавува от беда.

* * *

Силен е този, който в гоненье,
в нужди и неволи има търпенье,
и кат го плашат със отмъщенье,
той ся не бои от туй прещенье.

Славен е този, който не трепва,
когат подлец го с навет връхлетва;
подлий наветник малко ся радва —
вечно ся радва светата правда.

Блажен е този, който ся труди
правдата словом в дело да гуди;
той не усеща тягост на совест,
кат ся озърне на свойта повест.

Нека подлецът с тежки навети
да го напада, да го клевети;
правият с правда право добива,
кривият с кривда посрамен бива.

ПЕСЕН, КОГА СЕЯТ ЦВЕТЯТА

Легни си, мало зрънчице,
в тихо и хладно гробченце,
легни си в земна постелка.
Аз ща насипя над тебе,
милинко мое зърненце,
сура земица до толко,
колкото никак отгоре
ти да не бъдеш видено.

Ах, ако би ти знаило
туй, що със тебе аз правя;
ако би язик имало,
ти би със сълзи казало:

«Нема аз вече никога
нето небето да видя,
нето таз мала градинка,
ни това ясно слънчице!»

Я недей тъжи, малчо мой!
Вяж, меко ти е послано,
хубавинко е легнало!
Скоринко ще ся наспинкаш,
ще станеш, ще ся събудиш,
ще блюкнеш и ще изникнеш,
божият свят щеш да видиш;
съвсем изново родено
ще цъвтиш младо, зелено.

Ден ще настане — и азе
тъй като тебе ще легна
в хладна постелка, студена,
тъй ще покрие и мене
черната земя кат тебе;
но из тоз тих гроб и мрачен
аз ще въстана, ще стана
още по-добро създане —
господ когато изволи,
«бъди пак» само да каже.

* * *

Гърдите тежко мя болят
и скръбни мисли мя морят.
Почивка искам от светът;
умът озлобен, ний ми тяло,

яд на сърцето ми лежи
и все, що на душата ми тежи,
в животът ми е свирепяло!
Къде да бягам от това?
От тез гръмливите слова:
«Добри сме синца ний и прави;
тоз е препълнен с чистота,
приятел тоз на правдата,
достоен е да ся прослави!»
Ах, опак станал веч света!
Съвсем затрита съвестта,
умрял срамът; и в тъмота
лъжата царува свободно.
Позорът никой не казни
и неми наште живи дни;
не плаче никой всенародно.
И мъченици между нас
не ся намерват в този час.
Извикай: «Скоро помогнете!» —
и ответ няма да тя слете. . .
Обречени сме ний на зло,
бои се наший дух от видело.
Мож би въздухът не помага
чувствителност да ся развий.
Туй, дет да гине — то цъфти,
питай ся с ядовита влага;
дет да цъфти — то рони цвят
и мре от жалка смърт.

РОДИНА

Де изгрява най-светливо
Слънцето иззад гори?
Де разсява толкоз живо
месец сребърни зари?
Дали на чужбина?
Не там, о дружина,
но там — на родина!
Де цъфтят така обилно
китни ружи алени?
Де ли славей тъй умилно
пее сладки нам песни?
Дали на чужбина?
Не там, о дружина,
но там — на родина!
Де пак никне толкоз красно
цветето на любовта?
Де ся чува толкоз ясно
сладкий глас на верността?
Дали на чужбина?
Не там, о дружина,
но там — на родина!
Де нам толкоз драги, мили,
биват нашите деца?
Де най-вече пълни с сили
биват нашите сърца?
Дали на чужбина?
Не там, о дружина,
но там — на родина!
Де всяк търси и намира
тези свидни хубости?
Де желае най-подире
да остави той кости?

Дали на чужбина?
Не там, о дружина,
но там — на родина!
Ах, родино! Ах, светиньо!
ще склоня л под теб глава?
Ух, чужбино! Ух, пустиньо!
ще л ся от теб отърва?
Ох, тежка судбина —
тук аз да загина
далеч от родина.

ЖИВИТЕ ДА РАБОТЯТ

Тежко ходи нашто време:
вярвай, чакай, иде ред. . .
Зрей ти, наше младо племе,
пътят ти широк напред.
Нас ни мълнии огряха,
ний стоим на кръстопът;
мирно мрътвите заспаха,
живите да работят.
Веч дълбоко ся помичат
с време всеяни злини;
с брадва ся гора изсича,
зло ся мъчно корени.
От бащите ни остава
присаден в нас този яд;
мирно мрътвите веч спават,
живите да работят.

Срам тому, що глупо тужи,
лист прошепва — той немей;
слава, кой на правда служи,
който жъртва все за ней.
Късно ни с очи откриват,
да удвоиме трудът;
мирно мрътвите почиват,
живите да работят.
Рохко място е готово,
сейте пролет докъд е.
Семето на право слово
не пропада нафиле.
Както с умните разбрали,
тряба тъй да го явят;
мирно мрътвите заспали,
живите да работят.

* * *

Мудно ходи нашто време;
мина вече наший ред. . .
Зрей отсега младо племе
със надежди за напред.
Нас неволи надделяха —
вази те да не смутят. . .
Умрените заспаха,
живите — те нека бдят.

Срам томува, който тъжи,
че в света й минутен гост —
слава, във ръка с оръжье,
който бди на своя пост.
Туй, що старите зачнаха,
млади ще го вкарат в път...
Уморените заспаха,
живите — те нека бдят.
Почвата е веч готова,
сейте, пролет дори грей,
семето на право слово
с време да класи и зрей:
Ето нови дни настаха,
те на смяна ви зоват...
Уморените заспаха,
живите — те нека бдят.

ОТВЕТ

С лъст, с клевети и с низко раболепство
не съм аз търсил слава на света;
С мюзевирлик, с интриги, непотребство
не съм осрамотил до днес уста.
Пред егоисти, горди господари
глава не сведох, нето ще сведа
и на умът на някои мухари
аз никога не ще ся поведа;

на креслювци, подкупни вестникари,
викът, гръмът не имам за беда.
На пътят си, макар че горестно, но честно
пак ще вървя, каквото съм вървял.
Да дума, прави кой що му е лесно,
да служи на родът си — мойт дял.

ЕСЕН

Самси умислен ходя из градина
и под краката ми жълт лист хрущи,
лей есента предзимна хладовина,
за миналото лято ми шумти;
говори ми с повяналото цвете,
със тъжний вид на бледите полета,
с усърналите, жалостни гори,
и с дългите студени вечери.
Със всичката си прелест днес тъжовна
скръбта тъй на душата ми напомня
за загубата на добрите дни
от моите цветущи младини;
за туй, що толкоз скъпо сърце плаща,
а толкози за малко го владей,
за все, което веч назад не враща
таз жизн — тоз жестокий чародей!

ГОРКИЯТ

Седна, вечерям,
мисъл мя зема;
как ще си мина
в тоз свят самичък!
Нямам, горкана,
млада невеста,
нямам аз, клетий,
верен приятел,
ракла с парици,
топло копторче,
кòнец, ни вòлец,
плуг, нето рало;
нямам, та нямам,
нищичко нямам!
С нямане ведно
дал ми бе тейко
салт една дарба —
сила мъжкарска.
Ах, та и нея
горестна нужда
вече стопи я
в работа чужда.

ЗА СИРОМАСИТЕ

Красноречив нравоучител
за сиромасите ни думаше,
пламен на доброто им рачител
да милеим за тях ни учаше.

За целта в животът ни приказва,
за човешкото достойнство;
с ускоренье грозно той поразва
детското разкошество. . .

Леяха ся думите му складно,
умилителна му бе речта,
тъй що слушахме го всинца жадно,
без да си поемаме душа.

И смущенье да не ни наносят,
ний разпъждахме веднъж и дваж
тез, що бяха там дошли да просят
милост за един сирмах брат наш.

ЛИБЕ И ЗМИЯ

Мойте песни ядовити,
как да не има в тях яд?
Дружке, с отрова обля ти
тоз на живота ми цвят.
Мойте песни ядовити,
как да не има яд в тях?
Змии в сърце ми са впити,
в тях и теб, дружке, съзрях!

ТРИТЕ РАНИ

Три са рани, що сърце ми травят:
първа рана е любов неверна,
втора рана дружба лицемерна,
трета рана е пъкълски завид!
Първата я с времето разтуших
и втората със великодушье,
но третята рана, най-голяма,
и у гроба мир от нея няма.

ТЪЖНА КАРТИНА

Тъжна е картина!
Ей нà, облак гъст
вий ся из комина
над село димът.

Незавидна местност,
ускъдна земя,
пуста площ окрестност,
пожнати нивя.

Всичко затъмено,
всичко сякаш спи;
в забунче абяно
селянин стои.

Със глава помахва,
хлябът му е къс;
мисли, та пресмятва
малко за зимъс.

С горест тъй отива
животът — димът;
ей и смъртта идва —
краят на трудът.

Болният го конква
старий селский поп,
ближни го закопват
у в студений гроб.

Всякой си отива,
на гробът сама
иде, та прелива
горестна жена.

НАПРЕД!

Дружина! Дружно да дадем ръце,
найднò напред да тръгнем с ново рвене;
съюзът ни да крепне, да расте
под знамето на светлото ученье.

Нито кумир, нито па свян, страх
да имаме тук на земята;
да н падаме пред никого си в прах
ни за хатър, ни за заплата.

С речта на истината да разим
жреците на грехът и на лъжата;
заспалите си да разбудим братя
и с тях от бой на бой да полетим.

Като звезда светлива, пътеводна
да светне нам светата истина.
И вярвайте, че дума благородна
в светът не ся изгубя ни една.

ТЕ

Лениво те, ако и не омразно,
вървят в стеза утъпкана,
усърнали, безстрастни, празни,
без полза за родна страна.
За тях една потреба, ето:
да има само да ядат,
да спят, да бъдат на рахат;
затуй и няма от небето
за тях призивна благодат.

ЕПИГРАМИ

Грък е нашият патрика,
грък имаме и владика;
българи сме ний простаци,
само снемаме калпаци.
Доблест гръцка е притворство,
нашта българска — покорство.

*

Мислил Гаро, че той нещо значи,
като кацнал на купчина смет,
изтиря ся, вика той и грачи,
и присъжда като старий кмет.
Рекъл Жуко: «Я млъкни бе, свато,
макар седнал на тора,
нямаш ум ти за докато,
ни наука за пара.»

ОСЕЛ И СЛАВЕЙ

Оселко видял Славейка
и казва му: «Я чувай, братко,
за теб съм слушал азека,
че пееш хубаво и сладко;
и много ми ся щеше мен
да тя послушам някой ден,
да видя ти кои маками пееш
и колко масторски умееш.»
И Славейко на туй кат ся призрял,
изкуството си да покаже, ей запял:
зачуроликал, записукал,
гласът си скършено извивал и осуквал;
ту премалнявал излека
и счувал ся кат свирка на лъка,
ту отведнъж па зачестявал
и чип-чи-чип-чи задребнявал,
та с ясен глас горите огласявал.

И всичко слушало тогаз
славейковийт чуден глас:
утихнали са ветровцете
и птичките са млъкнали;
овцете
глъкнали.
Овчарката, овчерят
не шукват, сал усмихнато
спогледват ся и към ухо
с пръст мерят.
Пял Славейко, изпял,
а строгий критик кир Осел,
тъй както бил ся понавел,
та слушал
и мусел ся, и душал,
и разкроявал със уши,
изпънал ся и да реши,
решава и отрязва,
и зинува, та казва:
«Добро! За тебе право мож ся ре,
че пееш доста ти добре;
но туй е само жалко,
че ся не знаеш с нашът псалт,
да си поучил ти от него малко,
да видиш салт
как би ся още изтъщил. . . оставей. . .»
Кат чул тоз съд, горкийт славей
пръпнал в далечни хе страни —
през девет пусти планини.

И нази бог да пази
от критикари
кат туй магари —
казува дядо Крилов.

НА СЕЛО

Вон, задуха, дим из къщи,
дето стъпиш смет;
по полици и у в къта
паяжина вред.
Изба, окадено тремче,
хляб корав, вода;
баба кашля, дете хленче,
и живот беда.

Дор си жив, тегли, мъчи ся,
неокаян си умри. . .
Тук ела и виж, учи ся
как ся вярва и търпи.

* * *

Телесната чистота
най-добра е красота
и голяма е защита
против болест нефелита.
Нечистийт на снага
с нечиста е и душа —
и човек да ся нарича,
той пак на свиня прилича.

ПЪЛНА ЧАША

Ти безстрастен не зови ма,
ни нечувствен, ни суров;
на сърце ми много има
състраданье и любов.
Но кога съм пред народа,
аз ся вардя и тая
равнодушен уж да ходя
болката си да н явя.
Тъй върви пред господаря
със стеснено в страх сърце
раб, що носи и привардя
пълна чаша у в ръце.

ДИВОТО ЦВЕТЕ

Едно ми просто горско цвете
не знам как станало да влете
между цветя все питомни,
на смесна китка скитени,
и там от тях ся намирисва,
та в питомните го записват.
Сношението с добрите е
най-вярно придобитие.

ТРУД ЗА ТРУД

Сутрин! В град и в село всякой ся събужда,
става, тръгва кой обут, кой не обут.
Всякой ходи, всякой тича все от зор, от нужда...
Няма мира, няма почив, непрестанно труд.

Пладне! Всякой на работа, по пазарят
натиск, блъсък, крак до крак и бут до бут.
Тоз ся пъне, онзи пада, ся надварят.
Няма мира, няма почив, непрестанно труд.

Вечер! Пак не ся прибират всички в къщи,
обикалят кой за плячка, кой за блуд...
И замръкнал пътник тъмнините бъщи...
Няма мира́, няма почив, непрестанно труд.

Среднощ! Тихо в кърът, но в град и в село
ахканье, стенанье тук-таме е чут...
Бди над болно дете майка с бледо чело...
Няма мира, няма почив, непрестанно труд.

А защо тез грижи? Този труд защо ли?
Суетят ся умен, хитър, глуп и луд
все за нови мъки, ядове, неволи...
Няма мир, ни почив, само вечно труд за труд!

ПОЕТ

Иди ти в мир, да чуе той пророка,
но свят, величествен бъди в света!
Награда не търси и на порока
недей целува сладките уста.
Приветно л грей към теб денница,
чер облак ли връх теб ся е съвзел,
бъди ти чист каквото гълъбица,
смел и о т в а ж е н кат орел.
И стройни звукове, и строго-прави
гръмливи струни да ечат без страх;
в тез звукове раб мъки да забрави
и цар Саул ще ся заслуша в тях.

БАСНЯ

Орел и рак, и щука,
не зная по каква сполука,
такваз им работа дошла
да теглят наедно кола.
И ето те ся впрягат,
напъват ся, напрягат
ей тъй, че ще ся пукнат чак,
а пустите кола не мръдват пак.
Те можаха покара
най-лесничко товара;
но нà: орелът кат крилат
все теглял нависоко,
кир Рачо теглял па назад,
а щуката — в дълбоко.

Кой крив, кой прав — не знам,
товарът и до нине там.
Несговорни дружина
не могат си почина.

ЦАРИГРАДСКОТО УСТИЕ

Хладен е вечер и росен,
месецът горе възлязва;
от минарето високо
млад меезимин протака
песен вечерна етсия.
Дълги ся дълго простират
сенки от пъстри палати,
както тез сенки грамадни,
нощем ведите що правят.
Тук светилà са светнали,
гласове татък екнали;
там кипариси сгъстени
гробно ми вардят мълченье.
В лъскаво светло зеркало
от море невълнувано
лъскави светли елмази,
ясна ми хубост безмълвна,
на небо широ, безкрайно —
грейнали отражават ся!
Тук жаловито потрепват
листи върбови зелени,
тамо па капе, улита
цвят от калинка завянал.

Тук лети мирис от цвете,
там пеперуда, виж, дреме
в пазви цветущи на шипок!
О, какво място врачовно!
О, какъв климат вълшебник,
всичко е сласти, та страсти!
Ето небето, звездите;
ето морето, вълните;
сладко ми нощно мерцанье,
хладно и росно диханье,
щедра, богата природа,
силно и мощно растенье.
Ей и туй птиче, що пее
сладката песен любовна!
Здравствуйте, о поетични
златни тракийски примория!
Здравствуйте, гори зелени,
долини с води студени,
с меки морави полени —
вас, що ви тъпчат потулно
двой по двой млади влюбени!

ПО ВЪПРОСЪТ

Нов живот и заря
за нас нова изгря
и потеглихме ний
към честити уж дни;
за доброто крещим
и на злото гълчим.

Нас сърце ни боли
за роднийт наш край.
Никой не к а б у л и
грък да го изиграй:
срам и свяс мъчи нас
за изгубена част. . .

Ний почехме борба,
но крака ни в торба. . .
Хитри сме на съвет,
храбри сме в тъмний кът;
а кога за напред,
не знайме в кой щем път.

Низост, търпение,
мързел двоение,
страх, недоумение —
всите наши дела;
а на думи — ела —
в небеса сме стрела.

Ний т а к а , ч е т а к а ,
н а ш ъ т у м , н а ш ъ т г л а с . . .
Не т у й б р е , а т о в а . . .
чуваме всякой час,
а вървим все назад
и — страдай нашът брат.

Ето пусти слова
ний хабим за това.
Как от нас да свалим,
още да отстраним
туй, що цвят ни суши,
туй, що връх ни троши. . .

А къдя ми сте ви
с черни капи глави!
Що стоите зад плет?
Я излезте напред,
поучете народ,
покажете му брод...

ЕПИГРАМА

Къса го незначителност,
дави го кат в гърло кост —
и оттам таз раздражителност —
и оттам таз злъч и злост.

* * *

Който прави добрини,
той от злото бива спазен.
Който прави все злини,
той е на светът омразен.

* * *

За нищо да тя не мързи,
за всичко време й ред пази;
не без време после да ся трудиш,
сбърканото в ред да гудиш.

ПЧЕЛИЦА

В цвят се ввира,
мед събира
малката пчела!
Ако трудни,
но са чудни
нейните дела.
От бръмченье
нам ученье:
«Труд за похвала.»

ЗЕНИЦА

П. Прерадович

Като мина Милици край двори
и озърна двори и прозори —
двори ми са чинат бяло лице,
а прозори — на лице очици.

Като мина Милици край двори
и озърна двори и прозори:
на прозори спазя ли Милица —
на окото виждам и зеница.

НЕ ПЕЙ МИ СЯ

Не пей ми ся. И защо ли да пея
в тез години аз в каквито живея!
Как ся пеят славни песни за стари,
тамо, дето днешните са заспали?
Как ся слави древна мудрост, юнашство,
тамо, дето днес от тях е сиращство?
Пеял бил съм и стихове нареждал,
коя полза и каква ли надежда;
като няма кой да слуша, разбира
туй що пея, туй що дрънкам на лира?
— Като няма в труд поету награда,
чезне песен, фантазия отпада.

Ах, напразно стар ся спомен тъй сили
да направи песните ми премили!
Веч за песни миналото не пита,
сегашното — люби лира разбита. . .
Славни песни днес нито са възможни;
веч за слава достойните измрели,
а живите кат че не са живели —
нечувствени, равнодушни, ничтожни. . .
— Народ, който глух за песни остава,
глуха вечно за него е и слава.

* * *

Кой да слуша като не ся намира,
ще окача нямата си аз лира
там в безводни и ронливи долини,
на безродни и бодливи глогини. . .
Нека там и ветрец струни подрънва,
нека глухо с звук на желби покънва,
дор настане друг род с чувство по-знойно —
ново време, по за песни достойно. . .

Цариград, 7 септември 1870

ТОГАЗ ПОНЕ

Я чуй как сладко шумоли
вечернята прохлада.
Как тяжно-тяжно рамули
ручейка край ливада,
тече и си върви.

Ясно; и светлата луна
на пътят си отива
и сладкозарна светлина
по равнини разлива,
по сенчести гори.

Там славейко е затрептял
между дръвя лиснати
и сладкозвучно е запял
песните си познати:
ч и п - ч и п. . . и с п и й, с п и й, с п и!

Ей стон. . . Ей друг. . . Чуй как ехти!
Как нежно чуролика. . .
Пресеква. . . млъква. . . пак счести. . .
и кърши си езика —
другарчето си да преспи.

Вред тихо. . . Хармонически чурти
тук чучорът прибрежен,
там излека вечерникът шумти
и счува ся кат стон болезнен
на малешко дете.

Таквиз за либенье нощи
о, дружке, бог дарява
на тез, що им живот цъвти
и пролет украсява
златите им денье.

Но аз злочест съм бил в света,
от мен то бе далече. . .
Днес на животът ми свещта
мъжди, гаснее вече.
Настава мойт срок!

Клюмнал, ознобена трева,
ни млад съм веч, ни бодър.
За мене ся приготвува
носило-брачен одър
и мрачен гроб-чертог.

Твоите сладки очици
тогаз поне, о, дружке,
дано поронят две сълзи
за мен, о, сладка душке —
на теб немил, нерад!

Тогаз поне — подир смъртта
смисли и съжали мя
и с твойте чистите уста
ти мъртъв цалуни мя —
поне кат мил, същ брат.

И ах! Дано би занапред
всяк чучор, всякой славяй,
прохлада нощна, лунний свет
в теб спомен да поднавят,
да бъдат повод нов,

за да ме смисляш всякой път
доде че бъдеш жива,
да н ти излязва из умът
тоз, който в гроб почива
за твоята любов.

МОЙТО ПОЛОЖЕНИЕ

Нека чуе мама,
нека знай за мене;
няма нищо срама
в мойто положенье.

Ако съм затворник,
аз не съм злосторник;
нито съм изменник,
предател неверник.

Ето що извърших:
правда аз потърсих —
търсих и намерих
(тъмен тъмничерин)
за резон — тъмница,
за управа — мъки.
Не с лукави сръки,

не с насилство, с брадва,
но с чиста десница,
с право човечно
търсих тази правда. . .

А дали ща вечно
в затвор да живея
и тук да изтлея —
нека туй не мисли,
нека ся не вайка
мойта мила майка:
праведен е вишний.

* * *

Слушай, либе, дай ръчица,
тука, тука, тука дай;
виж ти, дружке, виж, душице,
сърцето ми как играй.
Все за тебе, мила дружке,
все за тебе, ангел мой,
не мирясва, но втикясва,
да живее веч не мой.

Ах, смили ся, съжали мя!
Ах, бъди за мен добра;
не оставяй да загина,
не оставяй да умра.

* * *

Не растат саминки в поле цветовете,
нито птички пеят сами в пролетта;
без сърце другарско тежки са денете,
тежък без надежди живот на света.

И ти, мое ясно, несравнено цвете,
смъртта покоси те с ледена ръка —
без време усърна, без време улете
и на мене само завеща тъга.

Не растат саминки в поле цветовете,
нито пеят птички сами в пролетта;
без сърце другарско тежки са денете,
тежък без надежди живот на света.

ИЗ ОТГОВОРЪТ КЪМ

(Уломка)

. . .Със думи, друже, медени
приканяш мя да пея;
но как аз с устни ледени
на песен да посмея? . . .

Ни сила има в мен, ни страст;
аз свещ съм замъждяла.
Изгубил съм и свят, и глас:
да пям ми се отщяло.

Да пям! . . . Кажи ми на кого?
Защо ли? За какво ли?
Кат няма друго освен зло,
страданья и неволи!

Не виж ли? Редом лошота,
злочестини големи!
Беди ми склопили уста,
за песен те са неми. . .

Да пям не мога и не ща,
да плача искам жално —
не над безмълвни гробища,
а над житье страдално. . .

За плач що трябват гробища?
Страна на смърт не е ли
земята с наште дворища,
додет сме ся прострели?

Жив няма; няма ни един
с дух бодър и свободен —
едничък бащин, майчин син,
пророк до нас проводен.

Заспали всички в тъмота
и никой свет не ище. . .
Заспали! Мрак и пустота
над нашите жилища!

Да плачем над лежащите
в земите презподни;
ще бъдат, друже, нашите
сълзи съвсем безплодни. . .

О, нека, нека си лежат
там мрътвите спокойно. . .
За плач са тези, на светът
що плъзнат недостойно. . .

За плач са наште по дома,
що живи не живеят;
те са достойни за тъма,
в тъмата чунким тлеят.
— — — — — —

ЧЕТИРИ ВРЕМЕНА

Пролет

О, колко хубава е пролетта!
Цветя цъфтят и пее славей!
Но, млада момне, не забравей,
че малко трае всяка красота.

Лято

Пристъпете, господарки,
с песни и със смехове,
с сърпове и с паламарки
жнете златни класове!

Есен

Накитена та виждах често,
засмяна лятос по лъка,
на зрял днес възраст, о, невесто,
умислена си, с грозд в ръка.

Зима

Грей ся, бабо, зима доде,
леденѝ ви сърчица;
дяду кажи да оноде,
да подонесе дръвца.

ПРОЛЕТ

Ти пак се завръщаш, о пролет и младост,
с цветлива нога
и пак се завръща и драгост, и радост,
и цвят, и злака!
На явор в гора гърголица възпява
на тебе хвала,
овчар те здрависва на злачна морава:
— Добре си дошла! —
По цветни странища овчарка засмена
бере минзухар,
на китка го кичи, на китка безценна —
овчерю на дар!
В огради, в градини, в гори и в долини
навред ся отзиват любовни песни. . .
Все тебе посрещат и радост усещат
човеци, животни по всички страни!
Завръща ся пролет и цъфнува цвете. . .
Сърце, разбуди ся, замряло сърце,
и развесели ся как в предни денье. . .
Но, ах, веч за мен безвъзвратно отлете
приятното време на младост в света!
Завянах, извянах и веч не цъфтя.

КУКО И ПИПЕ

— Ех, че какъв си, ти байно петльо,
бре хубавеляк, бре лице светло!
Съща гидия кат се напериш,
кога постъпваш — земята мериш,

а кога пееш, ей-тъй е сякаш
музика свири; а като крякаш,
низ цяло село кънти гласа ти
та потреперва и таз, що мъти!
— Ам ти, сестринке, куковке ясна,
ам ти каква си птица прекрасна!
Дивна те майка дивно родила:
спретна, напета, скопосна, мила;
глас благороден, сив царский косъм.
(Ако те лъжа, да не харосам).
Хеле когато пък закукуваш,
ей-тъй е, сякаш на стих хортуваш;
в гласът ти сладост, и ред, и мяра.
Като те слушам, хвани ми вяра,
аз се прехласвам, чудя се, мая,
как да те хваля и аз не зная.

*

Недейте пита, що се е зело
нашето куко тъй за петело
добро да дума и да го гали,
а и той него така да хвали —
едно на друго те се подмазват,
но колкото щат ся с хвалба обсипа,
хората знаят и право казват:
«Каквото куко, таквоз и пипе!»

ПТИЧКА СЕ МОЛИ

Недей, момченце, не наставай,
ръчичките си повъзпри,
от рожбички не ме лишавай,
недей ме злобно ти мори.

Разтуха ми са, чуй как църкат!
Ако от мен ги отделиш,
не могат още те да фъркат,
ти може да ги измориш.

От майка ти да те отлъчат
таквизи някои хора зли,
да земат тебе да те мъчат,
как ще ти е? — Я помисли!

Ама недей, недей се качи
гнездцето ми да развалиш.
Недей де, хрисимо юначе,
добро си ти, ще ме смилиш.

А знаш ли ти, че мож изпати,
ами иди си ти у вас
и аз ще дойда у дома ти
да ти попея с весел глас.

КЪМ СИРОМАСИТЕ БРАТЯ

Дните ми минуват
в скърби и печали;
беди и неволи
за мене ся дали.
За мен, за моите
братя и роднини —
все за нас са тези
усилни години.
Тъжа аз за мене,
че мя зло спопогна;
тъжа и за тях аз —
как да им помогна!
Как да им помогна?
Що мога да сторя?
Мога ли със злото
сам аз да ся боря? . . .
От земята никнат
за нас скърби, нужди;
а нейните блага
за нази са чужди. . .
За нас е горчици
желязно небето;
тамо слънце грее,
но за нас не е то. . .
Бедни сиромаси!
Мали мои братя!
Имам аз за вази
широки обятья.
Имам сърце топло,
имам душа страдна;
но те не доставят
участ по-отрадна.

Няма в мен спасенье
от тъги тирани;
няма цяр у мене
за вашите рани.
Вази ви натискат,
как да ви отбраня?
Ви ходите гладни,
с що да ви нахраня?
Било силна воля
при нямане сръки —
по-тежка неволя,
по-големи мъки. . .
О, ще следват вечно
работи безпътни. . .
Лейте, очи, сълзи
като порой мътни. . .

Ц-град, септември 1872

ПОЗДРАВЛЕНИЕ

Месечинке, драга, мила,
цял си свят ти озарила,
озарила, осветила!
Освети ти, вразуми ти
еднородци наши стари —
първа ръка господари:
да не трупат на камари
злато само и богатство,
но да мислят и за знанство.
Озари ти, вразуми ти
от другите наши хора
онез, що са средна пора:

да не мислят сал жените
и децата да са сити,
но да мислят за ученье,
за народно си почтенье.
Освети ти, вразуми ти
още наши еднородци —
българите млади-момци:
да не тичат след момите
да хабят подир тях дните,
но да смислят и рода си,
над кого ся чер мрак въси. . .
Освети ти, вразуми ти
още повеч и жените:

да не хранят мекошери,
все орачи и овчери,
все скиталци по усойни,
некадърни, недостойни. . .
Но да раждат и да хранят
мъже свестни, с силно щенье
и готовност род да бранят
от най-лош враг — неученье. . .

. . . . . .

Туй е мойто поздравленье.

АКО ИЗМАМА

А. Пушкин

Ако измама те сполете,
не се сърди и не скърби!
А верувай, че ще настане
пак скоро ден за веселби.

Сърцето в бъднето живее,
сегашното е на скръбта;
минава всичко, — а що мине,
то най е мило на света.

* * *

Мъки и теглило
и беда голяма!
Клето е сираче,
никого си няма.
Няма то горкото
майка, ни бащица,
светлост на окото —
братец, ни сестрица. . .
Расло и порасло
все помежду чужди,
в теглила и мъки
и в големи нужди.
Гледа то как други
свой свое приглежда,
нему всички чужди,
зла го чест прислежда.
Теглило и тегли,
и ще тегли йоще. . .
И не знае, клето,
на кого да робщи, —
кому да са въси,
кому да са сърди,
дали на честта си,
ил на хора твърди, —

пред кого да плаче,
кому да са моли
бедното сираче,
а че и защо ли?
Беднийт да тегли
не е нещо ново;
грижа ли ги тези
все що им готово?
Грей им светло слънце,
зло ги не обижда;
клетото сираче
слънчице не вижда,
щастие ни на зрънце,
хлебец ни комаче. . .
Чест ги тях посреща
и добро живене;
сирота злочеста
в злочестия вене. . .
Никой не усеща
милост, съжалене.
Вси са радват, смеят,
охолно живеят. . .
А сираче клето
у неволи стене,
чака от небето
помощ и спасенье. . .
Никой го не жали.
Боже! Докога ли?

1872, юлий

ЖЕСТОКОСТТА МИ СЯ СЛОМИ

И рекъл бях: аз няма веч да плача
за тежките на тоз народ беди!
Ожесточен, пощада му не рачах —
«Да тегли», думах с яд, «нал тъй мъжди.»
Народ такъв, за друго недостоин
освен за мъки, нужди и тегла,
неучен род, безмислен раб, спящ воин,
що чака той за тези си дела.
И виждаше ми ся теглило малко
това, що знаях той че теглеше,
и неговото състоянье жалко
в мен състраданье не възбуждаше. . .
Но, майко, чух как богу дух си дала,
преследвана за мойта смелост-грях,
размислих как невинно си страдала
за туй нали, че твой син ази бях? . . .
И поменах горката си невеста,
що прави с мойте дребни пет деца,
без теб, без мен, без дом, без свое место?
Как тегли от безжалостни сърца!
И в твойта смърт и в тяхното страданье
познах теглото аз на тоз народ, —
развредиха ся мойте вехти рани
за неговът и наш злочест живот!
Жестокостта ми ся сломи. Аз клюмнах,
заплаках пак и зинах, та проклех, —
проклех аз тази в мене страст безумна:
да бъда горд и жесток, както бех.
Проклех достойните за туй проклятство,
онез неистови мъчители —
виновните на тези окаянства
и бедним върлите гонители. . .

И вслушах ся. . . И чувам не далеко
все пак тоз глас: «Ах, помощ иде ли?»
Въздъхнах аз и толкоз само рекох:
«О, спи ли бог? О, бог не види ли?»

* * *

Не кълни мя, мила мамо, от гроба,
че безмълвно сводям глава пред злоба
и преставам занапред веч да пея.
Не е, че съм аз уплашен от нея,
не от туй е, що духът ми отпада;
не съм търсил аз за нищо награда
и не чакам от никого пощада.
Нек врагът ми по засади да дебне,
аз не трепна пред действия враждебни. . .
Не от него преодолен, оборен,
не на чужди заповеди покорен
аз отстъпвам и престанвам да пея!
Не, но видях, че цирейт узрея. . .
Умори ся и духът ми от лесни
и безсилни поплакванья чрез песни!
Правда имам и е правда голяма,
но разбрах веч — в оплакванье цяр няма,
млади сили изгаснаха несгодно
в желни песни, в въздишанье безплодно. . .

. . . . . .

Не ща да пям, не ща да пям аз веке!
О, грачете ви, гарвани — ваш век е!

Вместо мойте ридания горещи
нека екнат ваште гласи зловещи,
да заглушат теглилата народни,
кога за тях «желби не са свободни».

ИЗВОРЪТ НА БЕЛОНОГАТА

Помежду Ибипча и Харманлии на пътят има една чешма, която ся казва Ак балдър чешмеси, за нея живее в народът следующето предание:

Видиш ли долу в полето,
дет ся мержеят, чернеят
дестина дръвя върбови?
Там било село Бисерча
в стари години, отколе,
там са родила, живяла
мамина мила Гергана.
Гергана, пиле шарено,
Гергана, кротко агненце,
кат бисер между мъниста
тя била между момите;
първо ѝ либе Никола —
вакло огиче пред стадо
помежду селски ергени!
Гергана еще Никола,
двамата лика-прилика,
като два стърка аглика,
двамата млади, зелени,
един за други родени,
един у други влибени,
влибени вярно, примерно.

Либил Никола Гергана,
либил я и я задирял:
заран и вечер по извор,
по хорà всяка неделя,
по тлъки всяка прилука -
и по седенки всяка нощ.
Било то вече посреднощ.
Седенките ся разиждат —
праща Никола дома ѝ
своята мила Гергана,
китка ѝ цвете поиска.
Гергана тихо говори:
— Късно е, либе, за китка;
месечинка си залезе,
а петли не са попели —
време е сега потайно,
грозна, невярна полунощ;
звезди блещукат над нази,
веди прелитат край нази, —
змееве, змейски духове
и самодиви-нощянки,
ще видят, ще ни завидят —
китка ся дава за обич,
кога ся зора зазори;
в зори е китка кръвена,
утре ти китка готова.
Дигни са рано да станеш,
утре на нива да идеш,
на изворът мя почакай,
биволи докат напоиш,
аз с бели менци ще дойда
за прясна вода студена,
ще ти дам китка кичена
от мое чело на твое,
с тебе за мене да бъде. . .

Черна им честта, горките,
черна веда ги подслуша,
подслуша, та им завидя,
на зло ги око мернала,
сторила да ги погуби.
Рано ранила Гергана,
станала, та ся умила,
пред икони ся прекръсти,
тихо ся богу помоли.
Росна е китка набрала
и я на чело забола.
Дига кобилца на рамо,
та си на извор отива;
не сваря тамо Никола,
най сваря бели чадъри.
Нощя е везир пристигнал,
с войска си тука застанал.
Гергана вода налива,
бели си крака измива.
Везир пред чадър седеше,
гледал Гергана, чудил ся —
чудил ся хубост таквази
де ся е зела на село.
Гледал я везир, сматрял я
и от сърце я поревнал.
Допраща слуги, вика я.
Везир ѝ дума подума:
— Българко, млада девойко,
що ми си рано ранила
за прясна вода на извор?
— Рано съм, аго, ранила
за прясна вода студена,
по-рано да си ошетам. . .
Тейко ми, стара стария,
бърза на нива да идем.

— Ходиш ли, млада девойко,
ходиш ли и ти на нива
да гориш лице снежано,
да косиш ръце нежани?
Ти не си за туй родена,
най си родена, дарена
бяла ханъма да бъдеш,
все по чардаци да ходиш. . .
Я хайде, бяла българко,
хайде на Стамбул да идем,
дето ще шеташ на други,
други на тебе да шетат.
— Добре съм, аго, аз тука
при старий баща и майка,
мен не тежи ми шетнята.
Откакто съм ся родила,
все тъй съм расла, порасла,
кога по нива, по лозе
на стар бащица на помощ,
кога пък в къщи да шетам —
на мила майка отмяна.
— Ще дойдеш, бяла българко,
ще дойдеш с мене на Стамбул,
ще дойдеш, друго не бива.
— Жив да си, аго, недей мя!
Как ще оставя баща си,
майка си, как ще замина?
— Туй ли ся грижиш и мълвиш?
Не щеш ли и тях да земем,
да ги заведем с нази си?
— Мили ми, аго, ливади,
свидна ми мала градинка!
— Ливади искай от мене,
все по ливади да ходиш,
каквито искаш градини
и цветя вътре всякакви. . .

Жално въздъхна Гергана,
умилно дума подума:
— Няма там, аго, по вази,
няма там стени таквизи,
зиме със здравчец обрасли,
лете със сива лиляка;
няма там бяло кокиче,
ни тамянужка дъхава
между къдрави шубрачки;
в поля чернока аглика
на всяко рано пладнище,
злат минзухарец в равнище,
ни ален божур в странище. . .
В моята мала градинка
доста е мени, що имам:
всякакви ружи шарени,
шарени, жълто алени,
дребен босилчец черночък,
син кремък, жълта латинка,
бял кремък чисто сребърен,
бисерно, росно леденче,
крехка върбица клоната,
стволяста камха рехата,
червен седянко вечерен,
синкави рокли раннищи,
карамфил зимен и летен,
ширбой ми кичест ператен
и морав стратул бархатен. . .
Тез живи цветя няма ги
в вашите, аго, градини!
Там всичко расте насила
и дето расте, там вене. . .
Хубаво всичко на село,
охълно, аго, на воля!
— Хубава, млада българко,
защо си толкоз глупава!

Склони ти само да дойдеш,
на Стамбул да тя заведа:
да видиш де е хубаво,
да познаш що е охълно!
Аз ще заръчам, щом идем,
да ти изградят градини,
каквито искаш, дето щеш.
И ще направя за тебе
в градини нови сараи
със дванадесет капии,
с триста прозорци джамлии.
С миндери ще ги обградя,
с ястъци ще ги обредя,
с дюшеци ще ги постеля,
да седиш на тях, да гледаш,
додет ти видят очите. . .
— Стамбул е, аго, за мене
тука, дето съм родена,
а най-хубави сараи
там онзи моя бащин дом.
Що ми са много капии,
когато мога от една
да ходя и да дохаждам?
Що ми са триста прозорци,
когато мога всякога
да гледам деня слънцето
и вечер ясен месечка
с мильони звезди около!
Какви по-светли сараи
от тез небесни сводове?
Какви по-добри миндери
от таз зелена морава!
— Младо, безумно момиче,
ти еще нищо не знаеш!
Мене повярвай, послушай,
да си намериш късметът:

бяла ханъма да станеш,
злато, коприна да носиш,
в светли хареми да седиш,
жълти жълтици да нижеш
размесом с дребен маргарец.
— Хубаво, аго, жив ми бил,
но аз съм проста селянка,
не ми ся драги хареми,
нито свилени премени;
не искам жълти жълтици,
не искам дребен маргарец!
Стига ми това, що имам:
таз огърлица мъниста
и този плетен косичник. . .
Най-подир, аго, знаеш ли?
Ако не знаеш, да знаеш:
аз съм се клела, заклела
и клетвата ми вярна е.
Първото ми либе Никола
първо венчило той ще е. . .
— Колко си проста, безумна!
Та що е твоят либовник
пред мене и пред властта ми?
— Пред тебе, аго, нищо е;
но за мен, знаш ли, всичко е,
воля аз него, та него. . .
— Волиш ти него, та него —
отвърна везир сърдито, —
но своя воля ти нямаш,
мойта е воля над тебе;
господар аз съм над тебе,
аз ще ти бъда стопанин. . .
Гергана дума подума:
— На живот ми си господар,
но на волята не ми си;
без воля стопан ставаш ти

на мрътво сърце студено. . .
Смая се везир с Гергана,
вярност в любов ѝ почете,
пусна момата свободна
и надари я богато,
после за помен поръча
изворът чешма да стане.

* * *

Дюлгери чешма градили,
в село ся дума разчуло,
че са Гергана вградили.
Истина било, тъй стана:
залиня мома Гергана
като лист рано ознобен,
залошя, еще закрея
кат ран босиляк в засуха.
Крея Гергана на крака
нещо ми до три месеца,
легна Гергана на дрехи. . .
Ходи Никола, дохожда,
води ѝ врачки, знахари,
с разни я билки цериха,
от нищо не ѝ прииде.
Година време не сключи,
богу душица предаде. . .
Сето я село пожали
и всички са ся събрали,
всякой свещица запали. . .
Моми ѝ венци изплели. . .
момци ѝ гробник сковали. . .
От къщи кат я дигнали,
ред я по редом носили,
до тъмен гроб я занесли,
занесли, там оставили. . .

Никола, верен либовник,
рано ранява у вторник,
та си на гробът отива,
с бял тамян гробът прикадил,
с руйно го винце поприлял
и вощеница запалил. . .
Върнал ся от гроб Никола,
но не ся върнал дома си;
и до ден днешен няма го. . .
Счува ся само дълбоко
цафарата му, тъмната,
тъжно да свири и тътне,
кога ся вести Гергана
там, на чешмата седнала,
на месечинка да преде.

ПОЕТ И СГАН

(по пушкин)

Поет на гусла вдъхновена
захласнато си свиреше
и пееше. А окол него
надута сган, непросветена,
халосано го слушаше
и равнодушно, и студено
намръщено му мъмляше:
«Непръкнал ся и невидял ся,
хей, докога ще ни глушиш?
Наял ся, а че и разпял ся
палъмникът му недний, виж!

Я чуй ти пуста песен ясна
какъв я заизвивал, я. . .
Но на какво ни служи тя?
На нещо уж дали ни учи?
Ил само гуслата скрибучи
кат своенравен чародей?
Каква нам полза той че пей?
Кат вятър песен му свободна,
но като вятър и безплодна!»

Поет

— Мълчи, халосаний народ,
слуга не немийт имот,
на чуждите роб и наемник,
на чужда воля подяремник!
Не ща аз твойте бъбъртни,
не слушам думи безсловесни. . .
Не си ти ясний син небесний,
ами си червей землений,
що гледа само днес за днес!
За теб е полза «все — на вес».
На равно с камък воденчерский
цениш кумирът Белведерский!
Но този мрамор бог е, виж.
«Че като е?» — За тебе, мърне,
по-много струва твойто гърне,
че в него боб си ти вариш.

Някой от сганта

Но, о, божествений посланик,
не кипнувай, не ся сърди.
Небесен ако си избраник,
ти благосклонен нам бъди. . .
Тъй малодушни сме, коварни,
безсрамни, зли, неблагодарни,
шепотници, поплювковци,
клеветници, раби-глупци.

Кат рой ся гнездят в нас пороци,
но пак ний твои братя сми.
Виж, смели давай ни уроци
и ний ще да тя слушаме.

Поет

«Махнете ся от мен, махнете,
кои, какви сте, знам ви аз!
Там, дет сте, там уплъзнете,
не ща да имам нищо с вас. . .
Безжизнен труп сте вие в гроба
и кой ще да ви съживи?
От всички сте презрени ви,
за вашта глупост и дива злоба
теглило, сопа, бич за вас,
туй е избраната ви част.
Наставник ли, водител умний?
За вас що страда, той е луд!
Достойни вам са тез безумни,
що тичат да целуват скут,
да клатят шапки с поклони шумни.
За вас е той — полезен труд. . .»
Но там той дет ги гадеше,
за тях пак с сълзи плачеше. . .

На Голяма Богородица, 1873

В затворът на
Баби-Алие

БОЙКА ВОЙВОДА

I

Мина ся късна вечеря,
време петляно настава.
Силна ми бура вееше,
буен дъжд рукна отгоре.
Бойка от къщи излиза —
бура й в нищо не бърка,
буен дъжд воля не спира. . .
Бойка саминка излезе,
та ся към чучур упъти,
там над реката под брястът.
Седна саминка на камък,
на саморасъл бял камък,
седна там Бойка да чака.
Бурата тихна, утихна
и дъждът сякна, престана.
Буен си порой протече;
страшно шумеше реката,
бряг ся над нея ронеше.
Бойка не гледа, не види
страшни ми върли стихии
как си бушуват, върлуват,
в мисли ся беше вглъбила.
Нейните тежки въздишки
сливат ся с речно шумтенье.
Вече петлите попяха,
полунощ стана, настана.
Бойка ся дигна, та стана,
в мрак ся наокол уникна —
уникна и ся ослуша.
Нийде ся нищо не види,
нищо отнийде не чува;

само звездите над нея
изново на свод небесен
ясно блещяха, трептяха.
Бойка ся жално нажали,
от очи сълзи порони.
Тръгна, назад ся повърна;
две стъпки Бойка пристъпи,
застана, пак ся ослуша.
Стъпки ся счуха надесно,
стъпки на Бойка познати,
знайно си лице идеше:
млад Стоян, млада войвода,
Бойкин ми драгий годеник,
годеник, верен любовник.
Срещна го Бойка, посрещна
весела вече засмяна
и му благатно подума:
— Видиш ли, драги, чакам тя. . .
— Бойке ле, мило байново,
прошка, задет ся забавих.
Снощи си късно получих
писмо от нашът войвода:
скоро, по-скоро да стана,
вярна дружина да сбирам,
горе в Балкана да ида.
Прекопът гърци минали,
в наште предели налезли,
пакости правят кървави:
де кого сварят, убиват;
градове палят и грабят,
а села пленят и харат
и вървят напред, та идат —
днеска са, утре при нази. . .
Мене ми писмо поръчва:
през гора пътят да хвана,
горе зад гърци да ида,

заднината им да хвана.
Нямах аз време да дойда,
твърде за скоро прилетях:
«Сбогом! прощавай!» да кажа.
Дай ръка, либе, прощавай,
моля, недей мя забравя!
Ако-ся живо завърна,
скъпи користи твои са —
първий е обир за тебе.
Ако би на бой загина,
като ти сърце прощава,
просто да ти е от мене:
жени ся, Бойке, за други,
земи си, Бойке, кого щеш,
само да ти е по сърце
и по юнашство прилика.
Бойка Стояна изгледа,
нежно ся някак посчумри,
троснато малко подума:
— Та що би грижа таквази!
Туй ли остана да мислиш? . . .
Сетне ся Бойка усмихна
и с глас по-нежен подума:
— Праща ми сърце и воли
туй, що съм длъжна да сторя,
и ще го сторя, да видиш,
да видиш и да познаеш
как може Бойка без тебе!
Тръгваш ти, драгий, отиваш
на войска с вярна дружина,
тръгва и Бойка със тебе,
с тебе на войска да дойде!
Ти добре знаеш баща ми,
той е от стари войници,
стрели у него с товари,
остри ми стрели пернати,

в яд и в отрова калени;
копья у него пробойни,
сулици, саби, ножове,
с всякакво върло оръжье
цели са изби у него.
С коне са пълни обори,
с хранени коне жребяти.
Негово сърце юначно
ден и нощ тъжи и плаче,
що няма рожба момчана —
син — на юнашство наследник,
на царска служба отмяна,
на войска да го проводи,
царю и роду да служи.
Ази сама съм, едничка,
аз за син и за дъщерка,
една у баща, у майка. . .
Аз сама с тебе ще дойда,
в любовта вярна на тебе
и на баща си в юнашство.
С гърди ще да тя закрилям
от остри стрели пернати,
със щит ще да тя забраням
от силни копья замашни. . .
В време безбойно на лагер:
моите коси — теб сянка,
коленете ми — възглавье,
тънки ми пръсти — ветрило. . .
На мойте гърди почивай,
както по жътва на нива.
— Бойке ле, вярна душице,
три годин как ся либиме,
година как сме годени,
все си мя на ум учила
за много неща, за всичко. . .
При твойта хубост и лепост

ти ся на разум отличаш;
но сега как ми приказваш,
сякаш че дете седмаче!
На войска не си ходила
и ти ся струва на тлака,
сабята на сърп не мяза —
там иска сърце юначно;
очи там иска кървави,
кървави, непобоени;
ръце там иска корави
и силни мишци пъргави. . .
Страшно е войска на удар:
трошат ся саби, ножове,
ломят ся копья, щитове,
гърди с гърди ся ударят,
падат юнаци в кръвта си,
брат тъпче брата ранена,
пред супостати излязва
на борба за смърт, за живот,
за слава и за отмщенье. . .
Твоето сърце нежното,
твоите стави крехките,
как могат стоя насреща?
Как могат трая, утрая
да гледат буйни войскари,
хубави, млади, зелени
кат росно цвете през мая,
в кръвта си да ся търкалят
капнали, жълти, бледави,
каквото листье през есен? . . .
Сърце ся с кръвье облива,
пот ти от лице — яд капе,
чувство от милост замира. . .
Как мож ти, Бойке, утрая
такваз сърдечна поклата?

Я стой си, мило, на село,
майце отмяна да бъдеш
в тежки й служби домашни,
тейкю подпора да бъдеш
в негова старост и вялост. . .
Тежък е живот войнишкий!
Войник трапеза не знае,
нито постелка, подложка. . .
Сухий му хлебец — вечеря,
на два дни, три дни — обяда,
все пак от сухи корички.
Морава му е постелка,
бял камък — мека подложка,
горово листье — покривка,
ясното небе — приютье,
тънка му сабя — другарин,
остри стрели му — слугици. . .

Туй дори Стоян думаше,
Бойка ся беше вглъбила
в мисли широки, дълбоки
и черна земя гледаше.
А щом си Стоян издума,
тя ся от мисли завърна,
милно в очи го погледна,
та че му дума продума:

— Що са тез пречки, що казваш?
Що ли са тези плашилки?
Ти ли не знаеш, Стоене,
аз от кого съм родена?
Що сърце носи баща ми?
Що ми разказваш надълго
и мя раздумваш напразно?
Ти откак си мя залибил,
дали не си мя угадил,
че под таз лика моминска
сърце юнашко почива. . .

Нима не помниш, Стоене,
когат водата дохожда,
стара ти майка поднесе;
по лов ти беше далеко,
баща ти беше на Търнов,
нямаше никой при нея.
Аз сама скочих в реката,
буйни талази пресякох,
насред река я настигнах,
жива на бряг я извлякох. . .
Или забрави, Стоене,
тебе когат тя тресеше,
че ви ся къща запали;
кой скочи в страшни огневе,
че на ръце тя изнесе,
каквото агне гергевско? . . .
Страшно е, казваш, Стоене,
страшно е войска на удар,
страшно е само да гледаш
как ся там борят юнаци;
още по-страшно да мислиш
отдалек как ся те трепят. . .
Вътре в войската кога си,
сам на борбата отгоре,
мъст у гърди ся разпаля,
сърце ся в кървье запеня,
в жили ся дързост разлива,
ръце от ярост потрепват,
сами ся теглят към сабя:
очи от огън тъмнеят,
нищо пред себе не видят —
страшен противник — муха е;
смърт ли насреща излезе,
гледат на нея безстрашно,
сам ти връз нея политаш. . .

Час дошъл мъртъв да паднеш,
де ся по-лесно умира,
ако не тамо, в войската?
Кога тя болест снамери
в къщи на мирна постелка,
и да и си еще за мрене,
гледаш, че всички из къщи
скърбни и желни за тебе,
ником поникли, не шават;
ако поискаш водица,
треперят и ти подават.
Роднини, виж, ся изреждат
да идат да тя наглеждат;
гледаш ги, все ся припазват,
за тебе кога приказват,
ниско те гледат и шушнат.
Сепваш ся и ти тогази,
трепнуваш от смърт пред време.
Имаш и време доволно
светът потънко да смисляш,
да тъжиш, да го милееш.
Страшна е смъртта, Стоене,
кога я чакаш на легло:
буден я гледаш наяве,
дремнеш ли — нея сънуваш,
а то е сто път по-тежко,
по-грозно от смърт на войска.
С войската на бой кога си,
щом чуеш екне тръбата,
кипва кръвта ти, възвира,
смърт ни на ум ти не иде;
мислиш ти само за мщенье. . .
Рана ли враг ти нанесе,
кръв ли ти виде да блюкне —
по-силна жажда за мщенье
в тебе тогаз ся възражда.

Смъртна ли бъде таз рана —
ясна, засмяна, душата
отведнъж тяло оставя
мрътво, но с слава покрито. . .
Всякога й било, ще бъде —
от живот слава по-честна.
От такваз участ блажена
що аз да бъда лишена?
Ако жена съм, не съм ли,
както мъжете родена?
Що да не мога, кат искам,
както тях и да умирам?
Само мъжът ли обича
домът си, еще родът си?
Той ли е само тъй длъжен
за тях да лее кръвта си?
Богу съм длъжна кат тебе,
роду си длъжна не съм ли?
Що да ся крия от смърт аз,
ти като на смърт отиваш;
и кат ся крия, ще л мога
някъде да ся укрия?
На войска ако не ида,
вечно ли жива ще бъда?
Ако на село остана,
ще ли безсмъртна да стана?
Смъртни сме всинца еднакво:
мъж ли, жена ли, веднъжки,
в бойно ли поле, ил в къщи,
рано ли, късно, ще мреме;
а като без смърт не може,
де ся по-сладко умира,
ако не на бой с дружина?
Смърт било страшно, ти казваш;
робство от смърт е по-страшно.

Свиден и мил е животът,
но дали няма от него
нещо по-мило, по-свидно? . . .
Тежко е, казваш, войнишство!
Как ще е тежко за мене?
Аз не съм в Търнов родена,
ни цариградски учена.
В път мя е майка родила,
в остри пелени повила,
на студен извор къпала,
с своя си кърма доила. . .
Ази съм расла, порасла
по дъжд, по вятър с овцете,
по буйно слънце на нива,
често и гладна, и жедна!
На какво не съм учена?
От какво свяна да имам,
та да не дойда със тебе
на войска, дето отиваш,
с твойте отбор дружина
другар най-малък, най-верен. . .
Ако ти либиш, ще знаеш
жива раздяла какво е
и не ще искаш от мене
сам да тя пусна да идеш
на войска в явни премежди. . .
От любов нищо по-силно,
ни от раздяла по-тежко! . . .
Ако съм твоя до гроба,
що и там с тебе да н дойда?
Ей ще да дойда със тебе,
ти дето бъдеш, и аз там. . .
В кървави битки при тебе
нека стрела мя умери,
нека мя копье промуши,
нека мя сабя премахне;

на твойте ръце юнашки
аз ще издъхна със радост,
пълна със сладки надежди,
че ще си отмстиш за мене. . .
Да стоя тука на село,
тамо за тебе да мисля,
ветрец дръвя ли разклати,
птиче ли пръпне меж листье,
ази да трепвам, горкана!
Всякога все в страх да бъда
от жални вести печални.
Не мога, мило, за бога,
и недей иска да стане,
от войска кат ся завърнеш —
гробът ми само да найдеш. . .
Туй доде Бойка думаше,
ронеше сълзи два реда,
Стояну в поли падаха;
жално я Стоян гледаше. . .
Когато Бойка издума,
и двамата са мълчели,
що веч да думат, не знаят. . .

* * *

. . .Калугер ли и духовник,
или женен и къщовник,
ерген ли си ил вдовец,
кум ли бъдеш ил кумец,
комисарин ил съветник,
патриотин ил отметник;

мек ли бъдеш ил корав,
или болен, или здрав;
стар ли бъдеш или млад,
брадат или небрадат;
с нов фес ли си или с вет,
дома или по гурбет;
на село ли ил на град
(ако би щеш на колиби) —
либи, ко щеш недей либи. . .
Да посягаш, да н посегнеш,
и да станеш, и да седнеш,
да се смееш и да плачеш,
да те влачат и да влачиш,
накъдето и да мръднеш,
и да кихнеш, и да . . . . . ,
куме, свато, кмето, княже,
светът свойто все ще каже.
1873

КОЙ ИМА?

Има този, който зима
готова заплата —
не за друго, но щот има
муцуна брадата.

Има й онзи, който зима
пак добра заплата —
не за друго, но защот е
умен у в краката.

Има този, взема онзи
пребогата плата,
че бил можал както искат
да кара колата.

ВАРИАНТ

Видях, че добре ся плаща
и за изнародността.
И ся тачи и ся праща
тоз, що хлопа две врата.
Че добра заплата зима
тоз, що ден и нощ все спи;
гладен ходи, нищо няма
работникът. — Да търпи!

ЕПИГРАМА

Опросял бе, стана поп,
мина българския мост.
Джумба! В гръцкия вртоп —
има там и хляб, и пост,
а оттатък само пост.

ХВАЛЕНИЯ

Хвала на всички мюзевири,
на новият Тартюф хвала —
на чорбаджиите вампири,
на мерзостните им дела!

Подлец е подлецу подобен,
но пръв е нашият келеш,
на всички подлости способен:
в мюзеверликът няма еш.

Педант и лъж, но кат храборник,
на вестникарский стъпил праг,
за бучка сиренце поборник
на давнопоразений враг.

И ведомости чуждестранни
плетат венци на тоз боклук,
и единадесет глупци избрани
подскачат ведно с този пруг!

Наздраве, скакалци народни!
На много лета, кир Тартюф!
Хвала вам, глупци преподобни,
и тебе, Марко, лих петух.

ГАТАНКИ

ШУТОШ ЗАГАТВА,
А ХИТЪР ПЕТЪР ОТГАТВА:

1

Сутрин, вечер все си пее
и все пости и говее. Що е то?
— Или е калугер, или е м. . .

2

Немилостив като звяр
и нечувствен като скот;
нагоил се кат шопар
все от чуждий труд и пот?
— Ако е брадат — духовник е,
ако е бръснат — чорбаджия е.

3

За другите ум има,
за себе си дим има. Кой е той?
— Да питаме С**,
ако не каже, че е самси той.

4

Тулум има за двама,
глава има за трима,
а никаква свяс няма. Кой е?
— Някои могат да кажат, че е М**,
но аз не казвам.

5

Онзи има уж народна свяс,
но се води от безроден бяс. Кой е той?
— Знам го, ама не казвам.
— Страх ли те е?
— Не, ами не смея.

ЕПИГРАМИ

I

Не е катър, нито осел, ни муле,
джентлимент е със български цървули;
на глава му ингилишко капело
и под него види му се пак кело.

II

Не човек, вижте — век е начело
(опакаго опако е то дело).
С заднето си напред иска да вари,
та мислете колко ще му поспори!

III

С ново лето нов Век за нас настава,
не железен, ни сребърен, нито злат;
Век на слама, Век на буйна кощрява,
Век безплоден, Век, що води наназад.

ГРОХОТСКИ ХИМНИ

I

С коси е, а не е жена,
но женска титла носи
и женски дрехи, пък с брада
и като просяк проси.

Търговец не, но за пари
той с совест си търгува;
и сам ракия си вари
и пий, и се надува.

Невежда цял и плахоок —
предаден на Морфея;
кога го търсиш, в сън дълбок
той шепне с Азмодея.

Съветник му е фон-фосфор
с изтритата си личност,
и крап-пияний спирто-фор
със свойта неприличност.

«Народ и труд! Що е това?
Не са ли думи празни?»
Така го той съветова
и с чашка често блазни.

«Отпочини си, дядо-дя,
сръбни една ракийца,
хвърли ти грижи пòврага
и мирна ти главица!

Там нека страда цял народ —
той е заченат в мъки!
А ти и тъй си патриот
и роду служиш с сръки.»

Затуй напредваме кат рак
с таквизи патриоти
и дето стъпи техний крак —
там никнат идиоти!

Да беше баба тоз козел,
той предваше на хурка;
но станал ханджа, лицемер
и виж го де се нурка!

Яви ли се пред него мъж
да пита за съвети;
погуцва се и отведнъж
вика: «Да сте проклети!»

Жена л пред него се яви,
знай да й шепне тайно
и. . . . . .
. . . . . .

Язък за честният калпак,
а той би бил за пранга;
замаян, тъп, лукав простак,
за нос го води гарга.

Ти пей му нему колко щеш,
кани го ти на подвиг,
той все ти казва: «Е, хош беш?
Я затвори тоз кодик!

Ти право имаш, не си крив,
но казвай малко криво!
Бъди на злото търпелив,
на черно казвай сиво!»

Такъв е този бой-брада,
м и с к и н и дядо Мончо,
за мюзевирите — севда,
за нас е к а р а к о н ч о.

II

Хефестов внук и великаш,
ортак на адский Велзевул,
велик жупан и черибаш,
и чорбаджия — важна нул.

На сиромаси кожедер
и рушветчия върл и зрял,
и колкот подл, толкоз чер,
той в ада сякаш че е врял.

Между крадците полубог,
за мюзевири — апокриф.
Отважен змей е — Гог-Магог,
и вълк зъбат и гарван див.

С префинен нос и остър глед
той хищен звяр е мършоед.
И злобен, пакостен съсед,
немилостив човекоед.

Наш К а р а м а н г о делибаш
той важна личност от Сихем
и Х а л а у р д а — Г а д ж ю наш
е безистенский плъх голем.

Т у л у м З и х и р му е министр,
О п а ш к о — буйно мекере,
Д е р-М а н д ж у р и н му бургомистр,
а М и д ж ю - Х ъ ш е в federè.

На к о л а Ф и т ю хоп да хоп,
отважен школский праголоп,
съветник глуп при Мангов трон
със м ъ р ш о б л ю д н и я т Ф а н т о м.

Последня отрасл мюзевир
със гащи, сшити от юрган,
сърцето му е блатский вир,
престол на чер Сатан.

Д е р и - п о п - К о ч е мълчалив,
сподвижник млад от пръцорек,
А д р а м З е в к у н г баш стаор лих,
мюхлюз, събрат от новий век.

Ф и л е к п а ч а със своят брат,
прочут лингвист неук
и Л а з а - Я н а, свекрократ,
на К а р а м а н ч а са кудук.

Планета свети в небеса
и сите окол ѝ звезди
и сателити чудеса
красят там нейните следи.

Планета не, но гарван стар
и сърбский гюптин уж, жупан,
курдисва се веч сякаш цар,
съвет държи от сонм избран.

Кроят навети и злини:
как да разстроят целий град,
как да съсипят общини,
как да затъпчат стар и млад.

И пъшкат всите сироти,
и викат до бога със глас
от тези скверни мукати
и тъй кълнат на всякой час:

«Да даде господ мор най-лют
вси чорбаджии да измори
и Караманга с сонм прочут
в земята да го жив зарий.»

III

Не е той птица, не е скот,
ни някой важен идиот;
не е ни гарга, нито фил,
нито пък цвете карамфил.

Водач не е, но за нос води
кат диви някой антиподи
уж важни двама чорбаджии
и пет-шестина торбаджии.

Войник не е, но с буен дух
да вика и да се дере;
поет не е — оратор кух,
та чорбаджийско мекере.

И бил и е метла сокашка!
Мълвата го ОПАШ нарекла,
защото е клати-опашка,
ничтожна личност и поблекла.

Лъстец, подлец и мюзевир,
и пръв и пъргав разпрофил
със скотски свойства мъж е гнил,
човек най-нисък в целий мир.

IV

Не е той поп с епитрахил,
но попско чедо, просорник,
жена кат баба ни Рахил
в светът родила тоз мазник.

С пшеница той е отгоен
все около черковний двор,
по гробищата възрастен
и там възпитан малък вор.

Кат попско чедо е лукав
и лаком; търси все сомуни;
завистник прост и свий-ръкав
и мекере на пет маймуни.

Пред други е важен плъх
и н е й д е твърде вещ злокоб.
Да лъже знай, да хваща бъх,
да прави с бога шоролоп.

Със камилавка да е бил,
какъвто си е лицемер,
би страшна скуби-патка бил
и вещ и лаком грехождер.

Но той е никакъв, такъв —
на други гръб продай-кураж.
По себе си — опърпан лъв,
прост мюзевирин, подлогаш.

Страхлив, без совест клеветник
и лижеплюнко, дърмоед,
наветник таин, ябедник,
лих друг и пакостник съсед.

КОЙ Е ТОЙ

Има хора много чудни:
важни, смешни, бели, черни;
а пък други — хитри, умни,
неизменни, всегда верни.

Често има с глави празни,
облечени à la mode!
Пуйките са с пера мазни,
а все от кокоший род.

Тъй да кажем и брадати,
кат ги счислим в козий сой.
А дал има и хвъркати?
«Гарги има и без брой.»
А кои са те и кой е той?

СТАНИ, БОЖЕ

Стани, боже на силните,
и да съдиш ти ела
и слабите, и силните
зарад техните дела.

Съдени са, присъждани
сякога все слабите.
Мирувате, царувате
ви, които грабите.

Съди, боже, съдниците,
що не съдят праведно:
разпилей ти съборите
на онез, що мислят зло.

Прекъсни, о боже, срока
тежкий на търпеньето;
стига й царствувал порока
в дните на мълчаньето.

1874

КЪМ ПОТОМЦИТЕ МИ

На равно място куп от пръст
с прогнил към-изток дървен кръст
ил камък чер с чертежи прости,
разсипани ли голи кости
по бряг изронен ти съзреш,
из лоб без гроб, там да ся спреш,
но не да плачеш и да жалиш,
не вощеница да ми палиш,
а свястно да мя споменеш. . .
Достойно мож да съм омразен, —
живот прекарах тука празен. . .

За мен ся богу не моли,
на ближни ти мя приволи. . .
Пред бога може бил съм смешен,
но пред своите аз съм грешен;
защото можах как да е
да им помогна, предстоя;
с вразите им да ся не дружа,
по-искрено да им послужа.
Но аз безумно съгреших,
че не смеих и не рачих. . .

НАРОДА

I

Пие много, пропива са
този наша прост народ,
и не знае какво прави,
и не мисли занапред!
Тъй говорят и ни гадят
наште глупави пророци,
а не знаят и не питат
от какво са тез пороци.

Не бяхме ли и не сме ли
ний, които едно време
все със песни сутрин рано
и по нивя и по лозе
отивахме радостни?
Не бяхме ли и не сме ли
ний, които вечер късно
и от нивя и от лозе
връщахме са пак с песни?

Не пиехме ний тогази,
работехме и пеехме.
Сега пием и не пеем,
работиме и все плачем.
Ох, не вино, не ракия
нас така са опоили —
черни тегла и неволи
наште сили са стопили.

II

Не сме народ, не ни бива.
Туй ми са в очи набива!
Некадърни, недостойни,
и туткуни, и без воля,
труп безжизнен ни наричат
и онез, що ни обичат!
Но къде са и кои са
по-кадърните от нас?

Тези ли са тамо, дето
като бебери лежат
и които са кадърни
само нази да глобят?
Тези ли са тамо, дето
викат уж, че ни обичат,
и които са достойни
само за да ни събличат?

Ил са тези там, що крякат,
с думи въздуха, що бият,
а от нази всичко чакат
и от нази повеч пият?
О, да би ни бог избавил
от достоинства такива,
дето правят участта ни
много, много по-горчива.

25 майя 1875

МИЛЕНА

Иде си младо търговче,
връща се от панаиря,
потно му конче под него,
бързало скоро да дойде,
бързало и пристигнало. . .
Покрай черкова помина,
попове пеят в черкова;
търговче конче отседна,
върза си конче на порти
и влезе да са прекръсти.
— Помози бог ти, гробарю,
за кого гроб ти копаеш?
— Пътниче, младо търговче,
не питай, да ти не казвам;
по-добре беше да н знаеш —
че този гроб е Миленин.
Милена, млада невеста,
млада невеста неделна,
Милена млада, зелена,
Милена пълна, кръвена,
тя болест не бе видела,
смърт на ум не ѝ идвало.
Вчера, горката, почина,
както си прела и пяла
и дето прела, умряла,
за нея гроб аз копая.
— Копай, гробарю, изкопай,
изкопай гроба по-широк,
по-широк гроба, по-дълбок,
колкото двама да сбира. —
Тъй си подума, издума,
в черкова влезе пътниче,

над носило са наведе
и вече не са изправи.
Две носила са туриха,
два са смъртника опяха
и в един гроб ги сведоха.
Когат ги в гроба слагаха,
всички се изразплакаха.
Плачеха ближни, роднини,
плачеха чужди и странни,
плачеха дор и попове.
Погребоха ги двамата,
двамата скоро венчани. . .
Тамо над гроба пустинний
две си дървета виреят:
отдясно явор клонистий
отляво тънка дафинка. . .
Духа долняка, подухва,
крехки са клони приводят,
тънки са вейки обгръщат. . .
Горките, краткоденните,
за малко обвенчените,
живи са не налибиха —
мъртви са милват, цалуват.

*
* *

Лош, противен да не бивам,
и от срам, от страх, от грях,
да са сгибям, да са свивам,
опросях и оголях.

Все за другите залягах,
благороден бях юнак;
всякому са аз отлагах
и останах без калпак!

Забунчето от баща ми,
малко бе съдрано то,
зе го за мираз сестра ми,
че немаше друго що.

Пояс немах, че отколе
на берника бях го дал,
и от нужда, по неволя
опасвам са с чер парцал.

Една риза имах здрава;
беше нова тя досущ;
майка ми я попу дала
за спасеньето ми уж.

Имах и едни опинци.
О, блазе на тях, блазе —
те отидоха за винце;
тях кръчмаря ми ги зе.

Днес от всичко съм свободен
гладен, жаден, гол и бос —
да лича, че съм народен
и покорен, и не лош.

Цариград, 23 юлия 1875

НАРОДЕН

С идеали все боравих —
всичко друго смятах грях,
с тях и себе си забравих,
на света свят не видях.

Все за другите залягах,
т р я б в а, казвах, т ъ й е р е д,
свойте работи отлагах —
чуждите все по-напред.

Минах живот любороден,
със неволи бол и бол. . .
И лича, че съм народен —
гладен, жъден, бос и гол.

*
* *

Не сме народ, не сме народ, а мърша,
хора, дето нищо не щат да вършат.
Всичко тежко, всичко мъчно е за нас!
«Аз не зная!» «Аз не мога!» — общ е глас.
И не знаем, не можеме, не щеме
да работим за себе си със време
Само знаем и можеме, и щеме
един другий злобно да са ядеме. . .
Помежду си лихи, буйни, топорни,
пред други сме тихи, мирни, покорни. . .

Все нас тъпчат кой отдето завърни,
щот сме туткун, щото не сме кадърни. . .
Всякой вика: «Яман ни е нам хала»! —
а всякому мерамът е развала. . .
Не сме народ! Не сме народ, а мърша,
пак ще кажа и с това ще да свърша.

КОМУТО СЕ ПАДА

О, народ сме, мърша не! —
вика едно диване.
Диванешкий този род
и при скотствений живот,
и пред ясли дремлющ празни
може лесно да го блазни,
че не е той мърша, скот,
а деятелен народ
и поети с дивен глас
са ослите на Парнас. . .
Да не би дал бог ни в сън
на такъвзи ум да съм!

*
* *

Тъжи, жали бедна майка,
сълзи рони и са вайка,
че самичка е остала,
сън от мисъл не заспала.

Има сина соколина,
той далеч, далеч в чужбина,
там робува, но кърува,
зиме, лете там минува.

Тегли тя беди, неволи,
от сърце са богу моли:
«Боже милий, ах, горкана,
мой сокол къде остана?»

Но не знае майка клета
там, под сенчести дървета,
нейний син лежи, не дума,
гробът му покрива шума.

Цариград, 20 (?) ноември 1875

КЪМ ЕДИН МЛАД ПОЕТ

Младий пътник към Парнас,
да прощаваш, сбърках аз.
Посякох тя като с меч,
щото казах права реч.

Тежка може зарад теб,
но не съвсем без себеп.
Ти почакай, доживя щеш,
опита щеш и видя щеш
що за народ наште са. . .
Разочарова щеш са. . .
Но с вяра в него ти
за него ся днес труди. . .

*
* *

За гробът ми, стара майко,
недей пита накъде й,
не жали, недей се вайка,
що чедо ти не живей;

не плачи ти, сиротице,
що отидох със дене,
недей меси «боговица»
за моето «прощене».

Не труди се свещ да палиш,
ни тамян да ми кадиш,
деветини да ми правиш,
коливо да ми вариш. . .

Не заслужва, мамо, спомен,
който е в светът живял
безотечествен, бездомен
и мърцина е умрял.

Гато чуеш за смъртта ми,
ти ще сториш най-добре
да потъжиш както тъжиш
за говедо га умре.

Но ща кажеш, майко мила,
в человешки образ бях:
кат човек си ме родила —
кат говедо поживях.

Разпознавах мъх от косъм,
но не знаех кой-съм род,
ни отде съм, ни какво съм,
ни защо ми й тоз живот.

Работех, но салт за хляба
само дет съм ял и пил;
а за мене и за тебя
като че не съм ни бил.

Днес ти, майко, нямаш чедо,
господарят няма роб;
няма на светът говедо —
говедото няма гроб.

1875 септемврия

*
* *

Я ми отворете
тъмната тъмница,
я ми дайте мене
бял свят да си видя.

И ми дайте още
мома черноока,
коня черногрива.
С нея аз на него
надалек да припна,
накъдето видя.
Воля ви ми дайте —
щастие ми не тряба.

*
* *

Плачете за онез, що ги отвели
в плен покрай Вавилонската река,
що им са храмовете запустели
и бащината им е в зла ръка.

Органът, който ги е възхищавал,
разбит е днес — сломен Израилев рог;
там, дет Израилев бог е обитавал,
днес обитават тез, що нямат бог.

Нозете си, в кръвта си обагрени,
горкий Израил де ли ще оми?
И де ще чуе той за утешение
онез сионски весели песни?

Кога с мелодията на Юда
сърце им ще възрадва свой гуслар —
заспали чувства да разбуди
да ги възпали пак с небесен жар?

Блудящи същества, в плен разпилени,
ви де ще найдете прибежище?
О ви, сърца в неволя запустени,
почивка де ще намерите?

И дивий гълъб има свое място,
лисица сура има си вертоп,
народите си имат свое място,
Израил няма, няма освен гроб.

26 юли 1876

НА БАЛКАНА

Ах, къде е, та къде е
сърцето ми клето?
Сърце ядно, сърце страдно,
ох, при мен не е то!
Сърцето ми, сърцето ми
тук не е, горкана!
То е тамо, то е тамо
горе на Балкана.
О, далеко и далек сте
дивни ви, Балкани,
ти, родино свята, мила,
гнездо на аслани.
О, не бе ли ти, родино,
поприще на доблест?
И не си ли днес жилище
на тъги, на горест?

Но каквато и да бъдеш,
тебе сърце ище. . .
Ах, мило е, ах, свидно е
бащино огнище.
Дет да бъда, как да бъда
на чужбина харно,
там не ми е, та не ми е
сърце благодарно.
На поле ли, край море ли —
ви сте мене мили,
о, балкански гори дивни,
хълми и могили.
Много здравье с сняг покрити,
планини високи,
вам, о, тихи и прохладни,
долини дълбоки.
Много здравье вам, о, китни,
сенчасти дъбрави,
вам, лесове, вам, поляни,
зелени морави.
Много здравье вам, балкански
реки среброструйни,
водопади шумни, чудни,
вам, потоци буйни.
Много здравье — дебри стръмни
и стени беззлачни,
вам, усойни влажни, тъмни,
вам, пещери мрачни. . .
О, къде сте, я излезте,
ветрове, пред мене,
та земете и отнесте,
туй ми поздравенье.
Тук мя хвърли да живея
честта ми проклета;
тамо ми е, тамо ми е,
там ми е сърцето.

Марта 1876

ПОМЕСТНИ ПРОКОБЕНИЯ

1. Цариград

О, виденье! Свои срещам, дет ида,
но на лице никъде ги не видя.

2. На Фенер

О, виденье! Вижте как са разпада
там онази нова още ограда.

3. Балкапан

Горд и буен накъдето полете,
днес смирен е — капнаха му крилете.

4. Ортакьою

Болна глава, болно бива все тяло,
без главата не съставя то цяло.

5. Одрин

Чада родих и храня ги, но де ги?
Аз са мъча, а гърцизмът яде ги.

6. Мустафа паша

О, и ти ли? Я недей са открива,
нямаш косми, главата ти плешива.

7. Хасково

Тромо ходиш, не спори ти напредък,
с туй ходенье нямаш добър последък.

8. Чирпан

Слабо черпиш жива вода-ученье,
инак би ти по-честито селенье.

9. Пловдив

Свестил си са и донейде успял си,
подвизай са, щото видиш, не цял си.

10. Татар Пазарджик

Не си назад, но и напред не си ти.
Що заставаш? Ил са вече насити?

11. Батак

Уж потръгна и напред са закрачи,
повървя ти, а че пак са вбатачи.

12. Пещера

Светлото ти изгаснало огнище,
помрачала, в пещери са таиш ти.

13. Брацигово

Умълча са, отпочиваш, така ли?
Колко малко в станът ви сте тъкали!

14. Аджар

Изпълзяват плужковете напролет,
а от тебе ни пълзенье, ни полет.

15. Клисура

Към наука топло сърце изстина,
оглуша ти в твойта глуха долина.

16. Копривщица

Падаш! Падаш! Дръж са, друго не бива,
но не вярвай, че спасява коприва.

17. Панагюрище

Имаш сила, пъргаво си коляно,
но обичаш да почиваш на сяно.

18. Карлово

И ти не си тамо, дет ти прилича,
понапни са, можеш още потича.

19. Сопот

Ти напъпи като цвете пролетно,
но не цъфна, а остана безцветно.

20. Калофер

Не хвали са, не си стигнал, дет искаш,
много има, много още да припкаш.

21. Казанлък

Гюл краси та на различни способи,
слана гюлът, а теб завист озноби.

22. Шипка

Шипко дива, шипка ще си останеш,
без наука шипок няма да станеш!

23. Мъглиж

Наистина ти в мъгла си залетел,
името ти — жив за теб свидетел.

24. Ески Загра

Виж що прави ревност, криво разбрана:
тя отваря по-голяма, зла рана.

25. Ени Загра

Име ново, поприще ти готово,
но сега си йощ селенье сурово.

26. Ямбол

Хубав град си и донейде богат си,
туй грози та, дето малко лехат си.

27. Сливен

Средня хубост та показват делата,
гледай малко да подтикнеш колата.

28. Градец

Не градец си, ти си още салт село,
дръж са само на селата начело.

29. Жеравна

Жеравна си, но кат жерав не хвръкна,
ниско кацна, не са чуеш, премлъкна.

30. Карнобат

Без наука — без вода си градина,
без наука няма светла съдбина.

31. Айтос

Ти отскоро на добре я покара,
карай само според хала й товара.

32. Бургас

Край море са българщина не въди,
но да видим ще ли нещо да бъде.

33. Ахило, Месембр

Вас, крайморски, стародревни два града,
не от вчера гърцизмът ви пояда.

34. Созопол

Ганосан си, гръцки ти е калая,
но съсъд чист български та аз зная.

35. Малко Търново

Не си малко, но малко та наричат,
щот научни цветове та не кичат.

36. Кърк Клисия

Лозен град си, но не дал си ти грозде,
че гърцизмът лозята ти йощ гложде.

37. Бунар Хисар

Що да кажа, имаш право, но прост си,
туземец си, опознай са, не гост си.

38. Узун Кюприя

Дълъг сън на дълъг мост си заспала,
събуди са, погледай си ти хала!

39. Димотика

И да криеш, явно й вече, позна са,
има в тебе, има наша подквася.

40. Гюмюрджина, Марония и Феря

О, гърцизъм, тъй недей са възперя,
тука ти си на манджата пиперя.

41. Солун

Първите ни учители ти даде,
нас събуди, а заспа ти, о, граде!

42. Костур

Жив си, чуя, но си мъртъв за мене,
окол тебе твоето е спасенье.

43. Воден

Харен град си, доброплоден и воден,
но защо си нямаш дух ти народен?

44. Няуща

Чужда ръка в чуждо гнездо с простира,
тук гърцизма чужди яйца събира.

45. Ениджа

Яслите си и оселът познава,
но у тебе няма съвест тъй здрава.

46. Струмица

О, изпи ти чаша много горчива,
зле си болна и едвам си йощ жива.

47. Малешево

Старо ти си и кораво селенье,
сила имаш, нямаш воля, ни щенье.

48. Радовиш

Радовиш си, радост не си видяло,
щот от века в простота си живяло.

49. Дойрян

Не сладиш ти, не блажиш ти — какво си?
Обади са кой вятър та теб носи.

50. Кукуш

Рано стана, но надире остана,
умори са в усилия, горкана!

51. Серес

Светъл град бе, помраче ти в гърцизма,
ти си свидна, но съдрана веч чизма.

52. Демир Хисар

На име си ти желязна твърдиня,
а на дело си безмълвна пустиня.

53. Петрич

Глухо, нямо си остава туй име,
има ли те, няма ли те — кажи ми?

54. Мелник

Позглобил си с гръцки пречки колата,
но са наши наплатите — селата.

55. Разлог

Простодушен, прекалено набожен,
здрав си, силен, но на дело ничтожен.

56. Неврокоп

Толкоз време ум как ходиш да търсиш,
а й досега не мож да се отърсиш.

57. Драма

Ти си куф град, до гърцизма прихлевен,
жив си само с Просочен и Плевен.

58. Захна

Като град ти нямаш вече значенье,
в селата е веч твоето решенье.

59. Скопье

Да та хваля, струваш ли си хвалите,
като не си от медните пчели ти?

60. Куманово

Стани, куме, стани, дойде веч зетя,
поведи го — в зъл път да не залетя.

61. Егридере

Крива река покрай тебе протича,
криви мисли нека не та увличат!

62. Кратово

О, дали щеш би, каквот си ти било —
за тез страни лъчезарно светило?

63. Щип

Сещаш ли са, заблуден си в среброто,
о, да би са вразумил ти в доброто!

64. Кочени

Любеници раждаш твърде големи
и кратуни, глави — глухи и неми.

65. Пиянечко

Пияно си, щото нямаш ти воля,
изтрезни веч, тъй махмурно доколя?

66. Тетово

Ах, какви са тез гласове зловещи,
вместо грозде киселчок ли ядеш ти?

67. Битоля

Раздвижи си ти очите на слава,
завтечи са, недей назад остава.

68. Прилеп

Лепнала са, никак не са отлепя
тази пуста простотия от тебе!

69. Мориево

О, не та е нощна мора морило,
тебе та е невежество затрило!

70. Велес

Чуйш ли бивол да засвири с кавали,
тогаз щеш са ти с успехи похвали.

71. Тиквеш

Сам ти, Тиквеш, тиквен ти е и гроша,
простотата от лудост е по-лоша.

72. Мъглен, Лерин

Светел бил си, но сега си замъглен,
главня горяща — днес изгаснал въглен.

73. Ресен

Попристъпяй, приучи са в път тесен
и ще видиш как ще бъде той лесен.

74. Охрид

Нафиле та имат някой за нещо,
ти си хладен, нямаш сърце горещо.

75. Дебър

Лъв заспал си в дебри, в тъмни усои,
бди же, зло ти мислят люде не свои.

76. Кичево

Светло място, с китни гори зелени,
как ужасно простота та засени!

77. Струга

Ти на Дрина як наш родствен предел си,
не греши веч, ето здрав си и цел си.

78. Русе

Пръв си град ти, град уж нещо престолен,
но си тежко от разкошност ти болен.

79. Видин

Бил си с време, па и днес си ти виден,
сещаш ли са от какво си обиден?

80. Тулча

Не заставай, път ти имаш ощ много,
добре дръж са, запъни са по-строго!

81. Силистра

Не си топъл, ни студен си, о, граде,
озърни са, виж, ръжда та изяде!

82. Свищов

Заслужил си, добър спомен добил си,
гледай само пак да бъдеш, що бил си.

83. Лом

Зле та ломят възгнездени раздори,
здрав ти беше, как си рана отвори?

84. Оряхово

Въздигай са, напредвай ти по-скоро,
по-съвестни отвъди си ти хора.

85. Никопол

Хубав град си и добре си положен,
но заглъхнал, та си град днес нищожен.

86. Тутракан

Язък за туй добро място, що имаш,
спиш мъртвешки, от будене не зимаш!

87. Балчик

Да споменем и за тебе в редът ти,
в твойто гнездо гагаузин йощ мъти.

88. Варна

Видя твойте в възражданье болезни,
но мужай са и крепи са, любезни!

89. Х. Пазарджик

Не си малък, нито млад си ти вече,
но си още, отдет трябва далече.

90. Бабадаа

Недей ми са, град окапал, каръчи,
знам — и теб та гагаузство йощ мъчи.

91. Провадия

Между скали затънтен си, немееш,
в градовете кат точка са мержееш.

92. Ени Пазар

Макар че си малка още паланка,
събуди са, недей лежи в зла сянка!

93. Шумен

Град си весел, град кипучий, град шумен,
град би чуден, ако би бил по-умен!

94. Преслав

Прослави са, преслави са отколе
и безславно днес ти лежиш най-доле.

95. Ески Джумая

Напред мъчно, а назад е по-лесно,
затова ли назаднуваш чудесно?

96. Разград

С добра земя, плодовита дарен си,
уж зазряваш, но все още зелен си.

97. Осман Пазар

По-достоен ти да бъдеш можал би,
но защо си за доброто без жалби?

98. Котел

Славно място, оскудяваш от слава,
вета ръжда нова светлост не дава.

99. Беброво

Името ти ти какво си показва,
бебер мъчно от тинята излязва.

100. Елена

Де онази твойта ревност? Що стана,
що не мърдаш? Ти не падна — застана.

101. Лясковец

Лично село, село доста богато,
с тез раздори ти не струваш дукато.

102. Оряховица Горна

Горе стоиш, дръж са само, добре си,
лицето си на видело изнесе.

103. Оряховица Долня

Долу стоиш, долне ти е названье,
скудно ти е от наука иманье.

104. Търново

Славно име древността ти остави,
буйно т р ъ н ь е славно име подави.

105. Килифарево

Старо село, в старо време познато,
постресни са, що си толкоз лехато!

106. Дряново

Има сила, няма воля днес тука,
а без воля няма в нищо сполука.

107. Трявна

Ти ли беше уж нещо си преславна,
а не си ли с по-долните днес равна?

108. Габрово

Името ти днес е твърде похвално,
но внимавай да н покажеш дно кално!

109. Севлиево

Към наука имаш чувства ледени,
в теб вързлуват други сладки-медени.

110. Ловеч

Лов готов е, но ловец го не хвана,
червен Ловеч в черно поле остана.

111. Троян

Меж селата ти си село не малко,
но в делата ти си село най-жалко.

112. Тетевен

Будно бе ти, но сега си заспало
и не чуеш ранобудно клепало.

113. Пирдоп

Не чуваш са, не видиш са къде си;
бивша ревност кой ти вятър отнесе?

114. Етрополе

Твоят Етър не потече, пресъхна,
в полето ти добро цвете не цъфна.

115. Златица

О, хубаво, сладко име, що носиш,
но трошици от другите ти просиш.

116. София

Град си голям, в градовете насред си,
на прилика «като тиква на плет си».

117. Орхание

Име мени, но зрак не си менило,
даже не си и каквот си веч било.

118. Плевен

Бе потръгнал, имаш сила и млад си,
кой те спира, я погледай — назад си.

119. Враца

Гордееш са, но със що са прослави,
не тебе ли чорбаджийство зле дави?

120. Берковица

Уж си брала и береш ти просвета,
а пък още с простота си обзета.

121. Радомир

Мир и радост, о, лозинка предрага,
но без знанье няма нищо облага.

122. Ихтиман

Не ихти ти и не пъшкай, паланко,
не цъфтиш ли като в пожар фиданка?

123. Трън

Дълбоко та невежество теб пъне
и си тежко ти заглъхнал меж тръне.

124. Пирот

По лъките на струиста Нишава
народ заспал и не мърда, не шава.

125. Ниш

Заразен си от лошава проказа,
към своите ти студен са показа.

126. Лясковец

Има паша по народна ливада,
не лъчи са, че вълкът та изяда.

127. Враня

Само врана, гнездото си що каля —
тебе ази с туй ли да та похваля?

128. Кюстендил

О, и ти ли си от онези лехати,
дето само с стар са спомен познати?

129. Джумая

Уж си нещо, но и теб та не бива,
неизвестност и мъгла та покрива.

130. Дупница

Свряла си се тамо в дупка затулна,
та са скапваш в простотия похулна.

131. Самоков

Само ковеш, а некован оставаш,
кововете хубаво ги познаваш.

132. Рилский монастир

Бил си, пак бъди народохранител
и красуй са, старославна обител!

БОГАТ И СИРОМАХ

Опак станал този свят!
Само тоз, що е богат,
той е личен и познат,
той е сват, кум, и брат.
И да няма чин, заслуги,
има ли пари, имот,
по-почтен е пак от други.
От какъвто да е род,
гърбав, грозен, кривоглед,
той е либав и приет
и почтен е, и угоден,
и високо благороден.
Но бил глупав, плиткоумен,
той е хитър, сладкодумен —
тъй парите го показват
и затуй му се подмазват.

Сиромах ли, без имот,
ако би щеш царски род,
с благородство, брайно, голу
и аярът бива долу.
Гиздав бил си, хубавец,
като слънце имай лице,
умен, учен колко щеш,

снемай със уста звездици,
нямаш ли пари, жълтици —
ти си страшно диване,
ти си грозен, хубав не,
ти си цяла простота. . .
Тъй отива днес света!

ВЯРАТА И НАДЕЖДАТА НА БЪЛГАРИНА КЪМ РУСИЯ

Руский цар е на земята
най-велик, над всички пръв;
русците са наши братя,
наша плът и наша кръв.

Кат Русия няма втора
тъй могуща на света;
тя е нашата подпора,
тя е нашта висота.

Руска сила, руска воля,
руска кръв и руский пот,
ще избавят от неволя
наший падналий народ.

Бог поддържа крепка мишца
и ръка спасителна;
той е вложил ней в десница
сабя отмъстителна.

Нам Русия е надежда;
руский цар е наший спас,
никой друг ни не поглежда,
не помисля зарад нас.

Всички други чуждестранни
наши са враждебници,
дружни с нашите тирани,
с нашите изедници.

Спекуланти са омразни,
интерес им покажи,
че да виж дела проказни
и чифутски в тях лъжи.

Род и вяра е идея
за Русия най-свята;
нейний подвиг е за нея;
благородна ѝ целта.

Със Русия днес съгласни,
да застанем брат до брат,
и да станем сопричастни
с този неин подвиг свят.

Долу всички спекуланти,
да сломи се техний рог;
да смирят ся интриганти,
да живее руский бог.

Припев:
О, бъди ни покровител
и защитник, и спасител,
ти, державний руский цар!

Урра! Здравствуй цар,
православний господар!
Урра! Здравствуй цар!
Урра! Урра! Урра! Здравствуй цар!

Марта 1877

ТО МИ Е ДРАГО, ГО МИ Е МИЛО

Що да тъжа и да жаля,
че на власт се не родих,
че не мога да се хваля
със имот отрупан, лих?
Кой каквото ще да става,
големец или богат,
нека се ядат за слава,
кой да стане пръв познат.
Нек се мъчат да се пъчат
тез, що искат се имот,
мен съдбата ми наръча
друго щастие, друг живот.
Род и чувства ме отделят
от таквизи суети,
с мили братия, с мила челяд,
с тях ми щастие цъфти.
И страдание, и теглило
с тях, за тях, добро и зло;
то ми драго, то ми мило,
веч било какво било.

ИСКАХ С ТРУД ДА СЕ ПРЕХРАНЯ

Исках с труд да се прехраня —
работих и се подканях,
бъхтах се — не би. . . не би.
Да ви казвам, кой ще вервa,
работа се не намерва. . .
Дигнах просешки торби,
тръгнах аз от къща в къща
със просия да се бъщя —
но не би, та пак не би. . .
Хлопам тука — не отварят,
а таме ми отговарят:
— Да ще господ, челеби! —
Лоше нещо гуша гладна —
бях принуден да открадна,
туй ми лоше прокоби. . .
За таз малката съблазън
тежко, тежко бях наказан.
Не той само че ме би,
прогласи ме за хайдутин,
за ленивец, темерутин,
уж да работя не ща. . .
Оттогаз ме не погледват,
все ме дирят и преследват
и ме гонят от света. . .
Никъде ме не прибират,
по тъмници ме запират.
Не посегнах веч да крам,
но от просто, злобно мщение
за неволно прегрешение
те ми правят тоз икрам.
Салт веднъж щях да открадна,
че и то ми се не падна. . .

А крадат и на попад —
съдник, княз, паша, чиновник
и търговец, и духовник,
всякой силен и богат.
Кражбата им е спасение,
почет, слава, повищение...
А тежко на малкий брат!
На света е безотраден,
гузен, и презрян, и гладен,
ходи, тегли, мре от глад...

Стара Загора

РАЗБИТИ НАДЕЖДИ

В душата ми вътре,
както в океана,
лежат на камара
разбити надежди.
О, дълбок и тъмен,
океан накълмен,
на кому са знайни
твойте вещи тайни?
Кой ли ще да може
пълно да разкаже
на родът човешки
мойте мисли тежки? —
Или поет може,
ил никой не може,

НА БЪЛГАРИЯ

Повдигни си гордо чело,
България, мале ма,
погледни врага си смело
и речи: «Не съм сама!»

Ей Русия, ма, сестра ти
веч прескочи свойт праг,
иде тука да пропрати
пръждомите твойт враг.

О, стани ти и ти дигни ся,
в теб да пламне мъст и жар,
с вяра в бога укрепи ся,
сетний му нанес удар.

Да не може и да охне
тоз заклетий враг Христов;
дето падне, там да грохне,
да оплуй в век веков.

Май 1877

НА АГИТЕ

Байрак са вее на Балкана,
блещи там вече кръст Христов.
Събудил ся от сън аслана
и свиква скимните на лов.

Убойте ся, о, ви тирани,
връз вас ще да ги поведе;
за ваште работи погани
нож, огън ще ви пояде.

Аги, ваш сетний час удари,
веч няма д у р, г я в у р, и в у р.
до днес сте били господари,
до днес е з а н в а ш о к у н у р.

До тук ще бъде и пределът
на ваште беззакония;
не ще ви пее веч петелът
по нашта бащина земя.

Сведете вече гордо теме,
свършете с вашите злини —
свършено е със вашто племе,
изчетени са ваште дни.

Задет сте локали кръвта ни,
За толкоз мъки и тегла,
родът ви в кръвйе ще потъне!
със ваште мръени дела.

С глави за всичко ще платите,
на съд ви искат и зоват:
а гарваните и орлите
месата ви щат да кълват.

Погибел пълна, род злосторен,
вси синове Исмайлеви,
ни клон от вас, нито па корен
во век не ще ся разкръви.

КЪМ БЪЛГАРИТЕ

На оръжие, братя,
и в военен строй
за родина свята,
за свобода в бой.

Стига толкоз робство,
страх и ядове,
трепет и покорство;
волност ни зове.

Напред, момчета, вървете!
Напред! Сечете, палете!
Буен да пламне вред огън
и да изтреби таз поган.

Мъст у нас да кипне
с буен плам и жар,
връз врагът да рипнем
с пагубен удар.

За тегла, за рани
върл да екне глас:
«Смърт на вас, тирани,
край на вашта власт.»
Напред, момчета, и друг.

В сетня с враг разправа
пред народний храм
днес е ден за слава,
ден за чест, за срам.

Мъртви срама нямат,
свят е техний гроб;
тежък е яремът,
срам на живий роб.
Напред, момчета, и други.

Гледат от небето
нашите деди,
тупа им сърцето
ще ли победим.

Цял свят нази гледа
как трошим ярем. —
Смърт или победа!
Славно да умрем.
Напред, момчета, и друг.

Юний 1877

НА ДРУЖИНАТА СИ

Хади, дружина,
в бой за родина!
Ето байрака
вий ся, нас чака.
Меч да изтръгнем,
напред да тръгнем.
Развивай байрак,
ти наш млад войводо,
ей да върви тръгва юнак
за света свобода.

С пушки на рамо,
хайдите тамо,
гръм дет са чува,
враг дет вързлува;
в бой за народа,
в бой за свобода.
Развивай байрак и дрг.
В огън и кървие
нека бъдем ний да сме първи;
кръстът пред нази,
нашта надежда,
той ще ни пази
в бой от премеждье
Развивай байрак и дрг.
Ако би даже
да не оцелеим,
всякой ще каже:
«Боже, блазе им!
Юнаци бяха,
на бой умряха.»
Развивай байрак и дрг.
Щеме не щеме
все ще умреме:
смърт е веднъжки,
тя ся не лъже;
да умрем мъжки
вси под оръжье.
Развивай байрак и дрг.
Смърт за свобода
най-сладка смърт е;
смърт за народа
тя е безсмъртье;
тя е, що дава
безсмъртна слава.
Развивай байрак и дрг.

Юлий 1877

СУРВАКНЯ

Посвещава ся на Народното събрание в Търново)

Падна, падна ланскат мрачна завеса!
Ясно слънце блясна пред нас, засмя са.
Ето Първий ден на Изток изгрява
и честито ново лято вестява.
Радвайте ся, верни мои дружина!
Пропратихме миналата година.
Отиде си седемдесет и осям —
с ново лято нов привет ви приносям.
Сурва! Сурва! Весела ви, честита
годината седемдесет девета.
Живо-здраво! Сурва! Крепка защита.
И многая, и многая вам лета!

*
* *

Господ вишний и великий създател,
на благата всещедрийт подател,
да отвори съкровища небесни,
да ви дари добри дари обилни:
ум и разум, мисли свежи и свесни,
крепка воля, здрави мищци и силни,
плодородье, изобилье най-спорно,
жито, вино, все треботно доволно,
алъш-вериш с пешим пари и златни,
и най-вече дни честити, благатни!
Буди! Буди! Молитствувам по редом
и сурвакам без на лице да гледам.

*
* *

Първото ми сурваканье — вам мъртви!
Ви паднали в бой юнаци и жъртви,
на прахът ви мир и покой во веки!
А ви, живи, все по-живо, по-здраво:
на старите — бодра старост, дни леки;
на младите — мъжко сърце кораво;
на крепките — сила, крепост, държава;
на славните — приличната тям слава;
на малките — свят, наука, заветни,
за да личи, че са нова порода.
Навсякъде в България да светне
нова заря със новата свобода

*
* *

Всичко лоше с миналото да мине,
а отсега за напредни години
да ся трудим, да искаме от бога
все, що добро, и от всичко най-много:
любов, правда, пълна-цяла свобода
и нов живот с нови чувства в народа.
Стига толкоз безредици, безчинство —
ред отсега и народно единство.
Труп разсечен и оклоцан не сме ли?
Не тряба ли пак да станем ний цели?
Румелиец, македонец да няма.
Българи сме, една челяд голяма,
един язик и един дух народен,
едни чувства, един народ свободен.

*
* *

С сила в разум, с нови мисли в движенье
да работим за туй братско сближенье.
Да затегнем съплеменни нам свръзки,
да разкръвим завянали в нас сили;
с една душа да застанем вси мъжки
дано би ся и ний в света явили,
както тряба и както ни прилича:
род за рода, брат за брата да тича.
Инак, знайте, няма за нас спасенье,
нето изглед за честито живенье.
Не е живот осъдата на казан —
да работим за своето нещастье.
Не е народ род притиснат и смазан,
разпокъсан безжалостно на части. . .

*
* *

Ниже време от години пилешки,
преминуват родовете човешки,
а живеят народите, които
бъдуще са приготвили честито.
Столетия, векове ся настигат,
идат бури, понякога и хала —
уповани на себе си, не мигат,
стоят твърдо, непоклатни кат скала.
Бодри, горди, турили ся на чело,
светът техен: те боравят, разправят,
разполагат, разпореждат и смело
дигат, слагат, туй що искат направят.

*
* *

А как стоят народите, що търсят
чужда помощ и в неволя защита?
Разпилени; скупом нищо не вършат.
Духне вятър, като прах ги размита.
В смъртна сянка на мъртвило живеят
и треперят кога чуят, че тътне,
и ся сгибят, когато ги връхлетят.
Живи-мръвви, салт за хула безсмъртни!
Мършава е там народност и бледа,
дето всякой за себе си салт гледа;
дето няма свяст за обща управа,
тамо няма ни свобода, ни слава.

*
* *

Застанали пред Новата година,
дай да видим ний нашата судбина.
Живи ли сме? Какъв ни е живота?
Какво вършим и със каква охота?
Където ни са юнаците, мъжьете?
Каква ни е свободата? Кажете.
— Живи, живи, но живот ни глушина;
вършим, вършим, но работи мърцина;
мъжьете ни все юнаци без рана;
свобода ни прошерена, съдрана!
— Да млъкнете, о вий хора тщедушни!
Не ще тука само думи заглушни. . .
Ако ви е свободата съдрана,
побързайте, по-скоро я скърпете,
ако ви са юнаците без рана,
на рани ги научете. . . търпете. . .
. . . . . .

*
* *

Леле боже! Де са зеха чуждинци,
раздърпаха народното ни тяло. . .
Сбирайте ся на куп, братья, и всинца
да съставим Неразделно пак Цяло.

Сурва! Сурва! Скоро, боже, свести на!
Туй ся моли срещу Нова година
сурвакникът, който тука забравен,
не забравя там що става в град Главен.

Сливен, 31 дек. 1878

БОГ ЩО ВИДЯЛ И ЩО КАЗАЛ

Станал господ сутрин рано,
та погледал от небето.
Гледал горе, гледал долу —
ред по редом по царствата
и народи по земята,
па погледал най-подире
към страната най-злочеста. . .
Вижда тамо в сянка смъртна
народ с време зле измъчван,
днес покъсан и раздърпан. . .
Поразгледва се да види
няма л' някой жив и буден. . .

Гледал, гледал и що видял?
Вси народни интелгенти,
забравили теглилата,
служба търсят с тлъста плата. . .

Вси народни богаташи
зло народно ги не плаши. . .
А горките сиромаси —
впрегнали едни колата,
бяг — напущат си селата. . .
А па други, техни братя,
да избягнат уж от злото,
сами тичат към пъклото —
вяра мислят да менявят,
та от зло да се избавят.

Мръдва бръчката на бога
и сърдит той казва строго:
«Род безумен и халосан,
няма, няма да харосаш!
Тъй ще бъдеш ти раздърпан
и на дълго разпокъсан
и накълмен, и навъсен. . .»
Към доброто ни усърнал,
бог от нас лице отвърнал. . .

НАРОДНИ МЕЛОДИИ

I

Тръгнал народ за свобода да иде,
ой, народе, народе!
Ходил, ходил и налетял да види,
ой, народе, народе!
Свободата как я дават кадии:
ой, народе, народе!

Улавят го тез жестоки гидии,
ой, народе, народе!
Тръшнуват го на Низови полени,
ой, народе, народе!
Разкъсват му народните премени,
ой, народе, народе!
Изкълчат му двата крака-нозете,
ой, народе, народе!
Окърняват ръцете му и двете,
ой, народе, народе!
Оставят го труп оклоцан, негоден,
ой, народе, народе!
И за присмех наричат го свободен,
ой, народе, народе!

II

Подир толкоз мрачни и ужасни
дни на робство и на теглила
пак изгряват за нас денье ясни
и се пръска гъстата мъгла.

Сбирайте ся, синове народни,
стичайте ся Запад, Север, Юг;
влезте всинца «в радостта господня»,
съставете цял народен кръг.

Бог и братя нас от гроба вадят,
ний в единство да вървим напред:
времената ще да ни обадят
колко трае гнил за пречка плет.

НАРОДНИ ПЕСНИ

(От сборника на «Остен».)

Голяма бела станало,
голяма тъга паднало,
голяма жалост кокоша
на петловото бунище. . .
Борил се петлю с петлите,
изкълвали му очите.
Жално се петлю провикна:
— Олеле варе, бре варе,
не видите ли, другаре,
каква е бела станало
и каква има да стане?
Света ще да се изгуби,
изгуби и ще пропадне,
слънцето няма да свети,
каквото ясно светеше —
аз кога ровях боклука;
месеца няма да грее,
каквото ясно грееше —
аз кога пеях в курника. . .

ДЪРТЕШКА ЛЮБОВ

«На младо се ище, на старо се ревне»

Нар. пословица

Горкана си ! Нафиле е и зле е
без либене в света да се живее.
Сърце помни миналото, милее,
все за любов тъжи, чезне, копнее,
все пак иска, доколкот е възможно,
да го либят и да либи тревожно. . .
Иска, търси, но усеща — не може
огън страстен, мощ любовна да вложе.
И от любов ни искрица най-мала
в друго сърце веч не мож да разпаля. . .
Мъчно ми е, но кому да се сърдя —
не волята, а сърцето не мърда. . .

Милата ми и днес ми е пак мила,
но в таз милост ни пърг има, ни сила,
ни страст има, ни жар има любовен —
само един слаб пламъчец лъжовен. . .
Любовният ѝ цвят и плод премина.
Отиде си младостта ми, загина,
а от старост що мож да се ожида;
изстинало огнището, аз видя,
тлее само огън тамо мрътвичав. . .
Ревне ми се, искам да ме обичат,
но казват ми: «Щиру време минало,
ревне ти се, но дърто си хърцало! . . .»

*
* *

Да ти кажа разковничи
как можеш се вчиновничи:
научи се как да траеш,
да не казваш все, що знаеш!

СТАР БУНТОВНИК НА ПАЛТОТО СИ

Дръж са още и не бой са,
палто мое, ново, вето,
аз и днеска все так твой съм,
както бях и на времето.
Да са смее кой ще с мене,
с тебе, че сме вече вети;
то са пада, друг несменний,
да го имаш за блазе ти,
че си дрешка държалива
и че още пак та бива.
Помниш ли, палто ти мило,
откогат си са ушило,
откогат сме са подзели,
как сме с тебе поживели?
Млад бях азе, ти бе ново,
да ми служиш бе готово;
водехме са ний другарски
из йъгълите балкански,

в дъждовете, в каловете
неразделно аркадашки.
Е, тогаз не бяхме вети,
поживяхме си юнашки. . .
О, блажени и честити
времена, тогаз що бяха,
гато наште в планийте
като лъвове живяха!
А сега? — Сега, горкана,
няма никой по Балкана. . .
Де са днеска тез юнаци —
страх и ужас на агите?
Де са техните байраци,
що кръстосваха горите?
Идат тамо гарнизони. . .
Кой ще иде да ги гони?
Помниш ли ти, дрешке мила,
колко пътя след байрака
тичай, колкот имаш сила,
през шубрак било, през драка,
да летиме изподрани,
назад да са не остане,
да настигнеме агите,
да им смъкнеме главите. . .
Колко пътя изпотени
по моравите зелени
двама с тебе сме лежели,
а пък ето пак сме цели. . .
Право, вета си абица,
моя стара си връстница;
ний и двама носим рани,
но не сме досущ съдрани.
Затова и не свени са,
че си вета, а горди са,
че в смирената си доля
не позната си неволя. . .

Славен подвиг си имала,
независна си остала. . .
Турский бич не та й обидел
и не та е никой видел
пред конака да си мела,
пред аги да си са навела,
да са кланяш, да са местиш,
другаря си да безчестиш. . .
дръж са, дружке, и не бой са
и до гроба аз все твой съм.

*

Жално нещо днес в народа,
дето станало на мода —
твърде лесно да склоняват
дрехите си да менят
и да считат за негоден
характерът им народен. . .
Момите ни, жените ни
какви бяха от изпърво
по народно накитени. . .
Сега инак не отърва,
за да бъдат по-напети,
тряба да са опашети
и в главите качолети. . .
А наслед тях и мъжете —
със помади огатени,
със висулки накачени,
че станали нам какви си,
като има да им виси. . .

*

Непреклонен в свойто мненье
за народните премени,
аз си вардя облеклото,
не менявам го, защото
бащино е то наследье
и народно украшенье;
моя гордост пред съседи,
моя дрешке, си за мене.
Предпочитам та съдрана,
нежел друга златоткана,
що покрива раболепство,
зло званично и свирепство. . .

Но, палто мой, не мисли ти,
че ще бъдем по-честити
и за дълго йоще време
няма да са съдереме. . .
Аз не мисля, че ще можем
с тебе тъй да са изложим
пак по дъжд, по сняг, по вятър
без покривка и без шатър. . .
От белите на живота,
на годините хомота
мене хеле ми дотегна,
азе искам да си легна. . .
О, желал бих след смъртта ми
людсък да та не отъми,
но дано та прибереше
род или приятел някой,
а че да та закачеше
от гроба ми недалеко
на някоя върба стара. . .

Та ко би да са докара,
друг да мине там, аз дет съм,
кажи, дрешке, ти самичка:
«Аз на е д и-к о й поет съм
незапетната абичка. . .
Вижте, аз съм йоще жива,
а морава веч покрива
костите му, пепелта му,
а със тях и паметта му.»

ДРУГО ПОЛОЖЕНИЕ

Да удавя уж скръбта си
в механата се отбих —
оттогава у дома си
никакъв не се вестих.

Деца гладни, голи, боси,
а баща им надалеч;
а жената нека проси —
аз мехната вардя веч.

ПАЛАТЪТ

О, голям е тоз палат,
зидан с чужди труд и пот,
и е весел и богат,
украсяван с чужд имот.

Има камък един не
от баща ми в тоз сарай,
а от моите денье
и четът им са не знай.

От баща си немам аз
нито молоз мой да е,
нито гнил хляб за мираз,
ни обор какъв да е.

ПОМАМА

Не ходи на бой с судбата,
захвърли вече меч и щит;
целта ти пред теб, в торбата,
храни се, гой се, спи честит.
Намери званье достойно,
живей си мирно, спокойно. . .
Що да излизаш на борба?
Работата се избистри:
леж на народа на гърба,
с две дет ще минеш, мини с три. . .
Народ, свобода, правдина —
пей, та-на-никай нан-ни-на!

КОМУТО СА ПАДА

Разбрал съм ва, сърца нежно корави,
все таквиз сте ви — двулични, лукави.
Изхабил съм след вас сума години,
познал съм ви какви сте гадини.
Хубави сте, всичко в вас е обайно,
но и всичко престорено, нетрайно. . .
Милкави сте, драголюбни и мили,
но кога сте постоянни ви били?
Пеперуди, от цвят на цвят летите,
но с цветята и дните си броите.
. . . . . .
Но кат гъби и траете за малко.
Първа бръчка щом като са озъби,
ви бивате създание най-жалко. . .

МАКЕДОНСКИ ВОЕВОДА НА СМЪРТ

Умри отчаян, сине злочестий,
далеч от твойта милата страна,
умри, не гледай как се безчести,
как в кръвье тъне твойта бащина.

И как за нея никой не мисли,
никой не чуе тъжний нейн глас,
а всякой гледа да се зачисли —
да са добие първенство и власт.

В земята тука чужда и хладна
легни спокойно, не мисли за мъст:
нека почине душа ти страдна
от носенето на тежкий кръст.

Пръст ще покрие очи ти черни,
в които буен огън е пламтял,
и ще угаснат в мраци безмерни
планове дивни, дето си кроял.

Как да помагаш на народ братски,
за да добие свободен живот,
за да разбие окови рабски
и да въстане зле паднал народ.

О, гробът хладний, таз майка няма,
ще те прегърне. Там вече спри.
Всичко свършено. Там вече няма
ти плач да чуваш от братя, сестри.

Няма да гледаш злобното племе
да ръве редом като бясно пце —
смърт ще прекъсне рвенье за мщенье,
гроб ще притисне юнашко сърце.

Умри, не бой се и успокой се,
други ще вземе твоят тежък кръст,
твойте дружини чираци твои са. . .
О, почини си. . . Ре щем: «Лека пръст!»

ПРОЛЕТ Е

Злакове красят земята,
виреят, цъфтят цветята.
Страна ни с трънье покрита,
цвете Свобода пребито!

Пребито, няма да стане,
клюмнало тъй ще загине;
духът му — благоуханье,
на стръкът ще си застине. . .

Скоро ли, боже, ще бъде
в нашата тъжна отчизна
свободно да се развъди,
да се разкръви цвят жизнен?

Или ще нашта надежда
кат него да си улете
и дълго да се изглежда
това пребито тъй цвете?

Край Дунав да крей, да вене,
покрай Марица да стене,
на Струма зле осланено,
на Вардар непресадено. . .

*
* *

Консерватор някой умник
проповядва пустодумник,
че не било така лесно
да с управя уж държава,
както да се пише свесно
за поука и поправа. . .
То е някой старо ходже,
кое мисли, че ще може,
както ище, както вярва,
че в такъв се век намярва,
що да може да управя
салт с топуза и с дилавя.

СБОГОМ, ПРОЩАВАЙ, НЕВЕСТО МИЛА

Сбогом, прощавай, невесто мила,
отивам ази в незнаен път.
Съдбата ми се вече решила,
мен ме осъжда пристрастен съд.

На заточенье в страни далечни,
в земя незнайна неволен роб,
там да се скапя в окови вечни,
без да узнаеш ти моя гроб.

Няма да идваш сутрина рано
тамян да пушиш, да палиш свещ,
ни да нареждаш жално, пространно
как сме живели ний изнапреж.

От мене нищо ти недей чака,
живей, минувай веч както знайш,
но недей тъжи, недей ти плака
и пред душмани държи кураж.

Люби, прегръщай мъжко си чедо,
сама надежда, син пеленак;
теши се с него, горди се с него,
че той ще бъде добър юнак.

Къпи, кърми го, над люлка пей му:
«Расти, мил сине, ти порасти!»
Чувство на мщенье вдъхни ти нему,
той зарад нази да отмъсти.

Трявна, 5 септемврий 1881

ОДА ЗА ПРАЗНАТА КЕСИЯ

Пълна кесия да се възпява
нито е мъка, ни мурафет е;
да пее някой, да се надява
лесно е нещо, обичай вет е.
Пари да гледаш, да се облизваш,
думи да дъвчеш и да прегризваш
не ще ни знанье, нито уменье,
нито голямо одушевленье.

Дръпни си гусла, понагласи я:
— Пъла-ла, пъла, пълна кесия!
Пълна кесия като магнит е,
привлича всички умни фалити
и ги в поети възпроизвежда.
«Хвалите» сребро, «хвалите» злато,
със празни думи, с пълна надежда —
всякой е песник, чуден оратор.
Но я да видим кой се наема
да си състави друга поема,
кой мож да пее на вересия
и да възпява празна кесия?
Празна кесия, беда голяма,
надничаш вътре и нищо няма.
То грозно нещо, студено нещо!
Вън да е топло, да е горещо,
вътре да бръкнеш, ще да потръпнеш,
като напипаш ледено дъно
ил някой ухлъз, медено зърно.
Скочи ли вътре някой твар глупа,
бълха например, вратът си счупа
и там без слава кости оставя.
Празна кесия, злочеста тема,
на нея гледат като на хлема
и няма никой да я пожали,
никой не рачи да я похвали.
Песник, оратор, всякой, виж, бяга:
— Не мога — казва, — не ми приляга! —
Я да ѝ беше звеклив обемът,
да виж тогази как могат, знаят,
чак от небето рими ще снемат
да я възпяват и величаят.
Моя познайнице, празна кесийке,
стара ми дружке, вета комшийке,
да те възпея имам аз воля,
ние се знаем с тебе отколя.

Толкоз години ти срещу мене
зеяла ми си с чудно търпенье,
сега ща малко аз да позея,
да те възпея, както умея.
Което не може изказа спевът,
там ще помогне нещо и зевът.
Празна кесийке, ти, милоснице,
аз се заклевам в твоето лице,
че ща да кажа, да изповядам —
ти ме научи да не преядам.
Хората правиш ти философи,
пражено месо и яйца рофи —
таквози нещо мен ме не блазни.
Твойте уроци толкоз са мазни,
с тях поминувам и не сънувам
кокал, ни винце — хубаво име;
сух хляб ми сладък с сухи рими.
«Празна кесия лош било полез» —
така мъдруват някой и казват.
«Празна кесия — готова болест!» —
тъй се пред пълна други подмазват.
Но аз ща кажа — това лъжа е
и ща докажа, всеки да знае.
Редом, виж, ходят доктори разни,
но дето видят кесии празни,
ни едни доктор не се вестява,
а то показва — къщата здрава.
Празна кесия здраво е нещо,
нещо разбрано, хитро и вещо;
ни брава има, ни ключ железен,
никой не може там да влезе,
нито да влезе, ни да излезе. . .
Хубаво нещо празна кесия:
и насред пътя нейний сайбия
спи си спокойно и без боязън —
предмет е лошав, грозен, омразен,

крадци се пазят, слепци я мразят.
В пълна кесия, «чорт побери я»
една парица не се побира,
колкото щеш я тъпка, навира.
А празничката, милий мой боже,
туряй у нея, колкото можеш,
туряй, пълни я, все е кесия.
Що да ѝ туриш, все се нацежда,
празна утеха — вечна надежда,
че един ден ще да се напълни,
доде най-сетне теб да погълни.
«Радуй се, радуй», празна кесийке,
ненапълвана назлъм хаджийке!
Моя си крепост, моя си сила,
моя си слава, ти, моя мила,
на тебе пея аз тази ода
и ще те славя от рода в рода:
«Радуй се, радуй», ладо, мой ладо,
стара брантио, невесто млада!

ПЕСЕНТА ЗА РИЗАТА

ОТ ТОМАС ХУД

Претръпнали пръсти малнеят,
подпухнали клепки болят. . .
Шивачката дрипава свито стои
с шевът и иглата във пустия кът.
Ший, ший, ший,
отънала в смет, в нищета
и пее със глас жаловит
тъжовно за ризата тя.

«Работи, работи, работи,
дор тъмната нощ навали!
Работи, работи, работи
с зори ощ от първи петли! . . .
По-харно у турците зли
в неволя робиня да бях!
Там свойта душа да спася, в изпитни
тъй горко да тегля не щях.

Работи, работи, работи,
додето главата в несвяст зафучи!
Работи, работи, работи,
догде притъмней на очи!
Шевица, ръбец и вратник,
вратник и шевица, и клин;
над шевът задремеш — и пак във съня
редиш ги един по един.

О, братя, сестри, вам които съдбата
дарила е щедро имот,
не ризи вий носите — носите моя
неволен и тежък живот!
Ший, ший, ший
и гладна, и в студ все едно!
И риза, и сàван все с съща игла
аз шия от също платно!

Смъртта ли? Не плаши ме тя и пред нея
не трепнува мойто сърце!
Отдавна, отдавна със нея сме ние
прилика — лице със лице!
Прилика на нея ме стори гладът.
Живот ли ѝ живот в нищета?
О, боже, защо ли е хляба тъй скъп,
а евтини са и кръвта, и плътта!

Работи, работи, работи,
горчивия труд е без край,
а добив? — Отрепки и къшей сух хляб!
Неволята бог само знай!
Поломени под и потон,
покъщнина дъски и плява. . .
През разтроги свети и моята сянка
на голи стени отразява!

Работи, работи, работи
от тъмни зори и до тъмни зори все пак
работи, работи, работи
кат роба в подземния мрак!
Шевица, вратник и ръбец,
вратник и ръбец. . . Но веч спря,
ръце отмаляват, вие ми се свят,
сърце отпаднало примря.

Работи, работи, работи,
когато прозорците пукат от мраз!
Работи, работи, работи,
в задуха и зной — работи и тогаз!
По стряхата кацат свободните птички,
възпявайки ясния ден,
крилцата си сочат и тупкат със тях
и пеят за пролет, раздразневат мен.

О, дайте ми само веднъж
да видя пак божия свят,
дъхът да подишам на росни поля,
обкитени с пролетен цвят.
О, дайте ми да преживея
детинските охолни дни,
когато безгрижна не знаях, че тъй
обядът се скъпо цени!

О час, само час. . . само миг
сърце да отдъхне поне! . . .
Любов и надежда! Изчезнахте вий,
неволята всичко отне.
Поплакала бих — на сърце да олекне. . .
Не, горки сълзи, не течете!
Не бъркайте вий на иглата да ший!
И шевът ми вий не мокрете! . . .»

Претръпнали пръсти малнеят,
подпухнали клепки болят. . .
Шивачката дрипава свита стои
с шевът и иглата във пустия кът —
ший, ший, ший,
отънала в смет, нищета
и пее със глас жаловит. . .
Дали ще да чуете вий, богаташи,
що пее за ризата тя?! . . .

РАБОТНИЦИТЕ

(Ф. ФРАЙЛИГРАЗ)

Чест томува, що над рало
гръб прегъва в жар и хлад,
със ръце си що подига
и извърта тежкий млат.

Който в дълбини подземни
е принуден да се вре
с тежко бреме на гърбът си,
да му челяд в глад не мре.

Чест на вас, работни хора,
чест на шияви ръце,
чест на капки пот пролени
в град ли, в село л след овце.

Но да споменем и тия
цели нощи, що не спят,
ум на работа напрягат,
глад и нужди, що търпят.

Книжник бил той в мрак и плесен,
в прах отънал, тялом слаб,
тоз, що пише стих ил песен,
на идея волний раб.

Шут, що служи за заплата,
услужливий лицедей
ил с ученост пребогата
древнекласичний лакей.

Той е също пролетарий;
гладен ходи, в длъг живей,
побелял е в денье цветни,
приживе от грижи тлей.

В гроб ще падне от усилье,
а детинский вик за хляб
на идеи му подсича,
волните перья — криля.

Знам аз едного такъвзи,
в облаците с ум хвърчя,
но за хлебец, за коричка,
като червей в прах пълзи.

Страда, в изба е нечиста
от съдбата закован,
горест, нужди го притискат
и гнетят го с тежка длан.

Бледен, хлътнали му бузи,
пише, пише листове,
а в градина светли зари
озаряват цветове...

По въздух се ястреб вие
и звънливо славей пей,
той все с книгите се бие
потлъкаш на жив идей

Но без укор той, без болка,
уверява ни в живот,
че поезия уж има
във борбата за народ.

Ако му ръце отслабват,
крепне в него мисълта —
на народа аз послужих,
без петно ми е честта.

Най-подир и той от грижи,
от напряганье без ред...
сал нарядко се стремеше
някак трескаво напред.

Нощем музите с целувка
пили слепи му очи,
с кал животний невълнуван,
в облаците пак хвърчи.

Но в земята спи, де дружно
с вятърът шепнат с цветове,
за сънят му са ненужни
паметници, кръстове.

А по този хълм цветущий
ходи скръбната жена
и на чедо си остави
име честно без петна.

Чест на вас, работни хора,
чест на шияви ръце,
чест на капки пот пролени
в град ли, в село л при овце.

Но и тез да н се забравят,
що по цяла нощ не спят,
ум на работа напрягат
и укори, глад търпят.

УЛОМКИ ОТ СТИХОВЕ

I

Русия ни свободата
с кръв извоюва,
а без нищо немец дойде
над нас да богува.

Русия ни устав даде,
правдини народни;
немците ги потъпкаха,
не щат ни свободни.

Те ни искат пак да бъдем
роби, както бяхми,
да не бъдем на турците,
а да бъдем тяхни...

Излъгаха и Русия,
та на тям предади,
сега за нас с немецът
не ще да се свади.

И Русия ще се кае,
но време ще мине...
Ний да ковем желязото
преди да застине...

. . . . . .

Животът е борба и бой.
Живите се карат;
у гробът е мир и покой,
мъртвите не барат.

II

За правдини, за уставът
България тъжи,
а немец я примамливо
с железници лъжи.

Не се лъжи, българино,
крава недей става,
обръжи се, опълчи са,
искай си уставът.

Железници не ти трябат,
шпекули еврейски;
то е кражба, план е немски,
план и то злодейски;

с таквизи шмекерии
копаят ни гробът;
зорът им е как навеки
те да ни заробят.

На турците роби бяхми,
лоши бяха, брайно;
немците са по-лошави,
хапят из потайно.

Крадливи са, лъжливи са,
мастори в навети,
зломислени, злокозненн,
«в червата проклети».

Недей вярва, българино,
ти лъжите немски,
не си давай свободата
и правата земски.

Обръжи се, опълчи се,
искай си уставът;
прогони ги, изпъди ги,
ако го не дават.

ДЯДО, БАБА И ЗЛАТНА РИБКА

Едно време живял някой дядо,
живял дядо с своя стара баба
край морето, покрай Черно море.
Те живели в сламеница изба
и живели трийсет и три годин.
Ловил дядо с кърпен невод риба,
а па баба прела, шила, прала.
Веднъж дядо невод в море хвърля;
сбира невод — в него само тиня.
Втор път дядо невод в море хвърля;
сбира невод — само трева морска.
Трети път си дядо невод хвърля;
сбира невод — в него чудна риба,
не голяма — дивно чудо рибка,
златоперка, с позлатени люспи.
С глас човешки продумала рибка,
та се моли, тихом му говори:
«Искай, дядо, що ми сакаш откуп;
дала бих ти все, що ми посакаш,
салт пусни ме в море да си ида.»
Чуе дядо и се чудом чуди:
рибарувал трийсет и три годин,
а не чувал риба да говори.
Смаян дядо, стори да я пусне,
па така и галено продума:
«Иди сбогом, дядовото рибье,
нищо откуп аз от теб не сакам;
ну, иди си в море надълбоко
и ходи си тамо нашироко.»
Завръща се дядо наш при баба,
та ѝ казва за туй чудно чудо:

«Една рибка днес бях хванал, бабо,
ама каква рибка. . . златокрила,
златолюспа. . . огън сякаш свети;
а най-чудно, първи път що видях,
по нашенски риба да говори:
моли ми се в море да я пусна,
даваше ми все, що бих поискал;
не смеих аз нищо да поискам,
токо тъй я пак в морето пуснах.»
«Бре тю гиди, халосийо недна!
Да те молят, а ти да не земаш;
да не смееш нищо да поискаш!
Що не иска бар едно корито? —
Нашто, виж го, пукнато, разбито!»

Става дядо, на море отива,
а море се леко разиграло.
Вика дядо, злата рибка клика,
иде рибка, па си дяда пита:
«Що е, дядо, и какво ти тряба?»
С поклон дядо рибки отговаря:
«Ой ти, рибке, златоперке рибке,
моя баба май се поразсърди,
нагълча ми и ми се поскара.
Трябало й за пранье корито,
че нашето било веч пробито.»
Рибка дяду тихом отговаря:
«Иди сбогом, дядо, не грижи се,
ще имате ви ново корито.»

Па се връща дядо наш при баба,
баба има ново веч корито;
но сърдита, нацупена баба,
скарва му се, хваща да го руга:

«Старо харо, дърта безумийо,
туй ли свърши? Корито да земеш!
Ще да искаш, че туй ли намери?
От корито каква ти облага? . . .
Що ми й сега туй корито пусто?
Да се връщаш, халоснико недний,
та от рибка къща да ми искаш!»

Става дядо, на море отива,
а море се помътило малко.
Дядо вика, злата рибка клика.
Иде рибка, па си дяда пита:
«Що е, дядо, и какво ти тряба?»
С поклон дядо рибки отговаря:
«Ой смили се, рибке златоперке,
опака е моя стара баба,
кара ми се, мира ми не дава;
къща иска немирница баба!»
Рибка дяду тихом отговаря:
«Иди сбогом, не грижи се, дядо!
То ще бъде — ще имате къща!»

Па се връща дядо, та на изба,
а от изба няма нето диря.
Гледа дядо, нова къща види —
от кирпичи, с бял комин варосан,
вратята й чисто орехови,
а прозорци дограма-джамлии.
На прозорци седи баба, гледа;
като вижда дяда отдалеко
и захваща с него да се кара,
да го руга, всякак да му дума,
каквото й до устата дойде:
«Дърто харо, главо изкуфяла,
къща ли ти рекох аз да искаш?
Салт къща ли, дъртелнико недни?

Ха, върни се и друго да изискаш,
на рибката така да ѝ кажеш:
«Не ща вече селянка да бъда,
искам да съм голяма болярка.»

Става дядо, на море отива.
А море се силно разиграло.
Дядо вика, златна рибка клика;
иде рибка, па си дяда пита:
«Що е, дядо, и какво ти тряба?»
С поклон дядо рибки отговаря:
«Ой, смили се, рибке-господарке,
пуста баба по-проклета става,
сал се кара, мира ми не дава.
Не ще вече селянка да бъде,
иска да е голяма болярка!»
Рибка дяду тихом отговаря:
«Иди сбогом, не грижи се, дядо,
като иска и то ще да стане.»

Па се връща дядо наш при баба.
Що да види? Гледа и не вярва!
Пред него са дворове широки,
посред двори домове високи.
На чардаци неговата баба,
огладена, чисто огатана,
пременена, нагиздена — свети.
Отънала в сърма и кумаши,
в онез ми ти самурени кожи;
на глава ѝ елмазени китки,
на вратът ѝ сноп маргарец едър,
на ръце ѝ вити златни гривни,
а на пръсте пръстени безценни,
на нозе ѝ льокени пантохки —
разхожда се съща баш болярка.
А пред нея все отбор слугинки

прави стоят и заповед чакат;
тя ги гади, за коси ги дърпа.
Ей и дядо пред нея излязва,
кланя ѝ се и я поздравява:
«Добър ден ти, болярке-стопанке,
сега вече доволна си, сякам!»
Крясва баба, извиква му: «Долу!»
Натиря го, нахийква го всякак
и го праща в ахъри да шета.

Минува се неделя и друга.
Наша баба пак я нещо бъзва,
праща, вика дяда и му казва:
«Не ща вече болярка да бъда,
искам да съм честита царица!»
«Що ти, бабо, биле ли си яла?
Ти не знаеш ни как да постъпиш,
ни умееш дума да подумаш,
цяло царство с тебе ще се смее.»
Разсърди се боляркиня-баба,
та замахва и си дяда шлявва:
«Ти, дрътляко, простако окапал!
Как ти смееш да ми отговаряш?
Тебе казвам и ти заповядвам
да отидеш при златата рибка;
ще отидеш, казвам ти с добрата,
не ме струвай с зло да те накарам.»

Подпъти се дядо, та на море,
а морето грозно почерняло.
Вика дядо, злата рибка клика;
иде рибка, па си дяда пита:
«Що е, дядо, и какво ти тряба?»
«Ах, смили се, рибке-господарке,
полудяла поразена баба,
все се кара, мира ми не дава.

Не ще вече болярка да бъде,
иска да е честита царица!»
Рибка дяду тихом отговаря:
«Иди сбогом, не грижи се, дядо,
ще да бъде баба и царица!»

Па се връща дядо наш при баба.
Що да види? Гледа и не вярва!
Пред него са: цареви сараи,
царски дворье, кьошкове, градини;
у сараи неговата баба:
царица е — седи на трапези;
слугуват ѝ войводи, болери,
заливат ѝ вина все заморски,
гозби слагат, гозби господарски.
А на двора — стража харбалия,
грозна стража с тънки остри харби.
Уплаши се дядо, та прегасна,
на баба се до земята кланя:
«Честито ти, кралице-царице!
Сега вече доволна си, вярвам!»
Не погледна бабата на него,
заповяда скоро да го махнат.
Скочили са войводи, болери,
хващат дяда, навън го изтласкват.
А на двори стражата го хваща,
с остри харби що го не съсякла;
но го влачат и низ сълби блъскат.
Светът гледа — едни го окайват:
с късметя си бела си намерил!
А па други в очи му се смеят,
подлизурки махана намират:
«Тъй за тебе, дебелак-простако!
Шашкънино, на теб ли остана,
ти да питаш що царица мисли,
какво мисли и какво ще прави!»

Минуват се неделя и друга,
а на баба пак ѝ нещо теква,
царедворци за дяда проважда.
Намерват го, пред нея го водят.
«Чуеш, старче, цар-бабура казва,
ти да станеш, сега да отидеш
на морето при златата рибка.
Да ѝ кажеш това, що ти казвам:
«Не ща вече свободна царица;
искам, искам, п ъ л н о м о щ ь я искам:
да съм волна, що сакам да чиня,
да издавам закони, укази,
да управям, както мен ми скивне —
да не смее никой да пошукне;
мен да гледат, само мен да слушат.
Де що има, мое все да бъде;
да си ходя по Океан-море,
да ми служи сама злата рибка,
дека сакам, тамо да я пращам.»
Стои дядо, сумти и я слуша,
но не смее нищо да подума
и насреща нищо да ѝ каже.

Най-отива право на морето.
Море стене, черна бучи бура.
Дигнали са сърдити талази,
страшно вият и о бряг се бият.
Дядо вика, злата рибка клика;
рибка иде, па си дяда пита:
«Що е, дядо, и какво ти тряба?»
«Ах, смили се, рибке-господарке!
Що да чина с таз проклета баба?
Не ще вече царица да бъде,
иска, иска. . . Не зная що иска. . .
Някакви си пълноможки ище:
да е волна, що сака да чини;

да издава закони, укази,
да управя сама как ѝ скивне,
да не смее никой да пошука;
да я слушат и да ѝ се кланят.
Де що има, нейно все да бъде;
и ти, рибке, сама да ѝ служиш,
дека сака, тамо да те праща. . .»

На туй рибка нищичко не каза,
само плесна с опаш по водата.
Отиде си в дълбокото море.
Дълго дядо там за ответ чака. . .
Не дочака, при баба се върна:
пред него е сламеница изба,
на праг седи неговата баба,
а пред нея разбито корито.

СТАНСИ

Лутам ли се по улици шумни
или вляза в многолюден храм,
седна ли при юноши безумни,
на мечти си аз се вдавам там.

И си думам: в денье недалечни
всички ние, всякой тук от нас,
ще да слезем под сводове вечни —
кому да е приближава час.

Гледам ли на мощен дъб възправен,
аз си мисля — с гордия си дял
преживя ще моя век безславен,
както други той е преживял.

Малко л дете милвам, мисля често:
«Сбогом, рожбо ненагледна ти!
Тебе аз упразням свойто място:
аз ще тлея, ти вирей, цъфти.»

Всякой нов ден нова носи рана,
а го пак изпращам нажален
и се мъча в бъднини да схвана
смъртния си предуречен ден.

Где л ще ми е минута последня:
в чужди край ли, на море, ил в бой?
Или там долината съседна
ще прикъта прахът хладен мой?

И макар, кога угаснат сили,
все едно е гдето да би тлял,
но по-близо до предели мили
да почивам ази би желал.

Нека там, на гроба ми пред входа,
охолно живота млад играй,
нека равнодушната природа
с вечната си хубост да сияй.

*
* *

А. Пушкин

От жалбите си аз отвикнах,
обречен на немил живот,
и само скърбите обикнах —
на пустота сърдечна плод.

Във вихра на съдба жестока
увяхна цветний ми венец;
живея сам в тъга дълбока
в очакване на зъл конец.

Така от мразът поразений
след бура в зимните нощи,
сам себе преживял, есенний
листец на гол върхар трепти.

*
* *

Изтрошил бих всичките окови
на злочестите робови;
изгорил бих всички книги,
всите умствени вериги
и науки гнил що плодят,
и човека в мрак що водят.

Бих изтребил мисли тъмни,
та на света свят да съмни,
да възникнат чувства нови,
не от чемер и отрови,
а от дух, живот народен,
живот волен и свободен!

11 август 1883, Плов.

ТЪГА

Намерих ся сред морето ази,
там застанал на скала висока,
над морската пъчина дълбока,
та заничах буйните талази
как ся килкат, едни други блъскат,
как ся пенят и у скали пръскат. . .
Дигнах очи към небето горе,
гледах хали как ся върло борят,
как ся гонят рой облаци черни
и надварят в пространства безмерни,
как ся движи там въздухът мътний.
Чух как страшний гръм буботи, тътне,
как стентяха стени скаловити. . .
Но усещах в мисли незапирни
гърдите си още по-немирни:
черни тъги ощ по-яровито
от халите сърцето ми тръскат,
от талази по-буйно ся блъскат. . .

Скалите ся не мърдат, не мръщят,
талази им не пакостят нищо —
салт ся блъскат и назад ся връщат,
след бура е пак небето чисто.
Небесните хляби не подгизват,
но тъгите сърце ми разгризват!
Ах, да мога гърди да разтворя,
да видите сърце, пълно с горест.
Никой няма тъги да разнеме!
Сърце малко — горести големи!
Да би могло, разпукало би ся,
пусто плът е, от месо е клиса. . .
Нийде в нищо мира не намирам,
отчаяно ръце си простирам
да ся хвана, в бездна да н пропадна,
не поддържа нищо дух отпаднал!
Сита ми е душата, пресита
в таз пътека, от злото избита. . .
О, дигни се, душе, на високо,
към онази светлата посока,
тамо, дето злоба не вирее,
не върлуват присторни злодеи,
дуси блази от тук мя вдигнете,
от този свят трънен — суха слама,
възнесте мя към небето, дето
няма злоба, пакост, ни измама.
Да не гледам човешката злоба,
да н усещам теглата на роба. . .
О, времена, години негодни
за свобода, за права народни!
Та колцина, излъгани, викат:
«Свободни сме — дайте ни свобода!»
Но ги ругат и в неволи тикат
и кой пита, що иска народа?
Заглушават страстите човешки
и викове, и въздишки тежки,

на свобода окови налагат,
на правдини безправност възлагат. . .
Тез са само свободни, честити,
които са от пот чуждий сити;
само тез са и прави, и чисти,
които са върли егоисти.

Пловдив, 24 април 1883

ЛЯТО

Лятото настава,
веч дъждът престава,
топло слънце грее,
всичко вече зрее.

Чуй, жетварки пеят
и овцете блеят,
а овчарят свири
татък по баири.

ПОЧИВКА

Вечер щом настане
и трудът престане;
слънцето залязва
месецът излязва.

Грейноват звездите,
блесноват водите. . .

Тихо е полето,
весело сърцето.
Подир жар прохлада
в почив и отрада.

ПРИСПИВАЛНА ПЕСЕН

Спи, младец мой прекраснии,
баюшки баю.
М. Ю. Лермонтов

Спи ми, дете, рожбо мила,
нани, нани-на!
В люлчица ти очи впила
златната луна.

Ще приказвам, ще ти пея
песни много аз,
тихичко ще те люлея
в този нощен час.

Шумоли в гората ветър,
бучи с жалби пъл;
край брегът на мътни Етър
броди турчин зъл.

Но баща ти, старий Войно,
закален в война,
спи ми, синко, спи спокойно,
нани, нани-на!

Ще познаеш — дò ще време,
живота прелош,
смело стъпи щеш на стремен
с гол във ръка нож. . .

Аз седло ти ще обшия
с свила отстрана,
спи ми, синко, млад гидия,
нани, нани-на!

*
* *

Имах коня хранена,
имах сабя пламенна,
имах дълга, вита пушка,
имах млада, мила дружка. . .

Враг ми коня улови,
друг ми сабята сломи,
дълга пушка се изгуби,
мила дружка ме разлюби.

Сам останах на земя
само с бащини поля,
само с плуга си на нива;
но и нея скръб покрива! . . .

Хей, воловце, под ярем!
Дълго ли щем да орем?
Вятър вее и повява
и чорбата се загрява.

Кой ще да ме весели?
С мене кой ще скърб дели?
Кой си в поле, покажи се!
Кой в гора си, обади се!

Няма никой — бук в гори;
блед се месец в облак скри.
Вятър вее и повива,
а чорбата веч изстива.

ДРЕБНУШКИ

1

Ти си ангел, ти си цвете,
гюл трендафил ти си майски,
ти си злат ключ на небето,
ти си пресен извор райски.

2

Жена не си, ти комаш си,
не си зюмруд, чист елмаз си;
ти си слънце на деня,
ти си месец на нощта,
ти звезда на хубостта.

3

Ти си бяла, белолика,
бяло лале и аглика;
бяло носиш, бяло китиш,
дето стъпиш, бял цвят никне —
честит, който те обикне,
ти когото очеститиш.

4

Ах, когато ти запееш,
залюляваш ми сърцето;
а кога се ти засмееш,
засмива се и небето,
цвете цъфва по полета,
трепва радостна земята.

5

Що съм теглил аз за тебя
и що има ощ да тегля!
Навръх мене всички викат,
за тебе ме всички хийкат —
по-голяма твойта сила;
все пак ти ми си най-мила,
не си ли ме ти влудила?!

6

Знаш ли тази паперуда,
дето хвърка и се хвърля
връх пламъкът като луда,
та крилете си опърля,
пърполи пак в огън тича.
Туй е онзи, дето обича.

Тъй горя аз и страдая
тий се въртя и се мая,
да се махна от тоз огън
ах, не мога, та не мога.

МОЙ ЧОВЕК

Иди между криви
и остани прав;
иди между болни
и остани здрав;
живей между стари
и остани млад;
влез между отчайни,
стой в надежда рад;
иди между блудни,
не погазвай срам;
седи у тъмница,
живей като в храм;
ходи по чуждина,
но оставай свой:
ако туй изпълниш,
ти човек си мой!

КРИТИКАШ

Чуден человек е
Порчо, порчо наш,
дивен е естетик,
страшен критикаш:
слънце не обича,
на очи му вред;
а луната мрази,
че не грей наред.
Ден му зиме кратък,
а па лете длъг;
той кучето гади,
защо не е влък;
гълъб да не види,
не го струвал хас;
славей да не чуе,
нямал хубав глас!
Нему най-приятно
да му клока щрък,
да му граче гарван
от неговът кръг.
На козата мъмри —
що да води пръч;
рибата осъжда —
що да има злъч. . .
Вино му противно,
водата му лед —
кафето безвкусно,
чайт му горещ.
Шекер не обича
и пелин не ще.
Стихове не пише,
шута проза чете;
вика, та доказва:

ралото е плуг,
пушката е флинта,
пръстенът белчуг. . .
Все въз нос му иде,
всеки му е крив:
този що умира?
Онзи що е жив?
Дали светът крив е
ил неговът вкус? —
Или иска да замахнеш,
та зад вратът — плюс!

НЯМА И НЕ МОЖЕ ДА БЪДЕ

Нийде не е бивало,
нито може да бъде:
огън да е без пушек,
къща да е без свада,
ни панаир без кражба,
ни държава без стражба;
лоша жена без ярост —
лев владетел без наглост,
ни безумен без гордост,
ни големец без подлост,
ни началник без грубост,
нето учен без глупост;
няма ловец без ръжье,
ни калугер да н лъже.
Няма кривда без злоба,
нето правда без глоба.

Няма мома да н люби,
нето баба до н хули.
Няма хубост без кусур,
ни без трънье — цвете гюл.
Няма светец без венец;
няма дявол без рога. . .
Няма съдник без хатър,
няма глава без кахър.

ПАРОДИЯ

Недей, байно, подозрява
ти добрите хора,
че за своя уж угода
искаме раздора;
не преписвай, байновата,
подлост дет я няма,
че това е, извини мя,
неправда голяма.
Не обиждай, байновата,
не е сега време;
но бъди ти свеж и буден,
не сей лошо семе.
От мълчанье понякога
зло са бар не паща;
хубавото, полезното
задружно са хваща.

Мнението: аз знам, мога —
    егоизъм чист е;
по-кичесто и дървото
    бива с повеч листье.
Ти що можеш, байновата,
    извърши го смело;
но другите не осъждай,
    то е тяхно дело!

«Юж. България» 1883 г. бр.

МАЙКА

Мале, мила майчице,
златна моя сенчице,
господ, мамо, да ти дава
да ми бъдеш жива, здрава.

НЕ ТЪРСИ

Не търси високо
това, що е низу.
Не дири далеко
туй, що е наблизу.
Не се крий от слънце,
в мрак да палиш свещ.
Не разбивай грънци,
в които ядеш.

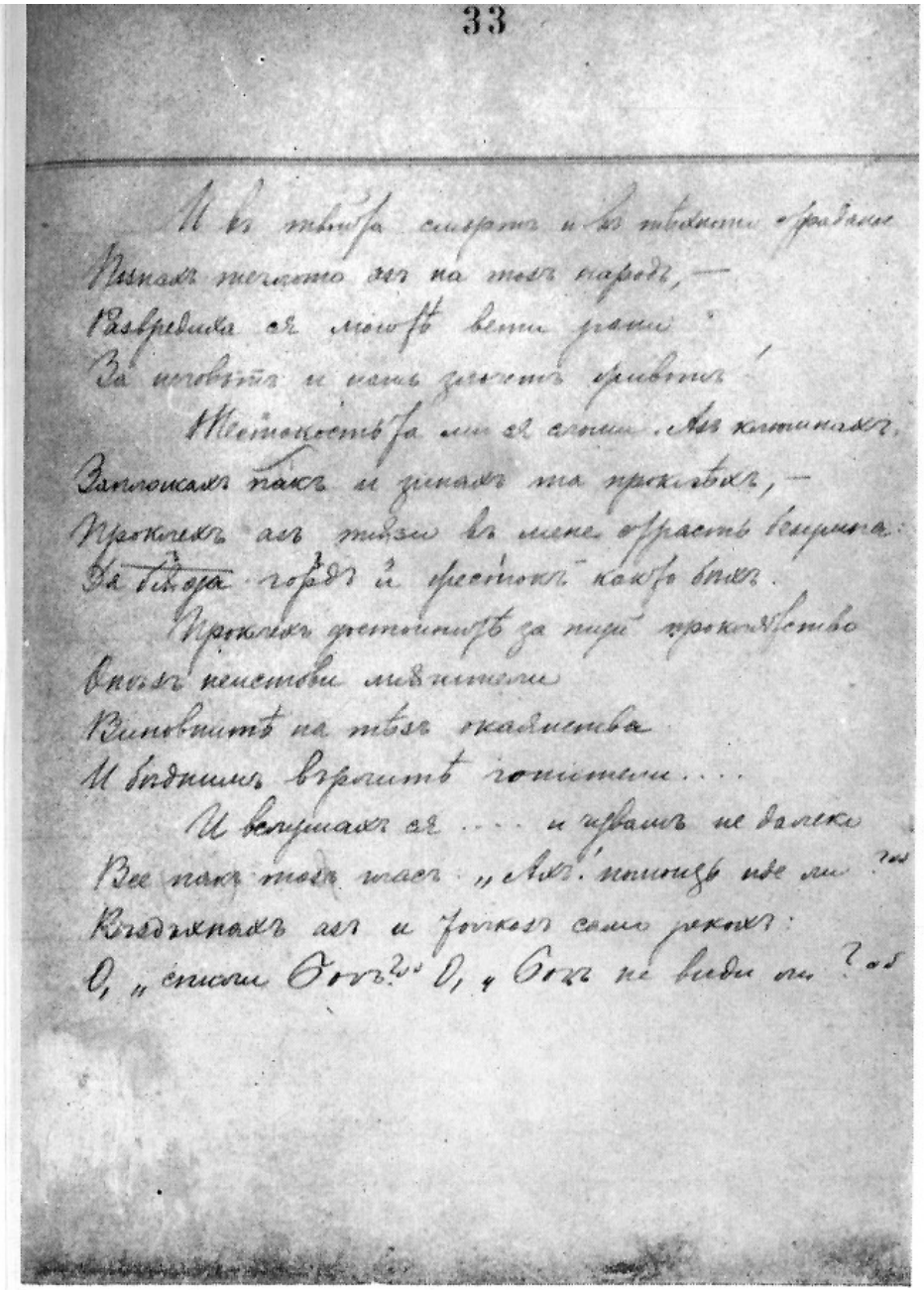

Откъс от ръкопис на стихотворението
«Жестокостта ми ся сломи»

Родната къща на П. Р. Славейков в Търново

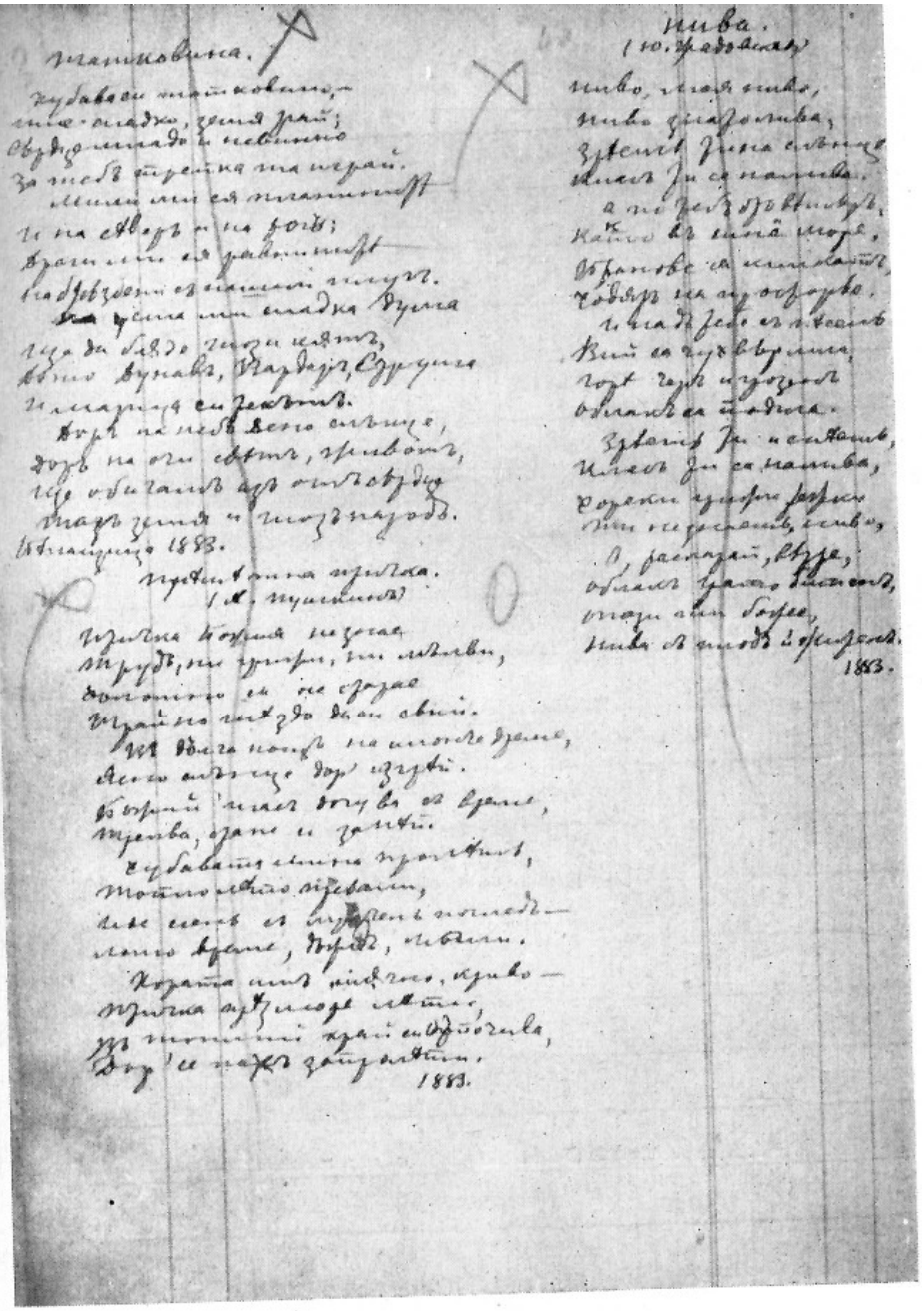

Ръкопис на стихотворението «Татковина»

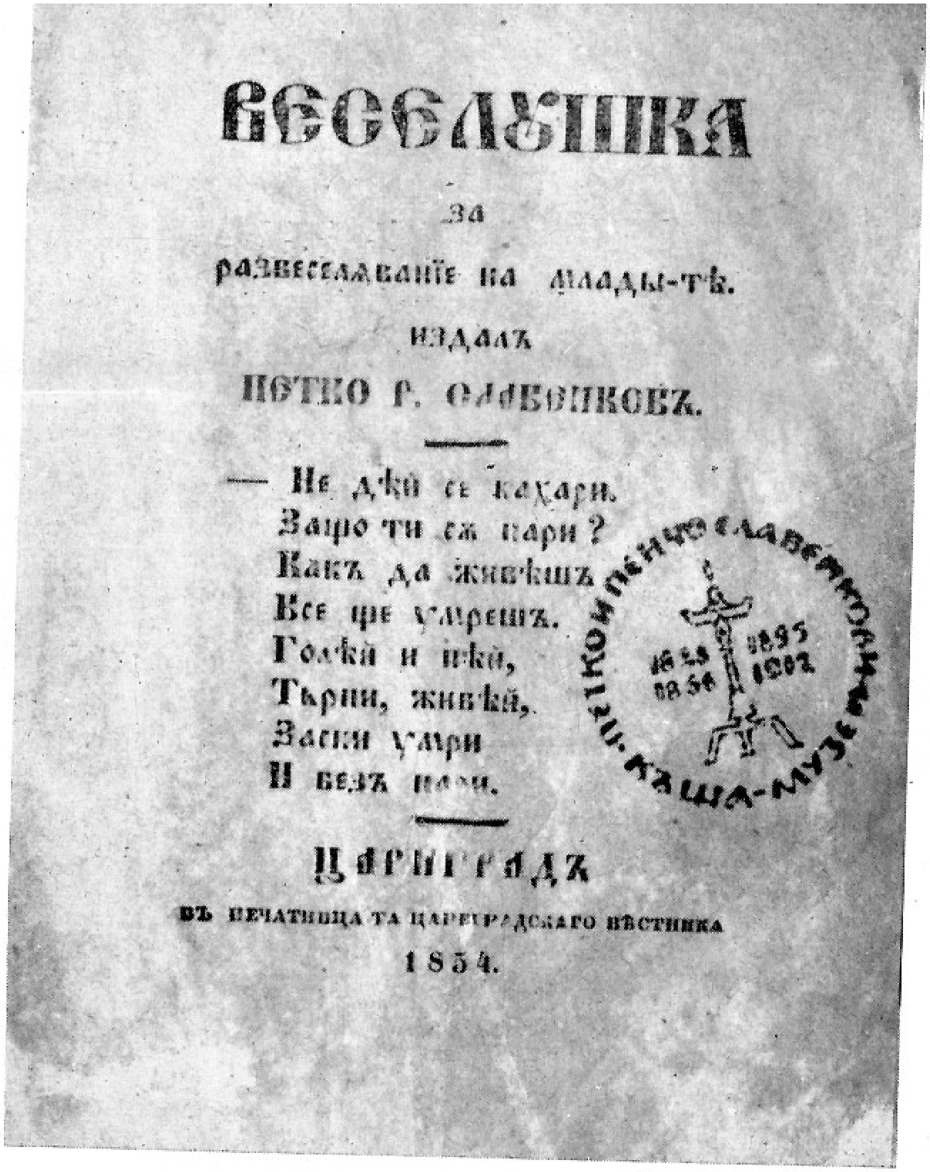

ВЕСЕЛУШКА

за

развеселявание на млады-тѣ.

издалъ

ПЕТКО Р. СЛАВЕЙКОВЪ.

— Не дѣй се кахари.
Защо ти сѫ пари?
Какъ да живѣешъ
Все ще умрешъ.
Голѣй и пѣй,
Търпи, живѣй,
Заеми умри
И безъ пари.

ЦАРИГРАДЪ

ВЪ ПЕЧАТНИЦА ТА ЦАРЕГРАДСКАГО ВѢСТНИКА

1854.

Заглавна страница на «Веселушка»

ГОДИНА 1. ЦАРИГРАДЪ, 21 АВГУСТЪ 1863. БРОЙ. 6

ГАЙДА.

САТИРИЧЕСКЍ ВѢСТНИКЪ ЗА СЪЕСТЯВАНИЕ НА БЪЛГАРИ-ТѢ.

Издатель Ив. С. Дочковъ. * * * * *Покровитель Д. Т. Бръкаловъ.*

Издава са по сѣки 15 дена.

ПѢСЕН КЪМ ГАЙДА-ТА.

Гайдо, Гайдо, Органи Сладкогласний.
[illegible]
дидно-дидно-ди.
На сѣкадѣ, прѣз вода и прѣз гори,
Българитѣ къи народни ни хора.
Гайдо, разбуди.
Нека ти ручило народно рути;
Не со наши, гайдо, и не са гърци,
най са Българи.
Не криви на лѣво, ни на десно:
Върви на право, туй е най-лесно.

рика, че уж той *собен* лѣто немогжт работитѣ да погодят, тѣ кацаха Българитѣ да са съединят ... да свалят тоз Патрик, чи като турат ... [illegible] ... хората на Гърцитѣ отиде напразно, свалянѣто патрика си остана за тѣхна смѣтка. Българитѣ ... станаха на своето до Ц. Правителство прошение, което благоволи То да отговори че рѣшението Българския черковен въпрос трѣба да стане кога *Вселенский престол* не е в довишство, Ц. Прави... телството изъяви още желание ако да е възможно ... бранието на новия Патрик да стане по новата ... *смѣсената* комисия както е тя рѣшила ...

Страница от в. «Гайда»

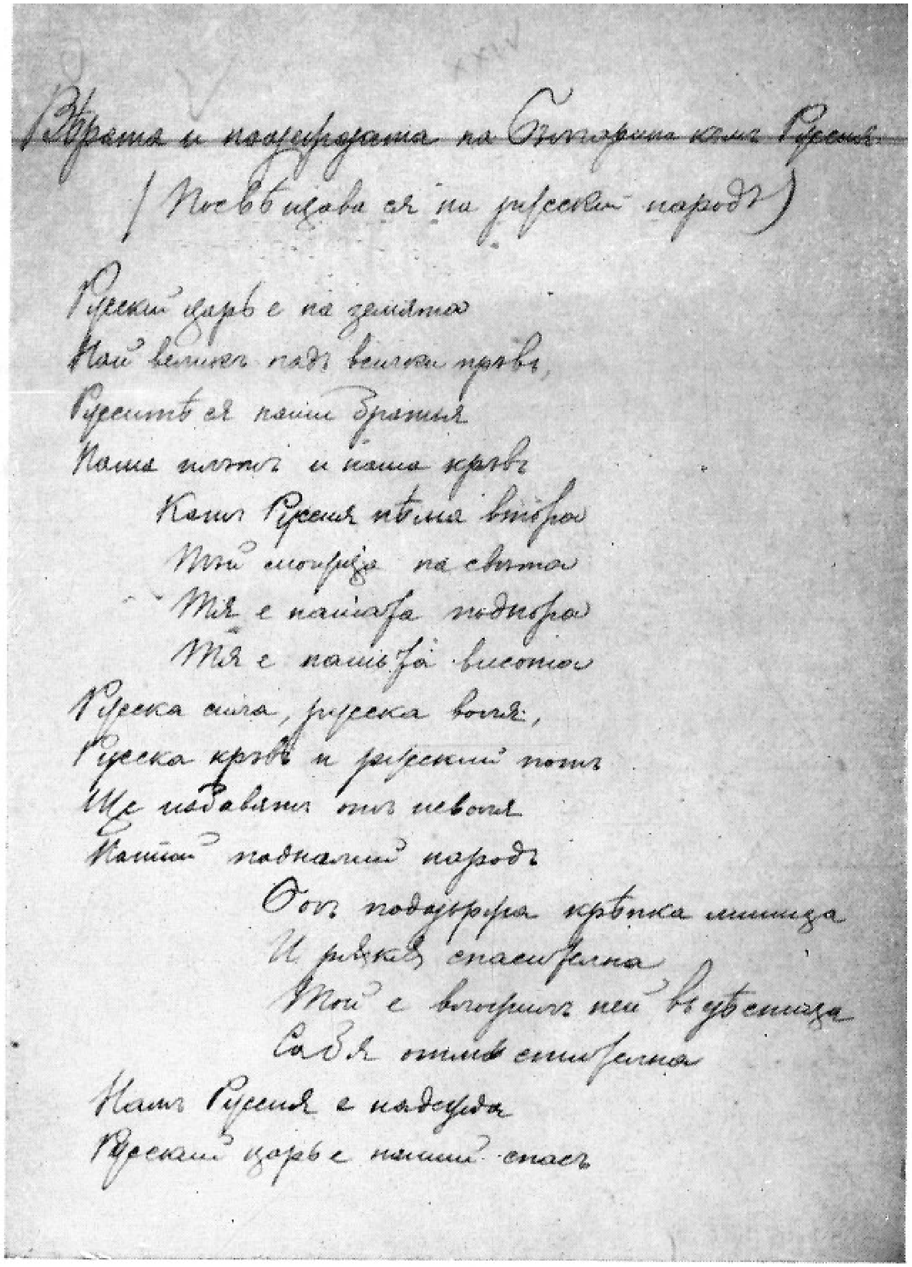

~~Вѣрата и надеждата на Българина къмъ Русия~~

(Посвѣщава ся на рускый народъ)

Рускый царь е на земята
Най великъ подъ всички прѣвъ,
Русситѣ ся наши братья
Наша плъть и наша кръвь
Къмъ Русия пълна вѣра
Тя сияе на свѣта
Тя е наша подпора
Тя е наша висота
Руска сила, руска воля,
Руска кръвь и рускый потъ
Ще избавятъ отъ неволя
Нашиятъ падналий народъ
Отъ подъ турска кървава мишца
И ръката спасителна
Той е вторый ней въ тъмница
Сабля отъ спасителна
Нашъ Русия е надежда
Рускый царь е нашъ спасъ

Откъс от ръкопис на стихотворението «Вярата и надеждата на българина към Русия»

Ирина Славейкова с децата си

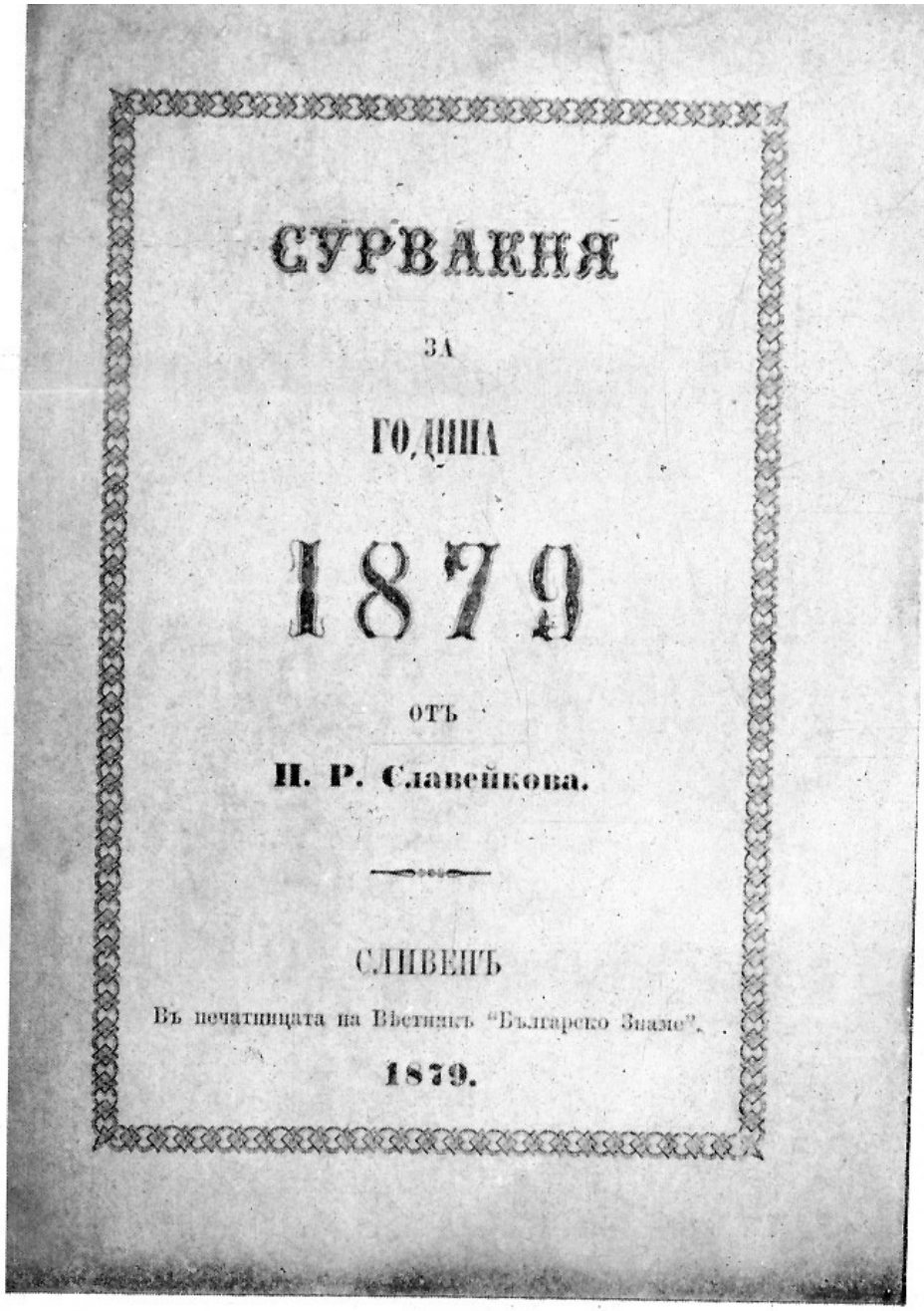
СУРВАКНЯ
ЗА
ГОДИНА
1879
ОТЪ
П. Р. Славейкова.
СЛИВЕНЪ
Въ печатницата на Вѣстникъ "Българско Знаме".
1879.

Заглавна страница на «Сурвакня за година 1879»

ТРЕВА И ЖИТО

Трева, трева зелена!
Посъхнала тревица,
даде господ росица,
стана трева — кръвена.

Жито, жито — живито,
хляб, живот е твоя клас,
на кравайче превито
благодат си ти за нас.

ТАТКОВИНА

Хубава си, татковино —
име сладко, земя рай;
сърце младо и невинно
за теб трепка, та играй.

Мили ми са планините
и на север, и на юг;
драги ми са равнините,
набраздени с наший плуг.

На уста ми сладка дума
ще да бъде този кът,
дето Дунав, Вардар, Струма
и Марица си текат!

Дор на небо ясно слънце,
дор на очи свят, живот,
ще обичам аз от сърце
таз земя и тоз народ.

ПРОЛЕТ

Весело ми зиме,
като знам, че иде
пролет, драго име.
Пак ща цвят да видя.

Пролет иде, доди,
цвят и радост води.
Весел се усещам,
с радост я посрешам.

*
* *

Планински връшини
спят в нощна тъма,
тихите долчини
пълни със мъгла.
Пътят се не праши,
листи не трептят —
трай, недей се плаши,
скърби ще заспят.

И ДВЕТЕ

Две моми ма либяха
и двете ги аз либях.
Та не зная, горкана,
коя от тях да зема
или коя да и земам:
едната е пъстрока —
златни ѝ са космите,
другата е чернока,
ябълки ѝ гърдите.
Ах, да можех аз, клетий,
да ги зема и двете!

ВРЕМЕТО

Времето е чисто злато,
можеш да си набереш,
но помни, че е крилато,
хвърка, бяга, щом се спреш.

ДЕН И ЧАС

Денят не убивай,
часът не губи,
стягай се, учи се
и трудът люби.

* * *

Аз съм вятър, дигам прах
и на всички давам страх.
Между шумки кат се крия,
шушна, шиткам като змия,
тон менявам всякой час,
вея тихо ил със страст,
скитам се от храст на храст
ил кат вихър — момък охол,
завъртявам се наокол.
А кога река да духна,
като бура да избухна —
все, що срещна, ще превърна,
бъчкам, фъчкам, що завърна!
Ви прибирайте децата
и притваряйте вратата. . .
Аз съм вятър, дигам прах
кого не е от мен страх?

НИВА

Ниво, моя ниво,
нива златолива,
зрееш ти на слънце,
клас ти се налива.

А по тео от вятър,
като в сине море,
бранове се килкат,
ходят на просторье.

И над тебе с песен
вий се чювърлига,
горе чер и грозен
облак се въздига.

Зрееш ти и спееш,
клас ти се налива,
хорски тежки грижи
ти не знаеш, ниво.

О, разкарай, ветре,
облак градобитен,
запази ти, боже,
нива с плод и житен.

ПОЛЕТО

Ой ти, поле, поле,
ой ти, равно поле,
пролет ти са ниви
тихи, мълчаливи

а кога през лято —
буйни и шумливи,
кат вълни в морето.
Пролет ти полени
весели, засмени,
есен прежълтели,
тъжни, нажалени,
зиме почернели...
Ветрове дохождат,
на кръст те прохождат...
Де се те запират?
Де се днес намират?
Поле, равно поле,
що ти е неволя?
Чуждо ли те щенье
тлачи, както мене?

ПРЕЛЕТНА ПТИЦА

Птичка божия не знае
труд, ни грижи, ни мълви,
холомно се не старае
трайно гнездо да си вий.
В дълга нощ на клонче дреме,
ясно слънце да изгрей;
божи глас дочува с време,
трепва, стане и запей.

Хубавата мине пролет,
топло лято превали,
иде есен с мрачен поглед:
лоше време, дъжд, мъгли.
Хората им мъчно, криво —
птичка през море лети,
в топлий край си отпочива,
дор се пак запролети.

БАЛКАНЪТ

По хълми високи
мъгли се влекат,
низ дебри дълбоки
потоци текат.
Там дъбье в присое
обилно растат,
букаци в усое
долини красят.
Там мечка се лута,
влък татък вий
и бяга кошута —
еленът се крий.
По каменни вали
соколи летят,
орлите на скали
гнезда си вият.
И страшен, и дивен
е гордий Балкан,
а нашийт Сливен
до него е сврян.

*
* *

Люле, вълнува
вятърът гората,
сякаш че хортува
леко на листата:

— Листье! Не роптайте,
мене не кълнете,
що не мож да трайте
все на клоновете.

Азе ще утихна,
слънце ще да пекне,
ала не мислете,
че ще ви олекне.

Есенното слънце
слана ще докара;
всичко, що зелено,
люто ще попари.

Треперят листата,
шушнат и роптаят,
та кълнат съдбата,
проклинат си краят.

ПРЕДАТЕЛ

Чужд не бе, ни враждебник,
свой човек бе — приятел,
беше ученик, ковчежник,
но стана той предател.

Продаде ся, предаде
същийт си учител,
бълнуваше награди —
найде совест-мъчител.

Собствени му свирепства
на сърце му тежаха;
всите земни проклетства
в ушите му ечаха.

Сетня реч «Свършишя ся»
бе за него ужасна —
потуля ся, сниша ся
изпред поглед загаснал.

Всенародно презренье
на себе си понесе
и разкаян, отчаян,
най-подир ся обесе.

Грозна смърт не възбуди
скръби, нито печали,
не пристъпи при трупът
никой да го ожали.

С главни в ръце — ламбади —
бесове му пеяха,
ликуваха злоради
и ужасно крещяха.

Друг ся никой не видя
да посети мъртвеца,
сал дряхлата Немзида
не забрави лъстеца.

Заслужени награди,
зловестнику на знанье,
обеснику отдаде
страшно, грозно лобзанье.

По делом му заплата —
«бе неверен, ласкател».
Паметта му печата
с черна дума п р е д а т е л.

Ихтиман, 17 янв. 1883

ЩО Е ЛЮБОВ

Кажете ми, речете
туй любовта какво е?
Навести ме тя вече,
как мога я нарече?
Искам да я похваля,
но защо ме разпаля?

Да я кажа, добро е,
що ми сърце ранява?
А да кажа, че зло е,
що ми живот всладява?
Сладък балсам възлива,
люти рани открива. . .
Да живея без нея,
да жалея за нея,
смъртни мъки да влача,
да се смея, да плача. . .
Ето любов какво е:
ни добро е, ни зло е —
една сладост отровна,
една нужда световна.

ТАТИ, МАМА

Пени-пени куни,
дала мама цици,
а тати парица
да купим халвица.

Кукуригу, петльо!
Заколи го, тетьо,
да не буди мама,
да нанкаме двама.

Тати храни, мама пази,
дядо господ всичко дава.

*
* *

Напред, напред, дечица!
Напреде им паница.
Дай ни, како, лъжица,
да сърбаме пэпара,
да се тати не кара.

ДЯДОТО

Седнал дядо на бучка,
та си шие торбичка.
— Що ти, дядо, торбичка?
— Да си бера желъдци.
— Що т са, дядо, желъдци?
— Да си храня прасенце.
— Що ти, дядо, прасенце?
— Да ми пусне масчица.
— Що ти, дядо, масчица?
— Да си мажа колцата.
— Що т са, дядо колцата?
— Да си возя дръвцата.
— Що т са, дядо, дръвцата?
— Да си клада огънчец.
— Що ти, дядо, огънчец?
— Да си грея бабичка.

КОКОШКАТА

Куд-ко-дяк! Куд-ко-дяк!
Снесох, снесох, утре пак!
Е, момчета, гражданчета,
та къде сте? Я излезте,
приберете ми яйцето,
оправдайте ми лицето.
Ще ви нося пак и пак.
Куд-ко-дяк! Куд-ко-дяк!

СЛЪНЦЕ

Слънце светло, слънце ясно!
А! Що ми си ти прекрасно,
драголибно слънчице!
Радвам ти се от сърце.
В век си слънце — доброслужно:
осветяваш целий свят,
оживяваш все, що нужно...
Поздрав тебе и привет!

*
* *

С бяла покривка,
с хладна завивка
земя завита;
вред неприятно,
че с бяло платно
земя прикрита.

Птички веч няма,
студ е голяма,
водите навред
сковани със лед.
Хора обвити
чак до ушите,
гушат се, свиват,
бързат, отиват.
Но със шейната
по лед децата
тичат, върлуват...

Идат, минуват
празници благи.
Младите драги:
момци засмени,
моми в премени
хоро играят,
не щат да знаят...
Няма за мене
празник-премени,
дружки засмени...
Кат росно цвете
от пекът лете
вяна, улитам...

С сняг е покрита
земята хладна —
душа убита
в скръб безотрадна.

ПЕПЕРУДА

Перудо, летуго!
Пеперуда летяла
и богу се молила;
«Дай ни, боже, дребен дъжд,
да поникне жито, ръж.
Дай ни, боже, росица,
да навадим пшеница,
да направим колаци,
да нахраним сираци.»

ПИУ-ПИУ

Пиу-пиу, Данке,
де си била, вранке?
— Ази бях при попа.
— Що чинеше попът?
— Ядеше, пиеше.
— Що му не поиска?
— Поисках му звиска —
дигна патеричка,
хлопна ме в главичка.
Аз извиках: пиу-пиу,
фъррр! — че тука!

СЛЪНЧИЦЕ

Печи, печи, слънчице,
ще ти кажа майчица
под букова сенчица;
на моравка седеше,
две дечица държеше:
едно беше повито,
а другото развито.
Развий, боже, небето,
дано стане ясно,
като мляко прясно,
като леденичка,
като цъкленичка.

ЩЪРК

Щърк ходи по поляна,
трева гази до коляна,
окаля си калците.
Майка му ги переше,
баща му го гълчеше,
щърчо от яд ревеше.
Майка му го мирече:
«Мълчи, мълчи, дуденце,
ще ти купя блюденце!»

ЧУДОВИЩЕ

Дран-дран недодран,
клан-клан недоклан,
рогата ми като игли.
Дето бодна, кръв пуща;
зъбите ми като тесли,
дето хапна, месо отхапвам.

ПТИЧКА

Птичка си летка,
птичка се мятка,
птичка си пей!

Птичка летяла,
птичка играла,
птичката дей?

Де си ти птичко?
Де си певичко?
А! Знам те, знам:

гнездце виеш ти,
песни пееш ти
далеко там.

ВЕЧЕР

Екотът утихна,
работат се спря.
Всяко птиче литна,
та се в гнездо свря.
Тъмнина над село,
тъмнина навред,
по създанье цело —
ни душа, ни глед.
Но не бой се́, утре
на небесний свод
други ден ще дойде:
нов ден нов живот.

НА ДУМИ И НА ДЕЛО

Дори учех, проповядвах,
когат само заповядвах
да обичаме народа,
да му търсиме свобода,
брат за брата в зло да плачим,
ближнийт си как да тачим,
искрени към тях да бъдим,
лицемерите да пъдим

и ласкатели да мразим,
а предатели да газим —
всички ми се радваха:
«умен», «честен» — казваха.
Но когато зех да правя
и на дело да боравя,
свойте братя аз да браня,
да церя народни рани,
искрен къмто вси да бъда,
лицемерите да пъдя,
за народа да залитам,
калпавите да н почитам,
вси ласкатели да мразя,
и предатели да газя —
дигнаха се навръз мене,
всякой скимен, все, що щене,
та ме лаят, джавкат, вият:
— Ощурял е той, горкият!
— Хей, ви с умствени потури,
я се вижте; ви сте щури!

ГЪДУЛАРЯТ

(откъсляк)

Вятър вее и повява,
духа по баири,
накрай пътя гъдуларин
на гъдулка свири.

Около него полета се —
море — зеленеят,
надалеко планинските
хълми се синеят.
Гриви въси, сяда, кика
вятър му развява,
често тихва, па се вслушва
кого той възпява.
Послуша го, погледа го
как пее и плаче,
поглади го, помилва го
кат баща сираче.
Гъдуларят нашът старий
кой го не познава?
Той отдавна наше село
често навестява.
Сиромахът едноман си
свири и гладува,
стряха няма, все под чужди
стрехи си нощува.
На глава му, на старешка,
тежък спомен тегне,
той засвиря и запява,
мисли да отбегне.
Свири, пее и разказва
все за сиротиня;
как тя тъжи, как си плаче,
как в неволя гине. . .

Марта 1895

МИСЛИ МОИ

По Шевченко

Мисли мои, думи мои,
плод на ядовете,
що на писмо ви излизат
тъжни редовете!
Как тегло ви тъй отвъди,
мили свои рожби,
как ли вятър не развея
зачетни тегоби!
Тегла, мъки и неволи
на свят ви родиха,
сълзи, що ви поливаха,
не ви удавиха,
ни в море ви завлекоха,
ни в поле размиха.
Не бих в света аз разправял
зарад болестта си
и не би ме никой питал
що кълна честта си,
нето с мен се би издявал:
— Я, какъв се въси!
Като съм ви толкоз галил,
мили мои рожби,
като съм ви тъй отгледал
в скърби и несгоди —
дал ще има в цял свят сърце
за вас да заплаче,
както аз съм за вас плакал
кат сетньо сираче?
Може белким и да бъде,
да се найде някой
със такова жаловито,
нежно сърце, меко —

найди щат се черни очи,
дето да заплачат,
а от това повеч нищо
ази и не рача.
Черни очи, плач и аз съм
княз над князовете,
ще се имам, ще се считам
честит с ядовете...
Мисли мои, думи мои,
рожба ви безценна,
родил съм ви и отгледал,
къде да ви дена?
Я идете в България,
в мойта татковина,
тамо ви се преселете,
аз за нея гина.
Там търсете сърце вярно,
совест не лукава,
вяра, правда поищете
и непразна слава.
Българие, майко мила,
чуй ти мойта просба,
прибери ти мойте мисли
като своя рожба.

1885, март

КЪМ БЪЛГАРИТЕ БРАТЯ

Що се братя с братя гонят?
Що друг другу щастье ломят?
Що се нищят, що се ронят?
Българи сме тук и в Тракя
и в страдална Македоня —
все едни сме същи бракя.

Род един сме, кръв една сме,
под едно сме небе модро;
страст и завист да изгасне;
за единство всички бодро
нека бъдеме съгласни.
О, единство — свята цел е,
роду щастье и веселье.

С мисли вещи, с мишца силна,
с ревност свясна, изобилна,
с смотреливо будно око —
на към тази цел висока.
Где любов е и съгласа,
тамо ясно слънце грее —
щастье роду се принася
светло бъдуще се смее.

БОЖИЙ УРОК

Българие, сладко имя,
колко ми си мила ти!
Трайна жалба в мене има —
в век родът ми да цъфти.

А как ми се сърце скуби,
като гледам лош повод;
как враждата народ губи
и затрива му живот.
О, ви хора с страсти груби,
бог е дал нам тоз урок:
«Който брата си не люби,
не люби го него бог.»

ЛЪЖОВНОТО И ИСТИННОТО

От всичкото, наричано световно,
кое не е неправедно, лъжовно?
Кое не е тук бедствено, злочесто?
Измама е и неправда най-често.
Най-първата, най-сладката целувка
горчива е на сълзите нахлувка;
тръндафела цветущия трънлив е,
под него се пъстра змия крий, вие;
под лицето най-хубаво и видно
не тупти ли черно сърце обидно?
Слава, почест неща ли са известни?
Трайни ли са хубост, радост и песни?
И свят, и цвят все лъжа е — худоба;
истина е сал теглото и гроба.

ЧОВЕШКИЙ ЖИВОТ

(По гръцки)

Виж ли тамо как се пени
мътен порой по полени?
Виж ти тамо ти онъз
непотребна, суха тръс?
Кат тръстта съм аз негоден,
сякнал порой ми живот;
бъдуще ми е безводен
нарой и затлачен брод.
Вечер слънцето кога е
там на запад и трепти,
златни облаци чъртае
по небето за следи;
тъй и тук живущий смъртний
пред да зайде, да се гътни,
тряба да остави след —
свет безсмъртен в този свет.

ПАТРИОТ

Но Шартона

Нека няма любов друга
от любовта към народа,
други извор за поезя
от народните теглила,
нето друго честолюбье
от народната свобода.

Нека всяка привилегя,
партизанско предпочтенье,
като порой ядовитий,
да го дразни на омраза.
Нек всегда го совест гризе
и го мъчи постоянно,
като гледа, вярно знае,
че народа му страдае
ил е паднал в униженье.
Нека презнощ на съня му
устните му преговарят
тез едниче свети думи:
«Род и бъдущност народна».
Па и денем тези думи
нека никога не бъдат
поменати напред него,
без сърцето му да трепне,
без очи му да поронят
капки бистри, топли сълзи.

ЩО Е ЧОВЕК?

Кой тоз смъртен, що с световни усилби
посмеил би, умеил би, можил би
да отгадай гатанката с умене:
що е човек? И какво е творене?
Кой мрътвец ли би се наел да скочи,
да повдигне гробната си сам плоча

и да зине, да ни каже, обади:
що е човек? С каква цел е създаден?
Не безцелно л безнадеждно вървиме?
Ах, човек е пусто, празно салт име!
Всичко иска да узнае, да води,
но напразно, кат перудка той ходи.
Като звезда блуждающа изтича,
притеглеван към земя се примича;
ходи, лута с, блъска се и пада,
от земя е, земя му е награда. . .
Дете малко аз подскачах, играех
и безгрижно що нещо си мечтаех;
сърцето ми веч за всичко ламтеше,
в мен надежда, в мене радост бухтеше;
на надежда сладки химни възпявах,
всичко чаках, за всичко се надявах!
Сърцето ми бе весело, засмяно,
челото ми гладко, мирно, простряно,
сякаш зора светло беше и ясно,
море сякаш величаво, прекрасно.
Кога сега, кажете ми, какво е?
Бурно, мрачно, нелюдимо и зло е.
Черни, мрачни облаци го превиват,
тежки скърби, ядове го приспиват;
най-печални образи ми в живота
начертани, изписани в прихота.
Мисълта ми всичко на зле превръща
и умът ми строго съди, натръща.

ТРУД И РАБОТА

Всички ви, що с труд живейте,
род изпечен и кален,
весело си песни пейте
подир всеки тъжен ден.
Млък тъчи ви за угода —
труд и разложно сърце.
Всякой нов път за свобода
плод на крепки е ръце.
Вишний като пръв работник
над началата животни
с труд светът е основал;
този въздух и небето,
и земята, и морето
с работа е той създал.

КЪМ ПРОСИЯВШИТЕ СВЕТИЛА

Що би сърце, душа да не беше?
Що би душа, ако песен спреше?
Сърце душа с чувства събедява,
душа сърце с песни подмладява.
Душа лее, а сърце поема,
сърце пее, душа се съвзема.
Душа пламти, нови чувства буди,
сърце трепти, с песни злоба куди.

Злобо, завист, с хули и укори —
не можте ме никога обори.
Колкото ме нападате силно,
аз ще пея толкоз по-обилно.
В сърце сила и в ръце възможност,
аз ще блъскам вашата ничтожност.

РОДОСЛОВИЕ

Дядо Пройно роди бача Петка —
оногоз де, дет му келя светка;
Петко роди дели-долу Свирча —
туй нашего клосня и немирча;
Свирчо роди псувни и руганя
и на тях се юнашки осланя.
Не знае се кой е родил Риза;
Ризо роди Митя блюдолиза;
Митю роди интриги, скандали
и със тях се кордясва и хвали.
Медвен роди байна Захария,
а той роди страшна зъралтня:
несъгласе, размир в България...
— Тези трима непобойни три еша
еднакви са, безобразни келеша.

БРАТОВ И МУЖЕВ

Повела е Елка
два коня на вода:
един конец войнов,
други конец братов.
Войнова си коня
с бистра вода пои,
а братова коня
с мътна вода пои.
Питали я дружки:
«Ч оти така, Елке?»
— Ете така, дружки,
кога бе размирно,
брат ми ме остави
у земя невярна;
а войно ме зема,
та па ме отведе
у Невен планина.

МАРИЙ И СУЛА

Сула

Мене, народе, мене ти искай,
за мен глас давай, за мене викай
на власт да дода — да виж свобода!
За твойто право аз ще се боря,
ако е нужда, и ще се бия.

Всичко, що мога, за теб ще сторя.
Ти воля имаш, де, покажи я!
Избери мене, аз да владея,
отвърли оня грозен злодея,
кръвника Марий, предател старий.

Народ

Ете, не щеме оная скула,
Мария клети — искаме Сула!

История

И дойде Сула с народна воля,
властта докопа, завзе престола;
и първа мисъл, що се изпрече,
и първа дума, що се изрече:
«Удрете, бийте, да текат кърви,
да се познае кой тука първи!
Марий проклети да се прогони,
да се изтрепят и всички они,
що искат него, а мен не рачат,
нека да гинат, нека да плачат!»
Па гинат всички — пакости, злоба,
между народа — грабеж и глоба;
пъшкат горките — живот мърцина...
този тук страда, оня там гине,
И много, много свят тогаз падна
от таз омразна сган кръвожадна!
Кървав остатък по трупье ходи
и страх, и ужас на вси наводи.
Народа вика: «Долу кръвника!
Не щеме Сула-Скула варзула!
Ела ти, Марий, приятел старий!»
И дойде Марий с народна воля,
властта докопа, завзе престола.

И първа мисъл, що се изпрече
и първа дума, що се изрече:
«Удрете, бийте, да текат кърви,
да са познае кой е тук първи!
Сула проклети да се прогони,
да са изтрепят и всички они,
що искат него и мен не рачат,
нека да страдат, нека да плачат!»
И гинат всички — пакости, злоба,
между народа — грабеж и глоба;
пъшкат горките — живот мърцина;
тук този страда, онзи там гине. . .
И много, много свят тогаз падна
от таз омразна сган кръвожадна!
Кървав остатък по трупи ходи
и страх, и трепет на вси наводи.
Вика народа, вика горкия:
«Леле, бре варе, не щеме тия
нови тирани, лоши душмани!»
Но няма никой да го избави
от тези жалки тирани малки —
и напусто се народа трави.

1887

ПЕСЕН НА ТИРАНИТЕ

Горял ли е по балкана
огън на свобода,
живей ли под тирана
мърцина народа?

О, било таквоз време,
но са вече мина;
пели ни са поетите,
народът застина!

О, било е, минало е —
сега няма жара;
изгаснало и литнало
кой ще го докара?

Тук-таме си само пуши,
огъня изгасна,
България окаяна
в неволия тласна.

Пламни, пламни, огън свети,
сгрей ма, сгорещи ма,
да се боря, да се бия,
дор надежда има.

Не е вече турски топуз,
и е наш народен,
ту по-лошав и по-урсуз,
но всегда безплоден.

Защо така ни остави —
четер годин стана,
силний боже, посмисли ни,
смаза ни тирана!

Науми ми горящата
главня изгаснала,
лирата ми дрънчащата
глуха онемяла.

Отвърлевай тираните,
мълчи мойта муза,
пак се чуе тупа-лупа
да ехти топуза. . .

Аз самси съм станал вече
човек непотребен,
музата ми заприлича
на мъж жив погребен.

Остарях аз, залошах аз,
не съм силно умен,
песните не са буйни,
ни гласа ми шумен.

Ръцете ми отпаднали,
слаб съм да са боря;
и да мога еще нещо,
сам какво да сторя.

Народа ми не го бива,
песни си не слуша,
само търси да напълни
празната си гуша.

Зла Кобурга арбанашка
прузи, със хиляда,
земята ни сиромашка
съвсем изпояда.

Не бяха ли те до вчера
върли брамбергисти,
днес не са ли с душа и тяло
върли кобургисти.

Немци стават и евреи
да не станат руси,
щом могат както искат
кори ся помежду си.

Де е мойта
патриотска лира,
скъсаха я, хвърлиха я,
сега нямам мира.

Всите тия българи са
с ревност патриотска,
показват я и види ся
мужишка и скотска.

О, що беше тая дивна
ярост толко зверска,
що би толкоз
нагла и серсемска!

Боже милий, що ти даде
страх на Стамболова,
що предаде цял град Софья
на чолака Петкова?

О, върнете са, върнете са,
стари мои песни,
та да станат
долините тесни.

Върнете се, (дойдете си) елате си,
стихове свободни,
хармонически запейте
теглата народни.

На Витоша буран бучи,
вилица вее,
а в София тиран фучи,
Кобург си живее (ширее).

ТАМБУРИНКАТА МИ

Крума исках да възпея,
Симеона и Асеня,
наште старите юнаци,
а не полкът със криваци.
Пустата ми тамбуринка —
дрънка, дрънка все любинка.

Седнах, та я попреправих,
нови телове поставих,
па я стегнах, нагласих я —
тя задрънка за Русия. . .

«Що за хурка и махалка,
дрънкай бар за Крали Марка.»
Викнах и я пак преправих,
вети жици не оставих,
но проклета тамбуринка,
що инат била гадинка,
подновена, нагласена,
пак захожда в друга сцена.

«Прощавайте, о, юнаци,
спасопъдци със криваци,
ако мойта тамбуринка
пей Русия и любинка.»

ОПАЛЕН ПЪН

Честта ми де е, о, съдбино,
къде й? Била каква била;
за по-добра ако не чиня,
да ме сполети барем зла.

Не се стои така все в кътът,
да се живей като на сън,
да се мержеем покрай пътят
като буков опален пън.

НА УЧИЛИЩЕ

Хайде, братя и другари,
да вървим в училище.
Чуй! Звънецът веч удари,
време е да се чете.

На игрите сме сговорни
и ламтиме да ядем;
тряба и да сме покорни,
да се учим да четем.

ПОЖЕЛАНИЕ

Клонченца зеленки,
ябълки червенки
хубавички са!
Ех, че ми са драги!
А какви са блага,
сладост, чудеса!
По-голям да стана,
а че да си хвана
онуй клонче там,
да се поиздигна,
да мога да стигна,
че да ям, да ям.

МЕСЕЦ

Ясний месец, месечинко,
колко грееш хубавинко
гор от синето небе,
от високото кубе.

Драго ми е да почивам,
да те гледам сред звезди,
ама да се не оспивам.
— Како, ти ме събуди!

ЗВЕЗДИ

Както в полето бели овчици,
тъй по небето светли звездици,
сякаш че пастир месец ги води;
една от друга те се не пръскат
и една друга, виж, се не блъскат,
в свойта пътечка всяка си ходи.

ЛАКОМСТВОТО

Лакомствот е зло голямо,
чуйте ли, момчета,
то накарва всяка правда
на кривда да шета.

Лакомството много момци
зле е изхабило,
много сърца, души чисти,
кат стъкло разбило.

ВОДАТА

Слънцето земя съгрява
и водата изпарява;
пàрата нагоре плува,
в облаци се образува.

Облаци се преобръщат
в дъжд и сняг, и град,
и така се те завръщат
на земята пак назад.

МАЛЪК ПЕНЧО

Пенчо бре, чети!
Пенчо не чете.
Пенчо, работи!
Пенчо пак не ще. . .
Пенча го мързи,
гледа да лежи,
ходи, та се май,
дири да играй. . .
Време се минà,
Пенчо порастà,
иска да яде,
няма откъде.

ГОЛЯМ ПЕНЧО

Пенчо веч ерген,
ама не учен.
Не знай да чете,
никой го не ще
за чиновник млад.
Няма занаят,
няма господар,
стана говедар. . .
Ходи гладен, гол,
тегли като вол,
нищичко не знай,
плаче, та се кай.
Що така се вел?
що да не е чел?

МАЙКА

Мила ми е мойта майка,
макар стара била,
макар да е сиромашка,
тя ме е родила.

И де бъде ощ по-бедна,
долня — прост бял камък,
аз когато я погледна,
тя е безцен камък.

И да беше тя прост възел
в дрипа еднокрайка,
тя за мен е все пак тазе
сладка, мила майка.

Мила ми си, майко моя,
за теб ще милея,
ще те мисля, ще те помня
пак доде живея.

БОГАТСТВО

Ах, богат съм, пребогат съм,
имам злато и сребро
и боя се да н изгубя
туй богатство, туй добро.

Там на село дом, градини,
тамо скрито е оно:
сребро — бащини седини,
злато — сърце майчино.

ДЕТЕ

Добре дошла, ластовичко,
дойде л да ни посетиш?
Живо, здраво, мила птичко,
е, ще ли ни поседиш?

Драго ми е да те видя,
гнезцето ти аз го знам.
Я да чуйме, разкажи ни,
що ни носиш ти от там?

ЛАСТОВИЦА

Добре нашло, мило дете,
нося ти от юг привет,
живо, здраво, пролет, цвете,
песни, драгости от вред.

ЕСЕН

Вятър вей, гори вълнува,
в планината тътен,
вихър по поле върлува,
въздухът подмътен.

Я какви са, виж, над мене
облаци бухлати,
а земята, чуй, как стене,
как гора се клати.

Веч времето хладно диша,
в къра няма песен,
дъжд плющи, есенна киша —
значи веч е есен.

ВИНОБЕРМА

По лозята шум и песни,
гроздоберски глам и крик,
а из улиците тесни
навалица, върволик.
Що конье, кола, кораби,
що момичета, деца!
Гроздоберки, булки, баби
все със весели лица.
Към лозята, от лозята
разминуват се кола,
а момите, момчетята
носят грозде на свисла.

ЗИМА

Зима дойде, сняг захвана,
няма птиче да запей,
вред студено вече стана,
всякой тича да се сгрей.
Няма никой по полето,
всякой в къщи се прибрал,
седнал, сврял се до кюмбето,
я пък огън е наклал.

А по пътят виж треперят
и с невесели лица
ходят хлебец да намерят
сиромашките деца.

ОЧИТЕ

Очи мои, очи светлоясни,
гледате ли на света прекрасни?
Видите ли как се смей небето,
как се долу хубавей полето?

Как цъфтят цветята по градини,
как си фъркат птици в простор синий?
Вижте мойте родители мили
как се трудят с всичките си сили

зарад мене, за мойта прехрана,
да с изуча, сляп да не остана.
Очи мои, бъдете ми верни
да запомня тез дела примерни.

РАЗХОДКА

Горите тамо шумолят
низ кичести шубраци,
водите тихо ромолят
в засенени потоци.

Приятно горско веянье
умилно злакът глади
и сладко птиче пеянье
слухът ми вещо гали.

Зачурули, почурули,
бъбрива лястовице,
та поздрави и поздрави
природа хубавица.

*
* *

Дето стъпи турски крак,
там е пустош, там е мрак!
Да проникне и у ад —
ло-лош би ще — чемер, яд!

КОЙ ЩО ЖЕЛАЕ

Властолюбецът желае
как властта да потрае,
а богатий да го питат,
да го славят и почитат.
Сиромахът да го жалят,
да жената да я хвалят
и детето да го галят.
А момата и ергенят
да ги сватят, да ги женят.

ДВЕТЕ ДЕВОЙКИ

Ах, да можех да стана
лоша, върла гидия,
я побратим да стана
с черна чума мория,
та дано ми заеми
люти стрели калени,
да устреля с тях ази
две девойки усойки,
дето ми се врекоха,
ще ми дадат и двете
по две, по три цалувки;
а сега се помятат,
ни една ми не дават —

да поразя и двете,
що ме лъжат кат дете:
— Гиди лъжки, гиди си,
врях ви на врат да виси!

БЪЛГАРСКАТА КЕСИЯ

Пунгийке, вярна калинке,
Маро, Марчице, Марийке,
мила българска кесийке,
староизпразнивая,
многомилостивая,
дълготърпеливая.

О, ти кесийке българска,
ти, многомилостивая
и дълготърпеливая,
та кой ли не се й опитвал
и кой ли не се опитва
бар с ръкавици от кебе
да тури ръка на тебе!
Кое ли сърце поломно
не е туптяло, играло.
Кое ли око нескромно
не е трептяло, желало
над тебе да понадникне,
в твойте мрачни дълбини?
Коя ли ръка продързна
не си е прилег търсила
и случай не пропущала,
за да се шопне и смугне
в твоето лоно пригодно,

в твойте топли обятья
с пълна надежда, че няма
до хладно дъно да стигне?
Всичко това си търпяла
и търпиш още безмълвно,
многострадална кесийке,
ти от ден на ден злочеста
по-широко се отваряш,
отваряш, не се затваряш
и от ден на ден повече
все пуста, празна оставаш.

Безцеремонно със шепи
от теб е грабил и вадил
всякой ми турчин свирепий,
всички чужденци проклети,
хранила си ги кат слепи,
турчина, та не гърка ли;
смело ся в тебе бъркали
с нечисти ръце гърците,
онез лукави гадини,
дълго ся време живяли,
от теб са пили и яли
и до днес още живеят.
Всичките божи ленивци
ядат и пият, и пеят
и тунеядци клетници.

Ти беше неизтощима,
до ново време достигна,
но тъй ли беше ти грешна,
та нови беди (мъки) посрещна:
други гладници дойдоха,
посегатели, пройдохи,
нихом та начоколиха

не може и не еколаса
да си завържеш устата;
под предлог, че та обичат
все по̀ са близо намичат,
с лакомо око надничат
осталий припас по тебе
от тази твоя някога
преблагодатна вътрешност.

Не са туй турци владелци,
нито ся гърци пришелци,
ни калугери мръсници,
тези ся нови гладници,
скакалци доведеници.
Нападнали ся връз тебе
от стара Гетска пустиня,
що дерзка ръка простират
не само да те обират,
но досущ да те изпразнят,
в теб̀ нищо да не остане —
за крайно твой поруганье
до пара да те избършат,
да вземат да те изтърсят,
наопак да те обърнат,
па назад да се завърнат
в своята Гетска пустиня.

Били са лоши времена,
били усилни години,
над тебе, земя бащина,
неведнъж ся се сбирали
облаци черни и грозни,
но тъй не ся те. . .

(Недовършено)

МОЯТА МОЛИТВА

Дай ми, боже, чест добра,
опази ме здрав и цял,
ако бъде, да умра,
тъй както съм поживял —
независим, неподтисник,
на тиранин ненавистник,
на подлеца обличител,
на свободата рачител. . .

СТАР СЪМ

Стар съм, слаб, изнемощен съм;
туй ми памет веч твърди.
Борил съм се, уморен съм —
по̀чив искат ми гърди.

Напразно ме разговаря
за миналот спомен жив,
зле ме мъчи и обаря
тежък сън неодолив.

Свършено е. . . свят ми ружан,
нищо за мен няма хас. . .
Виждам вече, че е нужен
мене някой, ником аз.

Стар съм, слаб, изнемощен съм,
туй ми памет веч твърди.
Борил съм се, уморен съм —
почив искат ми гърди.

ЕПИЛОГ

И сещам аз, и виждам аз,
в борба юнашка уморен,
за мен залезе светлий ден —
ей наближава сетний час.

За миналото спомен жив
във размислите ме теши —
мечтай за пролет цвят ревнив,
когато жега го суши.

Тежи ми свят, а на светът
и аз тежа, ненужден веч. . .
Изходен е уречен път,
изчерпана за дело реч.

И сещам аз, и виждам аз,
в борба юнашка уморен,
за мен залезе светлий ден —
ей наближава сетний час.

БЕЛЕЖКИ

Това осемтомно издание на творби от Петко Р. Славейков е предназначено за широк кръг читатели. Представя се подборно, но достатъчно пълно художественото и публицистичното наследство на най-крупен обществен деец, писател, мислител на Българското възраждане, завинаги вградил името си в първооснове на българската реч.

Съдържание на томовете: т. I. Стихотворения; т. II. Хумор и сатира; т. III. Художествена проза; т. IV. Басни, драматически опити, литературно-критически статии, пътеписи и др.; т. V. Публицистика; т. VI. Публицистика; т. VII. Публицистика; т. VIII. Писма.

Досега съчиненията на Петко Р. Славейков са претърпели следните издания:

Избрани съчинения. Книга първа. Стихотворения. Под редакцията на П. П. Славейков. София, 1901.

Избрани съчинения. Том I. Под редакцията на Б. Пенев. София, 1927.

Избрани съчинения. Под редакцията на Г. Цанев. I. Стихотворения. София, Т. Ф. Чипев, 1933.

Избрани произведения. Автобиография. Стихотворения. Увод, уредба и бележки от Г. Константинов. София, Хемус, 1939 (2 изд. 1942).

Избрани стихотворения. Избрал и наредил Г. Константинов. София, Хемус, 1945.

Избрани стихотворения. Уредба и бележки от Г. Константинов. София, Хемус, 1946.

Избрани съчинения. Подредил Цветан Минков, София, Народна култура, 1947.

Избрани произведения. Подбор, редакция и бележки на Цве-

тана Македонска. Предговор от П. Динеков. Т. 1—2. София, Български писател, 1954—1956.

Съчинения. Пълно събрание в десет тома. Съставители: Цветана Македонска, Соня Баева, Елена Диловска. Под редакцията на Георги Цанев, Петър Динеков, Стойко Божков. София, БАН, 1963 — продължава.

I. Стихотворения. 1843—1870. Съставители Цв. Македонска, С. Баева, Ел. Диловска. Отг. ред. П. Динеков. 1963.

II. Стихотворения. 1870—1895. Съставители Цв. Македонска, С. Баева, Ел. Диловска. Отг. ред. Г. Цанев. 1965.

III. Автобиографични творби. Биографични и исторически очерци. Съставител С. Баева. 1969.

IV. Хумор и сатира. Съставител С. Баева. 1973.

V. Басни, драматични опити, пътеписи, литературно-критически статии. Съставител С. Баева. Отг. ред. Г. Цанев. 1977.

Съчинения в два тома. Под редакцията на Цветана Македонска. Предговор от П. Динеков. София, Български писател, 1969.

I. Стихотворения. 1969.

II. Прозаични творби. 1969.

Избрани творби. Подбор, редакция и предговор от Тончо Жечев. София, Български писател, Библиотека за ученика, 1972 (5 изд. 1976).

Съчинения. София, Български писател, библиотека Български писатели, 1974.

Петко Р. Славейков отлично е прозрял, че българската нация има нужда не просто от книжовен (литературен) език, а от национален книжовен език. Ето защо писателят има пред вид не само родния си източнобългарски говор, но и останалите български говори — шопски, тракийски, македонски, — черпил е неограничено от езиковата съкровищница на всички български краища. Петко Р. Славейков пръв в нашата нова книжовна история поставя и извънредно важния въпрос за поетическите ценности в народния език.

В продължение на половинвековната литературна дейност на Петко Р. Славейков нашият книжовен език е претърпял огромно развитие. Изменял се е самият Славейков език. Това е един сложен и все още непроучен процес на изграждане, обогатяване, нормиране. Необходимо е да имаме винаги пред вид именно д в и ж е н и е т о,

развитието на езика у един от първостроителите на българското слово през Възраждането.

Задължително изискване е съвременният читател да получи възможността да се запознае с автентичния език на Славейковите стихове и статии. Не винаги обаче това е така просто. В редица случаи се натъкваме на такива езикови факти и особености, които, поднесени в оригинал, биха останали неразбрани за обикновения читател. За щастие такива случаи не са много. Основен принцип при подготовката на Славейковите текстове за печат е запазването на всички характерни и преобладаващи особености в езика на автора — фонетични, морфологични, лексикални и синтактични. Осъвременяват се само редки, спорадични, нетипични особености. Този принцип се налага по комплексни изисквания: от една страна, да се представи в неподправен вид творчеството на един възрожденски писател и книжовник с изключителен принос в българския книжовен език и, от друга страна, да се даде и правдива представа за цялото езиково развитие на нашата книжнина в една много важна историческа епоха.

С оглед да се създаде единство при текстологичната подготовка на изданието, възприеха се следните принципи:

I. ТРАНСКРИБИРАНЕ НА СТАРИ БУКВЕНИ ЗНАЦИ

Текстът се печата по съвременната графична система, като старите буквени знаци се транскрибират по следния начин:

1. Буква ѫ (широко Ъ, голяма носовка) се предава като Ъ и като А — напр. гѫрди — гърди, всякѫ — всяка.

2. Буква ѭ се предава като Я или като А — неделѭ — неделя, държѭ — държа.

3. Букви і и ї се предават като И — вересія — вересия, християнин — християнин

4. Буква Ы се предава като И — рыба — риба, грыжа — грижа. В края на някои думи Славейков е писал Ы със значение на редуцирано И, което тук се предава с Е — напр. земамы — земаме.

5. Буква ѣ се предава според съвременния й изговор — като Я и като Е. Ако в оригинала на мястото на ѣ стои Е вместо Я от днешно гледище, то се запазва непроменено като отражение на диалектна или книжовна особеност — напр. свет, место, нема, ветър.

6. Буква ѵ се пише навсякъде като У — тѵрски — турски.

7. Съчетанието іЕ в особени множествени форми на имената се предава като ЙЕ — мъжіе — мъжйе, денІе — денйе, трупІе-трупйе (такива форми в поезията се изписват с ЬЕ, за да се получи единство с други аналогични форми).

II. ДРУГИ ГРАФИЧЕСКИ РАЗЛИКИ. НЯКОИ ФОНЕТИТНИ ОСОБЕНОСТИ

1. Буква Ь със значение на Ъ, когато се намира в средата на думата, се предава с Ъ — вьрви — върви, търновски — търновски. Когато Ь се намира пред гласна, тя се изпуска: тья — тя, нощья — нощя. Ь се запазва пред гласна в известни случаи — в отглаголни съществителни от типа желанье, страданье в поетическите произведения на Славейков, където те са наложени по ритмични и други съображения. Това изписване има и по-нататъшна традиция в нашата поезия у Вазов, Пенчо Славейков и др.

2. Запазват се Ю и ЬО, както са напечатани, тъй като по принцип с тях е отразен различен диалектен изговор: кралюв и кральов.

3. Представките и частиците НЕ, ПО, НАЙ и др. се пишат по съвременните правила: немогат — не могат, небива — не бива, по вече — повече, то ест — тоест, найподир — най-подир и пр.

4. Удвоените съгласни или пропуснатите двойни съгласни се пишат съгласно изискванията на днешния ни правопис, освен ако не са старинни форми или са думи от чужд произход: вврекъл се — врекъл се, аллах, молла. Изключение правят случаите, които представят форми на така нареченото просто условно наклонение или някаква диалектна фонетична особеност — шлявва (шляпва, би шляпнал).

5. Главните букви се пишат по съвременния правопис — Св. Седмочисленици — св. Седмочисленици.

6. След Ж, Ч, Ш се пише А вместо Я, У вместо Ю: научят — научат, рачят — рачат, държяви — държави, шяпка — шапка, чювство — чувство.

7. Беззвучни съгласни вместо звучни и обратно се пишат по съвременния правопис: ефтин — евтин, свадба — сватба. Представките ИС, РАС, ВЪС се пишат само ИЗ, РАЗ, ВЪЗ: исток — изток, расправа — разправа.

8. Нормализират се сравнително редките случаи с наставка СКИ, срещана като ЦКИ: децки — детски, брацки — братски.

9. Редуцираните гласни в неударени позиции се нормализират: както — като, станим — станем, сми — сме, поповите — поповете, ступанка — стопанка, опък — опак. За да не се наруши римата, в известни случаи редукцията се запазва: тъмни — съмни, идиш — видиш.

10. Запазват се формите на дисимилация като пряко диалектно отражение, като особеност, често срещана в езика на Славейков: нохти наред с нокти, млого наред с много, стовна и стомна, дофтор и дохтор, доктор, скивне и скимне.

11. Запазват се формите на думи с изпаднал начален звук,

характерни за диалектите: убав и хубав, фащам и хващам, зема вземa, сякакъв и всякакъв, сичко и всичко.

12. Запазва се диалектният гласеж на Ъ като Е в редица думи: темен и тъмен, геркиня и гъркиня.

13. Запазват се църковнославянизмите от типа: собрание, сочинение, восток, судба, мудро, перво и пр. наред с формите събрание, съчинение, мъдро, първо и пр.

14. Запазват се всички форми, които съдържат т. н. лабиализация: клич, чошма, чушма, чуреша.

15. Запазват се думите, в които е отразен диалектен преглас на А (Я) в Е след Ж, Ч, Ш: воденичер, търновчени, жеби, чеша, кочен; или при други условия: пиенци, тоежка.

16. Запазва се двойното писане на думи като цалувам и целувам, чървени и червени.

17. Думи, които съдържат съчетанията ЪР/РЪ и ЪЛ/ЛЪ, се пишат според съвременната норма. Допущат се известни отклонения само в поезията.

18. Запазват се думи, съдържащи Ж вместо Г: кукуржат — кукуригат.

19. Написанията гармония, гармонически, Гефест се нормализират — хармония, Хефест.

20. Написанията диявол, индустриялен се нормализират.

21. Възстановяват се букви Д и Ъ в следните позиции: господство — господство, наслество — наследство, театр — театър, мислометр — мислометър, деспотизм — деспотизъм.

III. МОРФОЛОГИЧНИ ОСОБЕНОСТИ

1. Запазват се падежните форми: Дяду кажи да подонесе дръвца; Овчерка бере минзухар /овчерю на дар; Проклел бедним вързите гонители.

2. Запазват се формите на личните и останалите видове местоимения както се срещат: аз, ази, яз; ма, ме, мя; ти, та, тя; нас, на, ни, не; вас, ви, ве; тя ежба, той вестник и пр. Нормализира се само рядко срещаното НЪ в значение на НИ и НО.

3. Запазват се формите СА и СЯ на възвратно местоименната частица СЕ.

4. Запазват се формите за бъдеще време, образувани с ЩЕ, ЩА, ША или с целия спрегнат помощен глагол ЩА, ЩЕШ и пр.

5. Запазват се глаголните форми на ОВАМ, УВАМ, ЮВАМ: миновам, показувам, спомнювам.

6. Запазени са причастните и деепричастните форми, както се срещат в оригиналите: славящи, предпочитающ, поддържащец и пр.

7. Запазват се формите, които съдържат съкратен инфинитив: не мога ви да.

8. Нормализират се нетипичните за Славейков глаголни окончания от типа свира, прѐче (свиря, пречи). Отделни случаи в поезията не се коригират, за да се запази римата — напр. не раче — плаче. Запазва се обаче често срещаното знаш вместо знаеш.

9. Запазват се формите за множествено число на имената, както се срещат: арнауте, християни и християне, българи и българе, робове и робови.

10. Запазва се сложната форма на прилагателните имена: добрий, почтенний, мудрий.

11. Запазват се всички членувани форми, както са в оригиналите: негова клиент, бащинът, язико.

IV. ЛЕКСИКАЛНИ ОСОБЕНОСТИ

Запазват се всички видове лексикални особености — черковнославянизми, русизми, турцизми, други чужди думи, диалектни думи, лични словотворчески образувания и пр.

. . .Поради липсата на нормиран книжовен език през Възраждането виждаме как свободно си съперничат различни форми, думи и изрази (от разни български диалекти, от книжовен и народен произход и т. н.). Естествено е било възрожденските книжовници да се опират преди всичко върху родните си говори. Така постъпва и Петко Р. Славейков. Но успоредно навлизат и особености на други говори. Всичко това налага днес произведенията на възрожденските писатели да се издават максимално автентично, за да не се изневерява на историческата реалност.

*

Към всеки том има бележки, азбучен показалец и речник.

В б е л е ж к и т е веднага след заглавието (ако то се повтаря, привежда се в скоби и първият стих) се означава източникът на текста, избран за настоящото издание (най-често това е последната печатана редакция). След това се отбелязват други ръкописни и печатни копия и варианти, като подборно се дава представа за характерни насоки в развитието на текста. При основни и важни за определен етап от развитието на поета творби дадените текстоложки сведения са по-подробни. За този том са използувани коментарите към досегашните издания на П. Р. Славейковите съчинения — на първо място обстойните бележки към първите два тома от десеттомното издание на БАН.

В а з б у ч н и я п о к а з а л е ц са подредени — само означени или и пояснени — названия на лица, заглавия на произведения, периодични издания, географски имена, исторически събития и пр., които подпомагат съвременното прочитане и коментиране на текста.

На края се дава р е ч н и к на непознатите (остарели, диалектни и чужди) думи. След всяка дума е дадено значението ѝ и кратка характеристика за произход (тур.—турски, гр.— гръцки, рус.— руски, ит. — италиански фр. — френски) и стилистично определение (нар. — народно, диал. — диалектно, разг.—разговорно, ост.— остаряло, стар. — старинно).

*

В том първи сверката на текстовете и азбучният показалец са направени от Петранка Колева.

Филолог-консултант на изданието, съставител на речника и автор на бележката, която съдържа възприетите от редколегията принципи за работа с езика на писателя, е н. с. к. ф. н. Стоян Жерев от Института за български език при БАН.

Стр. 25 — П Ъ Р В А З Д Р А В И Ц А — Избрани съчинения, 1901, с. 1—3. В Песни и стихотворения, Търново, 1879, с. 26—29, авторът пояснява: «Настоящата песен е едно от първите ми съчинения и превод от сръбски на 1848 още. Изпосле аз я бях преправил, но като изгоря последний текст, намерих настоящий текст у едного от старите си приятели и го обнародвам така, както си е, без да го поправям, за спомен от първите ми книжевни трудове.» Арх. ПРС, п. VI, тетр. 4, на гърба на началната корица се намира началото на «Първа здравица» на сръбски език; п. VI, тетр. 1, л. 16 — незавършен, недообработен вариант на началото на стихотворението на български език.

Боян Пенев пише: «Това е буквален превод на песента за Крума и Никифора, поместена в известния сборник на Качич-Миошич

Razgovor godni naroda slovinskoga. Тая песен, както се знае, се е разпространявала у нас заедно с преписа на Паисиевата история.— Песна о царя Оруна и царя греческаго Никифора, составлена неким сербским песнопихсцем, по сербскій язик писана. Намираме я най-напред с промени в езика и правописа в еленския препис на Славянобългарската история (1784), извършен от Дойно Граматик. Срещаме я също у Славейковия-Драгановия (1842) и Шишковия (1845) преписи. И двата имат за основа еленския препис.» (П. Р. Славейков, Избрани съчинения, том първи, под редакцията на Боян Пенев, 1927, с. 407—408). Вж. Соня Баева, Петко Славейков, Живот и творчество, 1827—1870, БАН, 1968, с. 137—140; Боян Ничев, Андрия Качич Миошич и развоят на естетическото съзнание на славянския Юг — в кн. Увод в южнославянский реализъм, БАН, 1971, с. 72—91.

Стр. 27 — ГОРИ — Смесна китка, 1852, с. 140—142. Под един ръкопис на стихотворението (Арх. ПРС, п. VI, тетр. 1, л. 47—48) има датировка — март 23, 1850.

Стр. 28 — ЕТО ИЗГРЯВА СВЕТЛА ЗОРНИЦА. . . — Училищен преглед, г. V, 1900, кн. 6, с. 451. Стихотворението е публикувано от Хр. Н. Даскалов по препис от тефтерче на поп Койчо Витанов. Хр. Н. Даскалов пише: «Школските песни» на Славейков се деляха на стари и нови. Старите бяха песни, съчинени в първото му учителствуване в Трявна (1849 до Коледа — 1853), а новите — тези, които беше съчинил във второто си учителствуване (между 1854—1859) и които ние поехме. Пишущият тия редове беше от вторите Славейкови ученици. От тия стари песни си спомням да липсват в Песнопойката на свещеник Койчо Витанов следните три: «Минува нашта младина», «Вишни боже и всесилни», «Докога щете, дечица. . .» (Училищен преглед, г. V, 1900, кн. 6, с. 450).

Стр. 29 — КРАКРА ПЕРНИШКИ — Смесна китка, г. I, бр. 10 и 11, 25 ноември 1886. След последния стих в скоби е отбелязано «Ще се продължава». В бележка на Пенчо Славейков към Избрани съчинения, 1901, с. 222—223 се казва: «Кракра Пернишки, както и трите стихотворения след него («От всичкото, наричано световно», «Живот» и «Епилог» — б. м. П. Т.) са твърде отдавнашни (по характера на ръкописа), вероятно писани през 60-тях години. Тук напечатаните, поправени през 1886 г., твърде

много се отличават от текста на първния ръкопис. За пример ето първите стихове от Кракра (1—20 от печатаната):

Запустяла й България,
запусти я цар Василий —
осем годин как я бие:
не остави жива душа,
освен Кракра воевода
у Перника бяла града.
Кракра юнак над юнаци —
кончето му змей крилати,
сабята му мълневица,
булчето му яр-зорница,
Ангелина, милий ангел. . .

Поемата е била поправена и завършена през 1874 г., но и тя изгоря в Стара Загора.»

Напоследък се установи, че поемата «Кракра Пернишки» е започната в още по-ранен период — вж. Соня Баева, Петко Славейков, Живот и творчество, 1827—1870, 1968, с. 147.

Стр. 32 — О, УНУЦИ ЦАР ШИШМАНА. . . — Арх. ПРС, п. VI, тетр. 4, л. 86. (Стихотворенията с посочен тук и по-нататък ръкописен (архивен) източник са публикувани в: П. Р. Славейков. Съчинения. Пълно събрание в десет тома. Т. 1—2. С., БАН, 1963—1965). Новите проучвания доказват, че през периода 1850—1856, а и след Кримската война, по време на Априлското въстание и Освободителната руско-турска война Петко Р. Славейков е автор на много повече бунтовни песни, отколкото се предполагаше досега (вж. С. Баева, Петко Славейков, Живот и творчество, 1827—1870, 1968, с. 154—180).

Стр. 33 — ХАДИ, БРАТЯ, ХАД ДРУЖИНА...— Арх. ПРС, п. VI, тетр. 4, написано на задната корица. В ст. 5 под думата «пролежахме» в междуредието е написано: «ний проспахме».

Стр. 34 — ЗОРА СЕ СИПВА, ВОЙСКА СЕ СБИРА. . . — Арх. ПРС, п. VII, тетр. 1, л. 326. В ст. 28 над началните думи е написано: ето го чувай; ст. 30 — над последните думи е написано: трай ли?

Т. Ангелиева смята, че стихотворението е свободен превод на «Отечество и любов» от Йоанис Исидоридис Скилицис. Според същата авторка от поместените в този том творби на Петко Р. Славейков

с гръцки оригинали са свързани (става дума за свободни преводи или за тематично, ритмично, интонационно и пр. сходство) и стихотворенията: «Утро», «Борба за целувка», «Пиянска молитва», «Птичка» (паралели с «Утро», «Целувката», «Молитва», «На птиченцето» от И. Танталидис); «Гиздаво момиче» («Любовник в изгнание» от Спиридон Валетас), «По моря са скитамази» («Каикът» от Андреас Ласкаратос), «Дивото цвете» («Доброто общуване» от Александрос Рангавис), «Стар бунтовник на палтото си» («На старата ми дреха» от Александрос Суцос), «Вечер» и «Пожелание» («На вечерта» и «Ябълковото дърво» от неизвестни автори) — вж. Т. Ангелиева, Гръцкото влияние върху поезията на Петко Р. Славейков. Годишник на Софийския университет. Факултет по западни филологии. Т. LX, 1966, с. 347—411.

Стр. 35 — КИТКА (НА ТИ ДЕТЕ...) — Дребни стихотворения за децата, 1888, с. 5. В Смесна китка, 1852. с. 4 намираме следната редакция без заглавие:

На ти, дете,
китка цвете
от ученье,
что не вене.
Аз я кичих по градини,
гдето никне от години,
тебе с нея да накича,
за да видиш как прилича.
Накичи ся,
научи ся
да си честно.
В всяко место
да си знайно
до безкрайно.

Арх. ПРС, п. V, тетр. 3, л. 2 — ръкопис от 7. X. 1887 със заглавие «Китка» п. V, тетр. 9, л. 44 — със заглавие «Китка цвете»; п. IV, тетр. 2, л. 149 — със заглавие «Китка».

Стр. 35 — СПОМЕН (НА ЗАПАД СЛЪНЦЕТО ТРЕПТИ, ЕДВА ГОРИ...) — Смесна китка, 1852, с. 128 — 129. Непосредствено следва вариация на същата тема, без заглавие:

И тази вечер, о светликава луна!
Едва ли изпод тъмен облак ся подаваш
бледава, меланхолна, скръбна светлина

с зари тъжовни окол мене разпиляваща...
Погрей... Что гаснеш в Етровите глъбини?
Не видиш ли? Очи от тебе аз не снемам!
Пред теб оплаквам тъжните си младини
и освен теб утеха друга немам.
Самичак тук на голи камънни стени
навъртам ся по мъх-обрасли развалини.
Умислен; ах, тук има в тези съсипни
от дирките на старославни години.
Разбъчканите камъни по трапища,
сравнените палати с трава и пръст покрити,
аз бащини подразумявам гробища
тъдес да са незнайно зарити.
Мълчат, не дават глас немите камъни
и вятърът като развява горска шума
реч ти не произнося; но от старини
възпоминанье тук живей и тихо дума:
там, там, където протакат своите върхове
високо по стъмений горизонт небесний,
оголени от славата си хълмове;
над Етровите лакатушки пречудесни;
там някога си на обкичен с слава трон,
с скиптра на ръце сидял унук Карана;
оттам на бой излязвал с вихроходен кон
Йонала и гнездил ся как страшен змей в Балкана.

В Арх. ПРС, п. VI, тетр. 1, л. 46 намираме редакция на «Спомен», която не се различава съществено, но има друг завършек:

...а ти, мой сине, с бащин нож се закълни,
с юначество, с дума корава,
да бъдеш страх на врагове или падни
като дедите си със слава.
И младий момък нож прадедов целувал.

«Спомен» е свободна интерпретация на стихотворение от К. К. Батюшков — «На развалинах замка в Швеции», което според Б. Пенев е превод на «Elegie, in der Ruinen eines alten Bergschlosses geschrieben» (Елегия, написана сред развалините на стар планиски замък) от Ф. Матисон (Б. Пенев, П. Р. Славейковата преводна и подражателна поезия, Периодическо списание, г. XVIII, 1906, кн. LXVII, с. 210).

Стр. 37 — П Р О М Я Н А — Смесна китка, 1852, с. 130.

Стр. 38 — Т А М О — Смесна китка, 1852, с. 131—132.

Стр. 39 — К А Н А Р Ч Е — Смесна китка, 1852, с. 134. В една архивна редакция на стихотворението (Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 3—4) над стиховете има поправки на П. Р. Славейков, които сетне са зачеркнати. Оставена е само поправката на втория стих: Не пей ми песен сладкогласна. Б. Пенев установява, че «Канарче» е свободен превод на Пушкиновото стихотворение «Не пой, красавица, при мне». През 1849 Петко Р. Славейков получава от своя учител Н. Михайловски една ценна книга — Полная русская христоматія. Составилъ А. Галаховъ. Изданье третье. Москва, 1846. По-късно поетът се снабдява и с христоматията на А. Филонов. Започва запознанството на Петко Р. Славейков с руската поезия, с творби на Пушкин, Лермонтов, Баратински, Колцов, Тютчев, Никитин, Язиков, Фет и др. В архива на поета е запазена тетрадка с преписани на руски език стихотворения. Още над самите преписи личат опити за превеждане. Тук се намират и известните три стиха, посветени на Пушкин:

Не бе ми брат
но муза беше ми познат,
но мил ми беше от брат по-много.

Стр. 39 — С Ъ Л З А — Смесна китка, 1852, с. 134—135.

Стр. 41 — Л Ю Б О В — Смесна китка, 1852, с. 135. В изданието на Б. Пенев от 1927 предпоследния стих гласи: на любовта ти ще издъхна. Б. Пенев отбелязва: «Предпоследният стих е поправен от автора.» Навярно изследователят е имал пред вид личния екземпляр на поета с нанесени върху него поправки.

Стр. 42 — У Т Р О (СЛЪНЦЕТО ИЗГРЯВА. . .) — Смесна китка, 1852, с. 136—137.

Стр. 43 — Н О Щ — Смесна китка, 1852, с. 137—138.

Стр. 44 — С Л А В Е Й — Смесна китка, 1852, с. 139—140. Поетът прави опит да изрази увлечението си по поповата щерка по време на своето учителстване в Трявна. Любимата се омъжва за друг и Петко Р. Славейков пише безутешни писма на своя приятел от Габрово Цвятко Недев (вж. П. Р. Славейков, Писма. Сборник за народни умотворения, 1904, кн. XX, с. 2—216).

Стр. 45 — С Т А Р А П Л А Н И Н А — Смесна китка, 1852, с. 143. Побългарен превод на «Погасло дневное светило» от А. С. Пушкин. Вж. посочената студия на Б. Пенев в Периодическо списание; също — С. Русакиев, П. Р. Славейков и руската литература. С., 1956, с. 53.

Стр. 46 — П Е Т Е Л И А Л М А З — Езопови басни (изданието е известно като Басненик), 1852, с. 110. Свободен превод на «Петух и жемчужное зерно» от И. А. Крилов.

Стр. 46 — Щ У Р Е Ц И М Р А В И Й — Езопови басни, 1852, с. 110.

Стр. 46 — Б А Б А — Езопови басни, 1852, с. 110—111.

Стр. 47 — Н А Н О Щ Т А С И Я С Е Н М Е С Е Ц. . . — Песнопойка, 1870, с. 10; Песнопойка, 1852, с. 5. Известни са пет редакции, между които няма съществени отлики.

Стр. 48 — П О М Н Я, П О М Н Я, М И Л О Л И Б Е. . . — Песнопойка, 1870, с. 11; Песнопойка, 1852, с. 9. В други две публикации на творбата (Нова песнопойка, 1857, с. 3—4 и Славейче, 1864, с. 32—33) над първия стих има мото: «Пес му кори.» Изразът е гръцки и означава: «Кажи ми, дъще.»

Стр. 48 — Д А Л Е Ч О Т М О Й Т А Б А Щ Н И Н А. . . — Нова песнопойка, 1857, с. 4—5; Песнопойка, 1852, с. 9—11. В Нова песнопойка под първия стих в скоби е написано: «5-та Сихна пери планоменос.» Гръцки израз, който означава «често блуждаещ».

Стр. 50 — Г И З Д А В О М О М И Ч Е. . . — Песнопойка, 1852, с. 28—30. В Нова песнопойка, 1857, с. 15—17 са променени четири стиха: ст. 2 — бяло мой кокиче; ст. 8 — с белите гърдички; ст. 29 — от лоши премежди; ст. 34 — виж ма как посъхнах.

Стр. 52 — Н Е С Т А В А Й Р А Н О П Р Е Д З О Р А. . . — Нова песнопойка, 1857, с. 30—31; Песнопойка, 1852, с. 53—54.

Стр. 53 — К И Т К А (С М Е С Н А К И Т К А, Р О С Н О Ц В Е Т Е. . .) — Цариградски вестник, г. III, № 124 от 6 юни 1853, С. 112.

Стр. 53 — В Р Ъ Б Н И Ц А — Дребни стихотворения за децата, 1888, с. 7. За първи път е напечатано в Кратък месецослов за 1879, с. 56—57 (с дата на написването 1853) в следната редакция:

Пристига пролет радостлива,
приятен ветрец тихо вей;
ни мраз, ни ранина мъглива,
а слънчицето топло грей.

Дечица, вейчици кършете
за цветний празник Връбница,
да го посрещнем пак със цветье,
а със нажалени сърца.

Осанна вишнему възпейте,
славянски в робство синове,
и с кървави сълзи облейте
срещалните си цветове.

Стр. 54 — КЪМ ДРУЖИНАТА — Арх. ПРС, п. VI, тетр. 4, л. 86. Публикува се от С. Баева в книгата й: Петко Славейков, Живот и творчество, 1827—1870. С., БАН, 1968, с. 166.

Стр. 54 — СТАРИ, СТАНЕТЕ... — Арх. ПРС, п. VI, тетр. 2, л. 69. Краят на листа е скъсан; четат се само думите: врагове на кръста, рог ще да се...

Стр. 55 — СПОМНЯНЕ — Арх. ПРС, п. V, тетр. 3, л. 6; п. VII, тетр. 1, л. 215 със заглавие «Припомняние» и друга редакция на ст. 6: долу в гробни тъмнини.

Стр. 55 — НЕДЕЙ СЕ КАХЪРИ... — Веселушка, 1854, върху заглавната страница.

Стр. 56 — ЕТО МРЪКНА СА И ДНЕС... — Славейче, 1864, с. 45; Веселушка, 1854, с. 4.

Стр. 57 — НА СЪН СЪНУВАХ АЗ НОЩЕС... — Славейче, 1864, с. 46—47; Веселушка, 1854, с. 5—6.

Стр. 58 — ПЛАЧИ, ВЪЗДИШАЙ И ТЪЖИ... — Песнопойка, 1870, с. 20; Веселушка, 1854, с. 12; Славейче, 1864, с. 51.

Стр. 59 — СЛАВЕЙЧЕ ЛЕ, СЛАВЕЙЧЕ... — Славейче, 1864, с. 52—53; Веселушка, 1854, с. 14—15.

Стр. 60 — ДАЛ Е ЗВЕЗДИЦА... — Песнопойка, 1870, с. 22; Веселушка, 1854, с. 18—19. Без промени стихотворението е печатано и в Нова песнопойка, 1857, с. 43—44 и в Славейче, 1864, с. 55—56. И в двата последни случая над първия стих се намира турският израз Не кючюцексин, който означава «колко си мъничка».

Стр. 61 — НЕ СИ ЗВЕЗДА, НИТО ЗОРА... — Песнопойка, 1870, с. 23—24; Веселушка, 1854, с. 19—20.

Стр. 61 — ХОДИЛ ДЯДО НА ПАЗАР... — Веселушка, 1854, с. 26—27.

Стр. 62 — ДЯДО БРАДА ГЛАДИ... — Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 52. Във Веселушка, 1854, с. 27 липсва ст. 6; ст. 12 гласи: да се не разтушам; ст. 15—16 са разменени.

Стр. 63 — БАБА ВИНЦЕ ПИЛА... — Веселушка, 1854, с. 28—29; Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 52.

Стр. 64 — РАНОБУДНА ЛАСТОВИЧКО... — Веселушка, 1854, с. 21—22.

Стр. 65 — ВЛЪК И ГЪСКА — Пчелица, 1871, кн. III, с. 18; За първи път в Цариградски вестник, IV, 1854, бр. 183. В следващия брой (184) е дадено следното «Толкование на народната басня в предидущий лист», подписано П. Р. С.:

Невинний безапазван
страда зле наказван,
а силний прави, что обича
и за злините си хаджия се нарича.
Усети се, кумче вълче,
ще те спъне малко пънче.

В един архивен вариант (Арх. ПРС, п. VII, тетр. 1, л. 214) са поправени 13 стиха на баснята. Поправките са отразени от автора в печатния текст в Пчелица.

Стр. 66 — НА ВЕТРЕЦЪТ — Читанка за II отд., 1883, с. 28. В Календарче, 1877 има друга редакция от 1854 със заглавие «Към вятъра»:

Веешь, ветре буйни,
пръскаш ти мъглите —
вей ми, лекоструйни,
разясни ми дните.

Подухни, о хладни,
в мен вдъхни надежда,
сърцё да̀ н отпадне,
душа̀ да̀ н нарежда.

Изпълни сърце ми
с сладостна разтуха;
всели у душа ми
присъствие духа!

Същата редакция е отпечатана и в Периодическо списание, XI, 1898, кн. 57, с. 102. В Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 149 се намира още един вариант, който се различава с началните си стихове:

Духай, ветре буйний,
разпръсни мъглите,
вей ми, лекоструйни,
проясни ми дните.
Духай, ветре хладний. . .

Стр. 66 — КЪМ БЪЛГАРИЯ — Арх. ПРС, п. VII, тетр. 1, л. 223; Читанка за II отд., 1883, с. 67 със заглавие «Бъдний ден» и със следните различия: ст. 4—излез, погледай нанавън; ст. 5— виж как горите се развили; ст. 6 — запели птички в шумата; ст. 7 — на паша веч жребецът цвили; ст. 8 — разбираш ли му думата; ст. 10 — да спиш ли само си роден; ст. 11 — не стига л толкоз що сме спали; Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 65 — ръкопис със заглавие «Бъдний ден», където: ст. 7 — на паша чуй жребецът цвили, ст. 8 — ти разбери му думата; Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 13 — датирано — 1854.

Стр. 67 — ЦЪФНАХА ДЪРВЯТА — Читанка за II отд., 1883; В Народен календар за 1877 г. със заглавие «Пролет» и в следната редакция:

Цъвнаха дръвята
и трева поникна,
птиците пропяха,
куковица викна.

Всичко мърда, шава —
гади се проспали;
всичко все се радва,
гласно бога хвали.

Но сърце ми клето,
веднъж осланено,
не цъвти, не никне,
стои замъртвено.

Не пее, не вика,
не шава, не тупа.
Та и за кого ли? —
За таз сган ли глупа?

Проста, неучена
и на чувства мъртва,
низостна, презряна —
напред не помръдва.

О, дали ще, боже,
туй чудо да стане —
тоз народ нечувствен
да дойде в съзнание?

(А п р и л 1876)

П. Р. Славейков е изпратил това стихотворение в едно писмо от Стара Загора (датирано 7. XI. 1876) до синовете си Иван, Райко и Христо. «Цъвнаха дървята» е посветено на Райко, който от много ранна възраст проявява поетично дарование. (Вж.Ив. П. Славейков, Някои необнародвани и други забравени стихотворения на П. Р. Славейков... Периодическо списание, XI,1898,кн. 57, с. 93) Запазени са и пет редакции в ръкопис: Арх. ПРС, п. V, тетр. 1, л. 42 (1879); п. V, тетр. 3, л. 7 (1887), където ст. 16 гласи: за тълпа ли глупа?; п. V, тетр. 9, л. 39 (След 1881), където стихове 3, 4, 1 и 2 са подредени като 1, 2, 3, 4, ст. 13 — в скърби и неволи, ст. 16 — дали за сган глупа; последната строфа е изпусната; п. IV, тетр. 2, л. 150 (1886) — вариант, който е най-близо до използувания тук текст на последната публикация в Читанка за II отд. 1883.

Стр. 68 — ПЕЕШ, МИЛО ПТИЧЕ. . . — Периодическо списание, XI, 1898, кн. 57, с. 93; Сборник за народни умотворения, 1904, кн. 20, с. 165 със заглавие «Есен» и посвещение — «Посветено

на Хр. П. Славейков»; датирано — «Цариград, февр. 1, 1876»; ст. 21 — тягостно тегло.

Стр. 69 — ПОЛОЖЕНИЕТО (О, ЗАЩО СА ВИ ЛЕЕТЕ. . .) — Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 5; п. V, тетр. 3, л. 8 — под стихотворението е отбелязана дата — 1857; ст. 11 — зло напред, зло напреко.

Стр. 69 — НЕ СЛАВИ МОЙТА МУЗА ЛЪЖНИЙ ГЛЕД. . . — Нова мода календар за 1857, с. 75—76. Пенчо Славейков в Избрани съчинения, 1901, с. 38 дава друга редакция на стихотворението. Ето по-характерните различия: ст. 12—16 са съкратени; ст. 17—18 гласят: В прах пред кумир се не повалям, /ни за угода пък захвалям; ст. 22—26: Направил ли си добрина/ на нашта клета бащина, /кат си сé тъй подзел и ококорил?!/ Имот и празен салтанат /простаци само блазни; ст. 30—32: Макар и носило пари с товари,/там, гдето трябва с ум да се реши,/ то там похлопва с дълги си уши.

Стр. 70 — МОМЧЕ, УМА СИ СЪБЕРИ. . . — Нова мода календар за 1857, с. 78—80.

Стр. 73 — МЪЖ Е ОНЗИ, КОЙТО ВЪРЖЕ ГАЩИ. . . — Смешний календар, 1861, с. 28; Нова мода календар — Цариградски вестник, VIII, № 363, 1858, като мото на «Историята Медникарова».

Стр. 73 — ПЪТНИЦИ И ПСЕТА — Български книжици, част II, 1858, август, кн. 2, с. 352. Свободен превод на баснята «Прохожие и собаки» от И. А. Крилов. В Арх. ПРС, п. IV, тетр. 1, л. 13 има преработка на баснята, правена навярно след 1887 година:

КЕРВАН И ПСЕТА

През селото керван вървял
и шумно, шумно дрънколял.
Пред него някой псе изскача,
та го залайва, ама как —
ръва, впива се, подскача
и тича от сокак в сокак.
По него второ, третьо! Ето

че лавват всите селски псета.
От керванджиите един
навел се, камък взема
да хвърли пъргавий му син.
— Абе, не е беда голяма! —
другар му някой казва.
— Ти по-добре не ги раздразвай,
подир керванът да вървим!
Що има, ще им потърпим!
Те нека си полаят,
ще млъкнат!
Аз ги зная. . .
И заминуват нанапред
кажи до крачки петдесет
и псетата си веч отзели,
полаяли и с умълчели.
Да лае песът, пехливанът,
а па да си върви керванът.

Стр. 74 — КУЧЕ И МУХИ — Български книжици, ч. II, 1859, юли, кн. 1, с. 422.

Стр. 74 — ПЕСЕН НА ПАРИЧКАТА МИ — Кратък месецослов за година 1871, с. 55—59; Смешний календар, 1861, с. 74—79 със следните по-важни отлики: ст. 28 гласи: всесилна царица; ст. 55 — ти владици възвисяваш; ст. 111 — други на светци с преструват. В своето издание от 1901 Пенчо Славейков сочи повода за стихотворението със следната бележка: «Ето един откъслек от подлистника на в. Новини, Цариград, 1895, бр. 80: «Като не плащал на работниците си няколко недели, те го заобиколили една събота вечер и без друго искали пари. Той се намерил в тясно и не знаял какво да прави. Искал в заем от едного, искал от другиго, но кредитът бил изчерпан, а работниците продължавали да искат. Тогава Славейков седнал и написал гореказаното стихотворение за Парицата. Напечатало се на отделни листове и момчетата отишли да го продават на пътя да изкарат някоя пара.»

Според К. Младенов това стихотворение има връзка с «На парата ми» — вероятно от Илиас Танталидис (вж. К. Младенов, За творческата история на стихотворението «Песен на паричката ми» от Петко Р. Славейков. Български език и литература, VI, 1963, кн. 2, с. 20—21).

Стр. 78 — ИЗВИНЕНИЕ — Славейче, 1864, с. 67—68; Залъгалка, 1862, с. 40—41. Свободен превод на творба от новогръцкия поет А. Христопулос (вж. Б. Пенев, П. Р. Славейковата преводна и подражателна поезия. Периодическо списание, 1906, кн. 67, с. 211 и бележката на Б. Пенев за А. Христопулос в Периодическо списание, 1905, кн. 10; Васил Пундев, Гръко-български литературни сравнения. Списание на БАН, 1929, кн. 38, с. 179—182; Т. Ангелиева, П. Р. Славейков и Христопулос. Език и литература, 1963, кн. 3, с. 60—71.

Стр. 79 — БОРБА ЗА ЦЕЛУВКА — Песнопойка, 1870, с. 60; Залъгалка, 1862, с. 39.

Стр. 80 — НАПОМНЯНИЕ — Песнопойка, 1870, с. 63—64; Залъгалка, 1862, с. 48—49. Свободен превод на стихотворение от А. Христопулос (вж. В. Пундев. Гръко-български литературни сравнения. Списание на БАН, 1929, кн. 38, к. 179—182; Т. Ангелиева, П. Р. Славейков и Христопулос. Език и литература, 1963 кн. 3, с. 60—71).

Стр. 81 — ИЗПОВЕД — Песнопойка, 1870, с. 68—69; Залъгалка, 1862, с. 47.

Стр. 82 — ПЕСЕН КЪМ ГАЙДАТА — Гайда, г. I, бр. 6, 24 август 1863, с. 41.

Стр. 83 — КОНТЕТО — Гайда, г. I, бр. 17, 12 април 1864, с. 136. В Гайда думата «потуранте» е написана «поторанте» (вж. Д. Косев, Петко Рачов Славейков. Обществена и политическа дейност. Годишник на Софийския университет. Историко-филологически факултет, т. XLIII, 1946—1947, и т. XLV, 1948—1949).

Стр. 84 — ПИЯНСКА МОЛИТВА — Гайда, г. II, бр. 12, 24 декември 1864, с. 96. Друга редакция в Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 27—28 (използувана в десеттомното издание като основен текст — т. I, с. 141).

Стр. 85 — ПОДКАНЯНИЕ ЗА ДЕЦАТА В УЧЕНИЕ — Гайда, г. II, бр. 12, 24 декември 1864. В Арх. ПРС, п. V, тетр. 3, л. 3 има ръкопис на същото стихотворение, което носи популярното заглавие «Опитай се пак». Там ст. 4 гласи: помъчи са пак; ст. 5—7 — Дръж са ти щеш победи./ Само постоян бъди. /Покажи че си юнак; ст. 8 — Опитай са пак; ст. 10 — Помъчи са пак;

ст. 11 — Ако би че го не знаеш; ст. 14 — тъй с търпенье мож и ти; ст. 16 — Помъчи са пак. В писмо до Цвятко Недев (Цариград, 2 август 1866) поетът пише: «Който търси своето спокойствие, той не трябва да търси да прави на хората добро и — далеч от общи работи; а който иска да прави добро и ся меси в общополезни работи, не трябва да му досажда хладнокръвието и равнодушието на благодетелствуемите; туй нещо не е ново и не е само до Габрово, то е от Адама и по всичка вселена и не трябва да смущава тружениците за общата полза. Аз тъй гледам на тези работи и колкото да ми домъчнява под час, никога не унивам и не отпадам.

Не може ли отведнъж,
ако че си истин мъж
опитай ся пак и пак,
тъй излязваш ти юнак.»

(Писма на П. Р. Славейков, Сборник за народни умотворения, 1904, кн. 20, с. 131.

Стр. 86 — ПО МОРЯ СА СКИТАМ АЗИ. . . — Песнопойка, 1870, с. 34—35; Славейче, 1864, с. 10—12. Там на мястото на заглавието е отбелязано «Миа воскупола ста вуна» — гръцки израз със значение «Една овчарка в планината» — подсещане по мелодията на коя гръцка песен да се пее новосъздаденият български текст. Много популярна песен, която се пее и досега.

Стр. 87 — ДОКРАЙ ЛИ МА ОСТАВИ ТИ. . . — Славейче, 1864, с. 26—27.

Стр. 88 — ПРЕДСТАВИТЕЛИТЕ НА УГОЩЕНИЕ — Арх. ПРС, п. II, тетр. 1, л. 26 — препис от Календарче, 1879, с. 59; п. V, тетр. 9, л. 5 — с дата 1864, Цариград, май. Според Б. Пенев «навярно стихотворението е писано по повод на един от църковните събори, станали през 1861 и 1864 г. в Цариград» (вж. П. Р. Славейков, Избрани съчинения. Т. I. С., 1927, с. 399). Както се вижда от датировката, поводът е съборът през май 1864 г. П. Р. Славейков участвува само в събора през 1861 г., на който е представител на Севлиевска и Врачанска каза.

Стр. 89 — ДВЕТЕ ЖЕБИ — Гайда, г. III, бр. 5, 10 август 1864. В Арх. ПРС, п. V, тетр. 1, л. 11—12 има редакция със след-

ните различия: ст. 2 — стана суша, барата се изтреби; ст. 3 — не остало в нея вода ни за цяр; ст. 5 — ходят, търсят друго някой блато; ст. 8 — Ела, ела! — кряка, вряка едната; ст. 9 — Идва другат, вижда, виква: «О, беда!»; ст. 10 — Ами ако и този трап пресъхне; ст. 12 — С твоят ум не ходвам, како, аз.

Стр. 89 — СИЛЕН Е ТОЗИ, КОЙТО ГОНЕНЬЕ. . . — Гайда, г. II, бр. 18, 1 март 1865, с. 133. Много е популярна и редакцията на Пенчо Славейков от Избрани съчинения, 1901, с. 54, където има следните различия: ст. 2 — В нужди и скърби има търпенье; ст. 3 — и го не плашат хорски навети; ст. 4 — че в свойто сърце дири съвети; ст. 6 — че го подлеца с хули връхлетва; ст. 7 — подлий похулник малко са радва; ст. 13 — Що са за правий тежки навети; ст. 14 — все и през тях пак правдата свети. . .; ст. 15— Правия с правда почит добива; ст. 16 — с подлости подлий посрамен бива.

Стр. 90 — ПЕСЕН, КОГА СЕЯТ ЦВЕТЯТА — Гайда, г. II, бр. 20, 27 март 1865, с. 160.

Стр. 91 — ГЪРДИТЕ ТЕЖКО МЯ БОЛЯТ. . . — Гайда, г.II,бр. 21, 17 април 1865, с. 168. В Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 30 поетът е редактирал ст. 2 така: И тъжни мисли ме морят. Свободен превод на «Покой мне нужен» от И. С. Никитин.

Стр. 93 — РОДИНА — Гайда, 22. XI. 1865, с. 8. В своя личен екземпляр на Гайда поетът е поправил два стиха: ст. 3 — де разпръсва толкоз живо; ст. 11 — пей чувствителни песни. В арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 4—5 има друга редакция:

ЧЕЗНЕНИЕ ЗА РОДИНА

Де изгрява най-светливо
ясно слънце зад гори?
Де разсява толкоз живо
месец сребърни зари?
Дали на чужбина?
Тамо, там дружина
на земя — родина!
Де цветят така обилно
китни ружи — алени?

Де ли славей тъй умилно
пее сладки нам песни?
Дали на чужбина?
Тамо, там дружина,
на земя — родина!
Де ли никне толкоз красно
цветето на любовта?
Де се чува толкоз ясно
сладкий глас на верността?
Дали на чужбина?
Тамо, там дружина,
на земя — родина!
Де най-вече пълни с сили
биват нашите сърца?
Де нам толкоз здрави, мили
биват нашите деца?
Дали на чужбина?
Тамо, там дружина,
на земя — родина!
На родина всяк намира
пожелани хубости.
Там желае най-подире
да остави той кости.
О, земя родина!
Живот на чужбина,
живот е мърцина,
тежка е судбина.
Ей, родино, рай светиньо!
Ще л под теб се прибера!
В теб, чужбино, ад пустиньо,
да не бъде да умра!
О, земя родина!
Ако тук загина
далече от родина.

Стр. 94 — ЖИВИТЕ ДА РАБОТЯТ — Гайда, г. III, бр. 1; 1 януари 1866, с. 24. В Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 6 има препис на стихотворението, направен от Иван Славейков, който встрани в скоби е отбелязал — Никитин. Върху този препис са нанесени поправки от П. Р. Славейков и Пенчо Славейков (вж. Цв. Македонска, Към установяване текста на стихотворенията на П. Р. Славейков. Известия на Института за български език, 1952,

кн. I, с. 181—213; Цв. Македонска и Е. Диловска, Автентичният текст на стихотворението «Мудно ходи нашто време». Известия на Института за българска литература при БАН, 1954, кн. II, с. 207—218). Според изследванията на Петко Р. Славейков принадлежат три поправки: ст. 15 — Мъртвите веч мирно спават; ст. 20 — Кой се жертвува за ней; ст. 29 — Как са умните разбрали. Тласък за работа върху «Живите да работят» дава стихотворението «Медлено движется время» от И. С. Никитин. Даваме и много популярната редакция на Пенчо Славейков:

Стр. 95 — МУДНО ХОДИ НАШТО ВРЕМЕ... — П. Р. Славейков, Избрани съчинения, 1901, с. 60.

Стр. 96 — ОТВЕТ (С ЛЪСТ, С КЛЕВЕТИ И С НИЗКО РАБОЛЕПСТВО...) — Гайда, г. III, бр. 2, 15 януари 1866, с. 39. Стихотворението е написано по «Нет, никогда поклонничеством низким» от Ю. В. Жадовска. В своя личен екземпляр на Гайда поетът е поправил ст. 14 — Да служа на родът си — мой е дял. В Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 7 върху препис на Иван Славейков има следните поправки от П. Р. Славейков: ст. 4 — до днес не съм осрамотил уста; ст. 5 — пред егоисти, нови господари; ст. 7 — и по ума на някои мухари; ст. 13 — да дума кой що ще, щом му е лесно; ст. 14 — да служа на родът си, мой е дял. За да обясни думата «мухари», която навярно е съчинил в момента, Петко Р. Славейков пише срещу нея пословицата «Поведи се по муха, да те отведе на лайно».

Стр. 97 — ЕСЕН (САМСИ УМИСЛЕН ХОДЯ ИЗ ГРАДИНА...) — Гайда, г. III, бр. 2, 15. януари 1866, с. 39. В Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 5 има следните промени: ст. 5 — Говори ми с преминалото цвете; ст. 10—11 — Тъжовно на душата ми напомня/ за загубат на хубавите дни; ст. 13—14 — За туй що сърце толкоз скъпо плаща, /а толкова за малко го владей; ст. 16 — Животът — тоз жестокий чародей. В личния екземпляр на Гайда под думата «прелест» в ст. 9 поетът е написал «хубост». Свободен превод на «Тихо я бреду одна по саду» от Ю. В. Жадовска.

Стр. 98 — ГОРКИЯТ — Гайда, г. III, бр. 4, 15 феруари 1866, с. 72. Свободен превод на «Раздумье селянина» от А. В. Колцов.

Стр. 98 — ЗА СИРОМАСИТЕ — Гайда, г. III, бр. 4,

15 февруари 1866, с. 72. В личния си екземпляр на Гайда поетът срещу заглавието в скоби е отбелязал — Добролюбов.

Стр. 99 — ЛИБЕ И ЗМИЯ — Гайда, г. III, бр. 5, 1 март 1866, с. 88. В своята статия «Хайне в България» (сп. «Мисъл», XVII, 1907, стр. 241) Пенчо Славейков пише, че «Либе и змия» е превод на Хайневото стихотворение Virgiitet sind meine Lieder (Отровни са моите песни); П. Р. Славейков е използувал руския му превод от Н. А. Добрюлюбов. (вж. Пенчо Славейков, Събрани съчинения, С., БП, 1959, т. V, с. 258).

Стр. 100 — ТРИТЕ РАНИ — Гайда, г. III, бр. 5, 1 март 1866, с. 88. В Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 9 върху препис на стихотворението, направен от Иван Славейков, П. Р. Славейков е редактирал ст. 4 така: Третя рана е пъкълский завист.

Стр. 100 — ТЪЖНА КАРТИНА — Гайда, г. III, бр. 5, 1 март 1866, с. 88. В Арх. ПРС има още две редакции — в п. IV, тетр. 2, л. 82 и в п. V, тетр. 3, л. 21. Според С. Русакиев стихотворението е изградено «чрез свободен подбор на отделни мотиви» от творби на И. С. Никитин: «Русь», «Зимняя ночь и деревне», «Жена ямщика», «Выезд ямщика» и др. (вж. С. Русакиев, Петко Р. Славейков и руската литература, 1956, с. 175—176).

Стр. 101 — НАПРЕД — Гайда, г. III, бр. 6, 15 март 1866, с. 103. В Арх. ПРС, п. IV, т. 2, л. 10 има препис от Иван Славейков. Там под заглавието Пенчо Славейков е написал «по Плещеева». Б. Пенев установява, че става дума за превод на стихотворението «Вперед» от А. Н. Плешчеев (вж. Б. Пенев, П. Р. Славейковата преводна и подражателна поезия, Периодическо списание, 1906, кн. 67, с. 213). В своя личен екземпляр на Гайда поетът е направил следните поправки: ст. 2 — Ведно да тръгнем с ново рвене; ст. 5 — Нито кумир, нито па свян и страх; ст. 6 — Да имаме тук долу на землята; ст. 8 — Ни за блага, нито за злато.

Стр. 102 — ТЕ — ГАЙДА, г. III, бр. 6, 15 март 1866, с. 103. В Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 85 има друга редакция на стихотворението със следните различия: ст. 1 — Лениво, ако не омразно; ст. 5 — Потребата им всичка ето; ст. 6 е изпуснат; ст. 7 — Как да живеят на рахат; ст. 9 — За тях приканна благодат.

Стр. 102 — ЕПИГРАМИ (ГРЪК Е НАШИЯТ ПАТРИКА. . .) — Гайда, г. III, бр. 7, 1 април 1866, с. 120.

Стр. 103 — ОСЕЛ И СЛАВЕЙ — Гайда, г. III, бр. 8, 15 април 1866, с. 130—131. Баснята е напечатана в статията «Читалището в Цариград». При откриването на българското читалище в Цариград говорили хаджи Мина Пашов и Петко Р. Славейков. Във в. «Турция», бр. 41 заедно с речта на хаджи Мина Пашов бил отпечатан анонимен отзив за речта на Славейков, която била окачествена като глупава. . . Разбира се, редакторът на Гайда не останал длъжен: «За добра чест «Гайдата» ся отказва да влезе в разискване с таквиз чудовищни критици и наместо да обсъжда произведенията им и да се препира с тях, предпочита да прикаже на читателите си една къса приказчица». И следва баснята «Осел и славей». Тя е свободен превод на баснята от И. А. Крилов «Осел и соловей», която Славейков е знаел от Галаховата христоматия. В Арх. ПРС са запазени пет ръкописни редакции на баснята: п. IV, тетр. 1, л. 17; п. III, тетр. 2, л. 4; п. IX, тетр. 8, л. 6; п. IX, тетр. 6, л. 14 и п. IV, тетр. 2, л. 11—12. възприета като основен текст в П. Р. Славейков, Съчинения, Пълно събрание в десет тома. С., БАН, 1963, т. I, с. 168:

ОСЕЛ И СЛАВЕЙ

Оселко видял Славейка
и казва му: «Я чувай, братко,
за теб съм слушал азека,
че пееш хубаво и сладко;
и много ми са иска мен
да та послушам някой ден,
да видя ти какви маками пееш
и колко масторски умееш.»
А Славейко на туй кат са призрял,
изкуството си да покаже, ей запял —
зачуруликал, записукал,
гласът си скършено извивал и усуквал,
ту премалнявал излека
и счувал са кат свирка на лъка,
ту отведнъж па зачестявал
и чип-чи-чип-чи задребнявал,

та с ясен глас горите огласявал.
И всичко слушало тогаз
славейковия чуден глас:
утихнали са ветровете
и птичките са млъкнали;
овцете
глъкнали.
Овчарката, овчерят
не шукват, сал усмихнато
спогледват са и към ухо
с пръст мерят.
Пял наш Слави, изпял,
а строгий критик кир Осел,
тъй както бил са понавел,
та слушал
и юдил ся, и душал
и разкроявал със уши,
изпънал са и да реши —
решава и отрязва,
и зинова, та казва:
«Добро! За тебе право мож са ре,
че пееш доста ти добре;
но туй е само жалко,
че са не знаеш с нашът псалт,
да си поучил ти от него малко,
да видиш салт
как би са още изтъщил! . . . Оставей! . . .»
Кат чул тоз съд, горкият славей
пръпнал в далечни хе страни —
през девет пусти планини.

И нази бог да пази
от критикари
кат туй магари —
казува дядо Крилов.

Стр. 105 — Н А С Е Л О — Гайда, г. III, бр. 9, 1 май 1866, с. 152. По време на учителстването си във Варна поетът превежда редица стихотворения от И. С. Никитин, между които и «Ночлег в деревне». Под всички тези преводи е поставена една и съща дата — Варна, 31 декември 1864. В Арх. ПРС са запазени много преписи и редакции на това стихотворение. Тук привеждаме само един вариант, свободен превод — п. IV, тетр. 2, л. 81, озаглавен «Селски дом», характерен с изобилните подробности от бита на българския селянин:

Оджак с дим запушен
и въздух задушен,
изба окадена
и врата подпрени,
зад вратата смет,
все прах по полици,
висят огърлици
паяджина вред.
На нощта пролом —
ето селский дом.
Две гнили ведрици,
три щърби паници,
едно гърне, две —
всичкий им имот.
Дете тук реве,
там майка се кара,
тамо кашля стара.
Къщний е живот
и прехрана тежка:
повеч сухоежба,
клисав хляб корав,
рядко чушки, праз,
леща на прясол, боб-пилаф.
Гладни, боси, голи,
мъки и тегло,
нужди и неволи,
ежедневно зло.
Ето де се пада
да търси отрада,
този, който страда.

Стр. 105 — Т Е Л Е С Н А Т А Ч И С Т О Т А. . . — Гайда, г. III, бр. 10, 15 май 1866, с. 155. Стихотворението се намира в статията «Дядо Дечо (Здравствени заръчвания)».

Стр. 106 — П Ъ Л Н А Ч А Ш А — Гайда, г. III, бр. 10, 15 май 1866, с. 168. Свободен превод на стихотворението «Не зови меня бесстрастной» от Ю. В. Жадовска.

Стр. 106 — Д И В О Т О Ц В Е Т Е — Кратка читанка, 1869, с. 26; Гайда, г. III, бр. 10, 15 май 1866, с. 168, със заглавие «Басня».

Стр. 107 — Т Р У Д З А Т Р У Д — Гайда, г. III, бр. 11, 1 юни 1866, с. 184. В личния си екземпляр на Гайда поетът е поправил ст. 7 — тоз ся пъне, онзи пада и все ся надварят. В Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 15 върху препис на Иван Славейков Петко Р. Славейков е поправил ст. 9 — В е ч е р. Пак се прибират всички в къщи.

Стр. 108 — П О Е Т — Гайда, г. III, бр. 13, 1 юли 1866 с. 216. Превод на началото на одата «Поэту» от Н. М. Языков.

Стр. 108 — Б А С Н Я (О Р Е Л, Р А К И Щ У К А. . .) — Гайда, г. III, бр. 13, 1 юли 1866, с. 216. В Арх. ПРС има още две редакции на баснята в п. IV, тетр. 2, л. 19 и п. IV, тетр. 1, л. 11. Свободен превод на «Лебед, щука и рак» от И. А. Крилов. Същата басня е превеждана още в 1842 от Найден Геров (вж. Найден Геров, Няколко думи за превода на Математическата география на г. Ивана А. Богоева, Одеса, 1842, с. 24—25).

Стр. 109 — Ц А Р И Г Р А Д С К О Т О У С Т И Е — Гайда, бр. 14, 15 юли 1866, с. 232. В брой 15 на вестника на с. 248 има следната бележка: «Поправка: в предидущия брой на Гайдата, стр. 232, в стихотворението «Цареградското устие», стих 29 вместо «Всичко е ласта, та страсти» чети «Всичко е сласти, та страсти», а в края са пропуснати следующите пет стиха:

Здравствуйте, гори зелени,
долини с води студени,
с меки морави полени.
Вас, що ви тъпчат потулно
двой по двой млади влюбени.»

Стр. 110 — П О В Ъ П Р О С Ъ Т — Гайда, г. III, бр. 15, 1 август 1866, с. 248. Свободен превод на «Разговоры» от И. С. Никитин (вж. Б. Пенев, П. Р. Славейковата преводна и подражателна

поезия. Периодическо списание, 1906, кн. 67, с. 214; С. Русакиев, П. Р. Славейков и руската литература. С., БАН, 1956, с. 177—181).

Стр. 112 — ЕПИГРАМА (КЪСА ГО НЕЗНАЧИТЕЛНОСТ. . .) Гайда, г. III, бр. 18, 15 септември 1866, с. 295.

Стр. 112 — КОЙТО ПРАВИ ДОБРИНИ. . . — Пчелица, 1871, кн. 2, с. 29; Кратка читанка, 1869, с. 25, където ст. 2 гласи: той от зло ще бъде спазен, а ст. 4: зле ще бъде той наказан.

Стр. 113 — ЗА НИЩО ДА ТЯ НЕ МЪРЗИ. . . — Пчелица, 1871, кн. 3, с. 41. Кратка читанка, 1869, с. 25, където ст. 3 гласи: не без време после да се трудиш; ст. 4: сбърканото в ред да гудиш.

Стр. 113 — ПЧЕЛИЦА — Дребни стихотворения, 1888, с. 5; Кратка читанка, 1869, с. 26, със заглавие Пчелата:

В цвят се ввира,
мед събира
малката пчела;
пример дава,
поучава:
«Труд за похвала.»

Стр. 113 — ЗЕНИЦА — Избрани съчинения, 1901, с. 79. Пенчо Славейков отбелязва, че стихотворението не е печатано преди това. Свободен превод на «Мица» от П. Прерадович.

Стр. 114 — НЕ ПЕЙ МИ СЯ — Читалище, I, 1870, кн. 1, с. 28. Елегията на Славейков предизвиква силен отзвук сред съвременниците. В кн. 3 на Читалище за 1870, с. 73—74 е напечатано стихотворение-отговор от Ангел Пюскюлиев, озаглавено «Пейте, Славейков», със следния рефрен:

Лирата прегърнете,
време е, трябва за нас
да чуем музин глас.
Пейте, Славейков, пейте.

Литературният критик Нешо Бончев пише: «В стихотворението «Не пей ми ся» г. Славейков пак нагласява лирата, но в приятни за слу-

хът стихове казва ни, че не ще веке да пее, а ще да повеси лирата си «там на безводни и ронливи долини, дор настане ново време, по за песни достойно». А ние чакаме г. Славейков занапред да пее, зачтото не броим за сериозно нечто предните негови ергенски, еротически песни, които на времето всуе учихме наизуст, но които токуречи не оставиха диря след себе си» (Периодическо списание, Браила, 1871, кн. 4, с. 88). Най-известен е сатиричният отзив на Христо Ботев в «Защо не съм. . .?» — Будилник, I, бр. 3, 20 май 1873:

Но защо не съм Славейков,
да заплача, да запея:
«Не пей ми се, не смей ми се
от днес вече ще да блея»?

Обществено-психологическите причини за разочарованията на Петко Р. Славейков, намерили отклик в «Не пей ми ся» и в други творби на поета, са подробно анализирани в книгата на Тончо Жечев «Българският Великден или страстите български», 1975 (вж. главата «Вкусът на победата», с. 296—334 и др.).

Стр. 115 — ТОГАЗ ПОНЕ — Читалище, I, 1870, кн. 6, 15 декември, с. 184—185. В цитирания отзив на Н. Бончев за «Не пей ми ся» намираме и следната висока оценка: «Негово е (на Петко Р. Славейков — б. м. П. Т.), види се, още едно стихотворение, много по-тънко и деликатно от първото, което мислим с голямо наслаждение прочетоха сичките читатели. То е «Тогаз поне», подписано П. Р. С.» Арх. ПРС, п. III, тетр. 4, л. 4.

Стр. 117 — МОЙТО ПОЛОЖЕНИЕ — Читалище, I, 1870, кн. 6, с. 185—186. Публикацията е придружена със следната авторска бележка: «Написано при посещението на един свещеник, изпратен на заточение и затворен по хотението на Гръцката патриаршия поради Български въпрос.» Арх. ПРС, п. III, тетр. 2, л. 13.

Стр. 118 — СЛУШАЙ, ЛИБЕ, ДАЙ РЪЧИЦА. . . — Песнопойка, 1870, в прибавката «Нови песни», с. 13.

Стр. 119 — НЕ РАСТАТ САМИНЦИ В ПОЛЕ ЦВЕТОВЕТЕ. . . — Избрани съчинения, 1901, с. 81. Тук даваме в основния текст популярната редакция на Пенчо Славейков, като се подчиняваме на една установена издателска традиция. В Песнопойка, 1870, с. 14 намираме автентичния текст на Петко Р. Славейков:

Не растат саминки в поле цветовете,
нето птички пеят сами в пролетта,
без сърце другарско тежки ядовете,
тежка й без надежди в тайност любовта!
Ах, ти мое ясно, несравнено цвете,
как тя тъй откъсна ледена ръка!
Що тъй да усърне, що тъй да улете
като цвят прелестен твойта красота?
На кои гърди щеш младост да минуваш?
Твойт нов ступанин ще л тя оцени?
Как ще го обичаш? Как ще го целуваш?
Как щеш да прекарваш нежни младини?
Сладка Павунчичке! Ще презреш на младост,
като тя прегръщат ледени ръце;
няма да познаеш на живота сладост
без другар достоин за твойто сърце!
Мислях аз за тебе, но не ми ся падна.
Кой ще тя обича кактоази щях?
И сега тя мисля с тъга безотрадна,
и сега желея, както тя желях.
Още ся надея, драга Павунице,
ощ трепти за тебе моето сърце —
кат не би девица, а поне довица
да тя видя, пиле, в моите ръце.

Стр. 120 — ИЗ ОТГОВОРЪТ КЪМ — Читалище, II, 1871, кн. 3, с. 135—136. Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 21—22. Поетът отговаря на Ангел Пюскюлиев, автор на стихотворението «Пейте, Славейков» (Читалище, 1870, кн. 3, 1 ноември). Настроенията на Петко Р. Славейков споделя Иван Вазов (Читалище, кн. 7 от 15 януари 1872), който завършва стихотворението си «На един отговор» (под него е отбелязано — Галац, 1871, декември 6) със следните две терцини:

О, ти харно си го рекъл, че денът не е за песни,
що величие възпяват, дарби и дела чудесни.
О! За плач, за плач сме днес!

Зарад сълзи сме достойни, че в страданията тлеем,
че доволни сме от нас си и не мислим, не жалеем
наш и роден интерес.

Стр. 122 — ЧЕТИРИ ВРЕМЕНА — Кратък месецослов за г. 1871 от в. Македония, с. 17, 27, 37, 47; също в Кратък месецослов за високосната 1872.

Стр. 123 — ПРОЛЕТ (ТИ ПАК СЕ ЗАВРЪЩАШ, О ПРОЛЕТ И МЛАДОСТ. . .) — Ружица, 1871, кн. II, с. 31; Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 83.

Стр. 123 — КУКО И ПИПЕ — Малка христоматийка, 1882, с. 21; Пчелица, 1871, кн. 4, с. 64, където ст. 3 — същa гидия кат ся наперищ; ст. 8 — и потреперва и таз, що мъти; ст. 10 — ам ти каква си птичка прекрасна; ст. 23 — А и той него тъй да го хвали!; ст. 25 — Но колко щат ся с хвалби обсипа. Други два варианта има в Арх. ПРС, п. IX, тетр. 8, л. 4; п. IV, тетр. 1, л. 14.
Свободен превод на баснята «Кукушка и петух» от И. А. Крилов.

Стр. 125 — ПТИЧКА СЕ МОЛИ — Дребни стихотворения, 1888, с. 21—22; Пчелица, 1871, кн. V, с. 80 със заглавие «Птичка ся моли на едно дете да й не зема птиченцата» и със следните поважни различия: ст. 1 — Недей, о дете, не посягай; ст. 2 — ръчицата си ти възпри; ст. 5 — Разтуха ми са те; чуй църкат!; ст. 11 — и с люти мъки да тя мъчат; ст. 13 — О не, недей ся качи; ст. 15 — Лош звяр, а не юначе; ст. 16 — ще си, ако мя не смилиш; ст. 17 Недей. . ., че мож и ти изпати; ст. 18 — Иди си миром ти у вас.

Стр. 126 — КЪМ СИРОМАСИТЕ БРАТЯ — Читалище, III, 1872, кн. 1, с. 87—88. В личния си екземпляр от Читалище и в Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 9—10 поетът е променил ст. 5 така: за мене, за моите.

Стр. 127 — ПОЗДРАВЛЕНИЕ — Кратък месецослов за високосната 1872 (от в. Македония), с. 33—34.

Стр. 128 — АКО ИЗМАМА — Избрани съчинения, 1901, с. 101. Означено е от Пенчо Славейков като непечатано преди това. Свободен превод на «Если жизнь тебя обманет» от А. С. Пушкин.

Стр. 129 — МЪКИ И ТЕГЛИЛО. . . — Летоструй. Български народен календар за високосна година 1876, с. 155—156 — с дата «1872 юлий».

Стр. 131 — ЖЕСТОКОСТТА МИ СЯ СЛОМИ — Читалище, III, 1873, кн. 4, с. 386. В Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 33

има ръкопис на стихотворението с липсващи първи стихове. Ст. 28 е поправен от П. Р. Славейков така: жесток и горд да бъда, както бях. Ст. 34 е редактиран от Пенчо Славейков по следния начин: Все този глас: «Ах, помощ иде ли?» В Избрани съчинения, 1901, Пенчо Славейков прави следните промени: ст. 9 — За тоз живот, във прозебанье жалко; ст. 10 —така мърцина влачен ден за ден —; ст. 11 — теглото му бе изкупленье малко; ст. 12 — и не намери отзив то у мен. . .; ст. 14 — преследван, и то за моя грях; ст. 18 — що прави с мойте клети две деца; ст. 19 — без теб, без мен, неволница злочеста; ст. 21 — И в твойта смърт и нейното страданье; ст. 29 — Проклех и вси достойни за проклетства —; ст. 30 — и срам, и свяст притъпкали във прах; ст. 31 — виновници за всички тези бедства—; ст. 32 — а заедно и себе си със тях. . .; ст. 33 — И вслушах се. . . И близо, и далеко.

Стр. 132 — НЕ КЪЛНИ МЯ, МИЛА МАМО, ОТ ГРОБА. . . — Читалище, III, 1873, кн. 5, с. 482. В Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 33—34 е запазен препис с поправки на Пенчо Славейков.

Стр. 133 — ИЗВОРЪТ НА БЕЛОНОГАТА — Читалище, III, 1873, кн. 10, 31 юли, с. 936—943. Според Б. Пенев в своя личен екземпляр на Читалище поетът бил вмъкнал след ст. 188 стиха «от едно само прозорче». В Избрани съчинения, 1901, Пенчо Славейков е направил редица поправки в текста на поемата: съкратил е ст. 20 — един у други влибени; ст. 120 — Не щеш ли и тях да земеш; ст. 144 — шарени, жълто-алени; ст. 146 — син кремък, жълта латинка; ст. 149 — крехка върбица клоната, ст. 150— стволяста камха рехата; ст. 155 — и морав стратул бархатен, ст. 169 — да ти изградят градини; променени са следните стихове: ст. 13 — вакло агънце пред стадо; ст. 40 — веди прелитат над нази; ст. 109 — кога на нива, на лозе; ст. 135 — ни темянушка дъхава;ст.137 — в гора чернока иглика; ст. 154 — и ширбой кичест пернатен; ст. 179 — догдет ти видят очите; ст. 186 — да ходя и да дохаждам; ст. 190 — и вечер ясна месчинка; ст. 199 — да си намериш късметя; ст. 218 — Първо ми либе Никола; ст. 231 — аз ще ти бъда ступанин. . .; ст. 235 — без воля ступан ставаш ти; ст. 260 — Всичко я село пожали; ст. 269 — Никола верен любовник; ст. 272— с бял тамян гроба прикадил.

Стр. 141 — ПОЕТ И СГАН — Читалище, III, 1873, кн. 10, 31 юли, с. 961—962. В Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 94 първият стих гласи: Поет на лира вдъхновена (късна редакция — след 1880). Свободен превод на «Поэт и толпа» от А. С. Пушкин.

Стр. 144 — БОЙКА ВОЙВОДА — Читалище, III, 1873, кн. 11, 31 август, с. 1034—1043. Запазен е ранен ръкопис с част от поемата — Арх. ПРС, п. VI, тетр. 4, л. 2. В Избрани съчинения, 1901, Пенчо Славейков има следните по-важни намеси в текста: ст. 2 — време петляно настана; ст. 10 — там над реката под бряста; ст. 16 — буен си порой потече; ст. 25 — вече петлите пропяха; ст. 48 — и му благатко подума; ст. 58 — в наште предели навлезли; ст. 73 — мене ти недей забравя; ст. 78 — ако ти сърце прощава; ст. 86 — троснато малко продума; ст. 90 — и с глас по-нежен продума; ст. 119 — аз за син и за дъщеря; ст. 123 — а на баща си в юнашство; ст. 124 — с гърди си ще те закрилям; ст. 157 — пред супостати излязал; ст. 159 — за слава и за отплата; ст. 160 — твоето сърце нежното; ст. 170 — сърце се с кърви облива; ст. 176 — майци отмяна да бъдеш, ст. 178 — тейку подпора да бъдеш; ст. 180 — тежък е живот войнишки; ст. 194 — в някакви мисли дълбоки; ст. 201 — що ли са тези плашила; ст. 215 — баща ти беше в Търново; ст. 226 — каквото агне гергйовско; ст. 236 — сърце се в кърви запеня; ст. 243 — смърт ли напреде излезе; ст. 244 — гледаш на нея безстрашно; ст. 253 — скръбни и жални за тебе; ст. 256 — треперат и ти подават; ст. 279 — кръв ли ти виде да бликне; ст. 296 и ст. 297 липсват; ст. 317 — свиден и мил е живота; ст. 330 — липсва; ст. 331 — често и гладна, и жадна; ст. 336 — с твоята отбор дружина; ст. 347 — ей аз ще дойда със тебе; ст. 356 — че ще отмъстиш за мене; ст. 359 — ветрец дървя ли разклати; ст. 368 — туй догде Бойка думаше; ст. 370 — Стояну в скути падаха; ст. 373 — в двамата са мълчали.

В бележките към Избрани съчинения, 1901, Пенчо Славейков пояснява: «Бойка войвода — печатано в Читалище, 1873, стр. 1034. Тая поема не е цяла. П. Р. Славейков е казвал на мнозина, че цялата поема я е бил дал в Цариград някому за препис, но не я получил вече назад; в черновка у него останала само първата част, която той после поправил и печатал. През 1881 г. някой си Милошев печата в Наука (Пловдив, 1881, стр. 647), уж като народна песен, по-ранната редакция на първата част от Бойка войвода, — и Славейков поиска чрез редакцията на Наука да узнае дали у г. Милошева не се намира и останалата част, но не получи никакъв отговор. По-нататък в поемата се разказвало как Бойка е отишла със своя драг на война нейните подвизи като войвода на Стояновата дружина след неговото убиване и как тя се завръща у дома с негова труп и го погребва на брега, гдето е описана тяхната среща. Сюжетът на Бойка войвода е взет из легендарните разкази за някаква си жена-войвода, вървлувала из Търновско в началото на миналото столетие.» Сега е вече уста-

новено, че прототип на героинята е воеводката Рада Барачкина. За нея разказва Петко Р. Славейков в книгата си «Исторически примери. Събрани от разни нравствени книги. . .» Свръзка I, Цариград, 1867, с. 33—36. В бележките към П. Р. Славейков, Избрани съчинения, 1933, с. 217 Георги Цанев пише: «Девойката Рада Барачкина се прочула със своята смелост и безстрашие. Веднъж тя избавила едно малко овчарче, понесено от «буен и стремителен порой»; друг път изнесла из пламъците на горяща къща болна бабичка. Синът на един ага я иска за жена. За да се избави от «досажданията» му, тя избягва в дружината на Вълчан войвода. Когато Вълчан бил хванат от турците, «Рада не се отказала да приеме воеводството на дружината си, която и водила няколко години наред».

За Рада Барачкина се пее и в една народна песен, записана от Димо Минев, който я чул от майка си. Записвачът на народната песен, чийто текст се пази в Института за литература, разказва: «Рада Барачкина от с. Чолакова махала при гр. Велико Търново, на час и половина далеч югозападно, е била воеводкиня на 75 души юнашка чета. Тя е вързлувала в околните гори и планини на Търново по време на аените в турско време. Моята майка умря на 90 години. Тя я помни като дете. На половина час далеч от Търново е имало турско село Качица, което е враждувало със с. Чолакова махала, обирали и убивали мнозина. Един ден трима млади турчета отишли въоръжени в дома на Рада — ми разказва мама — и поискали тя да им налива ракия да пият. Рада се явила внезапно пред тях вместо с ракия с една дрянова сопа в ръка и кротко попитала гостите защо я търсят. «Търсим те да ни изнесеш ракия да ни черпиш.» «Та аз не съм кръчмарка, нито къщата ми е кръчма да ви черпя. Добре ще сторите да си отидете, отгдето сте дошли» — и си тръгнала към къщи. Но единият посегнал да я улови и задържи. С един светкавичен удар Рада му прекосила ръцете, посреща и другите двама със сопата тъй бърже, щото те не сварили да изтръгнат нож или пищов, защото и тям ръцете били увиснали от Радините удари. Оттогаз Рада забягнала в горите и повела чета. Помня, че има писано нещо за нея от П. Р. Славейков» (вж. Соня Баева, Творчеството на Петко Р. Славейков от периода на Кримската война. Известия на Института за българска литература, кн. VII, 1958, с. 31).

Стр. 154 — КАЛУГЕР ЛИ И ДУХОВНИК. . . — Шутош, I, 1873, бр. 2, 3 ноември, с. 12. Стихотворението се намира вътре в статията «Светът своето ще каже». Там поетът преразказва и тълкува баснята на Лафонтен «Воденичарят, неговият син и магарето», която е превел и напечатал в Езопови басни, 1852, с. 111 под заглавие «Воденичар». Според Б. Пенев в своя личен екземпляр

на Шутош поетът бил поправил ст. 13 така: На село ли или в град. В Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 54 има ръкопис, датиран 1874 със следните промени: ст. 4 — Кум да бъдеш на кумец; ст. 6 — патриотин или отметник; ст. 7 — мек да бъдеш ил корав; ст. 9 — стар да бъдеш или млад; ст. 10 — брадат да си, небрадат; ст. 11 — С нов фес да си или с вет; ст. 12 — дома да си, по гурбет; ст. 13 — в село да си ил на град.

Стр. 155 — КОЙ ИМА? — Шутош, I, 1873, бр. 3, с. 24. В Остен, I, 1879, бр. 5, 30 март, с. 8, намираме друга редакция, озаглавена

ДОСТОЙНСТВАТА

Има този, зема онзи
много скъпа плата,
не за друго, но щот има
муцуна брадата.

Има този, зема онзи
пак доволно плата,
не за друго, но защот е
умен у в краката.

Има този, зема онзи
пребогата плата,
че бил можал както искат
да кара колата.

В Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 54 има още една редакция:

Има онзи, който краде,
който взима; който граби,
който проси, който лъжи
ил играй на въжи;
покрай тях и будалите
не по-малко са честити.
Имат тез, които взимат
на готовичко заплата,
щото носят, щото имат
света муцуна брадата.
Този гледаш същи скот е

и фигура мустаката,
но защот е
умен и у в краката.

Стр. 156 — В А Р И А Н Т — Шутош, I, 1873, бр. 4, с. 32.

Стр. 156 — Е П И Г Р А М А (О П Р О С Я Л Б Е, С Т А Н А П О П. . .) — Шутош, I, 1873, бр. 2, 3 ноември, с. 16. Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 53.

Стр. 157 — Х В А Л Е Н И Я (Х В А Л А Н А В С И Ч К И М Ю З Е В И Р И. . .) — Шутош, I, 1874, бр. 21, 23 март, с. 168. Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 51. В друг ръкописен препис — п. II, тетр. 3, л. 60 — в полето Пенчо Славейков е отбелязал — Марко Балабанов.

Стр. 158. — Г А Т А Н К И (С У Т Р И Н, В Е Ч Е Р В С Е С И П Е Е. . .) — Шутош, I, 1874, бр. 22, 30 март, с 176; Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 18.

Стр. 159 — Е П И Г Р А М И (Н Е Е К А Т Ъ Р, Н И Т О О С Е Л, Н И М У Л Е. . .) — Шутош, I, 1874, бр. 13, 29 януари, с. 104; Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 53 — ръкопис на второто и третото четиристишие под заглавие «На в. Век». На същата страница на Шутош има още едно стихотворение срещу в. Век, озаглавено «Недоумения». След него има бележка: «Защо В е к се е нарекъл тъй, като знае, че не бил п р е д в е к а и не ще бъде д о в е к а?» Под линия бележката продължава: «Според нас Век би могъл посгодно да се нарича Лек по съдържанието си, като празен от онова, що интересува българите, или да се е нарекъл Лек, понеже се явява по време благоприятно да излечи причинените повреди —

Вестник бо сей — кто не весть —
яко смърт инаго живот его есть?»

Стр. 160 — Г Р О Х О Т С К И Х И М Н И — Шутош, I, 1874, бр. 20, 16 март, с. 160; бр. 22, 30 март, с. 175; бр. 24, 13 април, с. 190; бр. 25, 20 април, с. 200. След края на поредицата в бр. 20 има следната бележка: «Грохот е място, известно в историята под име В р о х о д и са намира близо до един скоро прославен град в нашето отечество.»

Стр. 166 — К О Й Е Т О Й — Шутош, I, бр. 24, 13 април 1874, с. 191.

Стр. 167 — С Т А Н И, Б О Ж Е — Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 47.

Стр. 168 — К Ъ М П О Т О М Ц И Т Е М И — Читалище, V, 1875, бр. 13, 15 февруари, с. 126; Напредък, IX, бр. 25, 18 януари 1875, с. 99, без заглавие; Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 34—35 — тук ст. 21 гласи: Че не рачих ил не смеих.

Стр. 169 — Н А Р О Д А — Ден, I, бр. 16, 26 май 1875, с. 6.

Стр. 171 — М И Л Е Н А — Ден, I, бр. 19, 16 юни 1875, с. 6

Стр. 172 — Л О Ш, П Р О Т И В Е Н Д А Н Е Б И В А М. . . — Ден, I, бр. 25, 28 юли, 1875, с. 5; Арх. ПРС, п. VII, тетр. 1, л. 153; п. IV, тетр. 2, л. 35—36 — с поправки на Пенчо Славейков.

Стр. 174 — Н А Р О Д Е Н — Избрани съчинения, 1901, с. 139. Извънредно популярна редакция на Пенчо Славейков по мотиви от «Лош, противен да не бивам». В предговора към Избрани съчинения, 1901, синът пише за бащата: «В джебовете на Славейкова всякога е вял вятър; но сега, след окончателното запрещение на Македония, завилняват три силни вилни вихрушки. Боб на опърки е обеда му, сиренье или маслини — госба за вечеря. А за другите световни нужди — и за прехрана на жена и деца, живеещи в затънтения планински градец Трявна — за тях е добър Господ, българският Господ, когото той слави с думи и дела. Нему той изпява тогаз и тоз мъничек псалом, псаломът на борците за идеал. (Следва текстът на «Народен» — б. м. П. Т.). А кредиторите един след друг надникват през вратата, по-често и от проседи в съботен ден. Печатницата, склада с книги — всичко това отива за «Бог да прости.» Но той все не пада духом,а се залавя юнашки пак за работа» (с. XL).

Стр. 174 — Н Е С М Е Н А Р О Д Н Е С М Е Н А Р О Д, А М Ъ Р Ш А. . . — Напредък, IX, 1875, бр. 37, 12 април, с. 145, в статията «Нашето читалище». Написано по конкретен случай: на годишното събрание на Българското читалище в Цариград от записаните 37 члена присъствуват само 12 души. Изборът на ново настоятелство станал невъзможен.

Стр. 175 — К О М У Т О С Е П А Д А (О, Н А Р О Д С М Е, М Ъ Р Ш А Н Е...) — Напредък, IX,1875, бр. 41, 10 май, с. 164. На стихотворението «Не сме народ» отговаря в. Век на 3 май 1875 със стихоплетение, подписано «Име-няма». Както винаги, Петко Р. Сла-

венков не остава длъжен и на нападките отвръща с «Комуто се пада», «Към един млад поет» и с бележка, в която между другото се казва: «Тъй мъдрува в същий В е к някой си «Име-няма», когото било срам, види са, да си каже, че «ум-няма».

Стр. 176 — Т Ъ Ж И, Ж А Л И Б Е Д Н А М А Й К А. . . — Напредък, IX, 1875, бр. 70, 29 ноември, с. 278.

Стр. 176 — К Ъ М Е Д И Й М Л А Д П О Ё Т — Напредък, IX, 1875, бр. 41, 10 май, с. 164. Вж. бележките към стихотворенията «Не сме народ» и «Комуто се пада».

Стр. 177 — З А Г Р О Б Ъ Т М И, С Т А Р А М А Й К О. . . — Летоструй, Български народен календар за високосна година 1876, г. VIII, Пловдив, с. 157; Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 40 със заглавие «Нямам гроб» и следните различия: ст. 1 — за гробът ми, мила мамо; ст. 3, 4, 5, 6 — липсват; ст. 7 — недей меси топла пита; ст. 14 — който е в светът живял; ст. 19 — да пожалиш, както тъжиш; ст. 27 — ни отде съм, ни защо съм; ст. 28 — а живеях като скот; ст. 29—32 — работех, но не за себе/ и за тебе бях не бил;/ били са ме, но за тебе/ аз никого не съм бил; ст. 33 — днес ти, мамо, нямаш чедо; ст. 36 — няма на света говедо.

Стр. 178 — Я М И О Т В О Р Е Т Е. . . — Периодическо списание, 1898, кн. 57, с. 100; Кратък месецослов за година 1877, с. 52—53. Запазени са много ръкописи на стихотворението. Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 51 (без промени); п. V, тетр. 9, л. 39 (1881); п. V, тетр. 1, л. 41 (след 1879) — тук ст. 3: та ми покажете; ст. 4 — Ясната звездица; ст. 5 — звездица светлива; ст. 8 — свободна посока; ст. 9 — с момата на коня; — ст. 10 — щастье да погоня; ст. 11 — с нея да отида; ст. 12 — де очи ми видят; п. V, тетр. 3, л. 8 (около 1887) със заглавие «Воля ми дайте» и промени: ст. 3 — па ми отпуснете; ст. 7 — и ми доведете; ст. 9 — яхна ще го него; ст. 10 — припна ще далеко; ст. 11 — на където видя; ст. 12 — тамо ще отида; ст. 16 — друго ми не тряба. Даваме изцяло две ръкописни редакции: 1) Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 149:

В О Л Я М И Д А Й Т Е

Я ми отворете
тъмната тъмница.
Я ма ви пуснете
на божа светлица,
слънце дето свети
и зари разлива.

Я ми доведете
коня черногрива —
него да си яхна
оттук да се махна
и да си отида
накъдето видя.
О, защо са майте?
Чуйте мойта жалба:
воля ви ми дайте,
щастье ми не тряба.

1876

2) Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 80:

З А Т В О Р Н И К
(По Л е р м о н т о в а)

Отворете таз тъмница
пак да видя божий свят.
Млада дайте хубавица,
черногривий кон крилат.
Първо младата Павуна
сладко в очи ще целуна,
сетне яхна ща бръз кон
да ме носи всъду он.
Но тъмницата й висока.
Як е нейния затвор,
а момата чърноока
по болярски ходи двор.
Добр кон узда нехае,
по полето сам играе
кат препуска и пръхти,
опаш весело върти.
Сам съм пак и нищо мило
няма в затворът проклет.
Сал мъждивото кандило
едва свети с дрезгав свет
и стражарин пред вратата
равно крачи в тъмнината
и по хорски приговор
варди мрачния затвор.

март 1888, Детелинов

От многобройните варианти личи особената слабост на Славейков към Лермонтовата творба «Узник».

Стр. 179 — ПЛАЧЕТЕ ЗА ОНЕЗ, ЩО ГИ ОТВЕЛИ. . . — Периодическо списание, XI, 1898, кн. 57, с. 89; Сборник за народни умотворения, 1904, кн. XX, с 164—165 с бележка на края — По Байрона, 1876, юн. 26. Арх. ПРС, п. I, тетр. 4, л. 57 — препис на Иван Славейков със заглавие «Плачете за онез, що ги отвели» и под заглавието бележка «от Байрона», а на края — «Стара Загора, 1876, юн. 26 (Горното и посветено на Рача)». Арх. ПРС, п. V, тетр. 1, л. 41 — по-ранни варианти, набелязани мисли, ненапълно оформени стихове. Творбата е посветена на Рачо П. Славейков. В Сборник за народни умотворения и п. I, тетр. 4, л. 57 ст. 20 гласи: почивка де ще намерите; ст. 21: И дивий гълъб има свое гняздо.

Стр. 180 — НА БАЛКАНА — Славянско братство, I, 1878, кн. 10, 22 юли, с. 79; Песни и стихотворения, 1879, с. 3—6 със заглавие «Поздравление на Балкана»; Периодическо списание, XI, 1898, кн. 57, с. 96 със заглавие «Там ми е сърцето»; Сборник за народни умотворения, 1904, кн. XX, с. 166 със заглавие «Там ми е сърцето». Арх. ПРС, п. V, тетр. 1, л. 3 с три заглавия: «Сърцето ми на Балкана», «Поздравление», «Изгнаник»; п. V, тетр. 9, л. 29—30 (около 1881—1882) със заглавие «Български изгнаник въздиша за отечеството си»; п. IV, тетр. 2, л. 71—72 (около 1886) със заглавие «Поздравление на Балкана» (под него написано с молив «Изгнаник»); п. V, тетр. 3, л. 22 (1887) със заглавие «Изгнаник» и с незначителни различия от първопечатния текст. Свободен превод на «Мое сердце» от Роберт Бърнс. Използуван е руският превод на А. Н. Пипин, известен на Славейков от христоматията на А. Филонов.

Стр. 182 — ПОМЕСТНИ ПРОКОБЕНИЯ — Кратък месецослов, година високосна 1876, с. 45—62; Избрани съчинения (под редакцията на Б. Пенев), 1927, с. 203—210 — част от стихотворението със заглавие «Прокоби»; Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 24—29 — препис на Пенчо Славейков до стиха «Народ заспал и не мърда, не шава» включително.

Стр. 193 — БОГАТ И СИРОМАХ — Арх. ПРС, п. IV тетр. 2, л. 78; Кратък месецослов за 1876, с. 62—63.

Стр. 194 — ВЯРАТА И НАДЕЖДАТА НА БЪЛГАРИНА КЪМ РУСИЯ — Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 31. Печатано за първи път в Славянско братство, I, 1878, кн. 10, 22 юли, с. 88 със заглавие «На царя и на Русия» и датировка — «марта 1877»; там ст. 21 гласи: немци, френци, англичани; след последната строфа има

Припев:
О, бъди ни покровител
и защитник, и спасител
ти, державний руский цар!
Урра! Здравствуй цар!
Православний господар!
Урра! Здравствуй цар!
Урра! Урра! Урра!
Здравствуй цар!

Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 73—74 (без разлики от приведения тук текст); п. V, тетр. 1, л. 4 със заглавие «На царя и на Русия»; там ст. 21 — немци, френци, англичани; след първата и последната строфа има същият припев, който е напечатан в Славянско братство.

Стр. 196 — ТО МИ Е ДРАГО, ТО МИ Е МИЛО — Периодическо списание, XI, 1898, кн. 57, с. 102, в публикацията на Иван Славейков: «Някои необнародвани и други забравени стихотворения на П. Р. Славейков. . .» Според Ив. Славейков стихотворението е препис от календарчето (Народен календар за 1877 г. — б. м. П. Т.), приготвено в Стара Загора и издадено в Цариград. Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 50 — без заглавие; тук ст. 15 гласи: с мали братя, с мила челяд; п. V, тетр. 1, л. 43.

Стр. 197 — ИСКАХ С ТРУД ДА СЕ ПРЕХРАНЯ — Арх. ПРС, п. I, тетр. 4, л. 56; Периодическо списание, XI, 1898, кн. 57, с. 99; Сборник за народни умотворения, 1904, кн. XX, с. 170. Стихотворението е изпратено в писмо до Иван Славейков от 13 февруари 1877, Стара Загора. В Периодическо списание ст. 13 гласи: лоше нещо чума гладна; ст. 38 — почет, слава, уважение. . .; ст. 39 — А тежко на милий брат.

Стр. 198 — РАЗБИТИ НАДЕЖДИ — Периодическо списание, XI, 1898, кн. 57, с. 101—102. Иван Славейков съобщава, че стихотворението е писано в Стара Загора и е обнародвано в Народен календар за 1877. Свободна интерпретация на «Нет, я не Байрон, я другой» от М. Ю. Лермонтов.

Стр. 199 — НА БЪЛГАРИЯ — Славянско братство, I, 1878, кн. 8, 3 юли, с. 70 със следната редакционна бележка; «Отколе ние желаехме да са сдобием с нещо ново и съвременно, написано от вещото перо на познатия наш песнописец П. Р. Славейкова и едвам сега приехме из Сливен няколко стихотворения, които с благодарение ще поместяме наред у сяка книжка на Славянско братство. Най-напред туряме неговото кратко предисловие Към

читателите, а по-долу захващат стихотворенията.» Следва текстът на Славейков: «На последно живях 17 месеца в Стара Загора; в това временно разстояние бях написал повече от 150 разни песни и стихотворения от различно съдържание. Някои от тях, по-съвременни, бяха вече преписани на чисто и готови за печат, но злочестината предвари и при множеството мои други книжевни произведения, плод на 30-годишен труд, отидоха жертва на пожара и те. От всичко само 8 песнички можах да си припомня и да събера из устата на приближените си и то, може би, не толкоз пълно и вярно, но сторих да се напечатат и тъй както са за спомен на голямата загуба, що ме сполете. . .» Следват стихотворенията «На България» и «На агите». Песни и стихотворения, 1879, с. 16—17. Арх. ПРС, п. V, тетр. 1, л. 6; там ст. 9 гласи: о, стани ти и свести ся; под текста в скоби е написано: Еeки Загра (зачеркнато), май 1877; п. II, тетр. 1, л. 32 — препис на Ив. Славейков.

Стр. 199 — НА АГИТЕ — Славянско братство, I, 1878, кн. 8, 3 юли, с. 70; Песни и стихотворения, 1879, с. 6; Периодическо списание, XI, 1898, кн. 57, с. 104 — друга редакция. Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 72—73 с дата «1877, априлий»; п. V, тетр. 1, л. 7 с дата «юний 1877».

Стр. 201 — КЪМ БЪЛГАРИТЕ — Славянско братство, I, 1878, кн. 14, 23 ноември, с. 114; Песни и стихотворения, 1879, с. 17—19; Периодическо списание, XI, 1898, кн. 57, с. 105 с дата «юлий 1877 год.» и заглавие «Към България»; под заглавието в скоби е означено: марш; тук има следните различия: строфа I, ст. 6 — стига ядове, ст. 7 — мъки, страх, покорство; строфа II гласи: Днес за всички рани,/ тъй да викнем с страст:/ «Смърт на вас, тирани,/ край на вашта власт.»/ Страшна мъст да кипне,/ за удàр — удàр;/ нож — въз тях да рипне/ огън и пожар; строфи III и IV са разменени. Арх. ПРС, п. V, тетр. 1, л. 7—8; под заглавието е написано «март», а в края има друга датировка — «Ески Загра, юний 1877».

Стр. 202 — НА ДРУЖИНАТА СИ — Славянско братство, I, 1878, кн. 15, 31 декември, с. 122. След текста на стихотворението има следната бележка: «От многото и разните епитафии и епиграми, съчинени за спомен на повечето от загиналите в 1876 г. наши подвижници,останала ми е в памет само следующата на смъртта на младият ни съотечественик Георгия Измирлиева от Дупница, която и прилагам тук.

Зарад родът си аз живях;
обесиха мя да умра;
зарад родът си аз умрях —
каква смърт друга по-добра?

В Арх. ПРС, п. V, тетр. 1, л. 8 и 9 се намират следните успоредни варианти:

КЪМ ДРУЖИНАТА

Я подай чашка,
майко юнашка;
пийте, дружина,
и за родина,
за нейно име
в бой да вървиме!
Развивай байрак
ти, наш млад войводо,
разперяй криле,
мила нам свободо!
За света свободо.

Ето байрака
за нази чака.
Меч да изтръгнем,
напред да тръгнем
в бой за народа,
в бой за свобода.
Развивай байрак и пр.

С пушки на рамо
хайдете тамо,
де гръм ся чува,
де враг вързува.
В огън и кърви
ний да сме първи.
Развивай байрак и пр.

Хайде не стойте,
хич ся не бойте;
кръстът пред нази,
нашта надежда,
той ще ни пази
от зли премежди.
Развивай байрак и пр.

Ако би даже
да и оцелеем,
всякой ще каже:
«Боже, блазе им,
юнаци бяха,
на бой умряха!»
Развивай байрак и пр.

Хади дружина
в бой за родина.
Ето байрака
вий са, нас чака,
меч да изтръгнем,
напред да тръгнем.
Разв.

С пушки на рамо,
хайдете тамо,
гръм дет са чува,
дето смърт де вързува,
бой да са бийме,
бой за народа
В бой за народа
кръв да пролейме,
кръв за свобода.
Разв.

В огън и кървие
там да сме
Там да сма първи.
Кръстът пред нази,
нашта надежда,
той ще ни пази
в бой от премеждья.
Разв.

Развивай юнак байрак,
ти наш млад
води ни войводо
ще са бий
Тръгнувай юнак
за света свобода.

все ще умреме;
смърт ся не лъже,
смърт е веднъжка.
Хад под оръжие
да умрем мъжки!
Развивай байрак и пр.
Най-славна смърт е
смърт за свобода,
тя е безсмъртье —
живот в народа;
тя обещава
безсмъртна слава
Развивай байрак
ти, наш млад войводо,
разперяй криле,
мила нам свободо!
(Ески Загра, юний 1877)

все ще умреме
хайде
Смърт е веднъжки
ний по
Там под байраци
Смърт тя са не лъжи
Да умрем мъжки
Вси под оръжье
като юнаци

Смърт за свобода
най-сладка смърт е.
Смърт за народа —
тя е безсмъртье
юнак оставя
тя е що дава
спомен и слава
безсмъртна слава
спомен и слава.

В първата колонка са зачеркнати 1, 2, 3, 4 и последната строфа във втората колонка са зачеркнати стихове: 9, 10, 11, 14, 16, 24, 25, 26, 27, 28, 34, 36, 38, 45, 47 и 48; в ст. 20 са зачеркнати думите «там да сме», а в ст. 33 — «смърт е».

В Арх. ПРС, п. 42, тетр. 5 (XXXIX), л. 5—6 се намира още един ръкописен вариант без заглавие:

Я подай,
напълни чашка,
майко юнашка;
пийте дружина
и да вървиме

и за родина
народно
за нейно име
в бой да вървиме

в бой за родина,
за нейно име.
Развивай байрак ти, наш млад воводо,
разперяй криле, драга нам свободо!

Ето байрака
за нази чака,
меч да изтръгнем,
напред да тръгнем
в бой за народа,
в бой за свобода.
Развивай байрак и прч.
С пушки на рамо
да идеме тамо,
де гръм ся чува,
де враг вързлува.
В огън и кърви
там да сме първи,
там да сме първи.
Развивай байрак и прч.

Хади, не стойте,
ви ся не бойте:
кръстът пред нази,
нашта надежда,
той ще ни спази
от зли премеждья.
Развивай байрак и прч.
Ако би даже
да н оцелеем,
всякой ще каже:
«Боже, блазе им,
юнаци бяха,
на бой умряха.
Развивай байрак и прч.

Щеме, не щеме,
все ще умреме;
смърт ся не лъже;
тя е веднъжки.
Хад под оръжье
да умрем мъжки.
Развивай байрак и прч.
Най-славна смърт е
смърт за свобода;
тя е безсмъртье —
живот в народа,
тя обещава
безсмъртна слава.
Развивай байрак и прч.

Листовете, които съдържат тази редакция, са подшити като малка тетрадка. На първата ѝ страница е написано:

От тръбата
Разбитая труба
Спазены пѣсни
Три стихотворения изъ «Трубы»

Посвящаются Его Сіятелству Князю Владиміру Александровичу Черкаскому

Въ знакъ признательности со стороны болгаръ объ его неусыпныхъ стараніяхъ о счастливи ихъ устройствомъ образцового правленя

Сочинителемъ.

На втората страница на тетрадчицата намираме следното посвещение:

«Ваше сіятелство,

При нестачст и, которое воз. . . (не се чете), я потерялъ всехъ своихъ до сихъ поръ неизданныхъ литературныхъ произведений, плодъ тридцатилетныхъ трудовъ, но ни о чемъ другомъ не жалею столько, какъ о потери этихъ литературныхъ произведений, содержаніе которыхъ было излiяніе чувствъ, какихъ питалъ болгарскій народ къ братскому русскому народу и къ могущественному и благодтелнійшему Государю Его Императору.

Не имея уже никакихъ надеждъ достать ихъ, ни написать вновъ, с болшимъ усилиямъ я могъ собрать изъ устъ приближенныхъ только этихъ, котория посвещаю Вашеіу Сіятелству, прося убѣдителѣйше чтобъ Вы приняли благосклонно это посвященіе. Этого я делаю не с намѣреніемъ препоручить бѣдную музу мою Вашему вниман ю, но съ единственнымъ и самымъ искреннымъ желаніемъ дать Вашему Сіятелству возможность составить себя понятіе о чувствахъ, воодушевлявшихъ сыновъ злощастнаго того народа,

которого благосчастіе устроивать возложено на Васъ императоромъ отъ самаго бога.

С глубочайшимъ уваженіемъ.

Вашему Сіятелству пръданнъйшиій П. Р. Славейковъ. Въ Терновъ, 28 юлія, 1877.» Следват преписи на стихотворенията «На посрещаніе», «Шествіеследствіе», «Към българите», «Я подай чашка» («На дружината си»), «Сърцето ми на Балкана» («Ах, къде е, та къде е»).

Запазени са и два преписа на Иван Славейков. Под първия от тях — Арх. ПРС, п. II, тетр. 1, л. 33—34, датиран «Стихотв., Търн. 1882», има следната бележка от Петко Р. Славейков: «Първите осем песни са останали спасени от пожара в Ески Загра и събрани отпосле оттогоз-оногоз, които са могли да ги спазят преписани или да ги запомнят наизуст. П. Р. С.» След бележката с молив са отбелязани — с друг почерк — следните имена: Захарий Градинаров, Стефан Киров, Ив. (Македончето).

Във втория препис на Иван Славейков — Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 75 — има поправки на Петко Р. Славейков, които тук даваме с разредка:

КЪМ ДРУЖИНАТА

Хайде, дружина,
в бой за родина.
Ето байрака
вий са, нас чака.
Меч да изтръгнем,
напред да тръгнем
В бой за народа,
в бой за свобода.
Развивай
С пушки на рамо
да идем
Хайдете тамо
де бой сячува, /де враг върлува
в огън и кърви
там да сме първи
бой да ся бием
бой за народа.
Кръв да пролием,
кръв за свобода.
Развивай и пр.

Напълни,
Я подай чашка/ майко
юнашка/ пийте дружина/
и за родина/ в бой да
въвиме/ за нейно име.
Развивай байрак
ти наш млад войводо,
разперяй криле,
драга нам свободо!

в огън и кървье
там да сме първи.
Хайде не стойте,
ви са не бойте.
Кръстът пред нази,
нашта надежда,
той ще ни пази
в бой от премеждье.
Развивай и пр.
Ако би даже
да и оцелеем,
всякой ще каже:
«Боже, блазе им,
юнаци бяха,
на бой умряха.»
Развивай и пр.
Щеме, не щеме,
все ще умреме.
Смъртта не лъже
Хайде (зачеркнато) Тя е веднъжки.
Там под байраци
хад под оръже
да умрем мъжки
като юнаци.
Развивай и пр.
Смърт за свобода
най-сладка смърт е,
смърт за живот в народа,
тя е безсмъртье,
тя обещава
безсмъртна слава.
Юнак оставя
спомен и слава.
Развивай и пр.

В последната строфа поетът е избрал друга подредба на първите четири стиха, като е означил техния словоред така: 2, 1, 4, 3. Този вариант е най-късен — навярно от 1884.

Стр. 204 — СУРВАКНЯ — издадено в отделна книжка «Сурвакня за година 1879 от П. Р. Славейков, Сливен, 1879.» Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2. л. 133—135.

Стр. 208 — БОГ ЩО ВИДЯЛ И ЩО КАЗАЛ — Арх. ПРС, п. II, тетр. 1, л. 27. Отстрани на заглавието е написано: 1878, окт.; п. V, тетр. 9, л. 6 — там ст. 9 гласи: народ от време зле измъчван; ст. 10 — днес покъсан и удрълан; ст. 21 — бяг — напущат си местата; п. VII, тетр. 1, л. 146 и 149 — незавършен вариант; Кратък месецослов за година 1879, с. 90.

Стр. 209 — НАРОДНИ МЕЛОДИИ (ТРЪГНАЛ НАРОД ЗА СВОБОДА ДА ИДЕ. . .) — Остен, I, 1879, бр. 1, 5 март; Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 44—45. В Избрани съчинения, 1901, с. 222 Пенчо Славейков пише: «Под общо заглавие Народни мелодии и български мелодии Славейков е печатал. . . доста стихотворения. . . писани след. . . Берлинский договор».

Стр. 211 — НАРОДНИ ПЕСНИ (ГОЛЯМА БЕЛА СТАНАЛО. . .) — Остен, I, 1879, бр. 6, 12 април.

Стр. 212 — ДЪРТЕШКА ЛЮБОВ — Остен, I, 1879, бр. 7, 20 април; Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 46.

Стр. 213 — ДА ТИ КАЖА РАЗКОВНИЧИ. . . — Остен, I, 1879, бр. 8, 30 април.; Арх. ПРС, п. I, тетр. 4, л. 82—83; п. III, тетр. 1, л. 62.

Стр. 213 — СТАР БУНТОВНИК НА ПАЛТО-ТО СИ — Остен, I, 1879, бр. 10, 19 май, с. 1. Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 47—50 — ръкопис от след 1886; п. V, тетр. 1, л. 43—44 — и двата ръкописа с много поправки. Б. Пенев предполага, че стихотворението има връзка с «Mon abit» от П. Беранже (чрез руски превод).

Стр. 217 — ДРУГО ПОЛОЖЕНИЕ — Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 5; п. IV, тетр. 2, л. 54; Кратък месецослов за година 1879, с. 57; п. VII, тетр. 1, л. 200 — там ст. 3 гласи: отогази у дома си; ст. 4 — никак ся и не явих; ст. 6 — аз от тях съм надалеч; ст. 7 — жена болна ходи, проси.

Стр. 218 — ПАЛАТЪТ — Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 5 — отстрани с молив е написано 1874; п. V, тетр. 3, л. 8; п. VII, тетр. 1, л. 202; Кратък месецослов за година 1879, с. 58; в Избрани съчинения, 1901, с. 134 Пенчо Славейков дава редакция от Календарче за 1879:

ПАЛАТ

О, голям е тоз палат,
зидан с клетви, плач и пот,
и е светъл и богат —
украсяван с чужд имот.

Има камък един не
и от моя баща клет;
а от моите денье —
сам не зная техний чет.

Между своите не свой,
аз живея в беднота. . .
При труд бащиний и мой
ще ме свари сир смъртта.

Стр. 218 — ПОМАМА — Редовна притурка на Целокупна България, I, Търново, 9 август 1879, за допълнение на бр. 11—12; Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 32 — с поправки на Пенчо Славейков.

Стр. 219 — КОМУТО СЕ ПАДА (РАЗБРАЛ СЪМ ВА, СЪРЦА НЕЖНО КОРАВИ. . .) — Остен, I, 1879, бр. 12, 6 юни; Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 97.

Стр. 219 — МАКЕДОНСКИ ВОЕВОДА НА СМЪРТ — Целокупна България, I, 1880, бр. 57, 4 февруари; Арх. ПРС, п. IV, тетр. 9, л. 44; п. IV, тетр. 2, л. 132. В Избрани съчинения, 1901 Пенчо Славейков дава друга редакция, която няма съответствие с известните ръкописни варианти.

Стр. 221 — ПРОЛЕТ Е — Целокупна България, I, 1880, бр. 60, 13 февруари; в Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 4 върху препис на текста от Целокупна България поетът преработва основно стихотворението и то придобива следния вид:

ЦВЕТЕ СВОБОДА

Веч злакове красят земята,
разхубавяха се цветята, —
земя ни с тръне е покрила
свобода цвете е пребито. . .

Пребито, та ще да загине,
клюмнало, няма ни да стане;
на стрък така ще да застине
дъхът му преблагоуханни.

Дали ще, боже, пак да бъде
и в нашта драгата отчизна
свобода пак да се развъди
и разкръви цвят жизнен?

Ил ще нашата надежда
кат хлемав цвят да си улете
и дълго л тъй ще да изглежда
това така пребито цвете?

Край Дунав да линей, да вене,
покрай Марица же да спене,
на Струма в корен осланено,
на Вардар хич непресадено?

Тази редакция е използувал в изданието си Пенчо Славейков.(Избрани съчинения, 1901, с. 166). Запазени са още два ръкописни варианта с незначителни промени: Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 43 (1880); п. V, тетр. 3, л. 12 (1887).

Стр. 222 — КОНСЕРВАТОР НЯКОЙ УМНИК. . . — Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 54 (1881); п. IV, тетр. 4, л. 16 — незавършен вариант.

Стр. 222 — СБОГОМ, ПРОЩАВАЙ, НЕВЕСТО МИЛА — Наука, I, 1881, септември, кн. 6, с. 465; Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 60 — препис на Иван Славейков със заглавие «Българин отива на заточение и се прощава с невестата си». Над това заглавие Петко Р. Славейков е написал «Заточеник»; Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 30.
Рачо Славейков (вж книгата му Петко Рачов Славейков. . ., 1927, с. 59—60) пише: «През време на превратa, 1881 г., баща ми със свойствения му борчески дух и въпреки терора се бори мъжки срещу домогванията на княза за пълномощия.»

В Търново Петко Р. Славейков е избран за депутат, но не участвува в заседанията на Великото народно събрание в Свищов, защото е арестуван и интерниран в Трявна. Със съдействието на тамошния околийски началник, Тома Васильов, след два-три дена поетът избягва в Пловдив. «На прощаване Петко Р. Славейков даде в ръкопис току-що написаното свое стихотворение «Сбогом, прощавай, невесто мила», което стана толкова популярно и се обърна на народна песен» — свидетелствува Рачо Славейков.

Стр. 223 — ОДА НА ПРАЗНАТА КЕСИЯ — Календарче за 1883, с. 36—39; Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 42—43 (1882) — там ст. 37 гласи: я да й беше звеклив ответът; след ст. 51 в междуредието е добавено: кълна се в твойто прекрасно; п. VII, тетр. 1, л. 198 — зачеркната е цялата редакция. Свободен превод на «Ода празној кеси» от Й. Йованович-Змай.

Стр. 226 — ПЕСЕНТА ЗА РИЗАТА — Избрани съчинения, 1901, с. 190. Свободен превод на стихотворение от английския поет Томас Худ. Според Пенчо Славейков преводът е направен през 1882, като е използуван руски източник — «Песня о рубашке» в кн. Потаенная литература XIX столетия, Лейпциг, Э. Л. Каспрович, 1874, с. 230.

229 — РАБОТНИЦИТЕ — Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 86 — под заглавието Пенчо Славейков е написал в скоби — Ф. Фрайлигрaт (вж Петко Р. Славейков. Избрани произведения. Под редакцията на Цв. Македонска. Т. I. С., 1954, с. 258). Б. Пенев установява, че Петко Р. Славейков е използувал руския превод на «Работниците» от Фрайлигрaт, направен от Д. Михайловски (вж. Б. Пенев, П. Р. Славейковата преводна и подражателна поезия. Периодическо списание, 1906, кн. 67, с. 219).

Стр. 232 — УЛОМКИ ОТ СТИХОВЕ (РУСИЯ НИ СВОБОДАТА. . .) — Независимост, I, 1882, 9 октомври, бр. 100—101; Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 88 — там след ст. 20 следва:

Да станеме, всите немци
скупом да изпъдим,
господари в земята си
с Русия да бъдем.

Предполага се, че тази строфа не е печатана по цензурни съображения (вж Цв. Македонска и С. Баева, Неизвестни стихотворения на

П. Р. Славейков. Известия на Института за българска литература, 1954, кн. II, с. 187—199).

Стр. 235 — ДЯДО, БАБА И ЗЛАТНА РИБКА — Малка христоматийка, Пловдив, 1882, с. 1—13; Наука, 1882, кн. 11 и 12, февруари и март, с. 917—923 със заглавие «Една приказка (Из христоматията на П. Р. Славейкова). В Наука има следните по-съществени различия: ст. 14 — не голяма — чудно чудо риба; ст. 15 — златоперка, луспи сухо злато; ст. 24 — стреснат дядо златна рибка пусна; ст. 25 — галени ѝ думи наговори; ст. 29 — да си хоцкаш тамо нашироко; ст. 33 — ама каква рибка златоперка; ст. 34 — луспи златни, огън сякаш свети; ст. 60 — завърна се дядо, та при баба; ст. 64 — старо харо, дъртелнико недний; ст. 69 — да се върнеш, дърта халосио; ст. 86 — Нова къща пред себе си гледа; ст. 87 — кирписена, с бял комин варосан; ст. 97 — Сал къща ли, дъртельо окапал; ст. 100 — «Не ща да съм аз селянка черна; ст. 103 — Морето се доста размирило; ст. 116 — Завръща се дядо, та при баба; ст. 119 — посред двори къщя и широки; ст. 133 — тя ги гади, за сколуфи дърпа; ст. 137 — сега вече доволна си вярвам; ст. 139 — Натиря го, нахийква го всякак; след ст. 143 следва:

Ти да идеш при златата рибка,
много здраве от мен да ѝ носиш.

След ст. 145 следва: Зачуди се дядо, па ѝ дума; ст. 152 — «Ти дъртляко, простако, мужико; ст. 173 — Пред него са: кьошкове, градини; ст. 174 — царски двори и царски сараи; ст. 179 — гозби слагат с чужденски подправки; ст. 184 — «Здравствуй, здравствуй, честита, царице; ст. 197 — «Тъй за тебе, мужико, простако, /не се вози не на твои сани; ст. 212 — да издавам редби и закони; ст. 213 — да управям азе както искам; ст. 214 — Всякой да ме слуша; ст. 215 — и да ми се кланя; ст. 221 — но не смее нищо да ѝ каже; ст. 222 — и насреща дума да ѝ върне; ст. 234 — Някакви си пълноможки ище; ст. 236 — да издава редби и закони; ст. 237 — да управя сама сама както иска; ст. 238 — липсва. Вж също Арх. ПРС, п. III, тетр. 3, л. 3—6; п. V, тетр. 7, л. 3.

Свободен превод на «Сказка о рыбаке и рыбке» от А. С. Пушкин. Както се вижда от стихове 210—215 и 234, Петко Р. Славейков протестира срещу превратa на Батенберг, срещу диктаторските му попълзновения да управлява с «пълномощия», т. е. без Народното събрание.

Стр. 242 — СТАНСИ — Мисъл, IX, 1899, кн. V, май, т. I, с. 481; Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 43, 89. Публикация на Пенчо

Славейков, който предполага, че стихотворението е писано около 1882. Свободен превод на «Стансы» от А. С. Пушкин.

Стр. 244 — ОТ ЖАЛБИТЕ СИ АЗ ОТВИКНАХ... — Избрани съчинения, 1901, с. 178 — отбелязано като напечатано преди това. Превод на «Я пережил свои желанья» от А. С. Пушкин (вж Пенчо Славейков, Пушкин в България. Мисъл, IX, 1899, с. 563; Пенчо Славейков, Събрани съчинения, С-, БП, 1958, т. 4, с. 137).

Стр. 244 — ИЗТРОШИЛ БИХ ВСИЧКИТЕ ОКОВИ... — Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 44; п. IV, тетр. 2, л. 84 — друга редакция, датирана 11 авг. 1883:

Да бих могъл, бих посегнал,
бих се силом понапрегнал,
изтрошил бих вси окови
на злочестите робове,
изгорил бих вските книги,
вските умствени вериги
и науки, гнил що плодят,
та човека в мрак що водят,
бих изтребил мисли тъмни,
меж народът за да съмни,
да възникнат чувства нови
не от чемер и отрови,
а от дух, живот народен,
живот волен и свободен.

Свободен превод на стихотворение от азърбайджанския поет Мирза Шафи, познат на Петко Р. Славейков чрез преводи на Й. Йовановић-Змай на сръбски език (вж. С. Баева, Петко Славейков и азърбейджанския поет Мирза Шафи Вазех. Език и литература, 1964, кн. 6, с. 65—71).

Стр. 245 — ТЪГА — Наука, II, 1883, кн. 10, април, с. 923. В бележките към своето издание (1927) на П. Р. Славейковите стихотворения Б. Пенев пише за «Тъга»: «Мотивът е взет, може би, от стихотворението на Шели, познато на Славейков по руски превод— «Съ морскогъ берега» (Англійскіе поэты въ біографіяхъ и образцахъ. Составилъ Н. Гербель, Спб, 1875, с. 324).

Стр. 247 — ЛЯТО (ЛЯТОТО НАСТАВА...) — Дребни стихотворения, 1888, с. 10; Читанка за II отд., 1883, с. 92 — друга редакция; Арх. ПРС, п. V, тетр. 3, л. 7.

Стр. 247 — ПОЧИВКА — Дребни стихотворения 1888, с. 11; Читанка за II отд., 1883, с. 92 — там влиза в текста на стихотворението «Лято».

Стр. 248 — ПРИСПИВАЛНА ПЕСЕН — Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л.98; п. III, тетр. 2, л. 88. Обнародвано от Цв. Македонска в Петко Р. Славейков, Избрани произведения, т. I, 1954. Свободен превод на «Казачья колыбельная песня»от М. Ю. Лермонтов.

Стр. 249 ИМАХ КОНЯ ХРАНЕНА... — Смесна китка, I, бр. 12 и 13, 10 декември 1886, с. 3; Арх. ПРС п. IV, тетр. 2, л. 79; на края поетът е отбелязал: «Писано 22 септ. 1883. Плов. печат. тук поправ. От малоруски».

Стр. 250 — ДРЕБНУШКИ — Календарче за 1883, с. 39—41; Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 42 — без последната, шеста строфа; п. II, тетр. 1, л. 14—15 — там липсват последните четири стиха; на края има датировка — 1883, Календарче, Пловд., Данов.

Стр. 252 — МОЙ ЧОВЕК — Календарче за 1884, с. 2; Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 41 — с дата 1883, над заглавието е написано — Мирза Шафи; п. II, тетр. 1, л. 2 — под заглавието Пенчо Славейков е написал — Мирза Шафи, под стихотворението има датировка — Календарче, 1884, Пловдив, издание Данова; п. V, тетр. 2, л. 11 — под заглавието е означено — Мирза Шафи, друга редакция:

Идеш ли при криви,
остани си прав;
идеш ли при болни,
остани си здрав.
Живей между стари
и остани млад;
помежду отчайни
стой в надежда рад;
бил си между блудни,
не погазвай срам;
паднеш ли в тъмница,
там живей кат в храм;
ходиш ли в чужбина,
вред бъди си свой:
ако туй изпълниш,
ти човек си мой.

Стр. 253 — КРИТИКАШ — Календарче за 1884, с. 40—42; Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 41 — с дата 1883; п. II, тетр. 1, л. 5 — под заглавието Пенчо Славейков е отбелязал — М. Шафи, под стихотворението има датировка — 1884, Календарче, Пловдив, Данов.

Стр. 254 — НЯМА И НЕ МОЖЕ ДА БЪДЕ — Календарче за 1884, с. 40; Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 41 — с дата: 1883; п. II, тетр. 1, л. 4 — с датировка: 1884, Календарче, Пловдив, Данов.

Стр. 255 — ПАРОДИЯ — Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 41 — с дата: 1883. Под стихотворението е отбелязано: Южна България, 1883 г.

Стр. 256 — МАЙКА (МАЛЕ, МИЛА МАЙЧИЦЕ...) — Дребни стихотворения, 1888, с. 2; Читанка за I отд., 1883, там ст. 3 и 4 гласят:

Боже, вишний и славний,
дай й живот и здраве!

В Арх. ПРС, п. V, тетр. 3, л. 12 има още една редакция:

МАЙКА

Мила майко, име сладко,
най-безценно мое драго,
най-голяма чест и благо,
да би дал бог, майко мила,
ти да би ми жива била,
жива, здрава и честита,
мен забрана и защита.
Туй е първо мой желанье,
да би дал бог тъй да стане.

Стр. 256 — НЕ ТЪРСИ — Читанка за I отд., 1883, с. 25; Арх. ПРС, п. V, тетр. 3, л. 4 — ръкопис от 1887, в който ст. 7 гласи: и не туряй грънци; ст. 8 — ти на чужда пещ; п. V, тетр. 9, л. 44. С. Баева установява, че стихотворението е свободен превод от Мирза Шафи.

Стр. 257 — ТРЕВА И ЖИТО — Дребни стихотворения, 1888, с. 18; Читанка за I отд., 1883, с. 58.

Стр. 257 — ТАТКОВИНА — Читанка за I отд., 1883, с. 61; Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 45 — под стихотворението е напи-

сано: Белащица, 1883; п. V, тетр. 3, л. 22 — със заглавие «Татковино» — ръкопис от 1887, в който ст. 4 гласи: за теб трепка и играй (гук Пенчо Славейков е поправил и на та); п. IV, тетр. 2, л. 64.

Стр. 258 — ПРОЛЕТ (ВЕСЕЛО МИ ЗИМЕ...) — Дребни стихотворения, 1888, с. 6; Читанка за II отд., 1883, с. 20 — без заглавие; Арх. ПРС, п. V, тетр. 3, л. 3 — ръкопис от 1887.

Стр. 258 — ПЛАНИНСКИ ВРЪШИНИ... — Читанка за II отд., 1883, с. 55; Арх. ПРС, п. VII, тетр. 1, л. 60 — срещу препис на Лермонтовия текст на «Горные вершины» е направен превод, в който ст. 4 гласи: пълни с свежа мгла, ст. 5 — В път ся прах не дига, ст. 6 — не трептят листа, ст. 7 — нямай и ти брига (ти да нямаш брига), ст. 8 — скоро щеш заспа. В п. VII, тетр. 1, л. 228 има друг вариант на ст. 4 — пълни с пресна мгла; п. V, тетр. 9, л. 43 — ръкопис от 1883 — ст. 4 гласи: пълни със мъгла; п. IV, тетр. 2, л. 149 и п. V, тетр. 3, л. 3 — със заглавие «Скърби ще заспят». Петко Р. Славейков е използувал гениалния Лермонтов превод на Гьотевата безсмъртна песен «Wanners Nachtlied» («Нощната песен на скитника»).

Стр. 259 — И ДВЕТЕ — Календарче за 1884, с. 43; Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 41 — с дата 1883; п. II, тетр. 1, л. 7 — с датировка: 1884, Календ., Пловдив, Данов; п. IV, тетр. 2, л. 160 — друга редакция:

ДВЕ МОМИ

Две моми ме либеха
и при мене идеха.
Както му е адетя,
аз ги либях и двете.
Време доде и стана —
днес не зная горкана
коя от тях да зема
или коя да н земам.
Едната е пъстрока,
русата ѝ е косата (руси ѝ са космите),
а другата чернока,
кат ябълка клоната (ябълки гърдите).
Ах, да можах аз клетий
да ги взема и двете.

Стр. 259 — ВРЕМЕТО — Дребни стихотворения, 1888, с. 3; Читанка за II отд., 1883, с. 58, там ст. 1 гласи: времето е злато; ст. 2 — времето е пари; ст. 3 — но е и крилато—; ст. 4 — ако мож го спри; Арх. ПРС, п. V, тетр. 3, л. 3 — ръкопис от 1887.

Стр. 259 — ДЕН И ЧАС — Дребни стихотворения, 1888, т. 3; Читанка за I отд., 1883, с. 58; Арх. ПРС, п. V, тетр. 3, л. 3.

Стр. 260 — АЗ СЪМ ВЯТЪР, ДИГАМ ПРАХ... — Читанка за II отд., 1883, с. 62—63; Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 47 — ръкопис от 1883; п. V, тетр. 3, л. 6 — ръкопис от 1887 със заглавие «Вятър». Свободен превод на стихотворението «Ветар» от Й. Йованович—Змай.

Стр. 260 — НИВА — Читанка за II отд., 1883, с. 73—74; Арх. ПРС, п. VII, тетр. 3, л. 8 — с означение «от руски»; п. V, тетр. 9, л. 45 (1883); п. V, тетр. 3, л. 7 (1887). Свободен превод на стихотворението «Нива» от Ю. В. Жадовска.

Стр. 261 — ПОЛЕТО — Читанка за II отд., 1883, с. 78; Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 46 (1883); п. V, тетр. 3, л. 9 (1887), където ст. 6 гласи: Буйни са шумливи. Свободен превод на стихотворение от Й. Йованович—Змай.

Стр. 262 — ПРЕЛЕТНА ПТИЦА — Читанка за II отд., 1883, с. 78; Арх. ПРС, п. VII, тетр. 3, л. 18 — друга недатирана редакция; п. V, тетр. 9, л. 45 — ръкопис от 1883; п. V, тетр. 3, л. 9 — ръкопис от 1887. Свободен превод на «Птичка божия не знает» из поемата «Цыгане» на А. С. Пушкин.

Стр. 263 — БАЛКАНЪТ — Читанка за II отд., 1883, с. 82; Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 47 (1883); п. IV, тетр. 2, л. 67 — там ст. 10 гласи: и бяга кошута, ст. 20 — у него е сврян; п. V, тетр. 3, л. 7; п. XLII, тетр. 1, л. 3 — незавършен ръкопис.

Стр. 264 — ЛЮЛЕЕ, ВЪЛНУВА... — Читанка за II отд., 1883, с. 93; Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 48 (1883); п. V, тетр. 3, л. 7 (1887) — със заглавие «Есен» и ст. 7 — щото си не трайте, ст. 8 — ви на клоневете.

Стр. 265 — ПРЕДАТЕЛ — Наука, II, 1882—1883, кн. 8—9, февруари и март, 1883, с. 824; Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 138.

Стр. 266 — ЩО Е ЛЮБОВ — Календарче за 1884, с. 44; Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 41 — с дата 1883; п. II, тетр. 1, л. 9 — с датировка 1884, Календ., Пловдив, Данов; отстрани е написано — Змай Иванович; п. IV, тетр. 2, л. 160 — друга редакция с много поправки (вж. С. Баева, Някои основни моменти в развитието на

сръбската литература и творчеството на Петко Славейков. Известия на Института за литература, 1965, кн. XVI, с. 3—59).

Стр. 267 — ТАТИ, МАМА — Читанка за I отд., 1883, с. 5.

Стр. 268 — НАРЕД, НАРЕД, ДЕЧИЦА... — Читанка за I отд., 1883, с. 6.

Стр. 268 — ДЯДОТО (СЕДНАЛ ДЯДО НА БУЧКА...) — Читанка за I отд., 1883, с. 46.

Стр. 269 — КОКОШКАТА — Дребни стихотворения, 1888, с. 19; Читанка за I отд., 1883, с. 48.

Стр. 269 — СЛЪНЦЕ — Дребни стихотворения, 1888, с. 7; Читанка за II отд., 1883, с. 40—41, където ст. 1 гласи: Слънце, ясно слънчице, ст. 2 — поздрав тебе от сърце!, ст. 3 — Ти си, слънце, твърде светло, ст. 4 — услужливо и приветно, ст. 5 — всичко грееш ти наред, ст. 6 — осветяваш целий свет, ст. 7 — Оживяваш все, що нужно, ст. 8 — колко ти си доброслужно, ст. 9 — Поздрав тебе и привет!; Арх. ПРС, п. V, тетр. 2, л. 2; п. X, тетр. 3, л. 85 — ранни редакции; п. IV, тетр. 2, л. 152; п. V, тетр. 3, л. 2 (1887).

Стр. 270 — С БЯЛА ПОКРИВКА... — Читанка за II отд., 1883, с. 94; Арх. ПРС, п. V, тетр. 3, л. 7 (1887) — със заглавие «Зима» — друга редакция.

Стр. 271 — ПЕПЕРУДА — Читанка за I отд., 1883, с. 11.

Стр. 271 — ПИУ-ПИУ — Читанка за I отд., 1883, с. 12.

Стр. 272 — СЛЪНЧИЦЕ — Читанка за I отд., 1883, с. 15.

Стр. 272 — ЩЪРК — Читанка за I отд., 1883, с. 18.

Стр. 273 — ЧУДОВИЩЕ — Читанка за I отд., 1883, с. 54.

Стр. 273 — ПТИЧКА — Читанка за II отд., 1883, с. 8; Дребни стихотворения, 1888, с. 10; Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 44 (1883); п. IV, тетр. 2, л. 149; п. XI, тетр. 3, л. 4; п. V, тетр. 3, л. 2 (1887).

Стр. 274 — ВЕЧЕР — Дребни стихотворения, 1888, с. 11; Читанка за II отд., 1883, с. 95 — друга реакция: ст. 1 — Слънцето застана, ст. 2 — там зад планина, ст. 3 — и светът потъна, ст. 4 — в мрак и тъмнина, ст. 5 — Всяко птиче литна, ст. 6 — та се в гнездо свря, ст. 7 — екотът утихна, ст. 8 — работа се спря, ст. 9 — Тъмнина над село, ст. 10 — тъмнина навред, ст. 11 — по създанье цело, ст. 12 — ни душа, ни глед, ст. 13 — Но не бой се, утре, ст. 14 — на небесний свод, ст. 15 — други ден ще дойде, ст. — 16 — слънце. и живот.

Стр. 274 — НА ДУМИ И НА ДЕЛО — Арх. ПРС, п. VII, тетр. 1, л. 340; п. IV, тетр. 2, л. 84—85 — друг вариант от 1884. Първоизточник е стихотворение от Й. Йованович —Змай (вж. изданието на А. Хаджич — Певанј а Змај — Јована Јовановића, Нови Сад, 1882). За първи път стихотворението е публикувано от Цв. Македонска и С. Баева, Неизвестни стихотворения на П. Р, Славейков. Известия на Института за българска литература, 1954 кн. II, с. 188—189.

Стр. 275 — ГЪДУЛАРЯТ — Периодическо списание, 1885, кн. 15, май и юни, с. 427; Арх. ПРС, п. V, тетр. 2, л. 9. Свободен превод на «Перебедня» от Т. Г. Шевченко.

Стр. 277 — МИСЛИ МОИ — Периодическо списание, 1885, кн. 15, с. 426; Ахр. ПРС, п. V, тетр. 2, л. 6 — върху корицата на тетрадката има датировка — 1 авг. 1884; п. IV, тетр. 2, л. 79 — вариант с поправки. Свободен превод на една от най-известните песни на Т. Г. Шевченко — «Думи мої, думи мої».

Стр. 279 — КЪМ БЪЛГАРИТЕ БРАТЯ — Смесна китка, I, бр. 10 и 11, 25 ноември 1886, с. 4.

Стр. 279 — БОЖИЙ УРОК — Смесна китка, I, бр. 10 и 11, 25 ноември 1886, с. 4; Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 151 — друга редакция; п. V, тетр. 2, л. 4; п. V, тетр. 3, л. 8.

Стр. 280 — ЛЪЖОВНОТО И ИСТИННОТО — Смесна китка, I, бр. 10 и 11, 25 ноември 1886, с. 6—7; Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 85 — там ст. 3 гласи: кое л не е тук бедствено, злочесто, ст. 4 — неправда е, измама е най-често, следва стихът: няма вярност, всичкото е преструвка, ст. 6 — зачало е на сълзите горчиви, ст. 7 — Трендафилът, цветущият, трънлив е, ст. 8 — под него се пъстра змия потая, следва стихът: всичкото е черна лъжа, омая.

Стр. 281 — ЧОВЕШКИЙ ЖИВОТ — Смесна китка I, бр. 10 и 11, 25 ноември 1886, с. 13. В Избрани съчинения, 1901, с. 215 Пенчо Славейков дава друга редакция:

ЖИВОТ
Вечер слънцето, когато
на залязване трепти,
облаци облива с злато —
на живот минал следи:

тъй и тук живущий смъртний
преди в гроба да се гътни,
трябва да остави след —
златен след на този свет.

В бележка към стихотворението Пенчо Славейков пише: «Макар че в ръкописите на Славейкова има тоя текст, но неизвестно защо той е печатал (в Смесна китка, 1886, бр. 11—12) не него, а друг: Човешкий живот (по гръцки).»

Стр. 281 — ПАТРИОТ — Смесна китка, I, бр. 12 и 13, 10 декември 1886, с. 1.

Стр. 282 — ЩО Е ЧОВЕК — Смесна китка, бр. 12 и 13, 10 декември 1886, с. 5.

Стр. 284 — ТРУД И РАБОТА — Родолюбец, I, 1889, бр. 15, 21 март, с. 120; Смесна китка, I, бр. 12 и 13, 10 декември 1886 със заглавие «На работниците» и със следните различия: ст. 3 — по-весело песни пейте, ст. 4 — на след тежкий за вас ден, ст. 7 — всякой нов път към свобода, ст. 12 — трудил се е, всичко дал; Арх. ПРС, п. II, тетр. 3, л. 69; п. IV, тетр. 2, л. 86.

Стр. 284 — КЪМ ПРОСИЯВШИТЕ СВЕТИЛА — Смесна китка, I, бр. 12 и 13, 10 декември 1886, с. 12; Арх. ПРС, п. II, тетр. 3, л. 40.

Стр. 285 — РОДОСЛОВИЕ — Смесна китка, I, бр. 12 и 13, 10 декември 1886, с. 13. Следва «Допис» — писмо до главния редактор, в което се съобщава за неблагопристойния отзив на Свирчо — Петков за Смесна китка.

Стр. 286 — БРАТОВ И МУЖЕВ — Смесна китка, I, бр. 12 и 13, 10 декември 1886, с. 14.

Стр. 286 — МАРИЙ И СУЛА — Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 93 — в началото на ръкописа под заглавието Петко Р. Славейков е написал две имена — Радославов и Стамболов. Избрани произведения, т. I, 1954 под редакцията на Цв. Македонска. В Епически песни, 1896, синът на поета разработва същия мотив в едноименно стихотворение (вж. Пенчо Славейков, Събрани съчинения, т. VI, 1959, с. 145).

Стр. 288 — ПЕСЕН НА ТИРАНИТЕ — Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 96; п. V, тетр. 2, л. 15 — там ст. 63 гласи: що не

могат, както искат. Първа публикация на стихотворението правят Цв. Македонска и С. Баева, Неизвестни стихотворения на П. Р. Славейков. Известия на Института за българска литература, 1954, кн. 2, с. 195—197. Творбата е писана след избирането на Фердинанд I за княз на България (25 юни 1887). Чолака Петкова — става дума за стамболовиста Димитър Петков—Свирчо (вж. за него в Азбучния показалец).

Стр. 292 — ТАМБУРИНКАТА МИ — Родолюбец, I, 1889, бр. 14, 14 март, с. 112; Арх. ПРС, п. II, тетр. 3, л. 68; п. IV, тетр. 2, л. 89 и 139; п. IV, тетр. 2, л. 159. Според Т. Ангелиева заглавието и стихотворният размер са заимствувани от творба на А. Христопулос (вж. Т. Ангелиева, П. Р. Славейков и Христопулос. Език и литература, 1963, кн. 3, с. 60—71).

Стр. 293 — ОПАЛЕН ПЪН — Дребни стихотворения, 1888, с. 21; Арх. ПРС, п. VII, тетр. 1, л. 242 и 267; п. IV, тетр. 2, л. 41 — с поправки на Пенчо Славейков. Свободен превод на Шевченковото стихотворение «Минають дні, минають ночі» (вж. Е. Георгиев, Общо и сравнително славянско литературознание. С., НИ, 1965, с. 168, 171—172).

Стр. 293 — НА УЧИЛИЩЕ — Дребни стихотворения, 1888, с. 4; Арх. ПРС, п. V, тетр. 7, л. 1 — със заглавие «Час за училище»; п. V, тетр. 2, л. 3 (1884) — със заглавие «Хад на училище»; п. V, тетр. 3, л. 1 (1887); п. X, тетр. 3, л. 86 — със заглавие «Към училище»; п. IV, тетр. 2, л. 148.

Стр. 294 — ПОЖЕЛАНИЕ — Дребни стихотворения, 1888, с. 4; Арх. ПРС, п. V, тетр. 2, л. 3 (1884); п. IV, тетр. 2, л. 148; п. X, тетр. 3, л. 87 — със заглавие «Ябълки»; п. V, тетр. 3, л. 1.

Стр. 294 — МЕСЕЦ — Дребни стихотворения, 1888, с. 8; Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 149; п. V, тетр. 3, л. 2.

Стр. 295 — ЗВЕЗДИ — Дребни стихотворения, 1888, с. 8; Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 151; п. V, тетр. 3, л. 2 (1887).

Стр. 295 — ЛАКОМСТВОТО — Дребни стихотворения, 1888, с. 10.

Стр. 296 — ВОДАТА — Дребни стихотворения, 1888, с. 13; Арх. ПРС, п. V, тетр. 7, л. 1.

Стр. 296 — МАЛЪК ПЕНЧО — Дребни стихотворения, 1888, с. 14; Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 148 — там ст. 1 гласи: Пенчо

бре, учи, ст. 2 — Пенчо си мълчи, ст. 3 — Пенчо бре, чети!, ст. 4 — муси се, сумти; п. V, тетр. 2, л. 3 (1884); п. V, тетр. 3, л. 1 (1887).

Стр. 297 — ГОЛЯМ ПЕНЧО — Дребни стихотворения, 1888, с. 14; Арх. ПРС, п. V, тетр. 3, л. 1 (1887).

Стр. 297 — МАЙКА (МИЛА МИ Е МОЙТА МАЙКА. . .) — Дребни стихотворения, 1888, с. 16; Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 152 — друг вариант:

МАЙКА

Мила ми е мойта майка,
д ако стара била,
макар да е сиромашка,
тя ме е родила!
И да беше ощ по-бедна,
стъпало на храмът,
нея аз кога погледна,
видя безцен камък.
И да беше тя прост възел
в кърпа еднокрайка,
тя била и ще бъде
сладка моя майка.
Ще те любя, майко моя,
за теб ще мисля, ще та помня,
до когат живея.

Арх. ПРС, п. V, тетр. 2, л. 4 (1884) — с поправки; п. V, тетр. 3, л. 3 (1887) — с поправки. Според Емил Георгиев стихотворението е свободен превод на творба от Ян Неруда (вж. Е. Георгиев, Общо и сравнително славянско литературознание. С., НИ, 1965, с. 248—252).

Стр. 298 — БОГАТСТВО — Дребни стихотворения, 1888, с. 17; Арх. ПРС, п. V, тетр 2, л. 4 — с поправки и заглавие «Баща и майка».

Стр. 298 — ДЕТЕ — Дребни стихотворения, 1888, с. 18.

Стр. 299 — ЕСЕН (ВЯТЪР ВЕЙ, ГОРИ ВЪЛНУВА. . .) — Дребни стихотворения, 1888, с. 20; Арх. ПРС, п. V, тетр. 3, л. 6 (1887).

Стр. 300 — ВИНОБЕРМА — Дребни стихотворения, 1888, с. 20—21.

Стр. 300 — ЗИМА (ЗИМА ДОЙДЕ, СНЯГ ЗАХВАНА. . .) — Дребни стихотворения, 1888, с. 22; Арх. ПРС, п. V, тетр. 2, л. 1 (1884); п. IV, тетр. 2, л. 152; п. X, тетр. 1, л. 85.

Стр. 301 — ОЧИТЕ — Дребни стихотворения, 1888, с. 23—24; Арх. ПРС, п. V, тетр. 3, л. 9 (1887) — със заглавие «Очи мои» и поправки.

Стр. 302 — РАЗХОДКА — Дребни стихотворения, 1888, с. 13—14; Арх. ПРС, п. V, тетр. 2, л. 45 — със заглавие «По разходка»; п. V, тетр. 3, л. 4 (1887) — със заглавие «На разходка».

Стр. 302 — ДЕТО СТЪПИ ТУРСКИ КРАК. . . — Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 144. Ръкописът е със заглавие «Епиграми». След «Дето стъпни турски крак. . .» следва втора епиграма:

Когат от комари, стършели, оси
хвърчи наоколо ти рой вестникарски,
ти помисли, учтиви думи не търси:
на техний вик и крясък гарвангарски
недей отвръща с логика и вкус,
не мож смири таз пасмина упряма.
Сръдня е грях; но замахни и — плюс,
шлявни ги с проворлива епиграма.

Петко Р. Славейков, Избрани произведения (под редакцията на Цв, Македонска), т. I, 1954, с. 261.

Стр. 303 — КОЙ ЩО ЖЕЛАЕ — Родолюбец, I, 1889, бр. 7, 24 януари; Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 152— там ст. 2 гласи: как властта му все да трае, ст. 3 — Богатият да го питат. Свободен превод от Мирза Шафи чрез Й. Йованович—Змай.

Стр. 303 — ДВЕТЕ ДЕВОЙКИ — Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, на последната корица, в дела «Анакреонтови». Избрани произведения (под редакцията на Цв. Македонска), т. I, 1954, т. I, с. 247.

Стр. 304 — БЪЛГАРСКАТА КЕСИЯ — Арх. ПРС, п. V, тетр. 9, л. 60—61. Избрани произведения (под редакцията на Цв. Македонска), т. I, 1954, с. 254; тя предполага, че стихотворението е писано между 1881—1883 година, когато Петко Р. Славейков е прокуден в Пловдив, тогавашна столица на Източна Румелия

Стр. 307 — МОЯТА МОЛИТВА — Арх. ПРС, п. III, тетр. 3, л. 60; за ст. 3 са набелязани два варианта: ако бъде да умра /ако бъде, нека, боже, да умра. След ст. 8 е написано «за свобода» и следват още пет стиха:

Живот и смърт за народа,
да му служа изу (верно),
да живея и примерно.
Все, що добро, да направа,
той нека ме не познава.

Избрани произведения (под редакцията на Цв. Македонска) т. I, 1954, с. 244.

Стр. 307 — СТАР СЪМ — Арх. ПРС, п. IV, тетр. 2, л. 88. В същата тетрадка на л. 81 има друго стихотворение:

СТАРОСТ

Почивка иска слабот тяло,
от тайна жадност душа цвърчи.
Тежко ти тебе, дъртешко дело.
Живот ти дума, смей ти са в очи.
Не люлей никак празни надежди
и напред разум сърце (да) смири
и в съзерцанье безброй болезни
съзнай безсилье, легни си, умри.

Върху този ръкопис с несигурна ръка са нанесени две поправки: в ст. 2 — от тайна жадност душа жадней; ст. 4 — в очи живот ти дума, смей ти са.

Стр. 308 — ЕПИЛОГ — Избрани съчинения, 1901, с. 216. По мотиви от «Стар съм» и «Старост» Пенчо Славейков създава тази популярна редакция. В бележките си на стр. 223 авторът на «Баща ми в мен» пише: «В ръкописите на Славейкова това стихотворение е без заглавие и само три куплета. Обаче то ми се видя някак недовършено, та аз си позволих, за един вид завършек, да повторя пак първия куплет. По характера на ръкописа не може да се определи точно кога е писано стихотворението, но във всякой случай ще е писано през последните години (1884—1886).»

АЗБУЧЕН ПОКАЗАЛЕЦ

за лица, заглавия на произведения,
периодични издания, географски имена,
исторически събития и др.

Адам — според библейската легенда първият човек. — 331.
Аджар — село, от 1934 Свежен, Пловдивско. — 183.
Аз съм вятър, дигам прах. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 260, 369.
Азмодей — зъл дух, главатар на демоните. — 160.
Айтос. — 184.
Ако измама — стихотворение от П. Р. Славейков. — 128, 343.
«Анакреонтови» — цикъл стихотворения в ръкописите на П. Р. Славейков. — 375.
Ангелиева, Теофана. — 319, 320, 330, 373.
Английские поэты в биографиях и образцах, сост. Н. Гербель, Спб, 1875. — 365.
Априлов, Васил Евстатиевич (1789—1847). — 7.
Априлско въстание (1876). — 15, 17, 319.
Асен, Иван Асен II — български цар (1218—1241). Разбива в Клокотнишката битка (1230) солунско-епирския деспот Теодор Комнин, нахлул в българските земи. През управлението на Иван Асен II Втората българска държава достига най-голямото си териториално разширение — до Черно, Бяло и Адриатическо море; за първи път се секат български монети; възобновява се (1235) българската патриаршия и така се осигурява независимост на българската църква. — 292.
Ахило, Ахиоло — от 1934 Поморие. — 184.
Баба — басня от П. Р. Славейков. — 46, 232.
Баба винце пила. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 63, 325.
Бабадаа — селище. — 189.
Баева, Соня. — 312, 318, 319, 324, 346, 363, 365, 367, 370, 371, 373.

Байрон, Джордж Ноел Гордън (1788—1824) — английски поет, революционен романтик. Участвува в гръцкото въстание против османското иго (1823—1824). Умира в Гърция. — 352.

Баккус (Бакх, Вакх, Дионис) — старогръцки бог на лозята, виното, плодородието. — 84.

Балабанов, Марко Димитриев (1837—1921) — книжовник и политик. Учи право в Париж и Хайделберг. Редактор на сп. «Читалище», в. «Век» и др. Участвува в църковно-националната борба в която заема консервативни позиции. След Освобождението е преподавател в Юридическия факултет на Софийския университет, публицист, министър, дипломат. Трудове: «Страници от политическото ни възраждане» (1904). «Гаврил Кръстевич» (1914) и др. — 348.

Балканът — стихотворение от П. Р. Славейков. — 263, 369.

Балкапан — хан в Цариград, важно българско средище през Възраждането. — 182.

Балчик. — 189.

Баратински, Евгений Абрамович (1800—1844) — руски поет.. Поезията му отразява обществено-психологическата атмосфера в навечерието на Декабристкото въстание (1825). — 322.

Басня (Орел, рак и щука. . .) — от П. Р. Славейков. — 108, 339.

Басня (Едно просто цвете диво. . .) — от П. Р. Славейков. — 339.

Батак. — 182.

Батенберг, Александър I Батенберг (1857—1893) — немски принц, княз на България (1879—1886). Отменя конституцията (27 април 1881) и установява режим на пълномощия. Принуден е да възстанови конституцията на 7 септември 1883. Проводник на австро-унгарско и английско влияние в България. На 9 август 1886 е детрониран и на 26 август абдикира. — 18, 364.

Батюшков, Константин Николаевич (1787—1855) — руски поет. Член на литературния кръжок Арзамас. Ранната лирика на Б. е жизнеутвърждаваща, прославя любовта и земните наслади. — 321.

Баща и майка — стихотворение от П. Р. Славейков. — 374.

Баща ми в мен — стихотворение от Пенчо Славейков. — 376.

Беброво — село в Еленско. — 190.

Белащица — село в Пловдивско. — 368.

Белведерски, Аполон — статия на Аполон (старогръцки бог на светлината, изкуствата и предсказанията), направена от Леохар в IV в. пр. н. е., символ на съвършена мъжка красота. — 142.

Беранже, Пиер Жан дьо (1780—1857) — френски поет. Враг на аристокрацията, католическото духовенство и монархията. — 360.

Берковица. — 192.

Берлински договор — подписан на 1 юни 1878 под натиска на Англия и Австро-Унгария, за да бъде ревизиран Санстефанският мирен договор (1878), който включва в границите на България и трите нейни етнически области — Мизия, Тракия и Македония. След Берлинския договор България е разпокъсана. Създават се Княжество България и васалната на Турция Източна Румелия. Македония и част от Одринско се дават на Турция, Пирот и Враня — на Сърбия, Северна Добруджа — на Румъния. — 360.

Берон, Петър (около 1800—1871). — 7, 9.

Битоля. — 187.

Благоев, Димитър; Дядото (1856—1924). — 6, 7, 19.

Бог що видял и що казал — стихотворение от П. Р. Славейков. — 208, 360.

Богат и сиромах — стихотворение от П. Р. Славейков. — 14, 193, 352.

Богатство — стихотворение от П. Р. Славейков. — 298, 374.

Богоев; Богоров, Иван Андреов (ок. 1818—1892) — журналист, книжовник, езиковед, лекар. Издава първия български вестник «Български орел» (Лайпциг, 1846—1847). Автор на «Първичка българска граматика» (1844), на «Френско-български речник» (1869) и «Българо-френски речник» (1871), на пътеписа — «Няколко дена разходка по българските места» (1868). Защитник на говоримия език в литературата, на фонетичния правопис и дейното словотворчество като противодействие срещу нахлуващите чуждици. — 339.

Божий урок — стихотворение от П. Р. Славейков. — 279, 371.

Божков, Стойко. — 312.

Бозвели, Неофит (около 1785—1848). — 7.

Бойка войвода — поема от П. Р. Славейков. — 9, 144, 345.

Бончев, Нешо (1839—1879) — един от първите български литературни критици, педагог. Завършва Московския университет. Превежда «Тарас Булба» от Н. В. Гогол и «Разбойници» от Фр. Шилер. — 340, 341.

Борба за целувка — стихотворение от П. Р. Славейков. — 79, 320, 330.

Ботев, Христо. — 7, 9, 11, 15, 16, 341.

Браила. — 341.

Братов и мужев — стихотворение от П. Р. Славейков. — 286, 372.

Брацигово. — 183.

Будилник (1873) — вестник «сатирически и юморостически». Излиза в Букурещ под редакцията на Х. Петков (Хр. Ботев). — 341.

Бунар Хисар. — 185.

Бургас. — 184.

Бъдний ден — стихотворение от П. Р. Славейков. — 326.

Българин отива на заточение и се прощава с невестата си — стихотворение от П. Р. Славейков. — 362.

Българска екзархия. — 8, 17.

Българската кесия — стихотворение от П. Р. Славейков. — 304 375.

Български изгнаник въздиша за отечеството си — стихотворение от П. Р. Славейков. — 352.

Български книжици (1858—1862) — литературно и научно-популярно списание, издавано в Цариград. Редактори: Ив. Богоров, Г. Кръстевич, Т. Бурмов, Ив. Найденов, С. Филаретов. — 328, 329.

Български мелодии — общо заглавие на стихотворения от П. Р. Славейков. — 360.

Българският Великден или страстите български — от Т. Жечев. — 341.

Българското читалище в Цариград. — основано от Българската община в Цариград на 10 април 1866. Пръв председател — хаджи Мина Пашов. Значителен принос за укрепване и издигане на читалището има П. Р. Славейков, който дълго е председател или член на настоятелството му. Събира се библиотека, организират се сказки и театрални представления, подпомагат се училища и читалища с пари и учебници, създава се «Македонска дружина» специално за насърчаване на учебното и просветното дело в югозападните български земи. Към читалището се създава и Българско благодетелно братство «Просвещение». Издава се сп. «Читалище» (1870—1875), през 1872—1874 читалищната организация разполага и със своя печатница. Българското читалище в Цариград съществува и няколко години след Освобождението. Има важна роля в борбите за църковна независимост на България, за нейното културно-духовно обединяване. — 349.

Бърнс, Роберт (1759—1796) — шотландски поет. Приветствува Френската революция и поддържа шотландското движение за независимост. Певец на бедняците, художник с остро социално чувство и усет за величието на природата. Автор на «Веселите

бедняци» (1785), «Джон, ечемиченото зърно» (1786), «Съботната вечер на преселника» (1786) и др. — 352.

Вазов, Иван Минчов (1850—1921). — 9, 18, 314, 342.

Wanders Wachtlied (Нощната песен на скитника) — стихотвониере от Й. В. Гьоте. — 368.

Валетас, Спиридон (1786—неизв.) — гръцки поет. — 320.

Вардар. — 221, 257, 362.

Вариант — стихотворение от П. Р. Славейков. — 156, 348.

Варна. — 189, 338.

Валисий II Българоубиец — византийски император (976—1025). По негова заповед са ослепени 14—15 хиляди български войници, пленени в Беласишката битка (1014). — 29—32, 319.

Васильов, Тома. — 363.

Велбуж, Велбъжд — средновековно название на Кюстендил. — 29.

Век (1874—1876) — седмичен вестник, излизал в Цариград под редакцията на М. Балабанов. Застава на просветителски и еволюционистки позиции. — 159, 348, 349.

Велес. — 187.

Велзевул — главатар на злите духове. — 162.

Велико народно събрание в Свищов — второто българско Велико народно събрание. Свикано след суспендирането на Търновската конституция. Заседава един ден (1 юли 1881) под председателството на Тодор Икономов. Гласува извънредните пълномощия на княз Александър I Батенберг да управлява 7 години без конституция. — 363.

Велико Търново. — 346.

Веселушка за развеселяване на младите от П. Р. Славейков. Цариград, 1854. — 324, 325.

Ветар — стихотворение от Й. Йованович—Змай. — 369.

Вечер — стихотворение от П. Р. Славейков. — 274, 370.

Видин. — 188.

Виноберма — стихотворение от П. Р. Славейков. — 300, 374.

Витанов, поп Койчо Досюв (1817—1894) — образописец и резбар от Тревненската школа. Ученик на П. Р. Славейков. През 1870 е ръкоположен за свещеник в Берковица. В 1874 открива в Трявна частно училище. — 318.

Влък и гъска — басня от П. Р. Славейков. — 65, 325.

Водата — стихотворение от П. Р. Славейков. — 296, 373.

Воден. — 185.

Воденичар — басня от П. Р. Славейков. — 346.

Воденичарят, неговият син и магарето — басня от Ж. дьо Лафонтен. — 346.
Воля ми дайте — стихотворение от П. Р. Славейков. — 350.
Вперед — стихотворение от А. Н. Плещчеев. — 335.
Враня. — 192.
Врачански, Софроний (1739—1813). — 7.
Враца. — 191, 331.
Времето — стихотворение от П. Р. Славейков. — 259, 368.
Вроход. — 348.
Връбница — стихотворение от П. Р. Славейков. — 53, 323.
Вълчан войвода. — 346.
Вярата и надеждата на българина към Русия — стихотворение от П. Р. Славейков. — 194, 352.
Вятър — стихотворение от П. Р. Славейков. — 369.
Выезд ямщика — стихотворение от И. С. Никитин. — 335.

Габрово. — 190, 331.
Гайда (1863—1865) — сатирично-хумористичен вестник, редактиран (от г. I, бр. 8) от П. Р. Славейков в Цариград. — 16, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 338, 339, 340.
Галахов, Алексей Дмитриевич (1807—1892) — руски литературовед и писател. Автор на разкази, повести, критически обзори, литературно-исторически изследвания («История русской словесности, древней и новой», т. 1—2, 1863—75). Съставя «Полная русская хрестоматия» (част I — Красноречие, часть II — Поэзия, 1842) и други учебни пособия, подготвени под влияние на педагогическите и литературни възгледи на В. Г. Белински. — 6, 322, 336.
Галац. — 342.
Гатанки (Сутрин, вечер все си пее. . .) — от П. Р. Славейков. — 158, 348.
Георгиев, Емил. — 373, 374.
Гербел, Николай Василиевич (1827—1883) — руски поет, преводач, библиограф, издател. Най-ценен като преводач на Дж. Байрон, Фр. Шилер, Й. В. Гьоте, Т. Г. Шевченко и «Слово о полку Игореве». Съставител на христоматии: «Поэзия славян» (1871), «Русские поэты в биографиях и образцах» (1873), «Английские поэты в биографиях и образцах» (1875), «Немецкие поэты в биографиях и образцах» (1877). Издава и забранени от цензурата стихотворения на А. С. Пушкин. — 365.
Геров, Найден (1823—1900) — поет, филолог, общественик. Автор на първата българска поема «Стоян и Рада» (1845), където

за пръв път е използувано силаботоническото стихосложение. Съставител на капиталния «Речник на български язик. . .» (5 части, 1895—1904). — 7, 10, 339.
Гогол, Николай Василевич (1809—1852). — 5.
Гиздаво момиче . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 50, 320, 323.
Голям Пенчо — стихотворение от П. Р. Славейков. — 297, 374.
Гори — стихотворение от П. Р. Славейков. — 27, 318.
Горкият — стихотворение от П. Р. Славейков. — 98, 334.
Горные вершины — стихотворение от М. Ю. Лермонтов. — 368.
Готварска книга или наставления за всякакви гозби според както ги правят в Цариград и разни домашни справи, събрани от разни книги от П. Р. Славейков, Цариград, 1870, 1874. — 9.
Градец — село в Котленско. — 184.
Градинаров, Захарий. — 358.
Грохот — към стихотворението «Грохотски химни» П. Р. Славейков пише следната бележка: «Грохот е място, известно в историята ни под име Врохот и се намира при един скоро прославен град в нашето отечество». — 348.
Грохотски химни — стихотворения от П. Р. Славейков. — 160, 348.
Гръцка патриаршия. — 341.
Гъдуларят — стихотворение от П. Р. Славейков. — 275, 371.
Гърдите тежко мя болят. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 91, 332.
Гюмюрджина. — 185.

Да ти кажа разковничи. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 213, 360.
Дал е звездица. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 60, 325.
Далеч от мойта бащнина. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 48, 323.
Данов, Христо Груев (1828—1911) — книжовник, просветен деец, книгоиздател. Поставя начало на българското организирано книгоиздаване (1855). През 1858 основава книжарница и издателство в Пловдив с клонове в Русе и Велес. — 15, 366, 367, 368, 370.
Даскалов, Христо Никифоров (1845—1917) — учител, общественик, публицист. Учи при П. Р. Славейков в родния си град Трявна, сетне завършва Априловската гимназия. Учител в Трявна, Лясковец, Враца, Оряхово и Търново. Един от основателите на революционния комитет в Трявна. — 318.
Две моми — стихотворение от П. Р. Славейков. — 368.

Двете девойки — стихотворение от П. Р. Славейков. — 303, 375.
Двете жеби — басня от П. Р. Славейков. — 82, 331.
Дебър. — 188.
Ден (1875—1876) — седмично научно-политическо списание, покъсно — вестник. Излиза в Цариград. Редактори С. С. Бобчев и Генко Л. Голчев. Публикува сведения за Априлското въстание и за османския терор при потушаването му, поради което цензурата забранява излизането на «Ден». — 349.
Ден и час — стихотворение от П. Р. Славейков. — 259, 369.
Демир Хисар. — 186.
Дете — стихотворение от П. Р. Славейков. — 298, 374.
Детелинов — псевдоним на П. Р. Славейпов. — 351.
Дето стъпи турски крак. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 302, 375.
Джумая, Горна Джумая — от 1950 Благоевград. — 192.
Дивото цвете — басня от П. Р. Славейков. — 106, 320, 339.
Диловска, Елена. — 312, 334.
Димотика. — 185.
Динеков, Петър. — 19, 312.
Добролюбов, Николай Александрович (1836—1861) — руски литературен критик и публицист, революционер-демократ. От 1859 завежда критико-библиографския и сатиричния отдел на сп. «Съвременник». Автор на знаменитите статии «Какво е обломовщина?» (1859), «Тъмно царство» (1859), «Лъч светлина в тъмното царство» (1860), «Кога ще дойде истинският ден?» (1860) и др. Идеите на Добролюбов оказват силно въздействие върху българската обществена и революционна мисъл. По-малко известно е, че още тринадесетгодишен Д. започва да пише революционни стихове, които се разпространяват в ръкописни преписи и имат голям успех сред младежта. — 335.
Дойно Граматик (средата на XVIII век — ок. 1815) — свещеник и учител в Елена. Преписва «История славянобългарска» през 1784 — еленския препис, близък до втория Софрониев препис (1781). Към преписа Дойно Граматик прибавя една песен за победата на хан Крум над Никифор, написана от хърватския поет А. Качич-Миошич. — 318.
Дойран, Дойрян. — 186.
Докрай ли ма остави ти. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 87, 331.
Достойнствата — стихотворение от П. Р. Славейков. — 347.
Драма. — 186.
Дребни стихотворения за децата в отделенията от П. Р. Славейков. Пловдив, 1888. — 320, 323, 340, 343, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 373, 374, 375.
Дребнушки — цикъл стихотворения от П. Р. Славейков. — 250, 366.
Дрина, Черна Дрина — река, която изтича от Охридското езеро. — 188.
Друго положение — стихотворение от П. Р. Славейков. — 217, 360.
Дряново. — 190.
Думи мої, думи мої — стихотворение от Т. Г. Шевченко. — 371.
Дунав. — 16, 32, 45, 221, 257, 362.
Дупница — от 1950 Станке Димитров. — 192, 354.
Дъртешка любов — стихотворение от П. Р. Славейков. — 212, 360.
Дядо, баба и златна рибка — приказка в стихове от П. Р. Славейков. — 235, 364.
Дядо брада глади. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 62, 325.
Дядо Дечо (Здравствени заръчвания) — статия от П. Р. Славейков. — 338.
Дядото (Седнал дядо на бучка. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 268, 370.
Егридере — от 1934 Ардино. — 187.
Една приказка (Из христоматията на П. Р. Славейкова). — 364.
Езопови басни (на корицата **Басненик**). Превел и наредил Петко Р. Славейков, Букурещ, 1852. — 323, 346.
Elegie in der Ruinen eines alten Bergschlosses geschrieben (Елегия, написана сред развалините на стар планински замък) — стихотворение от Фр. Матисон. — 321.
Елена — град. — 190.
Ени Загра — след Освобождението Нова Загора. — 184.
Ени Пазар — от 1878 Нови Пазар. — 189.
Ениджа, Яниджа, Енидже Вардар. — 185, 189.
Епиграма (Къса го незначителност. . .) от П. Р. Славейков. — 112, 340.
Епиграма (Опросял бе, стана поп. . .) от П. Р. Славейков. — 156, 348.
Епиграми (Грък е нашият патрика. . .) от П. Р. Славейков. — 102, 336.
Епиграми (Дето стъпи турски крак. . .) от П. Р. Славейков. — 375.
Епиграми (Не е катър, нито осел, ни муле. . .) от П. Р. Славейков. — 159, 348.
Епилог — стихотворение от П. Р. Славейков — 308, 318, 376.
Епически песни — сборник стихотворения и поеми от П. П. Славейков, София, 1896. — 372.

Есен (Вятър вей, гори вълнува. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 299, 374.

Есен (Люлее, вълнува. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 369.

Есен (Пееш, мило птиче. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 327.

Есен (Самси умислен ходя из градина. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 97, 334.

Если жизнь тебя обманет — стихотворение от А. С. Пушкин. — 343.

Ески Джумая — от 1934 Търговище. — 189.

Ески Загра — след Освобождението Стара Загора. — 184, 354, 356, 358.

Ето изгрява светла зорница. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 28, 318.

Ето мръкна са и днес. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 56, 324.

Етрополе. — 191.

Етър — древно название на р. Янтра. — 35, 191, 248, 321.

Жадовска, Юлия Валериановна (1824—1883) — руска писателка. В лириката и прозата ѝ са отразени остри социални проблеми на руското село, изведен е на преден план образът на разночинеца, воюва се против безправието на жената. Н. А. Добролюбов и Д. И. Писарев високо ценят лириката на Жадовска, написана в народно-песенен стил. — 334, 339, 369.

Жена ямщика — стихотворение от И. С. Никитин. — 335.

Жеравна. — 184.

Жерев, Стоян. — 317.

Жестокостта ми ся сломи — стихотворение от П. Р. Славейков. — 9, 13, 131, 343.

Жечев, Тончо. — 312, 341.

Живите да работят — стихотворение от П. Р. Славейков. — 94, 333.

Живот — стихотворение от П. Р. Славейков. — 318, 371.

За гробът ми, стара майко. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 14, 177, 350.

За нищо да тя не мързи. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 113, 340.

За сиромасите — стихотворение от П. Р. Славейков. — 98, 334.

Залъгалка или любовно разговорниче, издадено от П. Р. Славейкова за разтуха на младите. Цариград, 1862. — 330.

Затворник — стихотворение от П. Р. Славейков. — 351.

Заточеник — стихотворение от П. Р. Славейков. — 362.

Захна — град. — 186.

Защо не съм? . . . — стихотворение от Хр. Ботев. — 341.

Звезди — стихотворение от П. Р. Славейков. — 295, 373.

Звънчатий глумчо (1873) — вестник, редактиран от П. Р. Славейков. — 16.

Зеница — стихотворение от П. Р. Славейков. — 113, 340.

Зима (Зима дойде, сняг захвана. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 300, 375.

Зима (С бяла покривка. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 370.

Зимняя ночь в деревне — стихотворение от И. С. Никитин. — 335.

Златица. — 191.

Змай — псевдоним на Йован Йованович (1833—1904) — сръбски поет и публицист. Пише в духа на народната песен. Възпява национално-освободителните борби на сръбския народ. Превежда творби на А. С. Пушкин, М. Ю. Лермонтов, Й. В. Гьоте, Х. Хайне, Ш. Петьофи, П. Беранже. — 363, 365, 369, 370, 371, 375.

Зора се сипва, войска се сбира. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 34, 319.

И двете — стихотворение от П. Р. Славейков. — 259, 368.

Ибипча, Хебипча, Хебипчево — от 1906 Любимец. — 133.

Ив. (Македончето). — 358.

Из отговорът към — стихотворение от П. Р. Славейков. — 112, 342.

Извинение — стихотворение от П. Р. Славейков. — 78, 330.

Изворът на Белоногата — поема от П. Р. Славейков. — 9, 10, 14, 133, 344.

Измирлиев, Георги Димитров (Македончето) (1851—1876) — участник в национално-освободителната борба. Роден в Горна Джумая (Благоевград). Учи във военно училище в Одеса. При подготовката на Априлското въстание е помощник-апостол в Търновския революционен окръг. Обесен в Горна Оряховица. — 354.

Изгнаник — стихотворение от П. Р. Славейков. — 352.

Изповед — стихотворение от П. Р. Славейков. — 81, 330.

Израил, Израел — според Библията син на Исак и Ребека; дванадесетте му сина станали родоначалници на 12 израелски племена. — 179, 180.

Източна Румелия — автономна област върху територията на Южна България, изкуствено създадена по решение на Берлинския конгрес в 1878. Площ 35 хиляди кв. км., около един милион

жители. Областта била поставена под пряката военна и политическа власт на турския султан. Управлявана от генерал-губернатор. През 1885 се извършва Съединението на Източна Румелия с Княжество България. — 375.

Изтрошил бих всичките окови. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 244, 365.

Имах коня хранена. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 249, 366.

Име-няма — псевдоним на неизвестен автор във в. «Век». — 349.

Исках с труд да се прехраня — стихотворение от П. Р. Славейков. — 197, 353.

Исторически примери върху нравствеността. Събрани от разни нравствени книги. Преведени и издадени от П. Р. Славейкова. За употребление в училищата. Свръзка I. Цариград, 1867 (на корицата — 1868). — 346.

История Медникарова — автобиографични спомени от П. Р. Славейков. — 328.

Ихтиман. — 192, 266.

Йонала. — 321.

Казанлък. — 183.

Казачья колыбельная песня — стихотворение от М. Ю. Лермонтов. — 366.

Календарче за високосната година 1884. Стъкмил П. Р. Славейков. Пловдив, Хр. Г. Данов, 1884. — 366, 367, 368, 369.

Календарче за година 1883. Стъкмил П. Р. Славейков. Пловдив Хр. Г. Данов, 1883. — 363, 366.

Календарче за 1877. — 325.

Календарче за 1879. — 331, 361.

Калофер. — 183.

Калугер ли и духовник. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 154, 346.

Канарче — стихотворение от П. Р. Славейков. — 39, 322.

Каравелов, Любен Стойчев (около 1834—1879). — 7, 9, 16.

Карамзин, Николай Михайлович (1766—1826) — руски историк и писател-сантименталист. — 6.

Каран — название на хан Крум в народните песни. — 25, 26, 27, 321.

Карлово. — 183.

Карнобат. — 184.

Каспрович, Е. Л. — 363.

Качица — село в Търновско. — 346.

Качич-Миошич, Андрия (1704—1760) — хърватски възрожденец,

поет и просветител. Най-известното му съчинение е «Kazgovor ugodni naroda slovinskoga» (1756; разширено издание 1759). В летописна проза и под формата на народни песни Качич разкрива героичното минало на южнославянските народи. На българското минало са посветени исторически разкази и четири песни. Освен «Първа здравица» по песните на Качич П. Р. Славейков пише и поемите си «Крумиада» и «Самуилка». — 317, 318.

Керван и псета — басня от П. Р. Славейков. — 328.

Килифарево. — 190.

Киров, Стефан. — 358.

Китка (На ти дете. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 35, 320.

Китка (Смесна китка, росно цвете. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 53, 323.

Китка цвете — стихотворение от П. Р. Славейков. — 320.

Кичево. — 188.

Клисура. — 183.

Кобурга — вж. Фердинанд I Сакс-Кобург-Готски. — 290, 292.

Когат от комари, стършели, оси. . . — епиграма от П. Р. Славейков. — 375.

Кой е той — стихотворение от П. Р. Славейков. — 166, 348.

Кой има — стихотворение от П. Р. Славейков. — 155, 347.

Кой що желае — стихотворение от П. Р. Славейков. — 303, 375.

Който прави добрини. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 112, 340.

Кокошката — стихотворение от П. Р. Славейков. — 269, 370.

Колева, Петранка. — 317.

Колцов, Алексей Василевич (1809—1842) — руски поет. Твори в народно-песенен стил. Разкрива социалната трагедия на руското село. Последовател на А. С. Пушкин и В. Г. Белински. — 322, 334.

Комуто се пада (О, народ сме, мърша не. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 175, 349, 350.

Комуто се пада (Разбрал съм ва, сърца нежно-корави. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 219, 361.

Консерватор някой умник. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 222, 362.

Константинов, Георги. — 311.

Контето — стихотворение от П. Р. Славейков. — 14, 83, 330.

Копривщица. — 183.

Косев, Димитър. — 330.

Костур. — 185.

Котел. — 190.
Кочени, Кочани. — 187.
Кракра Пернишки — български болярин, управител на област (началото на XI век) с център крепостта Перник. През 1002 и 1017 упорито я защищава от нападенията на византийския император Василий II. — 29—32, 319.
Кракра Пернишки — поема от П. Р. Славейков. — 9, 29—32, 318.
Крали Марко — феодален владетел (1371—1395) на област в Македония с център Прилеп. След битката при Черномен (Чирмен) в 1371 става турски васал. Загива в сражение срещу власите при Крайова. Легендарен герой на южнославянския епос, който отразява борбата срещу османските завоеватели. — 292.
Кратка читанка от П. Р. Славейкова. Цариград, 1869. — 339, 340.
Кратово. — 187.
Кратък годишен месецослов за високосната 1876 година от П. Р. Славейкова. Цариград, 1875. — 352.
Кратък годишен месецослов за 1877 година от П. Р. Славейкова. Цариград (1876?). — 350.
Кратък месецослов за високосната година 1872. От в. «Македония» — от П. Р. Славейков, Цариград. — 343.
Кратък месецослов за година 1871 от в. «Македония» — от П. Р. Славейков. Цариград, (1871?). — 329, 343.
Кратък месецослов за година 1879 — от П. Р. Славейков, Търново, к-ца Н. Тодоров, Bucureşci, nova typ. naţionala C. N. Radulescu, 5, 323, 360, 361.
Крилов, Иван Андреевич (1769—1844) — световноизвестен руски баснописец, член на Руската академия на науките (1811), автор на девет книги с басни и на комедии. — 104, 323, 328, 336, 337, 339, 343.
Кримска война (1853—1856) — война между Русия и коалиция от Турция, Англия, Франция и Сардиния за влияние в Близкия Изток. Завършва с победа на коалицията, с неизгодния за Русия Парижки мирен договор (1856). Българският народ посреща Кримската война с големи надежди за освобождение. Българският доброволчески отряд наброява 4000 души, избухват Димитракиевата буна (1856) и въстанието на Капитан дядо Никола (1856). — 13, 319, 346.
Критикаш — стихотворение от П. Р. Славейков. — 253, 367.
Крум (неизв. — 814) — силен български хан (803—814), талантлив военачалник и законодател. Завоюва Банат, Трансилвания и земите на запад от р. Тимок с център Бялград. През 809 завладява Сердика (София), в 812 — крепостта Девелт (при сегашното село Дебелт, Бургаско) и Месемврия (Несебър), в 811 напълно разбива войските на византийския император Никифор I Геник (навярно във Върбишкия проход), в 813 сломява съпротивата на Версиникия, византийска крепост близо до Одрин, влиза в Одрин и обсажда Константинопол (Цариград). — 292, 317.

Куко и пипе — басня от П. Р. Славейков. — 123, 343.
Кукуш. — 186.
Кукушка и петух — басня от И. А. Крилов. — 343.
Куманово. — 187.
Куче и мухи — басня от П. Р. Славейков. — 74, 329.
Към българите — стихотворение от П. Р. Славейков. — 201, 354, 358.
Към българите братя — стихотворение от П. Р. Славейков. — 279 371.
Към България — стихотворение от П. Р. Славейков. — 66, 326, 354.
Към вятъра — стихотворение от П. Р. Славейков. — 325.
Към дружината — стихотворение от П. Р. Славейков. — 54, 324.
Към един млад поет — стихотворение от П. Р. Славейков. — 176, 350.
Към потомците ми — стихотворение от П. Р. Славейков. — 168, 349.
Към просиявшите светила — стихотворение от П. Р. Славейков. — 284, 372.
Към сиромасите братя — стихотворение от П. Р. Славейков. — 9, 126, 343.
Към училище — стихотворение от П. Р. Славейков. — 373.
Кърк Клисия — Лозенград. — 185.
Кюстендил. — 192.

Лайпциг. — 363.
Лакомството — стихотворение от П. Р. Славейков. — 295, 373.
Ласкаратос, Андреас (1811—1901) — гръцки писател, един от най-известните представители на т. н. йоническа школа. Автор на сатири срещу духовенството, заради които бил отлъчен от църквата. — 320.
Лафонтен, Жан дьо (1621—1693) — световноизвестен френски баснописец. Противник на абсолютизма. Издава дванадесет книги басни (1668—1694). — 346.
Лебед, щука и рак — басня от И. А. Крилов. — 339.
Левски, Васил (1837—1873). — 16.
Лерин. — 188.
Лермонтов, Михаил Юревич. — 248, 322, 351, 353, 366, 368.
Летоструй. Български народен календар за високосна година 1876. — 343, 350.

Либе и змия — стихотворение от П. Р. Славейков. — 99, 335.
Ловеч. — 191.
Лом. — 188.
Лош, противен да не бивам. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 172, 349.
Лъжовното и истинното — стихотворение от П. Р. Славейков. — 280, 371.
Любов — стихотворение от П. Р. Славейков. — 41, 322.
Люлее, вълнува. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 264, 369.
Лясковец. — 190.
Лясковец, Лесковец — села с това название има в Леринско, Охридско и Преспанско. — 192.
Лято (Лятото настава. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 247, 365, 366.

Майка (Мале, мила майчице. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 256, 367.
Майка (Мила майко, име сладко. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 367.
Майка (Мила ми е мойта майка. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 297, 374.
Македония (1866—1872) — вестник, редактиран от П. Р. Славейков в Цариград. Съдържа статии по обществено-политически въпроси (църковната борба, Източния въпрос, политиката на великите сили), по учебното дело, икономиката и др. Редовно се печатат дописки от всички български селища (самото название на вестника е обединяващо), художествени материали, външнополитически новини и коментари. «Македония» води полемика с в. «Право» и в. «Турция» от ясни демократични позиции. «Македония» има особени заслуги в голямата битка за независима българска църква — един от основните политически въпроси на времето. «Македония» е вестник жив, сочен, бояк, архибългарски. След като четири пъти е спиран от турските власти, на 25 юли 1872 е закрит завинаги заради статията «Двете касти и власти». — 16, 17, 349.
Македонска, Цветана — 312, 333, 334, 363, 366, 371, 372, 373, 375, 376.
Македонски воевода на смърт — стихотворение от П. Р. Славейков. — 219, 361.
Малешево — местност по долината на р. Брегалница. — 185.
Малка христоматийка от П. Р. Славейков, Пловдив, 1882. — 343, 364.

Малко Търново. — 184.
Малък Пенчо — стихотворение от П. Р. Славейков. — 295, 373.
Марий, Гай (ок. 157—86 пр. н. е.) — римски пълководец и политик. Консул (107, 104—100 и 86). Побеждава във войните срещу Югурта, разбива германските племена кимври и тевтони. Противник на Сула в гражданската война. — 286, 287, 372.
Марий и Сула — стихотворение от П. Р. Славейков. — 286, 372.
Марица — река. — 221, 257, 362.
Марония — село в Гюмюрджинско. — 185.
Матисон, Фридрих фон (1761—1831) — немски поет. Автор на сантиментални и романтични стихове, по много от които са композирани популярни песни. — 321.
Медвен. — 285.
Медлено движется время — стихотворение от И. С. Никитин. — 334.
Медникаров — псевдоним на П. Р. Славейков през първите години на творческия му път. — 328.
Мелник. — 186.
Месембр, Месемврия — от 1934 Несебър. — 184.
Месец — стихотворение от П. Р. Славейков. — 294, 373.
Миа воскупола ста вуна (Една овчарка в планината) — гръцка песен. — 331.
Миладинови, братя: Димитър (1810—1862), **Константин** (1830—1862). — 7.
Милена — стихотворение от П. Р. Славейков. — 171, 349.
Милошев. — 345.
Минають дні, минають ночі — стихотворение от Т. Г. Шевченко. — 373.
Минков, Цветан. — 311.
Мисли мои — стихотворение от П. Р. Славейков. — 277, 371.
Мисъл (1892—1907) — литературно-критическо списание. — 364, 365.
Митя блюдолиза — вж. Ризов, Димитър. — 285.
Михайловски, Д. — 363.
Михайловски, Никола (1818—1892) — книжовник, общественик, учител. Брат на Иларион Макариополски, баща на Стоян Михайловски. Завършва историко-филологическия факултет на Московския университет (1848). Учител в Елена, където създава прочутата «даскалоливня», Търново и Сливен. В Цариград е редактор на в. «Съветник», член на съвета при турското министерство на просветата и цензор на българските книги. В църковните борби заема консервативни позиции. Преводач на учебници и на сензационно-приключенски романи, автор на стихотворения и статии. — 322.

Мица — стихотворение от Л. Прерадович. — 322, 340.
Младенов, Кирил. — 329.
Мое сердце — стихотворение от Р. Бърнс. — 352.
Мой човек — стихотворение от П. Р. Славейков. — 252, 366.
Мойто положение — стихотворение от П. Р. Славейков. — 117, 341.
Момче, ума си събери. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 13, 70, 328.
Mon abit — стихотворение от П. Беранже. — 360.
Мориево, Мориово — местност в Прилепско с много села. — 187.
Морфей — бог на сънищата. — 160.
Москва. — 7.
Моята молитва — стихотворение от П. Р. Славейков. — 307, 376.
Мудно ходи нашто време — редакция на Пенчо Славейков на стихотворението «Живите да работят» от П. Р. Славейков. — 9, 95, 334.
Мустафа паша — от 1912 Свиленград. — 182.
Мъглен, Меглен. — 188.
Мъглиж. — 183.
Мъж е онзи, който върже гащи. . . — епиграма от П. Р. Славейков. — 73, 328.
Мъки и теглило. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 129, 343.

На агите — стихотворение от П. Р. Славейков. — 199, 354.
На Балкана — стихотворение от П. Р. Славейков. — 180, 352.
На България — стихотворение от П. Р. Славейков. — 199, 353, 354.
На ветрецът — стихотворение от П. Р. Славейков. — 66, 325.
На дружината си — стихотворение от П. Р. Славейков. — 202, 354, 358.
На думи и на дело — стихотворение от П. Р. Славейков. — 274, 371.
На един отговор — стихотворение от Ив. Вазов. — 342.
На нощта си ясен месец. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 47, 323.
На посрещание — стихотворение от П. Р. Славейков. — 358.
На работниците — стихотворение от П. Р. Славейков. — 372.
На развалинах замка в Швеции — стихотворение от К. Н. Батюшков. — 321.
На разходка — стихотворение от П. Р. Славейков. — 375.
На село — стихотворение от П. Р. Славейков. — 105, 338.
На сън сънувах аз нощес. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 57, 324.

На ти, дете. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 320.
На училище — стихотворение от П. Р. Славейков. — 293, 373.
На царя и на Русия — стихотворение от П. Р. Славейков. — 352, 353.
Напомняние — стихотворение от П. Р. Славейков. — 80, 330.
Напред — стихотворение от П. Р. Славейков. — 101, 335.
Напредък (1874—1877) — седмичен обществено-политически и общообразователен вестник. Излиза в Цариград. Редактор Ив. Найденов. В редактирането участвуват и П. Р. Славейков и С. С. Бобчев. «Напредък» заема еволюционистки и просветителски позиции. — 349, 350.
Наред, наред, дечица. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 268, 370.
Народа — стихотворение от П. Р. Славейков. — 169, 349.
Народен — стихотворение от П. Р. Славейков. — 9, 174.
Народен календар за 1877. — 326, 353.
Народни мелодии — общо заглавие на стихотворения от П. Р. Славейков. — 209, 360.
Народни мелодии (Тръгнал народ за свобода да иде. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 209, 360.
Народни песни (Голяма бела станало. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 211, 360.
Народното събрание в Търново, Учредително народно събрание — първото Народно събрание в България след Освобождението. Председател екзарх Антим I. Заседава от 10 февруари до 16 април 1879. Приема Търновската конституция. — 204.
Наука (1881—1884) — месечно списание за литература, критика и обществени въпроси. Излиза в Пловдив. Редактори: Ив. Вазов, К. Величков, С. С. Бобчев, Ив. Салабашев и П. Набодков. — 345, 362, 364, 365, 369.
Нашето читалище — статия от П. Р. Славейков. — 349.
Не зови меня бесстрастной — стихотворение от Ю. В. Жадовска. — 339.
Не кълни мя, мила мамо, от гроба. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 132, 344.
Не пей ми ся — стихотворение от П. Р. Славейков. — 9, 13, 114, 340.
Не пой красавица при мне — стихотворение от А. С. Пушкин. — 322.
Не растат саминки в поле цветовете. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 9, 119, 341.
Не си звезда, нито зора. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 61, 325.

Не слави мойта муза лъжний глед. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 13, 69, 328.
Не сме народ, не сме народ, а мърша. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 174, 349.
Не ставай рано пред зора. . . — стихотворение от П. Р. Славейков.— 52, 323.
Не търси — стихотворение от П. Р. Славейков. — 256, 367.
Неврокоп — от 1950 Гоце Делчев. — 186.
Недев, Цвятко (Цв. Н. Самарджиев) (1816—1892) — учител. Подготвя се при Неофит Рилски. 24 години учителствува в откритото от В. Априлов Габровско училище (1835), наречено от габровци «Даскал Цвятковото школо». Събира и запазва много ценни документи за училището, голяма част от които П. Р. Славейков използува в книгата си «Габровското училище и неговите първи попечители» (1866). — 322, 331.
Недей се кахъри. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 55, 324.
Недоумения — стихотворение от П. Р. Славейков. — 348.
Независимост (1881—1882) — вестник, издаван от водачите на Либералната партия (П. Каравелов, П. Р. Славейков и др.), емигрирали в Източна Румелия след суспендирането на конституцията. «Независимост» води остра борба срещу Александър I Батенберг, режима на пълномощията и Консервативната партия, воюва за възстановяването на Търновската конституция. — 363.
Немзида, Немезида — древногръцка богиня на съдбата и възмездието. — 266.
Немирович — Данченко, Владимир Иванович (1858—1943) — руски съветски режисьор, драматург, педагог и театрален деец. — 18.
Неруда, Ян (1834—1891) — чешки писател. Майстор на късия разказ — «Арабески» (1864), «Разни хора» (1871), «Малострански разкази» (1878). Пише също стихотворения, драми, комедии. Поет с остро социално чувство. — 374.
Нет, никогда поклонничеством низким — стихотворение от Ю. В. Жадовска. — 334.
Нет, я не Байрон, я другой — стихотворение от М. Ю. Лермонтов. — 393.
Нива — стихотворение от П. Р. Славейков. — 260, 369.
Нива —стихотворение от Ю. В. Жадовска. — 369.
Никитин, Иван Савич (1824—1861) — руски поет. Поезията му от петдесетте години изразява социалния протест на руския селянин. Майстор на пейзажната лирика. По много от стихотворенията му са композирани песни. Книгата му (в проза) «Дневникът на семинариста» (1861) е пропита с антиклерикален дух. — 322, 332, 333, 334, 335, 338, 339.
Никифор I Геник (неизв. — 811) — византийски император (802—811). В 807 предприема злополучен поход срещу България. В 811 преминава Стара планина и опожарява Плиска. На връщане хан Крум напълно разбива войските му (навярно във Върбишкия проход) и Никифор I е убит. — 25, 26, 27, 317, 318.
Никопол. — 189.
Ничев, Боян. — 318.
Ниш. — 192.
Нишава — река. Извира под връх Ком в Стара планина, влива се в р. Южна Морава. — 192.
Нова мода календар за 1857, астрономисан и написан от Петка Р. Славейкова, г. I, Цариград, (1856?). — 328.
Нова песнопойка. Избрана от ветата и от веселушката с приложение на много още други нови песни и сатири. И от по-употребителните турски песни — от П. Р. Славейков, Цариград, 1857.— 323, 325.
Нови песни — от П. Р. Славейков — раздел от Песнопойка. . ., 1870. — 341.
Нови Сад. — 371.
Новини (1890—1912) — вестник, орган на Българската екзархия в Цариград. Покрай статиите с църковно съдържание се поместват дописки за културни прояви във всички български земи, отразява се трагичната съдба на българите в Македония. Допринася да се поддържа българският национален дух в Тракия и Македония. — 329.
Ночлег в деревне — стихотворение от И. С. Никитин. — 338.
Нощ — стихотворение от П. Р. Славейков. — 11, 43, 322.
Няма и не може да бъде — стихотворение от П. Р. Славейков. — 254, 367.
Нямам гроб — стихотворение от П. Р. Славейков. — 350.
Няуща, Няхуста, Негощ — град. — 185.

О, унуци цар Шишмана. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 32, 319.
Ода на празната кесия — стихотворение от П. Р. Славейков. — 223, 363.
Ода празној кеси — стихотворение от Й. Йованович — Змай. — 363.
Одеса — 7, 10, 339.
Одрин — 6, 182.
Опален пън — стихотворение от П. Р. Славейков. — 293, 373.
Опитай се пак — стихотворение от П. Р. Славейков. — 9, 330.

Ортакьою, Ортакьой — квартал в Цариград. — 182.
Орун — название на хан Крум в народните песни. — 318.
Орхание — от 1934 Ботевград. — 191.
Оряховица Горня — Горна Оряховица. — 190.
Оряховица Долня — Долна Оряховица. — 190.
Оряхово — 189.
Освободителната руско-турска война (1877—1878). — 319.
Осел и славей — басня от П. Р. Славейков. — 103, 336.
Осел и соловей — басня от И. А. Крилов. — 336.
Осман Пазар — от 1934 Омуртаг. — 190.
Остен (1879) — «вестник юмористический и сатирический». Излиза в Търново под редакцията на П. Р. Славейков. Защищава либерално-демократични позиции, воюва за свобода на печата и срещу Консервативната партия. — 211, 347, 360, 361.
От всичкото, наричано световно. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 318.
От жалбите си аз отвикнах. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 244, 365.
Ответ (С лъст, с клевети и с низко раболепство. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 14, 96, 334.
Охрид — 188.
Очи мои — стихотворение от П. Р. Славейков. — 375.
Очите — стихотворение от П. Р. Славейков. — 301, 375.

Павуница — 342, 351.
П. Р. Славейков и руската литература от С. Русакиев. С., БАН, 1956. — 323, 335.
П. Р. Славейковата преводна и подражателна поезия — студия от Боян Пенев. Периодическо списание, кн. 67, с. 205—254. — 363.
Палат — стихотворение от П. Р. Славейков. — 361.
Палатът — стихотворение от П. Р. Славейков. — 218, 361.
Панагюрище. — 183.
Парнас — планина в Гърция, където според древногръцката митология са живеели Аполон и музите. — 175, 176.
Пародия — стихотворение от П. Р. Славейков. — 255, 367.
Патриот — стихотворение от П. Р. Славейков. — 281, 372.
Пашов, хаджи Мина. — 336.
Певанја Јована Јовановића, Нови Сад, 1882, изд. А. Хаджич. — 371.
Пееш мило птиче. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 68, 327.
Пейте, Славейков — стихотворение от А. Пюскюлиев. — 340.

Пенев, Боян (Б. П. Николов) (1882—1927) — литературен историк и критик, дописен член на БАН (1918). Професор (1925). С големи заслуги в проучването на българската възрожденска литература. Основен труд — «История на новата българска литература» (1930—1936). — 311. 317, 318, 321, 322, 323, 330, 331, 335, 339, 344, 346, 352, 360, 363, 365.
Пенчович, хаджи Иванчо хаджи Величкович — член на турския съд, който осъжда Васил Левски на смърт; подписва смъртната присъда на Апостола; нарицателно име за предател и родоотстъпник. — 16.
Пеперуда — стихотворение от П. Р. Славейков. — 271, 370.
Перебедня — стихотворение от Т. Г. Шевченко. — 371.
Периодическо списание на Българското книжовно дружество (1870—1910) — първото българско научно и литературно-критическо списание, орган на Българското книжовно дружество, основано в Браила през 1869 (негов наследник днес е БАН). Съдържа научни студии (предимно по българска история), критика и художествени произведения. След Освобождението разширява тематичния си обхват. От 1911 излиза под заглавие «Списание на Българската академия на науките». — 321, 323, 326, 327, 330, 335, 340, 341, 350, 352, 353, 354, 363, 371.
Песента за ризата — стихотворение от П. Р. Славейков. — 226, 363.
Песен, кога сеят цветята — стихотворение от П. Р. Славейков. — 90, 332.
Песен към гайдата — стихотворение от П. Р. Славейков. — 82, 330.
Песен на паричката ми — сатира от П. Р. Славейков. — 14, 74, 329.
Песен на тираните — стихотворение от П. Р. Славейков. — 288, 372.
Перник. — 29, 319.
Песни и стихотворения — от П. Р. Славейков, Търново, 1879. — 317, 352, 354.
Песнопойка или различни песни, сатири и гатанки на български език за увеселение на младите — от П. Р. Славейков, Букурещ, 1852. — 323.
Песнопойка или събрание на разни песни български и турски — от Н. Р. Славейков, Цариград, 1870. — 323, 325, 330, 331, 341.
Песня о рубашке — руски превод на стихотворение от Т. Худ. — 363.
Петел и алмаз — басня от П. Р. Славейков. — 46, 323.
Петко Рачов Славейков. 1827—1895—1927. Очерк за живота му и спомени за него — от Рачо П. Славейков, С., Хемус, 1927. — 362.

Петко Славейков. Живот и творчество. 1827—1870 — от Соня Баева, С., БАН, 1968. — 319, 324.

Петков, Димитър (Свирчо) (1858—1907) — политически и държавен деец, публицист. Един от водачите на стамболовистката партия. През 1887—1894 е министър. Кмет на столицата и председател на IV Велико и VI и VII Обикновено народно събрание. През втория стамболовистки режим (1903—1908) е министър на вътрешните работи и министър-председател (октомври 1906 — февруари 1907). Провежда политика на терор. — 285, 291, 373.

Петрич. — 186.

Петух и жемчужное зерно — басня от И. А. Крилов. — 323.

Пещера. — 183.

Пипин, Александър Николаевич (1833—1904) — руски литературовед. Професор в Петербургския университет. В 1861 напуща работата си в знак на протест срещу реакционния режим за студентите. Свързан е със списанията «Отечественные записки» и «Современник», сътрудничи във «Вестник Европы». Изборът му за академик (1871) не е утвърден от царя. Най-крупен представител на културно-историческата школа в руското литературознание. Автор на 1200 съчинения, сред които е капиталният му труд «История славянских литератур» (1879 с участието на В. Д. Спасович). — 352.

Пирдоп — 191.

Пирот — 192.

Пиу-пиу — стихотворение от П. Р. Славейков. — 271, 370.

Пиянец, Пиянечко — селище. — 187.

Пиянска молитва — стихотворение от П. Р. Славейков. — 14, 84, 320, 330.

Планински връшини — стихотворение от П. Р. Славейков. — 258, 368.

Плачете за онез, що ги отвели. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 179, 352.

Плачи, въздишай и тъжи . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 58, 324.

Плевен. — 191.

Плевен — село в Драмско. — 186.

Плешчеев, Алексей Николаевич (1825—1893) — руски поет. За участие в кръжока на М. В. Петрашевски е заточен в Оренбургския край (1849—1858). Автор на романтични стихове с гражданска тематика — изобличава либералите, застъпва се за градската беднота. Любовната и пейзажната лирика на Плешчеев вдъхновява много композитори. — П. И. Чайковски, А. Г. Рубинщайн, М. П. Мусоргски и др. — 335.

Пловдив. — 182, 247, 345, 350, 363, 364, 366, 367, 368, 370, 375.

По въпросът — стихотворение от П. Р. Славейков. — 110, 339.

По моря са скитамази. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 11, 86, 320, 331.

По разходка — стихотворение от П. Р. Славейков. — 375.

Погасло дневное светило — стихотворение от А. С. Пушкин. — 323.

Подканяние за децата в учение — стихотворение от П. Р. Славейков. — 85, 330.

Поет — стихотворение от П. Р. Славейков. — 108, 339.

Поет и сган — стихотворение от П. Р. Славейков. — 141, 344.

Поэт и толпа — стихотворение от А. С. Пушкин. — 344.

Пожелание — стихотворение от П. Р. Славейков. — 294, 320, 373.

Поздравление — стихотворение от П. Р. Славейков. — 127, 343, 352.

Поздравление на Балкана — стихотворение от П. Р. Славейков. — 352.

Покой мне нужен — стихотворение от И. С. Никитин. — 332.

Полето — стихотворение от П. Р. Славейков. — 261, 369.

Полная русская хрестоматія. Составилъ А. Д. Галаховъ. Изданье третье. Москва, 1846. — 6, 322.

Положението (О, защо ся вий леете. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 69, 328.

Помама — стихотворение от П. Р. Славейков. — 218, 361.

Поместни прокобения — от П. Р. Славейков. — 182, 352.

Помня, помня, мило либе. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 48, 323.

Потаенная литература XIX столетия, Лейпциг, Э. Л. Каспрович, 1874 — сборник с революционна поезия от руски и западноевропейски поети: П. Беранже, Х. Хайне, Т. Худ, Х. Лонгфелоу, А. Мицкевич, Фр. Шилер и др. Поради цензурни съображения е издаден в чужбина. П. Р. Славейков се снабдява с него, както и с още един сборник на издателство Каспрович — «Собрание свободных русских песен и стихотворений», третье издание, Лейпциг, 244 с. (година на изданието не е посочена—вероятно около 1875—1876). По страниците на двата сборника, които са между оцелелите книги от библиотеката на поета, има негови бележки (вж. С. Русакиев, П. Р. Славейков и руската литература. С., БАН, 1956, с. 46—48). —363.

Почивка — стихотворение от П. Р. Славейков. — 247, 366.

Поэту — стихотворение от Н. М. Язиков. — 339.

Предател — стихотворение от П. Р. Славейков. — 265, 369.

Представителите на угощение — стихотворение от П. Р. Славейков. — 88, 331.
Прелетна птица — стихотворение от П. Р. Славейков. — 262, 369.
Прерадович, Петър (1818—1872) — хърватски поет. Изразител на националното самосъзнание на хърватския народ, привърженик на идеята за славянско братство. Автор на «Първи стихотворения» (1846), «Нови стихотворения» (1851). Пише либрето за опера «Крали Марко» (1852). Поемата му «Първите хора» (1862) остава незавършена. — 113, 340.
Преслав. — 189.
Прилеп. — 187.
Припомняние — стихотворение от П. Р. Славейков. — 324.
Приспивална песен — стихотворение от П. Р. Славейков. — 248, 366.
Провадия. — 189.
Прокоби — от П. Р. Славейков. — 352.
Пролет (Весело ми зиме. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 258, 368.
Пролет (Ти пак се завръщаш, о пролет и младост. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 123, 344.
Пролет (Цъвнаха дръвята. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 326.
Пролет е — стихотворение от П. Р. Славейков. — 221, 361.
Промяна — стихотворение от П. Р. Славейков. — 37, 322.
Просочен — село в Драмско. — 186.
Прохожие и собаки — басня от И. А. Крилов. — 328.
Птичка — стихотворение от П. Р. Славейков. — 273, 320, 370.
Птичка божия не знает — из поемата «Цигани» от А. С. Пушкин. — 369.
Птичка се моли — стихотворение от П. Р. Славейков. — 125, 343.
Пундев, Васил Маринов (1892—1930) — литературен критик и историк, публицист. Роден в Дупница (Станке Димитров). Автор на книгите: «Добри Чинтулов. 1822—1922» (1922), «Първи стихотворци» (1925), «Периодически печат преди Освобождението» (ч. I—II, 1927—1930) и др. В литературната периодика печата критически портрети на Т. Траянов, Н. Лилиев, Ч. Мутафов, К. Христов, Ив. Вазов, П. К. Яворов и др. — 330.
Пушкин, Александър Сергеевич (1799—1837) — 5, 10, 128, 141, 235, 244, 322, 323, 343, 344, 364, 365, 369.
Пушкин в България — статия от Пенчо Славейков. — 365.
Пчелица — стихотворение от П. Р. Славейков. — 113, 340.
Пчелица или ред книжки за децата (1871) — първото българско детско списание. Редактор П. Р. Славейков. Излиза в Цариград. Съдържа кратки статии на природонаучни и исторически теми, нравоучителни разкази и примери, стихотворения, забавни вести и пр. — 325, 340, 341.
Пълна чаша — стихотворение от П. Р. Славейков. — 106, 339.
Първа здравица — стихотворение от П. Р. Славейков. — 11, 25, 317.
Пътници и псета — басня от П. Р. Славейков. — 73, 328.
Пискюлиев, Ангел Д. (1845—1935) — книжовник. Завършва военно-медицинско училище в Цариград и става турски военен лекар. Публикува стихотворения, статии и преводи. След Освобождението е лекар в България. — 340, 342.

Работниците — стихотворение от П. Р. Славейков. — 229, 363.
Рада Барачкина. — 346.
Радовиш. — 186.
Радомир. — 192.
Радославов, Васил Христов (1854—1929) — буржоазен политик, юрист. Водач на Либералната (радославистка) партия, отделена през 1887 от старата Либерална партия. Много пъти е бил министър. Министър-председател през 1886—1887 и 1913—1918. След Солунското примирие в 1918 избягва в Германия. — 372.
Разбити надежди — стихотворение от П. Р. Славейков. — 198, 353.
Razgovor ugodni naroda slovinskoga (Приятен разговор на славянския народ), 1756 и 1759 — сборник от А. Качич-Миошич. — 318.
Разговоры — стихотворение от И. С. Никитин. — 339.
Разград. — 190.
Раздумье селянина — стихотворение от А. В. Колцов. — 334.
Разлог. — 186.
Размишления върху положението ни (1886) — брошура от Петко Р. Славейков. — 18.
Разходка — стихотворение от Петко Р. Славейков. — 302, 375.
Раковски, Георги Стойков (1821—1867) — 7, 9, 16.
Рангавис, Александрос (1809—1892) — гръцки поет. — 320.
Ранобудна ластовичко. . . — стихотворение от Петко Р. Славейков. — 64, 325.
Редовна притурка на Целокупна България, Търново, 9 август 1879. — 361.
Ресен. — 188.
Ризов, Димитър (1863—1918) — буржоазен политик, публицист и дипломат, стамболовист. — 285.
Рилски манастир. — 193.
Рилски, Неофит (1793—1881). — 7

Родина — стихотворение от П. Р. Славейков. — 93.

Родолюбец (1888—1890, 1897—1898) — обществено-политически и стопански вестник. Опозиционен спрямо правителството на Стамболов, със симпатии към протестантите. Съдържа много преводни материали, предимно от английски източници. През 1890 «Родолюбец» е спрян от власта. — 372, 373, 375.

Родословие — стихотворение от П. Р. Славейков. — 285, 372.

Ружица или ред книжки за жените (1871) — първото българско женско списание. Излиза в Цариград. Редактор П. Р. Славейков. — 8, 343.

Русакиев, Симеон. — 323, 335, 340.

Русе. — 188.

Русь — стихотворение от И. С. Никитин. — 335.

С бяла покривка. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 270, 370.

С морского берега — руски превод на стихотворение от П. Б. Шели. — 365.

Самоков. — 192.

Саул — първият цар на евреите. — 108.

Сбогом, прощавай, невесто мила — стихотворение от П. Р. Славейков. — 222, 362, 363.

Сборник за народни умотворения, наука и книжнина (1889 — продължава); от 1927 с название «Сборник за народни умотворения и народопис», издание на Министерството на народното просвещение, от 1903 — на БАН. Излиза без определена периодичност. Съдържа научни приноси — документи и монографии от български изследователи по въпроси на българската литература, етнография, история, по езикознание и пр. — 322, 327, 331, 352, 353.

Светът своето ще каже — статия от П. Р. Славейков. — 346.

Свирчо — вж. Петков, Димитър. — 285, 372.

Свищов. — 188, 363.

Свобода (1869—1872) — вестник, редактиран от Л. Каравелов. — 16.

Севлиево. — 191, 331.

Селски дом — стихотворение от П. Р. Славейков. — 338.

Серес. — 186.

Силен е този, който в гоненье. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 14, 89, 332.

Силистра. — 188.

Симеон, Симеон Велики (864—927) — български княз (893—917) и цар (917—927), талантлив пълководец и държавник. Продължава политиката на баща си Борис I за издигане и разширяване на българската държава. Разбива византийците при Одрин (894), при Булгарофигон (896), при Ахелой (917); два пъти стига до Цариград (913, 923) и превзема Одрин (914, 923). Разгромява маджарите между Днепър и устието на Дунав (896), завладява Сърбия (924). Провъзгласява българския епископ за патриарх. По време на Симеон границите на българската държава достигат на 20 км северно от Солун, до Адриатическо и Черно море и до горното течение на Дунав. Царуването на Симеон Велики е известно като «златен век» на българската литература, архитектура, култура. — 292.

Синове Исмаилеви — мюсюлмани; според библейската легенда Исмаил е син на Аврам и наложницата му Агара; родоначалник на арабите; според Корана — един от предшествениците на Мохамед. — 200.

Сион — хълм в Йерусалим. Според библейската легенда там се намирал един от дворците на цар Давид и храмът на бог Йехова. — 179.

Сказка о рыбаке и рыбке от А. С. Пушкин. — 364.

Скилицис, Йоанис Исидоридис (1819—1890) — гръцки поет. — 319.

Скобелев, Михаил Дмитриевич (1843—1882) — руски генерал. — 18.

Скопье, Скопие. — 186.

Скърби ще заспят — стихотворение от П. Р. Славейков. — 368.

Славей — стихотворение от П. Р. Славейков. — 44, 322.

Славейков, Иван Петков (1853—1901) — учител, публицист и обществен деец. Най-големият син на П. Р. Славейков. Завършва Роберт колеж в Цариград. Учител в колежа (1876—1878), в Пловдивската и Софийската гимназия. Няколко пъти избиран за народен представител. Помощник-кмет на София в 1887—1888. Министър на народното просвещение в 1901. Привърженик на Демократическата партия на Петко Каравелов. Сътрудничи в нейните вестници: «Търновска конституция», «Знаме», «Пряпорец». Съставител на учебници. — 327, 333, 335, 339, 352, 353, 354, 358, 362.

Славейков, Пенчо Петков (1866—1912). Най-малкият син на П. Р. Славейков. В стихотворението «Баща ми в мен» («На Острова на блажените», 1910) синът казва:

И сещам в моята аз неговата воля,
и неговата мощ во всякой мой удар. . .
и чувам: «Победи световната неволя —
и на беди бъди в живота господар!

Какъвто бях бъди! И с божи меч в душата
на висша истина глашатай и пророк,
издигнеш ли ръка — дигни я в злоба свята,
изпълнен от любов и в любовта жесток.

Достоен ти бъди за мен!» О, аз достоен
ще бъда — и съм бил — за своя жив баща,
и словото у мен било е зов все боен
в световни суети, не зов на суета.

При твойто слово аз и своето прибавих,
дела приумножих при твоите дела:
и съд на бъднето да чакам се изправих
с теб — две со подвизи увенчани чела.

Пенчо Славейков пръв издава избрани стихотворения на своя баща — вж. изданието П. Р. Славейков, Избрани съчинения. Книга първа. Стихотворения. София, 1901. Книгата започва с голям предговор — «Петко Рачев Славейков. Характеристика от Пенчо Славейков» (вж. Пенчо Славейков, Събрани съчинения, изд. Български писател, 1958, т. 4, стр. 318—369). — 311, 314, 328, 329, 332, 333, 334, 335, 340, 341, 343, 344, 345, 348, 349, 352, 360, 361, 362, 363, 365, 366, 367, 368, 371, 372, 376.

Славейков, Райко Петков (1863—1878) — поетът отбелязва, че Райко е най-талантливото му дете. — 327.

Славейков, Рачо Петков (1859—1934) — син на П. Р. Славейков. Завършва военно училище в Екатеринослав. Участвува в Освободителната война (1877—1878) и в Сръбско-българската война в 1885. След Русенския бунт (1886) е принуден да емигрира в Русия. Привърженик на лявото крило в Демократическата партия. Публицист, преводач от руски и немски език, автор на книгите «Отбраната на Шипка на 9-и 10-и и 11-и август 1877 г.» (1902), «Тракийския кон и тракийското коневъдство» (1920), «Български народни обичаи и вярвания» (1924). — 327, 352, 362, 363.

Славейков, Христо Петков (1864—1935) — син на П. Р. Славейков. Завършва право в гр. Екс. Съдия и адвокат в Кюстендил. Привърженик на лявото крило в Демократическата партия. Многократно е избиран за народен представител. Министър на правосъдието (1908). — 327, 328.

Славейче или събрание на различни песни български и турски за разтуха на младите — от П. Р. Славейков, Цариград, 1864. — 323, 324, 325, 330, 331.

Славейче ле, славейче. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 59, 324.

Славянско братство (1877—1878) — политическо-литературно списание. Излиза най-напред в Букурещ, от октомври 1877 — в Русе. Редактор Р. И. Блъсков. Съдържа информации за Освободителната война, има патриотична и демократична насока, разобличава английската политика на Балканите. — 352, 353, 354.

Сливен. — 184, 208, 263, 353, 360.

Слушай, либе, дай ръчица. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 118, 341.

Слънце — стихотворение от П. Р. Славейков. — 269, 370.

Слънчице — стихотворение от П. Р. Славейков. — 272, 370.

Смесна китка или годишно периодическо списание, издавано от Петка Р. Славейкова (1852) — излиза в Букурещ, една книжка (Стрък А), посветена на д-р Ст. Чомаков. Представлява сборник с материали от П. Р. Славейков — стихотворения, анекдоти, откъси от проза, статии с познавателно и нравоучително предназначение. — 318, 320, 322, 323.

Смесна китка (1886) — списание, редактирано от П. Р. Славейков. Излиза в София в два двойни броя. Подновява «Смесна китка» от 1852. Списанието е опозиционно настроено към тогавашната власт. — 318, 366, 371, 372.

Смешний календар за Нова година. Астрономисан и написан от Петка Р. Славейкова, Цариград, (1861). Календарът не е само за една година, а е общ. — 328, 329.

Созопол. — 184.

Солун. — 185.

Сопот. — 183.

София, Софья. — 191, 291, 292.

Списание на Българската академия на науките (1911 — продължава) — научно периодично издание. Излиза вместо «Периодическо списание на Българското книжовно дружество» (1870—1910). Прекъсва през периода 1944—1953. Съдържа научни приноси от членове и сътрудници на БАН. — 330.

Спомен (На запад слънцето трепти, едва гори. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 11, 35, 320, 321.

Спомняне — стихотворение от П. Р. Славейков. — 55, 324.

Стамболов, Стефан Николов (1854—1895) — участник в национално-освободителната борба и буржоазен политик. От 1873 член на БРЦК. Участвува в Старозагорското въстание (1875). След Освобождението става един от най-едрите собственици. През 1884—1886 е председател на Народното събрание. Застава

начело на контрапреврата през 1886 и е назначен за регент. През 1887—1894 е министър председател — този период е известен като «стамболовистки режим». Защищава интересите на англо-австрофилската търговско-промишлена буржоазия. Води противонародна, противоруска външна политика, установява жестока диктатура. Убит от агенти на двореца. — 18, 291, 372.

Стани, боже — стихотворение от П. Р. Славейков. — 167, 349.

Станси — стихотворение от П. Р. Славейков. — 242, 364.

Стансы — стихотворение от А. С. Пушкин. — 365.

Стар бунтовник на палтото си — стихотворение от П. Р. Славейков. — 213, 320, 360.

Стар съм — стихотворение от П. Р. Славейков. — 307, 376.

Стара Загора. — 6, 17, 198, 319, 327, 352, 353, 354.

Стара планина — стихотворение от П. Р. Славейков. — 45, 323.

Стари, стенете — стихотворение от П. Р. Славейков. — 54, 324.

Старост — стихотворение от П. Р. Славейков. — 376.

Стоянов, Захари (З. С. Джедев) (1850 или 1851—1889). — 285.

Струга. — 188.

Струма — река. — 30, 221, 257, 362.

Струмица. — 185.

Сула, Луций Корнелий (138—78 пр. н. е.) — римски пълководец и политически деец. Представител на оптиматите (политическа групировка, изразяваща интересите на нобилитета). Избран за консул (88). След ожесточена борба с Марий поема командуването на римските легиони в първата война (89—85 г.) с Митридат VI Евпатор. Свален от власт (87) в хода на гражданската война удържа победа над Марий (82) и установява в Рим военна диктатура. В 79 се отказва от пълномощията си. — 286, 287, 288, 372.

Сурвакня — стихотворение от П. Р. Славейков. — 204, 360.

Сурвакня за година 1879 от П. Р. Славейков. Сливен, 1879. — 360.

Супос, Александрос (1803—1863) — гръцки поет. — 320.

Сълза — стихотворение от П. Р. Славейков. — 39, 322.

Сърцето ми на Балкана — стихотворение от П. Р. Славейков. — 352, 358.

Там ми е сърцето — стихотворение от П. Р. Славейков. — 38, 352.

Тамбуринката ми — стихотворение от П. Р. Славейков. — 292, 373.

Тамо — стихотворение от П. Р. Славейков. — 38, 322.

Танталидис, Илиас (1818—1876) — гръцки поет. — 320, 329.

Татар Пазарджик — от 1910 Пазарджик. — 182.

Тати, мама — стихотворение от П. Р. Славейков. — 267, 370.

Татковина — стихотворение от П. Р. Славейков. — 257, 367.

Татковино — стихотворение от П. Р. Славейков. — 368.

Те — стихотворение от П. Р. Славейков. — 102, 335.

Телемах. — 6.

Телесната чистота. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 105, 338.

Тернов — Търново. — 358.

Тетевен. — 191.

Тетево, Тетово. — 187.

Тиквеш. — 187.

Тихо я бреду одна по саду — стихотворение от Ю. В. Жадовска. — 334.

То ми е драго, то ми е мило — стихотворение от П. Р. Славейков. — 196, 353.

Тогаз поне — стихотворение от П. Р. Славейков. — 115, 341.

Трева и жито — стихотворение от П. Р. Славейков. — 257, 367.

Трите рани — стихотворение от П. Р. Славейков. — 100, 335.

Троян. — 191.

Труд за труд — стихотворение от П. Р. Славейков. — 107, 339.

Труд и работа — стихотворение от П. Р. Славейков. — 284, 372.

Трън. — 192.

Трявна. — 190, 223, 318, 322, 349, 363.

Тулча. — 188.

Турция (1864—1873) — седмичен вестник, туркофилско издание. Излиза в Цариград под редакцията на турския цензор Никола Генович. Води борба срещу демократичния и революционен печат и срещу всяка революционна проява. «Турция» и Генович са постоянен прицел на възрожденците-революционери. През 1865 г. след едно от спиранията на «Гайда» П. Р. Славейков работи около 6 месеца в редакцията на «Турция» и прави безуспешни опити да промени насоките на вестника. — 336.

Тутракан. — 189.

Тъга — стихотворение от П. Р. Славейков. — 245, 365.

Тъжи, жали бедна майка. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 176, 350.

Тъжна картина — стихотворение от П. Р. Славейков. — 100, 335.

Търнов, Търново, — 153, 190, 345, 346, 358, 361, 363.

Тютчев, Фьодор Иванович (1803—1873) — руски поет, автор на дълбока философска лирика, първокласен майстор на музикалния стих. — 322.

Узник — стихотворение от М. Ю. Лермонтов. — 351.
Узун Кюприя — 185.
Уломки от стихове (Русия ни свободата. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 232, 363.
Утро (Слънцето изгрява. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 42, 320, 322.
Училищен преглед (1896—1949) — месечно списание. — 318.

Фенер — квартал в Цариград. — 182.
Vergiftet sind meine Lieder (Отровени са моите песни) — стихотворение от Х. Хайне. — 335.
Фердинанд I Сакс-Кобург-Готски (1861—1948) — български княз (7 юли 1887—21 септември 1908) и цар (22 септември 1908—3 октомври 1918), виновник за две тежки национални катастрофи на България. — 373.
Фере, Феря. — 185.
Фет, Афанасий Афанасиевич (псевдоним на А. А. Шеншин) (1820 1892) — руски поет, автор на филигранна пейзажна и любовна лирика. Ценител и преводач на античната литература. — 322.
Филонов, Андрей. — 322, 352.
Фрайлиграт, Фердинанд (1810—1876) — немски поет. Член на Съюза на комунистите (1848—1849) и на редакционната колегия на «Нов рейнски вестник», където печата свои стихотворения. Дълго време е под влиянието на К. Маркс и Фр. Енгелс. — 229, 363.

Х. Пазарджик, Хаджиоглу Пазарджик, Добрич — от 1949 Толбухин. — 189.
Хад на училище — стихотворение от П. Р. Славейков. — 373.
Хаджич, Антон (1831—1916) — сръбски книжевник и театрален деец. Редактор на периодични издания, театрален и литературен критик, преводач. — 371.
Хади, братя, хад дружина. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 33, 319.
Хайне в България — статия от Пенчо Славейков. — 335.
Хайне, Хайнрих (1797—1856). — 335.
Харманлии. — 133.
Хасково. — 182.
Хваления (Хвала на всички мюзевири. . .) — стихотворение от П. Р. Славейков. — 157, 348.
Хефест — старогръцки бог на огъня. — 162.
Хилендарски, Паисий (1722—1773). — 7.

Ходил дядо на пазар. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 61, 325.
Христоматия на Филонов. — 322, 352.
Христопуло (Христопулос), Атанасиос (1772—1847) — гръцки писател и учен, един от основоположниците на новогръцката литература. Живее главно в Букурещ. Учи медицина и право в Будапеща и Падуа. Основната му творба е сборникът «Лирически стихове» (Виена, 1811), написан в анакреонтически дух, с нови поетически размери и богати рими. Автор на изследвания за поетичното изкуство, историята и философията на древна Гърция, на археологически и етнографски трудове. Преводач на Омир, Херодот и пр. — 330, 373.
Худ, Томас (1799—1845) — английски писател и карикатурист. Редактор на списания, автор на стихотворения и хумористични творби. «Песента на ризата» (1843) е много популярна в Англия и цяла Европа. Остро критични са и произведенията му «Мостът на въздишките» (1844) и «Песен на работниците» (1844). — 226, 363.

Цанев, Георги. — 312, 313, 346.
Цариградски вестник (1848—1862) — първият траен български вестник. Редактори: Ив. Богоров, Ал. Екзарх, Т. Бурмов. В първите годишнини е предимно информационен, а сетне — и общообразователен. Съдържа политически новини, статии на езикови и културно-исторически теми, сведения за просветни, стопански и културни начинания, дописки, стихотворения, разкази, повести. В борбите за църковна независимост на българите заема умерени позиции. — 323, 325, 328.
Цариградското устие — стихотворение от П. Р. Славейков. — 109, 339.
Цвете свобода — стихотворение от П. Р. Славейков. — 362.
Целокупна България (1879—1880) — вестник, първият официален орган на Либералната партия. Отначало се печата в Търново. От бр. 15 продължава да излиза в София. Редактори: П. Р. Славейков, Ив. Славейков, Св. Миларов. Вестникът ратува за обединение на България, разпокъсана от Берлинския договор, защищава Търновската конституция, води полемика срещу консерваторите. — 361.
Цигани — поема от А. С. Пушкин. — 369.
Цъвнаха дървята. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 67, 326.

Час за училище — стихотворение от П. Р. Славейков. — 373.

Чезнене за родината — стихотворение от П. Р. Славейков. — 332—333.

Черкаски, княз Владимир Александрович (1824—1878) — руски общественик, завеждащ гражданското управление на освободените български земи по време на Руско-турската война в 1877—1878. Завършва юридическия факултет на Московския университет. Занимава се със «селския въпрос» — през 1847 подготвя план за освобождение на селяните от крепостничеството. Заради либералните си възгледи, през 1850 е поставен под полицейски надзор. При подготовката за отмяна на крепостното право участвува в съставянето на основния документ — «Положение за селяните». През 1864 е главен директор (министър) на Комисията по вътрешните и духовните работи в Полското царство. Кмет на Москва (1869—1871). По време на службата си в България е убеден привърженик на идеята в освободените области веднага да се създава гражданско управление — народът сам да избира местни управи. — 357.

Четири времена — стихотворение от П. Р. Славейков. — 122, 343.

Чинтулов, Добри (1822—1886). — 10, 13.

Чипев, Т. Ф. — 311.

Чирпан. — 182.

Читалище (1870—1875) — научно-популярно и общообразователно списание. Издава се от Българското читалище в Цариград. Редактори: М. Балабанов, Л. Йовчев, П. Р. Славейков, С. С. Бобчев и др. Съдържа статии по културни, обществени, философски и исторически въпроси. По-подробно е застъпена славянската история. Печатат се много художествени произведения — оригинални и преводни (главно от френски автори). — 340, 341, 342, 343, 344, 345, 349.

Читалището в Цариград — статия от П. Р. Славейков. — 336.

Читанка за второ отделение в началните училища от П. Р. Славейков, Пловдив, 1883. — 325, 326, 327, 365, 366, 368, 369, 370.

Читанка за първо отделение в началните училища от П. Р. Славейков, Пловдив, 1883. — 367, 369, 370.

Човешкий живот — стихотворение от П. Р. Славейков. — 281, 371, 372.

Чолак Петкова — вж Петков, Димитър. — 291.

Чолакова махала — село, от 1970 слято с Велико Търново. — 346.

Чудовище — стихотворение от П. Р. Славейков. — 273, 370.

Шартон — 281.

Шафи, Мирза; Мирза Шафи Вазех (1796—1852) — азърбайджански поет-сатирик. От 1840 е преподавател по азърбайджански и персийски език в Тбилиси. Организира литературно-философския Кръжок на мъдростта. В сатирите си бичува шаховете-деспоти, духовенството, призовава на борба за свобода на личността. Немският поет-пътешественик Фридрих Боденщет публикува песните на Шафи (1881), а по-късно ги издава като. . . свои. Книгата има изключителен успех, издавана е многократно и е преведена на много европейски езици. — 365, 366, 367, 375.

Шевченко, Тарас Григориевич (1814—1861) — украински народен поет. — 277, 371.

Шели, Пърси Биш (1792—1822) — английски поет, революционен романтик. Автор на поеми, насочени срещу тиранията и реакцията: «Кралица Маб» (1813), «Бунтът на исляма» (1817—1818). Лиричната драма «Освободеният Прометей» (1820) е прекрасна утопична картина на едно бъдеще без класов гнет. В сатирични стихове и памфлети Шели разобличава обществения строй в Англия. Много лирични творби на Шели са нежна прослава на красотата и природата. — 365.

Шествие-следствие — стихотворение от П. Р. Славейков. — 358.

Шипка — от 1977 град. — 183.

Шишман, Иван Шишман (неизв. — 1395) — български цар (1371—1393). След падането на Търново (1393) е пленен от турците в битка при Никопол. Цар Иван Шишман е увековечен в прекрасни народни песни, достигнали до нас въпреки всички исторически превратности. Народните певци изобразяват храбрия пълководец като доблестен воин в неравните битки срещу пълчищата на османските нашественици. — 32, 319.

Шумен. — 189.

Шутош (1873—1874) — хумористично-сатиричен вестник с либерално-демократична насока. Излиза в Цариград. П. Р. Славейков е един от редакторите му. — 16, 158, 346, 347, 348.

Щип. — 187.

Що е любов — стихотворение от П. Р. Славейков. — 266, 369.

Що е човек — стихотворение от П. Р. Славейков. — 282, 372.

Щурец и мравий — басня от П. Р. Славейков. — 46, 323.

Щърк — стихотворение от П. Р. Славейков. — 272, 370.

Юда — според библейската легенда един от дванадесетте ученици на Христос, който предал своя учител за тридесет сребърника.

Измъчван от ужасни угризения заради предателството си, Юда се обесил. — 179.

Южна България (1883—1885) — обществено-политически вестник на Либералната партия. Излиза в Пловдив. Основател и главен редактор Г. Бенев. Вестникът ратува за съединението на Източна Румелия с Княжество България. — 256, 367.

Я ми отворете. . . — стихотворение от П. Р. Славейков. — 178, 350.

Ямбол. — 184.

Я пережил свои желанья — стихотворение от А. С. Пушкин. — 365.

Я подай чашка — стихотворение от П. Р. Славейков. — 358.

Ябълки — стихотворение от П. Р. Славейков. — 373.

Языков, Николай Михайлович (1803—1846) — руски поет. В ранното си творчество изразява свободолюбието на прогресивната дворянска младеж, осъжда самодържавието, следва традициите на декабристите. Един от пионерите в събирането и издаването на руското народно творчество. Създава творби по фолклорни мотиви. През 30-те и 40-те години еволюира надясно, осъжда миналото си, изпада в мистични религиозни настроения. — 322, 339.

РЕЧНИК

А

аба (нар., от тур.) — 1. груб домашен вълнен плат; 2. дреха
ага (остар., тур.) — господар, господин, турски големец
агарянин (остар., тур.) — мохамеданин, турчин
аенин, аянин (истор., тур.) — турски областен управител
айнаджия (диал., тур.) — измамник, мързеливец
ак балдър чешмеси (тур.) — изворът на белоногата
à la mode (фр.) — по модата
алъш-вериш (разг., тур.) — вземане-даване, покупко-продажба, търговия
апокриф (книж., гр.) — книга, забранена от черквата, тайна книга
арбанашки (остар., тур.) — арнаутски, албански
аркадашки (остар., тур.) — другарски, побратимски
аслан (остар., тур.) — лъв; храбър, юначен човек
аяр (остар., тур.) — значение, степен, мярка

Б

баялдисвам (разг., тур.) — припадам, капвам
бебер (диал.) — бобър
беззлачен — без зеленина
белким (разг., тур.) — дано, нима
берник, бирник (остар.) — чиновник, който събира данъците
боговица — обреден хляб
бол (разг., тур.) — много
бравий (остар., книж.) — храбър, смел, юначен
брамбергист (остар.) — привърженик на Батенберг
бран — 1. (стар., книж.) — бой, война; 2. (диал.) — водна вълна
брантия (разг., тур.) — стара мома; изоставена, необработвана нива
бъбъртня (диал.) — бъбрене
бъх (диал.) — укриване на истината
бъщя се (диал.) — блъскам се, правя усилия

В

вор (книж., рус.) — крадец
все на вес (книж., рус.) — всичко е хвърлено върху везните
втикясвам (диал., гр.) — прен. свършвам, нямам изход
вур, вура (остар., тур.) — бий, дръж

Г

гад (остар.) — животно
ганосан (диал., гр.) — калайдисан, лъснат
горчица (нар.) — горкана, горката
гудя (диал.) — поставям, слагам, турям
гурли (диал.) — гурели
гюптин (диал.) — циганин
гяур, гяур (остар., тур.) — немохамеданин, християнин

Д

делибаш, делибашия (диал., тур.) — луда глава
делибашии — нередовна войска; насилници
дип (нар., тур.) — твърде много, съвсем
докато, дукато (диал., ит.) — дребна монета
доля (остар., книж.) — съдба, участ; част, дял
дряхъл (книж., старобъл.) — отпаднал, немощен, слаб
дуденце, умал. от дуда (диал.) — черничев плод
дур! (диал., тур.) — стой!
дуси блази (остар., старобъл.) — души благи
дърмоед, дармоед (остар., книж.) — готован, търтей

Е

едноман (диал.) — непрекъснато, неспирно, винаги
ееджия (диал., тур.) — изедник
езан (остар., тур.) — призив от минарето за молитва
етсия (диал. тур.) — мохамеданска вечерна молитва

Ж

жупан (историч.) — областен управител

З

замървен (диал.) — заровен, затрупан, завит
забун, забунче (диал., тур.) — къса дреха без ръкави
званичен (остар., книж.) — официален

звиска, дзвиска (нар.) — двегодишна овца
злак, злака (нар., поет.) — свежа зеленина
злокознен (остар., книж.) — лукав, коварен
зюмруд (диал.) — изумруд

И

изволявам, изволя (остар., книж.) — позволявам, позволя; изисквам
изтъщявам, изтъщя (остар., книж.) — усъвършенствувам, изтънчвам
икрам (разг., тур.) — почит
ингилишки (остар., тур.) — английски
ихтя (диал.) — пъшкам, стена
ища, ищеш (остар.) — искам

Й

йъгъл, агъл (диал., тур.) — зимна кошара за овце

К

кааза, каза (тур.) — околия
кабуля (диал., тур.) — приемам, съгласявам се, скланям
кадия (остар., тур.) — съдия
казан, казън (книж.) — наказание, присъда, смъртно наказание
калци (нар., гр.-ит.) — дълги чорапи без ходила; потури
камилавка, калимявка (гр.) — шапка на свещеници и калугери
капия (нар., тур.) — врата
каръча се (диал.) — кривя се, кълча се
кахър (нар., тур.) — печал, грижа
кивот (остар., гр.) — ковчег
кика (диал.) — кичур коса
кипучий (остар., книж.) — кипящ, врящ; буен, неуморен
клиса (диал.) — глина
клосен (диал.) — сакат
кодик (книж., гр.) — летописна книга
колак (нар.) — кравай
коливо (диал., гр.) — варено жито за помен
комквам, конквам — причастявам
коптор (диал.) — схлупена колиба
кордисвам се, курдисвам се (разг., тур.) — разполагам се, настанявам се

корист (книж.) — печалба, изгода
косеря се (диал.) — перча се
кощрява, кощрава (диал.) — бурен, трева
красувам се (диал.) — гиздя се, китя се, кипря се
кръвен (диал.) — дебел, охранен, пълен
куда (диал.) — ято, група, дружина
кудук (тур.) — от дружината; последният от дружината
кумаш (диал., тур.) — плат
кусур (нар., тур.) — недостатък
кърчаг (диал.) — стомна, глинен съд за вода
кюмбе (остар., тур.) — тенекиена печка
кярувам (нар., тур.) — печеля

Л

лански (нар.) — миналогодишен
лехат (диал.) — ленив, отпуснат
лих (книж., старобълг.) — долен, лош, своенравен
лицедей (остар., книж.) — лицемер
лоб (книж., старобълг.) — чело, череп
лобзание (книж., старобълг.) — целуване, целуване
лозинка (остар.) — условна дума, парола
луча (диал.) — улучвам
лъстец (остар., книж.) — ласкател

М

макам (тур.) — проточена мелодия
маргарец (диал.) — маргарит
махана (нар., тур.) — недостатък
махмурен (разг., тур.) — неизтрезнял
меезимин, мюезин (тур.) — мохамедански духовник
мекере (разг., тур.) — подлец, подлизурко
мерам (диал., тур.) — желание, намерение
мираз (нар., тур.) — наследство, зестра
млат (остар.) — чук
молоз (диал.) — голям объл камък
мукат (диал.) — мучащ, който мучи
мурафет (разг., тур.) — умение, майсторство
мщене (остар., книж.) — отмъщение
мърцина (нар.) — напразно, безполезно

мюзевир (диал., тур.) — клеветник
мюзевирлик (диал., тур.) — клеветничество
мюхлюз (тур.) — изпаднал търговец, който не си плаща дълговете

Н

навет (книж.) — клевета
наветник — клеветник
назлъм (остар., тур.) — кокетен, нежен
накълмен, скълмен (диал.) — намръщен
наплат (нар.) — дъга от дървено колело за волска кола
напопад (диал.) — както падне, както се случи
наразя, наразявам (диал.) — поразя, поразявам
нафиле (диал., тур.) — напразно
нахийквам (диал.) — нахоквам, навиквам
начоколя, начоколявам (диал.) — наобикалям, натрупвам се
невод (старобълг.) — голяма рибарска мрежа
нелюдим (рус.) — необщителен
непръкнал се (диал.) — неродил се
нефелит (нар., гр.) — болнав, болен, немощен
нине (старобълг.) — сега
ничом, ничком (диал.) — по очи, с лице към земята
ния (диал.) — отпадам, линея
нурна се, нуркам се (диал.) — гмуркам се, насочвам се, стрелкам се

О

обидя, обиждам (диал.) — обходя, обхождам
огатан, огатен (диал.) — нагизден
огиче, югиче (диал.) — агънце
оджак (диал., тур.) — огнище с комин
ожидам (нар.) — чакам, очаквам с нетърпение
озноби (диал.) — попари; слана попари, озноби
окрестност (рус.) — околност
окунур (тур.) — чете се
онодя, ънождам (диал.) — правя, извършвам нещо
опинци (нар.) — цървули
оплуя, оплувам (диал.) — разлагам се от дълго бездействие
оскудявам, оскудея (остар., книж.) — обеднявам, обеднея
отважен (рус.) — смел
отзея, отзивам (диал.) — отпея, отпявам
отчизна (рус.) — отечество

П

паламник (диал.) — палавник, рушител
парланте (остар., тур.) — блестящ
патрика (остар., гр.) — патриарх, владика
пекло, пъкло (диал.) — пъкъл, ад
петух (рус.) — петел
пешим, пешин (диал.) — по-напред, предварително; в предплата
пилешки (диал.) — луд, буен
поблекла (диал.) — избледняла
погуцам (диал.) — погукам, издавам звук
подяремник (остар., книж.) — подчинен, роб
поклопе (книж.) — въоръжение
полом, полъм (книж.) — разруха
поломно — разрушително, разрушено
поплавя, поплавям (диал.) — промивам, изплаквам
потлъкаш, потъкливец (остар.) — угодник
потон (нар.) — таван; дървен под
потораните, потуранте (остар.) — който носи потури
праголоп — който често прекрачва прага (дума, създадена от П. Р. Славейков)
пранга (остар., ит.-тур.) — верига, окова
прегасна — утихна, угасна
предстател (остар., книж.) — защитник, покровител
предстоя, предстана, предстоявам (остар.) — показвам се, стоя пред някого
прекоп (остар.) — изкоп, канал, окоп
приволя, приволявам (диал.) — принуждавам, накарвам
прилука (остар.) — слука, удобен случай, случайност
присое (нар.) — припек, място, изложено на слънце
прихлевен (остар., книж.) — прихлебник, хрантутник
прихот (остар., книж.) — прищявка, каприз
проворлив (рус.) — жив, пъргав, бърз, чевръст, сръчен
прозебание, прозебанье (остар., книж.) — вегетиране, бездейност
просорник (диал.) — дървен печат с вдлъбнат кръст за правене на просфори
пруг (старобълг.) — скакалец
пръждома! (диал.) — пръждосвай се, махай се оттук!
пряпор, пряпорец (остар.) — знаме
пунгия (нар., гр.) — кожена кесия
пърг (диал.) — пъргавина, сила
пъчина, пучина (книж.) — бездна

Р

разпрофил — любител на разприте
разтрог (нар.) — пролука, цепнатина
разя (книж.) — поразявам, руша
ратен (старобълг.) — боен, военен
рахат (разг., тур.) — спокойствие, безгрижие
рачител (остар., книж.) — поръчител, който се грижи за нещо
рвене (старобълг.) — стремеж, желание
ревне, ревне ми се (нар.) — харесва ми се, нрави ми се, иска ми се
ревност (книж.) — усърдие, самоотверженост
резон (книж., фр.) — основание, право
робщя (книж.) — роптая
ръже, ръжие (остар.) — оръжие

С

сайбия (диал., тур.) — стопанин, собственик, господар
салтанат (разг., тур.) — разкош, великолепие, блясък, суета
самурен — от самурена кожа
сани (рус.) — шейна
санким (разг., тур.) — впрочем, така да се каже
сгибям се, сгибна се (диал.) — превивам се, свивам се
себеп, себап (диал., тур.) — причина, повод
севда (нар., тур.) — любов
седина (диал.) — побеляла коса
сето (диал.) — цялото, всичкото
сионски — израилтянски
сир (остар.) — сиротен
сирмия (остар., тур.) — капитал
скимнос (гр.) — малко кученце
смотрелив (диал.) — зорък, досетлив
сой (нар., тур.) — род, порода
сонм (старобълг.) — множество, събрание; синагога
спарпутя (диал.) — намирам, спипвам
спея (диал.) — узрявам
сръка (нар.) — сгода
стеза (старобълг.) — пътека, път
сулица (старобълг.) — късо копие
супостат (книж.) — враг, неприятел
сур (нар.) — светлосив
събедя, събедявам (диал.) — съвземам, свестявам, окопитвам

Т

тлача (диал.) — затлачвам, повалям, мачкам
топорен (книж.) — груб, недодялан
тунеядец (книж.) — готован, паразит
туткун (диал., тур.) — туткав, липкав, бавен
тщедушен (остар., книж.) — слаб, немощен
тъча, тъка (диал.) — тъкмя, глася

У

уварям (диал.) — сварвам, заварвам
уникна, униквам (диал.) — навеждам, сгланям глава
урсуз (диал., тур.) — лош, проклет
ухиля (диал.) — натъжа

Ф

federé (фр.) — федериран, присъединен (иронично)
фил (тур.) — слон

Х

хал (нар., тур.) — състояние, положение
ханджа (книж.) — лицемерно набожен, лицемерен
харам (диал.) — безпокоя, кръстосвам
харба — старо турско копие
харбалия — въоръжен с харба
харосам, харосвам (нар., гр.) — виждам добро, преуспявам
хас, струвам хас (нар., тур.) — обръщам внимание
хатър (нар., тур.) — почит, уважение; воля
хийкам (диал.) — навиквам, карам се
хлев (старобъл.) — бездна, глъбина, ширина
Хефестов внук — внук на Хефест, прен. грозен човек
хлема (диал.) — лека болест, хилавост, слабост
холомно (книж.) — грижливо
худоба (книж.) — 1. слабост; 2. имот
хукам (диал.) — викам след някого, кълна го
хухловица (диал.) — кукумявка
хърцало (диал.) — хъркало

Ч

челеби, челебия (нар., тур.) — господин, господар
чемер (нар.) — голяма мъка, злина, проклятие, отрова
черибаш, черибашия (тур.) — циганский главатар; еничерски началник
чифутски (нар., тур.) — еврейски
чорт побери (рус.) — дявол да го вземе
чунким (разг., тур.) — като че ли, нима
чувърлига (диал.) — чучулига

Ш

шария, шерия (тур.) — закон, право
шоролоп (диал., тур.) — измама, лъжа
шулец (диал.) — глинен съд за вино или ракия

Щ

щенец, щене (диал.) — малко кученце; малко животно
щение (остар.) — желание, искане
щир (нар.) — едър бурен

Ю

юдол (старобъл.) — долина

Я

ябедник (диал.) — чужденец
яд (старобъл.) — отрова
ядовит — отровен
яман (тур.) — зъл, лош, жесток
яр-денница — най-ярката звезда
яровит (диал.) — гневлив, буен
ястък (тур.— — възглавница

СЪДЪРЖАНИЕ

Петко Славейков — предговор от Петър Динеков / 5
Жестокостта ми ся сломи / 23

СТИХОТВОРЕНИЯ

1848—1851
Първа здравица / 25
Гори / 27
Ето изгрява светла зорница. . . / 28
Кракра Пернишки / 29
О, унуци цар Шишмана. . . / 32
Хади, братя, хад дружина. . . / 33
Зора се сипва, войска се сбира. . . / 34

1852
Китка [На ти дете. . .] / 35
Спомен [На запад слънцето трепти, едва гори...]/35
Промяна / 37
Тамо / 38
Канарче / 39
Сълза / 39
Любов / 41
Утро [Слънцето изгрява. . .] / 42
Нощ / 43
Славей / 44
Стара планина / 45
Петел и алмаз / 46
Щурец и мравий / 46
Баба / 46

На нощта си ясен месец. . . / 47
Помня, помня, мило либе. . . / 48
Далеч от мойта бащнина . . . / 48
Гиздаво момиче. . . / 50
Не ставай рано пред зора. . . / 52

1853
Китка [Смесна китка, росно цвете. . .] / 53
Връбница / 53
Към дружината / 54
Стари, станете. . . / 54

1854
Спомняне / 55
Недей се кахъри. . . / 55
Ето мръкна са и днес. . . / 56
На сън сънувах аз нощес. . . / 57
Плачи, въздишай и тъжи. . . / 58
Славейче ле, славейче. . . / 59
Дал е звездица. . . / 60
Не си звезда, нито зора. . . / 61
Ходил дядо на пазар. . . / 61
Дядо брада глади. . . / 62
Баба винце пила. . . / 63
Ранобудна ластовичко. . . / 64
Влък и гъска / 65
На ветрецът / 66
Към България / 66
Цъвнаха дървята. . . / 67
Пееш, мило птиче. . . / 68

1857
Положението [О, защо са ви леете. . .] / 69
Не слави мойта муза лъжний глед. . . / 69
Момче, ума си събери. . . / 70

1858
Мъж е онзи, който върже гащи. . . / 73
Пътници и псета / 73

1859
Куче и мухи / 74

1861
Песен на паричката ми / 74

1862
Извинение / 78
Борба за целувка / 79
Напомняние / 80
Изповед / 81

1863
Песен към гайдата / 82

1864
Кантето / 83
Пиянска молитва / 84
Подканяние за децата в учение / 85
По моря са скитам ази. . . / 86
Докрай ли ма остави ти. . . / 87
Представителите на угощение / 88
Двете жеби / 89

1865
Силен е този, който в гоненье. . . / 89
Песен, кога сеят цветята / 90
Гърдите тежко мя болят. . . / 91
Родина / 93

1866
Живите да работят / 94
Мудно ходи нашто време. . . / 95
Ответ [С лъст, с клевети и с низко раболепство. . .] / 96
Есен [Самси умислен ходя из градина. . .] / 97
Горкият / 98
За сиромасите / 98
Либе и змия / 99
Трите рани / 100
Тъжна картина / 100
Напред / 101
Те / 102
Епиграми [Грък е нашият патрика. . .] / 102
Осел и славей / 103
На село / 105

Телесната чистота. . . / 105
Пълна чаша / 106
Дивото цвете / 106
Труд за труд / 107
Поет / 108
Басня [Орел, рак и щука. . .] / 108
Цариградското устие / 109
По въпросът / 110
Епиграма [Къса го незначителност. . .] / 112

1869
Който прави добрини. . . / 112
За нищо да тя не мързи. . . / 113
Пчелица / 113
Зеница / 113

1870
Не пей ми ся / 114
Тогаз поне / 115
Мойто положение / 117
Слушай, либе, дай ръчица. . . / 118
Не растат саминки в поле цветовете. . . / 119

1871
Из отговорът към / 120
Четири времена / 122
Пролет [Ти пак се завръщаш, о пролет и младост]. . . / 123
Куко и пипе / 123
Птичка се моли / 125

1872
Към сиромасите братя / 126
Поздравление / 127
Ако измама / 128
Мъки и теглило. . . / 129

1873
Жестокостта ми ся сломи / 131
Не кълни мя, мила мамо, от гроба. . . / 132
Изворът на Белоногата / 133
Поет и сган / 141
Бойка войвода / 144

Калугер ли и духовник. . . / 154
Кой има? / 155
Вариант / 156
Епиграма [Опросял бе, стана поп. . .] / 156

1874

Хваления [Хвала на всички мюзевири. . .] / 157
Гатанки [Сутрин, вечер все си пее. . .] / 158
Епиграми [Не е катър, нито осел, ни муле...] / 159
Грохотски химни / 160
Кой е той / 166
Стани, боже / 167

1875

Към потомците ми / 168
Народа / 169
Милена / 171
Лош, противен да не бивам. . . / 172
Народен / 174
Не сме народ, не сме народ, а мърша... / 174
Комуто се пада [О, народ сме, мърша не. . .] / 175
Тъжи, жали бедна майка. . . / 176
Към един млад поет / 176
За гробът ми, старо майко . . . / 177

1876

Я ми отворете. . . / 178
Плачете за онез, що ги отвели. . . / 179
На Балкана / 180
Поместни прокобения / 182
Богат и сиромах / 193

1877

Вярата и надеждата на българина към Русия/194
То ми е драго, то ми е мило / 196
Исках с труд да се прехраня / 197
Разбити надежди / 198
На България / 199
На агите / 199
Към българите / 201
На дружината си / 202

1878

Сурвакня / 204

1879

Бог що видял и що казал / 208
Народни мелодии [Тръгнал народ за свобсда да иде. . .] / 209
Народни песни [Голяма бела станало. . .] / 211
Дъртешка любов / 212
Да ти кажа разковничи. . . / 213
Стар бунтовник на палтото си / 213
Друго положение / 217
Палатът / 218
Помама / 218
Комуто са пада [Разбрал съм ва, сърца нежно корави. . .] / 219

1880

Македонски воевода на смърт / 219
Пролет е / 221

1881

Консерватор някой умник. . . / 222
Сбогом, прощавай, невесто мила / 222

1882

Ода за празната кесия / 223
Песента за ризата / 226
Работниците / 229
Уломки от стихове [Русия ни свободата. . .] / 232
Дядо, баба и златна рибка / 235
Станси / 242
От жалбите си аз отвикнах. . . / 244

1883

Изтрошил бих всичките окови. . . / 244
Тъга / 245
Лято [Лятото настава. . .] / 247
Почивка / 247
Приспивална песен / 248
Имах коня хранена. . . / 249
Дребнушки / 250
Мой човек / 252
Критикаш / 253
Няма и не може да бъде / 254
Пародия / 255

Майка [Мале, мила майчице. . .] / 256
Не търси / 256
Трева и жито / 257
Татковина / 257
Пролет [Весело ми зиме. . .] / 258
Планински върщини . . . / 258
И двете / 259
Времето / 259
Ден и час / 259
Аз съм вятър, дигам прах. . . / 260
Нива / 260
Полето / 261
Прелетна птица / 262
Балканът / 263
Люлее, вълнува. . . / 264
Предател / 265
Що е любов / 266
Тати, мама / 267
Наред, наред, дечица. . . / 268
Дядото [Седнал дядо на бучка. . .] / 268
Кокошката / 269
Слънце / 269
С бяла покривка. . . / 270
Пеперуда / 271
Пиу-пиу / 271
Слънчице / 272
Щърк / 272
Чудовище / 273
Птичка / 273
Вечер / 274

1884
На думи и на дело / 274

1885
Гъдуларят / 275
Мисли мои / 277

1886
Към българите братя / 279
Божий урок / 279
Лъжовното и истинното / 280
Човешкий живот / 281
Патриот / 281

Що е човек? / 282
Труд и работа / 284
Към просиявшите светила / 284
Родословие / 285
Братов и мужев / 286

1887
Марий и Сула / 286
Песен на тираните / 288

1888
Тамбуринката ми / 292
Опален пън / 293
На училище / 293
Пожелание / 294
Месец / 294
Звезди / 295
Лакомството / 295
Водата / 296
Малък Пенчо / 296
Голям Пенчо / 297
Майка [Мила ми е мойта майка. . .] / 297
Богатство / 298
Дете / 298
Есен [Вятър вей, гори вълнува. . .] / 299
Виноберма / 300
Зима [Зима дойде, сняг захвана. . .] / 300
Очите / 301
Разходка / 302
Дето стъпи турски крак. . . / 302

1889
Кой що желае / 303
Двете девойки / 303
Българската кесия / 304
Моята молитва / 307
Стар съм / 307
Епилог / 308

Бележки / 309
Азбучен показалец / 377
Речник / 415

ПЕТКО Р. СЛАВЕЙКОВ

СЪЧИНЕНИЯ

Том първи

Редактор Светла Гюрова
Художник Евгени Клинчаров
Худ. редактор Елена Маринчева
Техн. редактор Виолета Кръстева
Коректор Добрина Имова

Формат 32/84/108; тираж 40 113 екз.; печатни коли 27; издателски коли 22,48; л. г. VI/33; изд. № 4322; поръчка № 38/1978 година на изд. «Български писател»; дадена за набор на 5. XII. 1977 г.; излиза от печат на 30. IV. 1978 год.

код 15 $\frac{95361\ 72511}{5508—9—78}$
цена 2.73 лв.

ДПК «ДИМИТЪР БЛАГОЕВ» — СОФИЯ